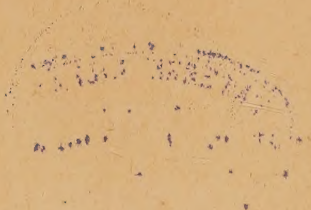

FAUSTINI PRESBITERI

DE TRINITATE,

SIVE DE FIDE CONTRA ARIANOS.

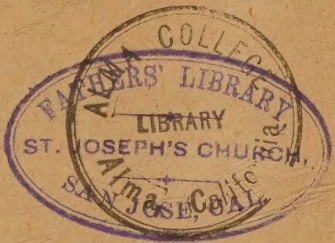

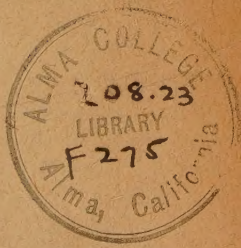

8431

BARCINONE
TYPOGRAFIA VULGO DICTA PENINSULAR.
MDCCCLXXXI

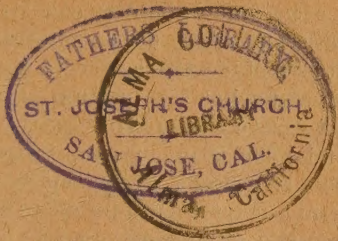

(1) AD GALLAM FLACCILLAM, DE TRINITATE

SIVE DE FIDE CONTRA ARIANOS

Reginam te orbis Romanus suspicit: et quia jam nihil est, quo amplius crescere debeas in rebus humanis, sublimitatibus non contenta terrenis, sacra in Deum fide coelestia desideras possidere, quae verus Filius Dei, in se pie credentibus pollicetur. Et haec quasi una de sapientissimis elaboras, intelligens omnem hanc regni sublimitatem nihil profuturam, si non ad coelestem gloriam consequendam verae fidei cognitione et defensione contendas. Et tamen apparet, quam grata sis in Christo Deo et Domino nostro, qui vobis hoc regnum tribuit; cum sollicita interrogatione perquiris, quomodo capitula illa solvantur, quae ab Arianis adversus Catholicos sacrae legis interpretationibus opponuntur. Habens affectum verae fidei, cupis, prout possibile est, intelligere, quod fideliter credis. Quia et tunc magis anima religiosa, velut divinis epulis pascitur, cum quod credit, intelligit. Sed et cum exsecreris impias voces haereticorum, tamen religioso studio instrui adversus eos desideras, ut et rationem jam respuas: ne hoc quod exsecraris, quasi ex regni potentia, praesumptionis videatur esse, non probationis. Sed huic tam pio, tam necessario et pulcherrimo desiderio tuo, et si me imparem

(1) Ex Gennadio.

vides, tamen ut resistens obviam venire non audeo. Confiteor enim quod hac me inhabilis conscientia, et imperitia squalidi sermonis suffundit, ut taceam: hac fervor fidei, periculum credit esse si taceam: quomodo enim periculum non videtur, si adversus hostem impium provocati conscienti eloquendi quae verecundia, quasi terga vertamus? Maxime, cum in causa fidei non sermonum sublimitas requirenda est, quando ipsa sola testimonia divina sufficiant, quae potius operantur, quam quaevis fecundior eloquentia. Sed nec vitiorum conscientia cogitanda est, quando potius relevatur, si primo Deum non trepidet confiteri, exemplo illius evangelici latronis, qui quo die confessus est Deum, ipso die meruit cum eo in paradisum quem confessus fuerat, intrioire. Incipiamus ergo, obedientes religiosissimis praeceptis tuis, collidere cum adversario, non quidem de nostris viribus praesumentes, sed habentes fiduciam de praesidiali patrocinio Salvatoris, adversus quem more gentilium et furore Judaeorum, bellum exagitat impietas haereticorum. Sed quia in his quae scribere dignata es ex persona haereticorum, vidi plurima esse confussa, ut videreris mihi non plenius nosse quae asserant Ariani; melius opinatus sumpsi primum liquido palam facere quomodo credant, et quomodo sub ambiguitate sermonis simplices animas capiant; et tunc maxime, cum sub communi confessione impia sua verba commendant: quia et tunc demum ad solutionem fidelis responsio manifesta est, si prius sacrilegae sectae impia tergiversatio propaletur.

CAPUL PRIMUM.

De professione impia Arianorum.

1. Ariana impietas adserit multa quidem nobiscum quidem nobiscum iisdem sermonibus, sed non iisdem sensibus (confitetur). cum ad divinae fidei confessionem vocatur. Non iisdem quibus et nos vocibus personat Deum Patrem, et Deum Filium, et omnia a Deo Patre per filium facta, et filium ante saecula genitum. Sed cum nobiscum per haec verba concordet, nihilominus sacrilegis verborum interpretationibus a

piis Ecclesiae catholicae sensibus abrumpitur, ita dicens patrem, ut non vere genuerit: ita filium quoque pronuntians, ut apud eum adoptione, non natura sit filius. id est, ut aliunde ad filii nomen assumptus, non vere de Deo Patre sit genitus. Nam licet et ante seacula filium natum esse fateatur, tamen el initium tribuit dicendo. Erat quando non erat. Sed et sic quoque per eum facta dicit universa, ut eum asserat ex nullis exstantibus substitutum, quia praesumpsit non vere de Deo Patre genitum: et inde est, quod ita vult habere persuasum, Christum Deum quidem esse, sed non verum, cui initium deputetur; et filium quidem ita, ut factus intelligatur esse, non natus. Si quidem non vere de patre natus est, sed de nihilo substitutus; ob hoc quoque et commutabilem credit. quia in fide ejus non vere Deus, non verus filius est: et ut hos impios sensus apud ignaros vel simplices commendet, adhibet quoque, ut sibi videtur, Scripturarum divinarum testimonia, dicens ex persona Sapientiae prolatum, «Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua. (1) Christum autem sapientiam esse Apostolus quoque confirmat dicendo, «Christum Dei virtutem, et Dei sapientiam.» (2) Constat ergo Christum, qui est, Apostolo interprete, sapientia, esse creaturam: (et jam, inquit,) consequens est, ut non sit verus Deus, qui sit creatura: jam nec verus filius, qui non sit a Deo genitus, etsi creatus est: erat ergo, quando non erat.

II. Haec sunt nequitiae arma proposita, adversus quae ire deprecamur, ut assertionis adversae propaletur impietas; non quidem, ut diximus, nostro ingenio, sed gratia Dei adjuvante semper pios conatus. Tu modo, quaeso ne squalido sermone fatigeris, sed rerum intenta virtutibus, da calculum veritati. Hoc autem non ut librum scripsimus sed quasi cum praesente adversario certis disputationibus dimicamus. Et imprimis contra hoc quod dicunt, Erat quando non erat, occurrendum est, quod semper fuerit; et opponendum de Evangelio testimonium, dicente Joanne, *In principio erat Verbum* (3). Sicut enim Christus Dei sapientia et Dei virtus est,

(1) Prov. VIII. 22. – (2) I Cor. I. 24. – (3) Joan. I, 1.

ita et Dei Verbum est. Cum ergo ait, *In principio erat Verbum*, quomodo Ariana impietas dicit Erat quando non erat? *In principio*, inquit, *erat Verbum*; non dixit, In principio factum est Verbum: et utique quod in principio erat, semper fuisse credendum est. Si enim, ut putat impietas, factura est filius; sine dubio Scriptura divina hoc ipsum quod factum est principio prodidisset, ex illa utique institutione, qua et Moyses locutus est scribendo: «In principio fecit Deus coelum et terram.» Si enim et filius Dei factura esset, dixisset Joannes, In principio factum est Verbum. Sed praevidens evangelista, magis autem Spiritus sanctus per evangelistam, futuros impiae mentis homines, qui dicerent de filio, Erat quando non erat, ideo sic coepit: *In principio erat Verbum*; nihil enim illo anterius est, qui invenitur ante principium. Scripturae divinae ob hoc editae sunt, ut secundum illarum sensum nostram fidem dirigamus, non ut nostros sensus illarum sacris dictionibus inseramus. Viderit, si sunt quaedam capitula, quae sui obscuritate dare putantur occasionem ambiguitatis: certe in hoc capitulo nulla ambiguitatis occasio est. Non licet intepretari aliter sentire, quam scriptum est; nec opus est, ut nunc nostros sensus ingeremus: sufficit ad plenam percipiendae fidei notitiam, ut divina verba recitemus. *In principio*, inquit, *erat Verbum*. Numquid aliqua hic est opinio temporis, numquid aliqua suspicio saeculorum, vel aliquod intervallum puncti aut momenti alicujus, ut dicere audeas, Erat quando non erat?

III. *In principio erat Verbum;* et ne forte verbum intelligas, quod est loquentis officium, sequitur, *et Verbum erat apud Deum:* non dixit verbum quod locutus est Deus, sed, *et erat Verbum apud Deum*: ipse postremo interpretatus est, qui sit Verbum, dicens, «et Deus erat Verbum. Si in principio erat Verbum,» et hoc ipsum «Verbum apud Deum erat, et Deus erat Verbum, confusa est impietatis intentio. Probatur enim de capitulo hoc, Christum filium Dei et semper fuisse, et semper inseparabilem a Patre, et semper Deum. Sicut enim sine initio est, cum dicitur, *In principio erat*, sic et cum dicitur, *apud Deum erat*, inseparabilitas ejus a Patre sine initio declaratur. Sed et cum hoc Verbum Deus esse definitur, non est ambiguum, quod sine initio Deus creditur. Hoc enim

quod praemisit dicens, *In principio*, ad omnia referendum est, id est, *In principio erat Verbum;* et cum sequitur, «et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum;» sine dubio, *in principio*, subaudiendum est. Denique et ipse ita concludit, dicens: *Hoc erat in principio apud Deum;* quomodo ergo erat quando non erat,» qui semper est? quomodo «ex nullis exstantibus est,» qui semqer apud Patrem est? quomodo creatura, qui semper Deus, imo et per quem universa creatura est? Sequitur enim, *Omnia per ipsum facta sunt.* Quomodo «ex nullis exstantibus factus est,» *per quem omnia facta sunt*? Si enim et ipse factus est, quomodo *per ipsum omnia facta sunt*? non enim cum fieret, potest sui auctor esse, qui non fuit: atque ideo infectus credendus est, *per quem omnia facta sunt*; quia vanum est, et absurdum, ut et ipse, cum non exstaret, factus per se esse dicatur.

IV. Similiter et Paulus docet Christum semper fuisse, et Deum esse, et aequalem Patri. Tunc enim vere Deus est, cum aequalis est Patri: quia nec aequalis esse diceretur si non vere Deus haberetur. Injuria est enim veri Dei, si ei non Deus verus dicatur aequalis. Ponit itaque in Epistola sua: «Hoc enim existimate in vobis, quod in Christo Jesu: qui cum in forma Dei esset (constitutus), non rapinam arbitratus est, esse aequalem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens (1).» Si vere homo est Christus, cum *formam servi accipit;* vere quoque Deus est, cum *in forma Dei* esse perhibetur; nec alia ratione aequalem diceret, nisi in forma Dei esse verum Deum voluisset intelligi. Et qui verus Deus est, utique semper est et qui semper est Deus, non potest dici de eo, Erat quando non erat. Sed et per ipsum omnia facta ait apostolus Paulus scribens; «Quia in ipso creata sunt omnia, sive quae in coelis, sive quae in terra, visibilia et invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates, omnia per ipsum et in ipso creata sunt, et ipse est ante omnes (2). Ergo ipse semper est, per quem et in quo omnia facta sunt. Sed et Himnidicus cantans ait: *Omnia in sapientia fecisti* (3). Non tamen ipsam dixit factam esse

(1) Philip 2. 5. 7. - (2) Coloss 1. 16. 17 - (3) Psal CXIII. 34.

sapientiam: quia et Apostolus cum dicit, *et ipse est ante omnes*, factum negavit. Si enim eum qui non erat, factum credi voluisset, ita posuisset *et ipse factus est ante omnes:* at cum dicit *et ipse est ante omnes*, omnibus dedit initium, quorum anterior, immo et factor est: ipse vero sine initio est, qui ante omnes non factus, sed esse memoratur. Item Apostolus: «Unus, inquit, Deus pater, ex quo omnia, et nos in ipso: et unus Dominus noster Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum (1):» et heic cum dicit *per Christum esse omnia*, apertissime factorem discrevit a factis, nec posse intelligi naturam facturae in eo qui fecit omnia.

V. Sed videamus si et Moyses hoc idem docuit, quod apostoli annuntiaverunt, id est, omnia ex Deo facta esse per filium. Inter caetera, cum fabricam mundi refert, ait: «Et dixit Deus, Fiat firmamentum in medio aquae, et sit dividens inter aquam, et aquam: et factum est sic. Et fecit Deus firmamentum, et divisit Deus per medium aquae (2).» Cum dicit, *Et dixit Deus, Fiat firmamentum*, in dicente patris intelligenda persona est: cum autem dicit, *Et fecit Deus*, in faciente filii intelligenda persona est. Nam si non putas ita intelligendum, apostolica periclitabitur assertio, dicens: «Unus Deus pater, ex quo omnia et nos in ipso: et unus Dominus noster Jesus Christus, per quem omnia et nos per ipsum: nisi enim totam fabricam mundi per filium factam esse credideris, immo et omnia invisibilia sive et visibilia, quemadmodum in fidem recipis vocem Apostoli dicentis: «Unus Dominus noster Jesus Christus, per quem omnia.» et illud quoque quod supra retulimus, «quia in ipso creata sunt omnia» nec non et illud, *Omnia in sapientia fecisti*? Sed et hoc Joannes prosecutus est: *Omnia per ipsum facta sunt:* quomodo omnia, si negas de filio Dei dictum, «et fecit Deus firmamentum: Et divisit Deus per medium aquae? Ergo et Moyses factorem induxit filium, non factum. Si enim factum sancto Spiritu revelante didicisset, inter caetera quae facta describebat, ipsum quoque prius factum esse memorasset.

VI. Sed absolutius inferius prosequitur, ubi jam fabricati

(1) 1 Cor VIII. 6. – (2) Gen I 6.

mundi incola faciendus est: «Et dixit Deus, Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram (1).» Non est enim unius personae dicere, «faciamus ad imaginem et similitudinem nostram,» sed neque diversae deitatis. Nam pluralitas horum verborum, id est *faciamus* et *nostram*, patris et filii personas significat. Quod autem singulariter *imaginem* dicit, una deitas, una virtus utriusque personae manifestatur. Si creatura est Christus, quomodo in opera Deo consors adhibetur? ad ipsum enim dicitur, *faciamus*. Si non est verus filius, quomodo una illi cum patre imago est? Adoptivus filius non habet imaginem adoptantis: potest quidem habere munificentiam, non autem potest imaginis habere naturam. Scio quidem esse discretiones imaginum, quas nunc exsequi longum est, et non necessarium. Sed quod facit ad causam, vindico, dicens: Hoc in loco nulla discretio est imaginis, ubi patris et filii una imago perhibetur. Non enim dixit, Faciamus ad imagines nostras, sed, *ad imaginem nostram*. Et ne forte stupida mente, o quisquis ille es haereticus, usurpares etiam de una persona dici potuisse *faciamus*, ut scilicet apud se cogitantis affectio sit non designatio personarum; subsequitur, «et fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit eum (2).» Quae coram in luce posita sunt, si quis non videt, caecus est: *Deus*, inquit, *fecit, ad imaginem Dei fecit.* Nonne apertissimum est quod jam tunc Spiritus sanctus per Moysen evangelica sacramenta tractabat dicens, *Deum et Deum*, non tamen duos deos, quia una imago est patris et filii? Et, o quam prospecte omnia edita sunt! *Deum et Deum* sacra Scriptura pronuntiat, ut Sabellium excluderet defendentem patris et filii unam esse personam: et ne duos deos introduceret, inter verba quibus pluralis significatio personarum est, unam imaginem inseruit. Hoc ita esse invenies, intendens testimonio dicenti, «Faciamus hominem ad imaginem nostram. Quid agis, impietas Ariana? Si creatura Christus, quomodo creaturae et creatori una imago est?

VII. Sed ne iterum Arius sub occasione personarum, diversitates induceret naturarum, diversitas naturae non ad-

(1) Gen. I. 26. – (2) Ibid 27

mittit unius formae communionem. Multae sunt voces in libris Moysi, quibus redargui possint impii in filium, immo et in patrem: nam quomodo non et in patrem haec tendit impietas, quae profano spiritu exercetur et in filium, cum patri adimunt quod vere patris est, auferentes filio quod vere filii est: quomodo enim pater est vere, qui secundum ipsos non genuit? quomodo Christus vere filius est, quem negant vere de ipso generatum? Sed, ut dixi, multae sunt voces in libris Moysi, quibus redargui haec eorum possit impietas: sed quia haec ipse non studio librum scribentis exsequimur, sed veluti in scheda certas summas quasi properantes delibamus, ut tuo qualitercumque videamur obedisse praecepto, caeterae voces praetereundae sunt, maxime quia in divinis vocibus non numerus testimoniorum, sed auctoritas requirenda est; quae idonea est etiam si una voce proferatur. Sufficit interim de hoc uno capitulo Moysen concordasse cum Evangeliis et apostolis. *Deum et Deum* praedicat Moyses: sicut superius testimonium loquitur de Genesi, ita et Joannes Deum et Deum annuntiavit dicens: «In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum (1). Nemo dixit duos deos, licet Deum et Deum diceret: nemo non unam imaginem patris et filii annuntiavit et ideo unum Deum novit dicere in confesione fides catholica: non tamen ut per confessionem unus Deus filius negetur esse quod Deus est: quia sicut pater Deus est, ita filius Deus est: nam si non sicut pater Deus est, ita et filius Deus, quomodo illis una imago est secundum Moysen? vel quomodo secundum Paulum, in forma Dei Christus est aequalis existens Deo?

VIII. Sed et Joannes cum Verbum Deum asserit in principio apud Deum esse, non extra Deum esse; per hanc Verbi Dei a Deo inseparabilitatem idem mihi videtur significare, quod in significantia imaginis et formae est. Nam si per unam imaginem eamdemque formam, patris et filii inseparabilitas ostenditur, cur non cum Joannes Dei et Dei inseparabilitatem annuntiat per hoc quod ait, «et Verbum erat apud Deum,

(1) Joan. 1, 1.

et hoc erat in principio apud Deum» unam imaginem eamdemque formam patris et filii significasse credatur? Plane hic sensus videatur ambiguus, si non idem evangelista hoc ipsum paululum infra apertius prosecutus est dicens, «et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigenti a patre:» (1) sicut una imago, eademque forma, ita et gloria non alia est filii, quam quae patris est. Interea qui Christum de adoptione filium dicis, quomodo intelligis «gloriam ejus quasi unigeniti a patre?» Quod si plures esse Dei filios, de adoptione profiteris: quod si et Christus adoptivus est, quomodo unigenitus a patre est, cum non sit unigenitus existentibus quoque aliis per adoptionem filiis? Quod si vere unigenitus a patre est ideo quia ipse solus de ipso vere patre generatur, quomodo adoptivus asseritur, cum adoptivus inter plures adoptivos proprietatem unigeniti a patre habere non possit? Sed etsi adoptivi sunt, de nullo tamen eorum dictum est, «et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a patre.» Sed de Christo solo dictum est, «et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a patre:» non ergo adoptivus est, de quo hoc dicitur, quod de adoptivis dici non potest. Et merito illi una imago cum patre est, quia ipse solus *unigenitus a patre est.* Quid ergo mirum, si in filii imagine patris imago signatur? Ideo et ipse Salvator dicebat *Qui me videt, videt et patrem* (2)» non hoc, ut Sabellius, dico quasi se ipsum patrem dicat esse, qui sit et filius. Confiteor enim patrem esse, qui genuit: filium vero esse, qui natus est. Sed cum dicit, *Qui me videt, videt et patrem*, sicut patris et filii non unam ostendit esse personam, ita unam ostendit esse deitatem; cum in patris et filii substantia nulla diversitas invenitur.

IX. Iterum in hoc quoque loco dicam, si creatu a est filius, quomodo qui videt filium, videt et patrem? Nemo in visione creaturae patrem videt: de inspectione enim creaturae creator videri potest; pater autem non videtur nisi de inspectione filii. Si ergo Christus creatura est, et non vere filius, non potest in creaturae visione pater videri: et quomodo ait, *Qui me videt, videt et patrem*, nisi quia vere filius

(1) Joan. 14 — (2) Joan. XIV, 9.

de Deo patre natus est? et ideo cum videris filium, necesse est ut et patrem videris. Sine filio enim pater non est, sicut nec filius sine patre. Inde etiam subdidit, *Ego in patre, et pater in me* (4): non utique per quamdam passivam confusionem; sed quia consequens est ut ubi pater est, illic esse cognoscatur et filius; et ubi filius est, illic etiam patrem exstare cognoscas. Est et alius sensus dicti istius, *Qui me vidit, vidit et patrem:* non qui corporeis oculis in corpore vidisset Jesum, vidisse patrem refertur; alioquin absurda est increpatio Domini ad Philippum dicentis, «Tanto tempore vobiscum sum, et non me nosti, Philippe (2): secundum corpus enim non solum Philippus videbat Jesum, sed et omnes Judaei qui et adversabantur: nec tamen per hoc quod videbant secundum corpus Jesum, patrem quoque vidisse credendi sunt. Quid ergo est, *Qui me vidit, vidit et patrem*? intende cordis aciem, et vide secundum fidei spiritualis obtutus, Christum filium Dei non creaturam esse, sed creatorem: intende eum vere esse Deum sine initio sempiternum; et secundum hoc, quod Deus, invisibilem, inaestimabilem, incorruptibilem, indemutabilem, et per omnia talem, qualis est et pater ejus qui eum genuit: et ita videns filium, patrem quoque te vidisse non dubium est.

X. Hoc sensu accipe et illud quod ait, *Ego in patre, et pater in me*. Pater cum sit perfectus, perfectum filium genuit; et cum sit invisibilis, incomprehensibilis, inaestimabilis Deus et verum lumen; et filius talis natus est, qualis est ille qui eum genuit: et ideo ait, «Ego in patre, et pater in me:» cum enim omnia quae sunt paternae virtutis et deitatis habeantur in filio, pater in filio est, et filius in patre: et ideo praemisit, «Si me sciretis, et patrem meum sciretis (3);» et hic ostenditur quod eadem sit patris et filii substantia, eo quod sit una utriusque cognitio. Sed creaturae et creatoris non est una cognitio, quia non est una substantia. Patris autem et filii una cognitio est; ergo non est filius creatura, sed creator est, sicuti et pater creator est, non tamen per haec duos deos dicimus, Hic est ubi, impie haeretice, diabo-

(1) Joan: 10. – (2) Ibid. 9. – (3) Ibid. 7.

lico furore quas in stultitiam istius confessionis inardescis, cum Deum et Deum audis, nec tamen duos deos dicimus. Inflatus enim de littera saeculari, in hac quaestione insanabiliter aegrotas; et putas te debere constringere, ut duos deos dicamus, cum Deum et Deum confitemur. Noli infelix adversus Christum Dominum totius creaturae, Aristotelis artificiosa argumentacolligere, qui te Christianum qualitercumque profiteris, nec adversus piam confessionem inenarrabilis de Deo sacramenti ut calculo calumniator, quasi ex disciplina terrenae supputationis calumniator circumscriptor advenias. Inspice potius divinos libros, et de divina fide divinis utere sermonibus. Legisti utique, «Et lumine tuo videbimus lumen (1). Quae hic distantia luminis a lumine est? posuisset enim et distantiam, si fuisset, ne quis luminis a lumine nullam distantiam crederet: quod si nulla distantia est, non ergo duo lumina, sed unum lumen est, cum in lumine patris, filii lumen agnoscitur. Hoc lumen est de quo et Daniel loquitur dicens, *Et lumen cum ipso est* (2): non enim de aliqua creatura hoc dicitur, sed de splendore ipsius Dei existentis sempiterni luminis. Si pater sempiternum lumen est, sine dubio et filius lumen est sempiternum. Si vero negatur filius Dei lumen esse sempiternum, quomodo in patris sempiterno lumine lumen filii, quod non est sempiternum, videtur? Sed in laudibus Dei non est haec falsa dictio sanctorum: *Et in lumine tuo videbimus lumen.* Ergo et filii lumen sempiternum est, quod non distat a patris lumine sempiterno; et ideo licet lumen si filius, et pater lumen sit; unum tamen patris et filii lumen est, quia in patre et filio nulla discretio est, nulla se paratio luminis est, quomodo nec imaginis secundum Moysen, nec formae secundum apostolum Paulum.

XI. Sacramentum autem inseparabilis unitatis secundum hoc, quod uterque, id est, pater et filius aequaliter et indivise, neque secundum portionem, Deus unus: et pluralitatis secundum hoc, quod unus pater est, et unus filius. Etiam de hoc capitulo manifestatur quod legimus in Evan-

salm.XXXV. 10 - (2) Dan. II. 22 - (3) Joan. X. 30.

gelio, ipso Salvatore dicente, *Ego et pater unum sumus* (3). *Sumus* enim pluralitatem significat personarum, quia hic pater, et hic filius: *Unum* autem unam eamdemque in patre et filio substantiam deitatemque consignat, ut vere pater et filius unus Deus sit; cum ambo, id est, pater et filius unum sunt secundum deitatem, non unus secundum personas. *Ego et pater unum sumus:* hac una voce et Sabellius excluditur, et Arius confunditur. Sabellies enim ipsum dicit patrem qui sit et filius, hoc modo, tamquam si unus habeat duo nomina, et interpretantur *unum* ideo dictum, ut unius personae singularitas crederetur. Contra vero Arius respiciens ad hoc quod ait; *sumus*, in hoc sermone, pluralitatem intelligens, introduxit impiam pluralitatem deorum, credens unum sempiternum Deum, et alium qui esse coeperit Deus, unum omnipotentem, et alium qui non sit omnipotens. Sed, o caecitas in utrisque! habent ante oculos quod pie videant, et incautis offensionibus impie litigare contendunt: saltem commodent sibi sensus suos, et piae fidei perspicient veritatem. Sabellius admiratione virtutum quas Christus operabatur, Christum Deum verum esse credit, et non qui aliquando coeperit, sed qui semper fuerit, et possit omnia: credat hoc Arius, et non blasphemet in Christum, quem filium confitetur. Item Arius negat Christum esse patrem: neget hoc et Sabellius, et pie credat, quod Christus vere Deus est, non existens pater, sed filius. Adhuc apertius dicam. Sabellius vincat Arium, quod Christus verus Deus est; et Arius vincat Sabellium, quod Christus sub confessione veri Dei verus et filius est: et mihi catholico ambo vicerunt, immo et mecum ambo vicunt impietatis errorem, cum mecum intellixerint sacrae fidei veritatem, quae et pluralitatem personarum intelligit, et unitatem deitatis in hac pronuntiatione Domini dicentis, *Ego et pater unum sumus.* Sed hanc divinam pronuntiationem, et hanc piam divina pronuntiationis intelligentiam. Arii sectatores cum quaerunt subvertere, alio modo interpretantur, et dicunt, unum sunt quidem, sed non substantia, non deitate, non potestate sed voluntate: id est, quia unam eamdemque habeant voluntatem, ideo ait, *Ego et pater unum sumus.* Dicite, o haeretici

impii, substantivum Verbum Dei est; et qui linguae sermonem dedit, nescit loqui, et ignoravit altum sensum vestrum propriis et competentibus sermonibus explicare, et inefficax fuit dicere, *Ego et pater unum volumus*, si tamen hoc in loco unitatem voluntatis, et non substantiae ac deitatis volebat intelligi.

XII. Sed nunc, quaeso, Regina, memineris quae capitula ex persona haereticorum scribere dignata es. Ipsi haeretici aiunt, «Qui me misit pater, ipse mihi praeceptum dedit, quid dicam et quid loquar» (1) et «Descendit de coelo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me, patris» (2). Hoc artificium haereticorum est, ut alibi negent, quod alibi confitentur: ut cum se vident praesentium quaestionum absolutionibus vehementer astringi, serpentino lubrico semper eludant. Certe dicitis, o haeretici, praeceptum dedisse filio patrem, quid dicat, quid loquatur: et quomodo quasi nesciat loqui, vos verba ejus emendatis, immo jam patris; quia filius quod dicit, quod loquitur, secundum praeceptum quod dedit ei pater, et dicit et loquitur. Jamne intelligitis, quia cum profano spiritu adversus filii deitatem exercere contenditis vestram amentiam, etiam in patrem prorumpitis insanientes? Clamat filius, *Ego et pater unum sumus:* et vos quas grammatici velut inefficaciam dominicae pronuntiationis suppositi verbi demutatione supplentes emendatis, et dicitis: Hoc quod ait, *sumus*, *volumus* intelligendum est; ut scilicet sic dictum sit, *Ego et pater unum volumus*. Sed reclamat filius etiam contra vos dicens illa, quae dixit ad vestrae impietatis participes Judaeos: *Quare loquelam meam non cognoscitis* (3). Habeant locum suum parabolae et allegoriae et aenigmata: hoc tamen loco apertissime et plene dictum est, *Ego et pater unum sumus* et quomodo unum sunt, alibi quoque declarat, cum dicit *Credite mihi, quia ego in patre, et pater in me est*: (4) et ne videretur ipse de se usurpare, quod non erat; ut veritatem dictionis ostendat, praemisit dicens: «Non creditis quia ego in patre, et pater in me? Verba quae ego loquor vobis, a me

(1) Joan. XII 49 – (2) Joan. VI 38. – (3) Joan. VIII. 43. – (4) Joan X. 38.

ipso non loquor: pater autem in me manens ipse loquitur, et opera quae ego facio ipse facit» (1). Sed et alibi: «Sicut docuit me pater, haec loquor: et qui me misit, mecum est, et non reliquit me solum, quia quae placita sunt ei, facio semper.» (2) Non quia filius ignoraret quid sibi loquendum erat: qui est enim quod Dei sapientia ignoret? Sed ut duritiam indomitae fidei tuae ad piam divinae unitatis intelligentiam patris quoque auctoritate molliret, ait: *Pater in me manens ipse loquitur*; vel illud, *sicut docuit me pater, haec loquor.* Sicut autem opera filii, opera patris sunt, eo quod faciente filio, pater in ipso manens faciat: ita quod loquitur filius, pater in ipso manens loquitur non aliud, quam quod loquitur filius; quia nec filius aliud loquitur, quam quod loquitur pater in ipso manens. Eadem ergo patris et filii loquela est, sicut eadem et operatio; et ideo dicebat, *alioquin propter opera ipsa credite* (3). Quae utique similiter faciebat ut pater: ut postremo vel auctoritate operum crederetur, quia filius in patre est, et pater in filio.

XIII. Hoc autem quo modo intelligendum est quod ait, *Ego in patre et pater in me*, jam supra expositum est. Sed et nunc brevius dicam. Secundum indifferentiam substantiae audiendum est, *Ego in patre et pater in me.* Sed et illud quod ait, *Ego et pater unum sumus*, secundum indifferentiam substantiae unum sunt pater et filius. Nolo ergo, impie haeretice, ut indifferentiam substantiae patris et filii adimas, et importune unitatem voluntatis interseras, quam alibi impie negas dicendo: Scriptum est, «Descendi de coelo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me patris» (4). Qui in hoc capitulo ignorans dictionis hujus sacramentum, tam impie negas patris et filii unam esse voluntatem; quomodo tibi credam, quia sinceriter confiteris, quod una eadem voluntas patris et filii significetur in hoc quod pronuntiavit Dominus dicens, *Ego et pater unum sumus*? Tu si vere credis, quod pater et filius unum sunt voluntate, non video quomodo negare possis quia et substantia

(1) Joan XIV. 10. – (2) Joan. VIII. 28. 29. – (3) Joan. XIV. 12. – (4) Joan VI. 38.

et divinitate et potestate unum sunt. Quare enim non una substantia sit, una divinitas et potestas, quibus una voluntas est? Si enim ex aequo illis voluntas est, ex aequo divinitas est. Si non ex aequo divinitas, nec ex aequo voluntas. Dei enim voluntas, et cujuslibet, non tamen Dei, voluntas esse par non potest: quia alia est vis voluntatis ejus qui Deus est, et alia vis voluntatis ejus qui Deus non est. Voluntas Dei naturaliter bona est, perfecta est, indemutabilis est, semper eadem existens, et sine initio existens, et sine fine perseverans. Voluntas vero ejus qui non est Deus, eo quod habeat initium, sicut et ipse qui non est Deus potest et natura, potest et verti, sicuti et ipse qui non est Deus: ac per hoc non vere bona, quia non naturaliter bona, nec vere perfecta, quae potest verti et minui: ita ut quod hodie voluit, crastino nolit, et quod hodie noluit, crastino velit.

XIV. Dicam exemplo apertius: Angelus iste qui nunc diabolus est, antequam fieret diabolus, bonam habuit voluntatem: sed ubi factus est diabolus, proprie arbitrii agitatione amisit bonam voluntatem; ideo scilicet, quia ex factura subdidit, et non naturaliter Deus est. Hoc et de omni creatura rationabili sentiendum est: etsi enim quidam eorum non declinaverunt, neque declinant a bona voluntate; tamen innatum habent posse declinare, quia creaturae sunt, et non Deus. Hoc enim quod non declinant, ex disciplinae perpetua observatione obtinent, non ex creaturae indemutabilis veritate. Deus autem sicut solus sine initio bonus et perfectus et inconvertibilis est sine initio, habens quoque bonam voluntatem et perfectam et inconvertibilem; non institutione, neque ex profectu observationis habet bonam et perfectam et inconvertibilem voluntatem, sed ex naturae indemutabilis veritate, qua et bonus et perfectus et inconvertibilis Deus est. Viderit, si qua fortassis est haeresis, quae hunc sensum respuat: tu tamen praecipue ad hoc, Ariane, consentis, qui et ipsum filium Dei quem totius creaturae Dominum confiteris, Deum vertibilem et mutabilem dicis, quod eum a Deo factum de nihilo praedicas, non autem de Deo vere natum. Si haec tibi sententia est, quod om-

nis creatura vertibilis est et mutabilis, Christum autem dicis esse creaturam: ergo et ipse, secundum te, ex conditione creaturae convertibilis et mutabilis existens, non habet inconvertibilem et indemutabilem voluntatem. Et quomodo interpretaris, quod pater et filius unum sunt voluntate? cum patris et filii, secundum te diversae sint voluntates et contrariae; quia scilicet una est indemutabilis et inconvertibilis, alia vero mutabilis et convertibilis, deprehenderis et detegeris, haeretice fraudulente, quomodo conaris simplices animas circumvenire et capere. Constrictus enim et coarctatus testimonio dominicae pronuntiationis dicentis, *Ego et pater unum sumus*, ut de hac voce qualitercumque te voles, quae claris sermonibus in patre et filio unitatem deitatis ostendit, succubuisti necessitate, non arbitrio, ad hoc ut vel ad monumentum in praesenti capitulo summis labiis, et ut ita dixerim, superficie sola verborum, unitatem voluntatis interseras, quo expressius et vivacius et medullitus unitatem deitatis excluderes. Tollis enim sensum, unitate substantiae, qui facile creditur ex ipsa simplicitate verborum; et interpretaris sensum, unitate voluntatis: aut quia supra dicta ratio ejus non facile apud omnes intelligitur, interim simplicem decipias auditorem, cum illud agis ne unitatem divinitatis intelligat. Nam et unitatem voluntatis in patre et filio, fides catholica sinceriissime et verissime credit, non labiis (tantum) sed et toto corde, quae et unitatem substantiae et divinitatis agnoscit. Sicut enim indemutabilis et inconvertibilis est substantiae cum Patre Filius, ita et indemutabilis et inconvertibilis voluntatis est cum Patre Filius. Atque ideo una voluntas est Patris et Filii, sicut et una virtus et una imago, magis aut dixerim quod ipse Filius voluntas est Patris. Sicut enim Patris et Filii una imago cum sit secundum Moysen, tamen et ipse Filius *imago Dei invisibilis* (1) scribitur ab Apostolo; ita et una voluntas cum sit Patris et Filii, (pie) definitur quod voluntas Patris est Filius. (Sicut est) Dei invisibilis imago, similiter et de virtute intellige. Fides enim catholica dicit, unam virtu-

(1) Coloss I. 15.

tem esse Patris et Filii; et tamen scribit Apostolus, *Christum Dei virtutem esse et Dei sapientiam* (1). Pie ergo dictum est, quod Filius voluntas est Patris, sicut idem ipse est sapientia Dei. Et tamen si adhuc movet hic sensus, intende ad ea quae dicimus: certe Dei sapientia Christus est. Quid autem est Dei voluntas, quam Dei sapientia? non enim in Deo aliud voluntas, et aliud sapientia: in hominibus quidem potest esse voluntas, non tamen haec ipsa sapientia; quia voluntas hominis eruditione et meditatione et profectu ad sapientiam sibi possibilem pervenit. Dei autem voluntas non eruditione, non meditatione, non profectu ad sapientiam pervenit, sed ipsa nihil indigens, naturaliter substantia sapientia est. Unde et Christus Dei sapientia existens, Dei quoque voluntas est; quia in Deo non aliud voluntas, et aliud sapientia.

CAPUT II.

De eo quod haeretici dicunt. Ex nihilo, inquiunt, Deus sibi filium fecit: si fecit eum ex nihilo, creatura est, et non filius.

I. David uno lapidis ictu Goliae frontem percutiens magni corporis fortem stravit inimicum (2). Sed nostrae non est virtutis de uno lapide vincere; duplici, ut opinor, ex causa: quia nec nos tales vires habemus, quales habuit et David; et isti nimis frontem praeferunt impudentia et impietatibus obduratam: unde jam licet multos lapides non in vacuum miserimus, tamen adhuc in Dei gratia repetendum nobis est, et impudens frons eorum est; ut, etsi non caro eorum effundit cruorem, multis effosa vulneribus tamen vel pudore ceu suffusione sanguinis erubescat si etiam et aequae illorum esse scripseras, opprimantur. Haec verba haereticorum ais esse; Ex nihilo, inquiunt, Deus sibi filium fecit. Si fecit eum ex nihilo, creatus est, et non filius. Et quid est, quod filium dicis, quem creaturam esse confirmas, cum dicis eum factum ex nihilo esse? non ergo potest et filium

(1) 1 Cor I. 24. - (2) 1 Reg. XVIII. 50.

eum dicere et creaturam: filius enim ex nativitate consistit, creatura vero ex factura. Quid tibi contraria profiteris? unum elige de duobus: dic aut filium vere filium, aut creaturam vere creaturam. Si ita filium dicis, ut vere filium dicas, negasti eum esse creaturam. Et quomodo de nihilo factum eum esse dicis, quem vere filium confiteris? Si autem dicis eum vere esse creaturam, cur eum filium nominas, cum in eo istius nominis abneges veritatem?

II. Sed (de) vivis lapidibus divinae vocis percutiamus frontis ejus impudentiam. Tu dicis eum esse creaturam: ego dico eum esse filium: quis inter nos de professionis veritate pronuntiet? puto, quod libenter habeas, ut ille judicet, a quo tu, renuentibus nobis, factum dicis Christum ex nihilo. Audiamus ergo quid de coelis ipse pronuntiet. «Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.(1) «Numquid dixit, Hic est quem ego feci ex nihilo? Et vide, quia hoc tunc primum dixit, quando Jesus ut homo accessit ad baptismum: et, puto, non alia ratione quam quia poterat credi non esse filius Dei, qui corporeus videbatur, et inter caeteros homines ipse quoque ut homo peccator veniebat ad baptismum, cum peccata propria non haberet. Ne ergo, (cum) sacramentum baptismatis in homine assumpto consumans Jesus, non vere Dei filius crederetur, clamat de coelo Pater, *Hic est filius meus dilectus.* Intellexerat quidem et Joannes suum illum esse Dominum, quando et ad venienti ad baptismum ait; «Ego a te debeo baptizari, et tu venisti ad me (2).» Sed ne forte apud alios Joannis testimonium non tam magnum videretur, ut vinceret fidem carnis et humilitatis in Christo, et omnia omnino quae per carnem ejus agebantur; ipse quo nemo major, ipse quo nemo melior cognitor, dat testimonium de coelis dicens: «Hic est filius meus dilectus, in quo bene complacui.» In quantum enim manifesta fides erat circa carnem Salvatoris, in tantum et manifesta fides esse debuit circa deitatem Salvatoris: tunc enim et verus Deus est, si sit et verus filius. Carnem quidem ejus, vel potius hominem dicam, nemo ambigebat, quia nec ambigi poterat: sed

(1) Matth III. 17. — (2) Ibid 24.

illud quod in homine erat, et natum cum homine, quia videri per naturam non poterat, ne esset incertum, voce et quasi digito patris ostenditur dicentis: «Hic est filius meus dilectus, in quo bene complacui; et interim patri auctoritate fides utriusque substantiae, id est, Dei et hominis commendatur in Christo. Hominis enim in se fidem Dei filius ipse significabat per conceptionem et partum Virginis, per infantiae vagitum, per cunas et involumenta, per ipsa matris ubera, per ipsa materni lactis alimenta, per incrementa corporis aetatis, per hoc ipsum quod venit, ut baptizaretur. Vides quomodo interim usque ad baptismum exsurrexit in se hominis veritatem, tanto pressius hoc agens, quanto et difficilius credi poterat, Deum (in) hominem fieri. Et ne forte ad hoc coactum putes, et non sponte filium Dei, filium quoque factum esse hominis, audi Apostolum dicentem de eo: «Qui cum in forma Dei esset constitutus, non rapinam arbitratus est, esse se aequalem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens.» (1) Si ergo «semetipsum exinanivit, formam servi accipiens» non coactus est, sed sponte factus (est) filius hominis, existens in forma Dei, Deo aequalis. Habet igitur filium exprimentem in se fidem hominis.

III. Item videamus fidem in eo divinitatis expressam: et licet sufficienter supra de fide ejus divinitatis expressum est, et adhuc sint alia quoque multa copiosiora quibus fides divinitatis apparet; tamen illa nunc taceo: sufficit enim mihi si fide in Christo divinitatis solus interim pater ostendit dicens: «Hic est filius meus dilectus, in quo bene complacui. Quid ais, haeretice? credis sine dubio Christo, quod se filium hominis fecerit; quid sentis de patre? estne veridicus apud te, cum Christum filium suum esse testatur? (si non) credis patri, cum Christum filium suum esse testatur, jam majoris apud te auctoritatis est Christus, cui de fide in se hominis credis; et minus idoneus est pater, cui de filii testatione non credis. Et quomodo patrem majorem Deum vindicas, cujus vocem quasi minimi depretias? vel quomodo Christum Deum minorem asseris, cui tantum credis, quantum nec ei, quem

(1) Philip II 6. 7. –

majorem praedicas? Magnus iste honoratus est quem patri defers, ut ei non credas de filio suo profitenti. Qui tamen iterum et alibi profitetur illum suum filium esse, quando cum apostolis Petro et Jacobo et Joanne Dominus ascendit in montem, et *refulsit facies ejus sicut sol* (1). Percutiat iterum divinum testimonium tuae frontis impudentiam: «Et ecce, inquit nubes lucida inobumbravit eos: et ecce vox de nube dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo bene complacui: ipsum audite (2).» Certe Moyses et Elias pariter videbantur cum eo loquentes, quos utique de adoptione factos esse filios Dei negare non potes: et quomodo de solo Christo vox divina testatur dicens: «Hic est filius meus dilectus, in quo mihi comptacui: ipsum audite? Si enim et Christus de adoptione filius est, cum staret inter duos filios adoptivos, dixisset utique, «Et hic filius meus est,» ne Christus solus filius esse crederetur: at cum dixit, *Hic est filius meus dilectus*, adoptionis filios separavit, ut proprietas verae nativitatis in Christo solo filio crederetur. Sed non sufficit ut Christum tantummodo filium suum esse profiteretur; addidit etiam quod vero filio debebatur, dicens, *ipsum audite*. Magnam, immo et parem sibi auctoritatem ostendit in filio, cum ita audiendus est Filius, ut audiendus et pater est; *Ipsum*, inquit, *audite*. Quidquid ergo jam dixerit Christus, audiendus est. Et videamus, si nusquam se dicit esse filium Dei, si nusquam se Deum patrem habere profitetur. Ipsius vox est: «Omnis plantatio quam non plantavit pater meus, eradicabitur» (3) Et iterum: *Domum patris mei fecistis domum negotiationis* (4). Et alibi quoque: *Et tu credis in filio Dei* (5)? Numquam praesumeret dicere, *Pater meus patris mei, et tu credis in filio Dei*, nissi esset confidentia naturae, quae vindicat vocabulum veritatis in patre, de conscientia propriae nativitatis. Quid enim insolenter ille loqueretur, «Qui semetipsum humiliavit factus obediens usque ad veritatis mortem et mortem crucis.»

IV. Sunt et alia testimonia plurima: sed nos nunc non

(1) Matth. XVII 2 – (2) Ibid. 5. – (3) Matth. XV. 13. – (4) Joan. II. 16. – (5) Joan. 9. 35.

librum scribimus ut omnia prosequamur, sed causa brevitatis paucis testimoniis summas claudimus, ut vox illa obruatur, quae negat Christum esse filium Dei. Sane dicit se Christus filium quoque esse hominis, cum ait: «Et videbitis filium hominis (1).» Et, «Quem dicunt esse filium hominis?» (2) Hoc est enim sacramentum fidei in Christo, ut cum illum filium Dei esse credideris, credas quoque et filium hominis esse eum factum. Illud enim quod filius Dei est, naturaliter possidet; hoc autem quod filius hominis factus est quia beneficiis nobis praestitit: et ideo qui Christum filium Dei esse non credit, impius est; sed et qui Christum filium hominis esse factum confiteri dedignabitur, ingratus est. Tu tamen, haeretice, credis quod Christus filius quoque hominis factus est, et cum hoc ipsum de se Salvator dicat, non abnuis. At vero cum dixerit pater, *Hic est filius meus,* et cum dixerit filius, *Pater meus;* tu ut *cor Pharaonis* obdurascit, et non credis? Superest impudentiae tuae, ut quasi melancholicus non vera perspiciens, patrem et filium dicas esse mentitos. Non, inquit, nego filium; sed nego verum filium: ergo et Petrus ideo beatitudinis vocem promeruit, quia Christum verum filium esse non credidit, licet *filium Dei vivi* sit confessus. Magnum revera confessae fidei sacramentum est in Petri conscientia, ut cum labiis dicat, «Tu es Christus, filius Dei vivi (3)» in corde tamen habeat, quod non sit *verus filius Dei vivi.* Ego homo sum: verba audio, verba intelligo, interpretationem tacitam cordis audire non possum. Christum *filium* dixit *Dei vivi*: nisi et adoptivum adjecerit, ego aliud nihil intelligo, quam quod et loquitur. Viderit si Christus, scilicet, quo Dominus et Deus cor aspicit: mihi tamen qui auribus tantum audio, debuit etiam per vocem fieri cordis ejus manifesta confessio, propter quem et Petrus interrogatur: non enim sibi soli Petrus interrogatus est, sed et omnibus (nobis); ut cum ille de Christo bene confitetur, et nos similiter disceremus pari confessione ad beatitudinem pervenire. Et interea videamus sed digne Petrus beatitudinis praeconium consequitur, credens in corde quod non sit verus (filius), sed

(1) Marc. XIV. 62. -- (2) Matth. XVI. 13. – (3) Matth. XVI 16.

adoptivus: si digna haec patris revelatio est, et non potius carnis et sanguinis. Plurimi certe adoptione sunt filii Dei: et non solum Jeremias, qui adhuc cum esset in vulva matris, sanctificatus est (1); neque solus Joannes Baptista, qui in utero matris infans exsultavit in spiritu (2): sed neque solus Elias, qui mortem adhuc usque passus non est, vel quilibet ex numero prophetarum, ex quibus unus, ut in Evangelio relatum est (3), putabatur Christus: sed ad hoc nomen adoptionis, meretrices et publicani, quamvis emendatione venerunt. Et ne quis me putet blasphemare, audiat in Evangelio dici: «Meretrices et publicani praecedent vos in regno coelorum (4) ubi non nisi filii adoptionis sunt. Cum ergo nec blasphemis nec turpibus adoptionis gratia denegatur, si corrigant se: hoc pro magno sacramento Pater Petro revelavit, quod scilicet filius quidem Dei vivi est, sed adoptione potius, et non nativitate, et tantum nomine, non etiam et nominis veritate? Plane qui hoc credit, non beatus ille est, sed miserrimus omnium hominum, habens non solum intelligentiam carnis et sanguinis, verum etiam et spiritum diaboli. Sed quaeso, Regina, sentias, quod multa in hoc loco dici poterant, quae ad consequentia festinans praetereo; credens quod data occasione, quasi una de sapientissimis plus possis sentire quam loquimur, secundum sententiam Salomonis: *Da sapienti occasionem, et sapientior erit* (5)

V. Haec vestra, Ariani, doctrina est, haec vestra interpretatio singularis, hoc secretum fidei vestrae mysterium: Adoptione, inquit, Christus est filius, et non verus filius. Interrogemus et Joannem: potest et hic verum didicisse, sive quia interfuit cum Petri laudata confessio est, sive ex peculiari dilectione Salvatoris, quia ita erat ei proximus, ut etiam supra pectus ejus recumberet (6). Videns quid haerens pectori ejus hauserit. «Deum nemo vidit umquam, nisi unigenitus filius qui est in sinu patris (7).» Nulla creatura videt Deum, secundum hoc quod Deus est; et ideo ait: (*Deum*) *nemo vidit umquam.* Sed sequitur, et dicit: *nisi unigenitus*

(1) Jerem. 1, 5. – (2) Luc. 1, 41. – (3) Matth. XVI, 14. – (4) Matth. XXI, 31. – (5) Prov. IX, 9. – (6) Joan. XIII, 23. – (7) Joan. 1, 18.

filius: ergo unigenitus filius non est creatura, qui Deum videt quem nulla vidit creatura. Et ne forte unum eum de adoptivis filiis crederes, amputavit sensus impii occasionem, cum eum dixit non solum filium, sed etiam unigenitum filium. Hoc nomen non habet socios: et licet dicantur alii filii; adoptione tamen, non natura sunt filii. Sed Christus solus unigenitus filius est, quia solus verus filius est, non adoptione, sed natura, non nuncupatione tantum, sed et genere: solus (inquam) verus filius est, *qui* etiam *in sinu patris est.* Filii adopti i in sinu Abrahae sunt: qui autem verus filius est, et *unigenitus filius est, in sinu patris est.* Intellige tamen et in hoc inseparabilem paternae substantiae filium, quod *in sinu patris* dicitur esse. Item legimus: «Sic enim dilexit mundum Deus, ut filium suum unigenitum daret: ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam aeternam.» (1) Non video, quomodo dilectio Dei commendetur ad mundum, si non verus et unigenitus est filius *quem dedit pro mundi redemptione.* Mundus sine dubio creatura est; si Christus creatura est, quid contulit mundo, dans pro creatura creaturam? Omnis creatura servili conditione censetur: si Christus creatura est, servus est: quomodo «redimit ad libertatem, cum servus nullo jure possit conferre libertatem? et tamen Abraham, ut commendaret dilectionem quam habebat ad Deum, proprium et verum unigenitum et dilectissimum filium obtulit in holocaustum, cum hoc ipsum Deus ad probandum cunctis ejus in se dilectionem fieri praecepisset. Et tu dicis, impie, quia Deus volens commendare dilectionem suam mundo, non habuit verum filium quem daret, sed usus est necessitate, more sterilium, ut, quia verum de se genitum filium non habuit per naturam, vel ex nihilo factum daret?

VI. Dic, impie, (ergo) majore virtute dilectionem commendavit Abraham, proprium et unigenitum filium offerens, quam Deus qui non habuit proprium, neque vere unigenitum dedit. Et est, quidquam velit Deus magnopere commendare: et inferius (non) commendat, cum commendaverit homo Et ille Deus quem majorem praedicas, minor est

(1) Jean III. 16.

homine in commendanda dilectione, minus enim commendavit dilectionem, si non verum et unigenitum filium dedit pro mundi dilectione: et Abraham plus commendavit, qui proprium et unigenitum obtulit. Sed absit haec impietas, ut vel in dilectione commendada minor sit Deus, qui est per omnia inestimabilis: verum enim et unigenitum filium dedit, diligens mundum. Hoc etiam Paulus vas electionis exsequitur, volens Dei in nos commendare dilectionem dicens, «Qui suo filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum (1); cum dicit, *Filio suo*, proprietatem veritatis expressit in nomine: et vide tamen, quo sermone usus est, dicens, *Qui suo filio non pepercit*. Legisti utique dicentem Deum ad Abraham, cum filium pro Dei dilectione vellet occidere: «Ne injicias manum tuam in puerum, ne facias illi quidquam: nunc enim cognovi, quia times Deum tuum, et non pepercisti filio tuo dilecto propter me (2).» Dicit et Paulus: «Qui filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum:» dicit Apostolus ex Dei voce, quomodo commendarit dilectionem: improprie usus fuerat verbis divinis, si non et hic de vero filio loqueretur: et tamen, qui finium in patre Abraham et Isaac filio ejus imaginem praecessisse futurae veritatis? In Deo patre et Christo unigenito filio ejus sacramentum praecedentis figurae monstravit Apostolus, consignans ipsis sermonibus veritatem, quibus et primum figura signata est, dicens: «Qui proprio filio suo non pepercit sed pro nobis omnibus tradidit eum. Si ergo figura erat in Abraham, cum offerret filium; veritas autem in Deo patre, cum tradidit filium quia ais doctor impietatis? ubi major vis versari debet, in figura, an in veritate? sine dubio in veritate. Et quomodo tu minorem exhibes veritatem, pleniorem vero figuram? plenior enim est figura, ubi verus filius offertur: et minor est veritas, ubi secundum te, non verus filius traditur. Sed plane major est veritas, et minor est figura «Hoc est si vis probari, crede verum unigenitum filium Dei; et intelliges, quod multo plus quam Abraham, gessit Deus, dans filium suum unigenitum pro mundi dilectione secun-

(1) Rom VIII. 32. – (2) Gen. XXII, 12.

dum Evangelium (1) vel cum secundum Paulum, «suo filio non perpercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum.» Abraham enim licet filium obtulerit, tamen pro Dei dilectione obtulit, cui quidquid obtuleris, non aequas ad quod dignus est; et obtulit filium, quem posteaquam per naturam habere non potuit, per Deum tamen contra naturam est adeptus: obtulit ergo Deo, quod ei contra spem naturae dederat Deus, et obtulit filium.

VII. Facit ad causam, si dixero se minorem, sine illa conditione praesenti quandoque mortalitatis lege moriturum: contra, examina «quod Deus praestiterit: filium suum praestitit unigenitum, quem non sero ex alicujus adeptus est gratia, sed semper habet sine initio ex proprietate naturae natum de se talem, qualis et ipse pater est qui eum genuit, invisibilem, inaestimabilem, sempiternum, impassibilem et immortalem et omnipotentem, sicut ipse pater est, et postremo per omnia, secundum hoc quod Deus est, aequalem ei qui eum genuit. Vides qualem dedit filium pater. Ecce jam Deus inaestimabiliter superior invenitur in filio: et nunc considera, quod hunc talem unigenitum filium pro mundi dilectione praestiterit: et expende nunc, quidnam sit mundus; utique creatura est: similiter et Deus quid sit, expende: utique creator est: et nunc jam compara, quem dilexerit Abraham, et quem dilexerit Deus. Abraham quidem Deum. Sed recense quanta Deus Abrahae praestiterit, et invenies, quod Abraham multo minus Deo dilectionis debitum reddidit quam debebat, licet reddiderit quantum reddere potuit. Deus autem mundum diligit pro nulla sibi data ab eo gratia. Vides quia multo est commendabilior dilectio Dei quae non ex debito praestatur, quam illa Abrahae quae praestatur ex debito. Sed vide adhuc supereminentiam dilectionis qua Deus diligit mundum, non solum sibi, qui eum condidit nullo merito justitiae commendatum, verum etiam peccatorem et adversum se impium. Mundum ergo dilexit Deus peccatis et impietatibus reum, non quia peccata et impietates dilexerit mundi, sed dilexit mundum, ut de peccatis et impietatibus

(1) Joan. III, 16.

mundus ipse liberetur. Et audi Apostolum per haec mire commendantem Dei dilectionem, cum scribit ad Romanos: «Ut quid enim Christus, cum adhuc infirmi essemus, secundum tempus pro impiis mortuus est? vix enim pro justo quis moritur. Nam pro bono forsitan quis audeat mori. Commendat autem Deus charitatem suam in nobis: quoniam si cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est; multo magis justificati nunc in sangine ipsius, salvi erimus ab ira per ipsum (1).

VIII. Intelligo quidem, quidquid hoc testimonium discuti desiderat: sed nunc quod faciat ad causam breviter pandimus. Mundum, habitatores mundi interpretatus Apostolus ostendit quod «pro impiis, et peccatoribus mortuus est Christus, ut suam charitatem commendaret in nobis,» qui sumus in mundo: et «moritur, inquit, Christus, pro impiis, et peccatoribus; quandoquidem vix pro justo quis moritur, licet forsitan pro bono quis audeat mori.» Jamne intelligis quam inenarrabiliter praecellat dilectio Dei ubi est veritatis expressio, et quam minor sit dilectio Abrahae ubi figura signata est? Non hoc dico quasi non multum dilexerit Abraham; immo tantum dilexit Deum quantum et potuit, quantum nemo ex natis mulierum supergredi potest. Sed licet multum dilexerit Deum, et de toto corde et de totis viribus animae suae dilexerit: tamen inenarrabili supereminentia divinae dilectionis in infinitum superatur. Quis enim possit explicare dilectionem quam Deus mundo praestitit, dans unigenitum filium suum ita, ut homo nasceretur qui Deus est; et haberet secundum carnis humanae sortem initium nativitatis, qui sine initio de patre natus est; et ille aequalis Deo in forma Dei existens semper, accepta forma servili minor fieret, non solum patre, verum etiam angelis, immo et hominibus, nescio, si non et multum infra, vermium quoque comparatione; et postremo, ut secundum naturam susceptae humanae animae, usque ab mortem tristitiam pateretur, qui totus gaudium est, non solum Abrahae, «qui diem ejus cupiens videre, vidit et gavisus est (2),» sed et omnium homi-

(1) Rom. VI, 8. — (2) Joan. VIII, 56.

num sanctorum. Praestitit ergo mundo unigenitum filium suum, ut qui vera vita est, pendens in ligno secundum carnem, mortem crucis pateretur, occultata interim sempiterna et inviolabili divinitate ejus, quae illi una est cum patre ejus. Vide dilectionem, ut pro mundi salute Dominus majestatis crucifigatur in terra qui se filium Dei credentibus vitam aeternam praestat in coelis. O te beatissimum, patriarcha Abraham, cujus maxima dilectio in Deum non nisi inexplicabilis divinae dilectionis inundatione submergitur: et nescio si non hoc (totum) pro respectu tuae dilectionis et fidei Deus impio praestitit mundo. Tibi enim et semini tuo promiserat Deus, ut «haeres esses mundi per justitiam fidei sicut docet apostolus Paulus.

IX. Sed satis tardo, si hunc locum voluero plenius exsequi: ad te convertar, haeretice, commonens, ut intendas quomodo Deus diligens mundum, dedit unigenitum suum filium, vel, ut ait Apostolus, quomodo *suo filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum.* Si sacramentum istius ineffabilis divinae dilectionis agnosceres, numquam adversus filium Dei impias componeres quaestiones; quas qui piae mentis est, per illa quae supra diximus, intelligit absolutas. Sed adhuc reliquam partem propositi testimonii videas, ut tuae frontis impudentia multo pressius obturetur. Nam cum dixisset: *Sic enim dilexit Deus mundum, ut filium suum unigenitum daret,* prosequitur, et dicit: «Ut omnis qui credit in eum, non pereat. sed habeat vitam aeternam.» Iterum dicam, est unigenitus filius: quomodo qui credit in eum, non perit, sed vitam habebit aeternam, cum credere in creaturam, sit Divinitatis offensio? Respice ad apostolum Paulum; considera, quae opprobria, quas obscuritates de his referat, qui, ut ipse ait, «commutaverunt veritatem Dei in mendacio, et coluerunt et servierunt creaturae potius quam Creatori (2). Tu si sic credis, et sic colis, et servis unigenito filio Dei, ut eum dicas esse creaturam, illa te mala miser exspectant quibus illi puniuntur, qui commutaverunt veritatem Dei in mendacio, et coluerunt et servierunt creaturae potius quam creato-

(1) Rom IV. 13. – (2) Rom. I. 23.

ri. Adoptione, inquit, Christus filius Dei est, et non verus filius. Omnia leguntur Evangelia, et nusquam scriptum est, quod Christus adoptione sit filius, et non verus filius. Et bene, quod Joannes, ille Joannes recubans supra pectus Domini, causam scripti Evangelii referens posuit, et dixit: «Multa quidem et alia signa fecit Jesus coram discipulis suis, quae non sunt scripta in libro hoc: haec autem scripta sunt, ut credatis, quoniam Jesus est Christus filius Dei, et ut credentes vitam aeternam habeatis in nomine ipsius» (1). Estne opus adhuc apertius explanare? *multa*, inquit, *et alia signa fecit Jesus:* et licet non sint omnia scripta, quia nec scribi poterat infinita rerum copia; tamen haec ipsa ideo scripta sunt, ut credamus, «quod Jesus est Christus filius Dei;» et ut fidem singulorum provocaret, ostendit et praemium dicens: «ut credentes vitam aeternam habeatis in nomine ejus.» Si vero adoptione esset filius Dei, et non natura, si sola nuncupatione, et non etiam quod in nuncupationi intelligentia est; nusquam magis hoc ipsum explanasset, quam in ultimo scriptionis, ne fides in ambiguo derelicta, vitam aeternam perderet per credulitatis incertum. Sed Evangelista, qui ad hoc positus est, ut habens gratiam sancti Spiritus illa maxime lucidius panderet, quae ad vitae aeternae praemia pertinerent, non ambiguo clausit Evangelium, sed manifestissime expressit, ideo scripta Evangelia, «ut credatis,» inquit, «quoniam Jesus est Christus filius Dei, et ut credentes vitam aeternam habeatis in nomine ejus.» Etiam ne hic suspicio est creaturae in filio Dei, ubi, qui crediderit quod filius Dei est Christus, aeternam vitam possidet, et non aliter quam in nomine ejus? qui utique non est creatura, sed creator, et non adoptione filius, sed vero filius Dei: in nomine enim creaturae ne quidem vitam temporalem potest quis assequi, nisi si aliquis eam non auferendo praestare dicatur.

X. De nihilo, inquit, fecit Deus sibi filium. Praetereo multa testimonia: loquatur Joannes Christi Domini dilectione perspicuus. Scribens Epistolam ait: «Omnis qui diligit Patrem, diligit eum qui ex eo natus est (2): numquid ait, *diligit*

(1) Joan. XX, 30, 31. — (2) Jean V 1.

eum quem fecit Deus ex nihilo? sed nec patrem omnino nomi nasset, nisi scisset de eo natum filium. Et non factum: Nunc quia ita intelligendum est, ut tu, haeretice, interpretaris; quod scilicet ab eo factus sit ex nihilo, quem ex patre natum dicit Joannes: et quaero, numquid secundum te solus Chris- us factus est ex nihilo? Nonne, ut taceam de aliis, etiam mundus ipse ex nihilo factus est? ergo et mundus a nobis diligendus est, si diligendus est pater. Sed clamat idem Joannes: *nolite diligere mundum* (1). Numquid tam levis est Joannes, ut ipse sibi contraria praedicaret? Absit haec impietas, ut dicatur, Joannes repugnantia sibi loqui qui in sancto Spiritu loquebatur. Scit distantiam facu et nati in ipso jam principio Evangelii sui, sicut supra exposi- tum est, cum de ipso capitulo tractaretur: et ideo non ut fac- turam intelligit eum, quem dicit ex patre natum; quia nec singulariter poneret, si hoc quod ex patre natum est, factu- ram voluisset intelligi, sciens multos factos esse ex nihilo; sed singulariter ponens, de solo vero filio posuit dicens, quod ex patre natus est, quia ipse solus ex patre natus est, caeteri autem omnes facti sunt ut a conditore. Noli ergo fa- cere divinis sermonibus vim: quid infers, quod ille non lo- quitur? quid doces, quod ille non docuit? Si Christianus es, et si apud te verus doctor est Joannes, crede quod docuit. *Ex patre,* inquit, *natus est:* hoc credideris, si diligis patrem, et diligendo patrem, diligis filium qui ex eo natus est: quod si non credideris, quia ex patre natus est; quod neque patrem diligis, neque eum qui ex eo natus est: non autem diligis hoc modo, cum in patre negas esse quod patris est, id est ge- nerare, et in filio negas esse quod filii est, id est nasci. Et audi nunc, quale tibi beatus Joannes nomen imposuit dicens: «Hic est antichristus, qui negat patrem et filium (2). Tu qui- dem falso Christiani tibi cognomen imponis; sed veridico Joanni pro sectae tuae merito antichristus vocitaris. Mentior, si non tu in patris vocabulo intelligis creatorem, si non in fi- lii nomine asseris creaturam. Joannes patrem et filium nun-

(1) 1 Joan. II, 15. — (2) 1 Joan. II, 22.

cupat: et tu in his nominibus creatorem et creaturam interpretaris. Merito ergo vocaris antichristus, qui negas patrem et filium sub interpretatione impia.

XI. Sed adhuc audi, o quisquis ille es insolens et contumax in filium, et de patris persona gloriaris: et intellige, quia patrem habere non potes, si non confitearis et filium. Idem prosequitur Joannes: «Qui negat filium, neque patrem (habet): qui confitetur filium, (et filium) et patrem» habet (1). Vides ubique Joannes ipsa nomina ponere, ut nihil aliud intelligatur, quam quod est in natura nominum: et tamen, si adhuc frons imprudentiae tuae potest ictus lapidum sustinere, et si tanta obstinatio duritiae tuae est, ut cum audis patrem et filium, non tamen verum patrem neque verum filium credas; ecce idem Joannes qui est dilectus a Domino, vicem reddens dominicae dilectioni, fortiori lapide jam non tantum frontem, sed ipsum caput serpentinum tuae conquassat impietatis, scribens in ultimo epistolae suae: «Scimus quia filius Dei venit (2), et incarnatus est propter nos, et passus est, et resurgens de mortuis assumpsit nos, «et dedit nobis sensum bonum, ut cognoscamus ipsum verum, et simus in ipso vero filio ejus Jesu Christo. Hic est (Deus) verus et vita aeterna, et resurrectio nostra in ipso.» Explicari non potest, quantos adversum te sermonum lapides et saxa congessit sub uno hoc testimonio. *Scimus*, inquit, *quia filius Dei venit.* Habes unam de filio confessionem, et paululum infra post sacramenta incarnationis et passionis ejus et resurrectionis, quae utique propter nos exercuit, subsequitur dicens: *et dedit nobis intellectum bonum:* sine dubio quia ipse dator bonus est, dans intellectum bonum. Non impie intelligimus, si hunc intellectum bonum dixerimus Spiritum sanctum esse, qui et dicitur Spiritus intelligentiae, in quo cognoscimus ipsum verum. Sine Spiritu enim sancto non potest veritas cognosci: habes testimonium in Evangelio, ubi et Christum ipsum sanctum Spiritum pollicetur, et de ipso ait, quod *ipse mihi testimonium perhibebit* (3); utique per apostolos, vel per quoslibet filii Dei prae-

(1) Joan. 23. – (2) Ibid. V. 20 21. – (3) Joan. XV, 26.

dicatores, dans eis intelligentiam, qua Dominus intelligentiae verum cognoscendi. Unde et apostolus Paulus scribens ad Corinthios ait: «Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est: ut sciamus, quae a Deo donata sunt nobis. Dedit» ergo «intellectum bonum,» id est Spiritum sanctum, «ut cognoscamus ipsum verum (1).

XII. Adhuc si non intelligis de tot supra editis dictionibus, vel ex consequentibus animadverte omnes suspiciones impiae interpretationis exclusas: *Ut simus*, inquit, *in ipso vero filio ejus Jesu Christo*. Et adhuc amplius densat piam fidem dicens: *Hic est verus Deus:* et nondum tacuit, sed cumulat et exaggerat, ut impius sensus sophisticis confidens argumentationibus obruatur: subsequens enim ait. «Et vita aeterna, et resurrectio nostra in ipso.» Ubi sunt nunc illa impia vestra sophismata quae Aristotelis episcopi vestri magisterio didicistis dicentes: Filius est, sed non est verus filius: Deus est, sed non est verus Deus? Ecce uno testimonio tot modis filii verum nomen expressum est, immo quia et verus Deus est. Quomodo enim non verus Deus, qui verus est filius? quandoquidem non solum de veri filii nomine Deus verus probatur, sed etiam per hoc, quod vita aeterna est. Vita enim aeterna non habet initium neque finem: ergo Deus verus est Christus, non habens initium neque finem, existens ipse vita aeterna, quae est sine initio et fine. Sed et cum resurrectio nostra est, potestas in eo verae divinitatis agnoscitur, cum mortem per virtutem resurrectionis excludit, exemplo sui quem assumpsit hominis, in quo et de Virgine nasci dignatus est, in quo et nos jam resurreximus, habituri unusquisque nostrum specialem resurrectionem pro merito fidei ac vitae, sive ad refrigerium, sive ad ustionem. Vide, miser, ne adhuc non credas verum esse filium, et incipias habere resurrectionem ad poenam perpetuam gehennae in tenebris exterioribus, *ubi erit fletus oculorum et stridor dentium* (2), si tamen non adhuc aliquid deterius manet impios in filium.

XIII. Satis, ut opinor, licet pauculis testimoniis compro-

(1) I. Cor. II, 12. – (2) Matth. VIII. 12.

batum est, quod sit verus Dei filius, natus de patre, non factus ex nihilo. Sed adhuc quaeso, exhibe infatigabilem patientiam, ut hoc ipsum de veteri Scriptura vel uno testimonio comprobemus. Dicis, haeretice, ex nihilo filium factum, cum hoc nusquam legeris: negras illud quod scriptum est: *quia ex patre natus est.* Dic mihi, cujus verba sunt: *Ex utero ante luciferum genui te* (1)? Si ambigis, respice ad initium Psalmi ejus, et lege scriptum: «Dixit Dominus Domino meo, Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum (2). Hoc testimonio ipse salvator usus est, ut cum vult se Dominum credi, loquens ad eos qui illum solum hominem natum ex semine putabant David, non etiam et Deum qua Dei filium. Sed et Paulus apostolus hoc ipsum credens, quod et olim Spiritus sanctus in David locutus est et postea exposuit, ait in Epistola sua: «Ad quem autem angelorum dixit aliquando, sede ad dexterram meam (3)? hoc explanans, quia nemo de angelis talis est, qualis et filius: omnes enim angeli facti sunt, solus autem filius natus est, cui et dicit, *sede ad dexteram meam;* quia et solus ipse est *unigenitus filius qui est in sinu patris* (4). Non autem nunc expositio totius psalmi necessaria est, sed illud solum probandum, quia *Dominus* Pater dicit Filio *Domino meo, Sede ad dexteram meam;* ut [illegible] illud quod in sequenti dicitur, non alius quam pater dixisse credatur, id est, *Ex utero ante luciferum genui te.* Nonne etiam hoc testimonio verissime probatum est, sepultam vocem impiam esse dicentium, quod ex nihilo fecerit Deus filium? Quomodo enim ex nihilo, cum ipse pater clamet, *Ex utero ante luciferum genui te*? Et vide, ne putes nos intelligere, quod Deus membrorum partiumve compositione subsistat. Absit haec impietas. Deus enim, quodcumque illud est, simplex est; totus idem est secundum substantiam, non pars et pars, non membrum et membrum; sed, ut diximus, simplex nescio quid, quod sit integrum, et perfectum, et inaestimabile tantum et inexplicabile. Licet ergo talis est, ut non membris partibusve subsistat, tamen Scriptura divina cum vult nobis

(1) Psal. CIX, 3. – (2) Ibid. 1. – (3) Hebr. 1. 13. – (4) Joan. 1, 18.

fabricatoris veram intelligentiam commendare, ex his quae novimus loquitur dicens: *Opera manuum ejus esse coelos* (1), vel unamquamque creaturam: quia apud homines vere et proprie opus vel fabrica intelligitur, quod efficitur (manibus): denique cum visum est arte aliquid fabricatum, ad manus refertur artificis. Similiter autem inter nos volentes filii designare naturam, uteri facimus mentionem: nemo enim de veris filiis non de utero nascitur. Et Deus ergo volens ex se natum filium demonstrare, dixit quod eum ex utero genuerit, ne tu, haeretice, calumniareris ex nihilo. Sed sicut cum Deus manibus fecisse dicitur, ut Deo dignum intelligendum est: ita et cum ex utero genuit, non contra quam Deo dignum est, opinemur. Illud tantum certissime confitendum est, quod verus est conditor in significatione operis manuum, et verus est pater in significatione uteri gignentis, etsi nihil in se membrorum habeat.

XIV. Sed quia soletis dicere, o Ariani, «In Deo id ipsum est facere, quod et generare,» opportune et hanc vestram perversitatem de praesenti occasione convincam. Multa sunt nempe opera manus sed unus est unigenitus filius ventris: non ergo id ipsum est facere, quod et generare: et omnia quidem per Verbum, et in sapientia facta sunt; Verbum autem sive sapientia, non per aliquem, sed ex Deo nata est: unde non id ipsum est facere, quod et generare. Nisi enim esset distantia inter facere et generare, nihil prohibebatur dicere, «manus meae generaverunt te, et coeli ventris mei sunt opera.» (Sed) sicut dictio multam habet differentiam, ita et res quas dictio determinat. *Ex utero*, inquit, *ante luciferum genui te*. Hoc autem dicit pater ad filium, non quod filius ignoraret, sed ut nos scire possemus proprietatem patris ad filium, vel filii ad patrem: ideo ita scriptum est, sicut et ipse unigenitus filius existens sapientia ait: «Ante omnes autem colles genuit me (2).» Unde et hoc loco *ante luciferum* genitus esse dicitur. In *luciferi* vocabulo omnis ubi ubi lucidior creatura signatur: unde cum dicitur, *ex utero ante luciferum* genitus hoc, specialiter docetur, quod vere ex patre

(1) Psal. CI, 26. – (2) Prov. VIII, 25.

sit natus, et non factus: quod autem ait, *ante luciferum*, ante omnen creaturam significat, secundum quod dictum est *Et ipse est ante omnes* (1).

CAPUT III.

Quod Dei filius sit omnipotens, et indemutabilis, et quod una sit omnipotentia Patris et Filii, sicut et una deitas: et de sacramento incarnationis filii, vel potius suscepti ab eo hominis.

I. Percutiamus et aliam eorum blasphemiam, per quam, ut scribis, dicunt quod non sit omnipotens filius. Et hoc breviter faciam, ne longius extendens, laborem legentibus tribuam. Dicant, quando non est omnipotens, per quem, ut ipsi quoque confitentur, omnia facta sunt: dent unum opus patris quod non fecerit et filius, ut probent non esse omnipotentem filium: at cum nullum sit opus, quod non patris existat et filii, sine dubio omnipotens est filius, faciens quaecumque facit omnipotens pater. Sufficit, si hoc ipsum etiam divinis testimoniis approbemus. Apud prophetam Zachariam legimus: «O, o, fugite a terra Aquilonis, dicit Dominus, quoniam a quatuor ventis coeli colligam vos in Sion: resalvamini, qui inhabitatis filiam Babylonis, quoniam haec dicit Dominus omnipotens: Post honorem misit me super gentes quae exspoliaverunt vos; quoniam qui tangit vos, sicut qui tangit pupillam oculi ipsius: quoniam ecce ego infero manum meam super eos; et erunt spolia, qui spoliaverunt illos: et sciebatis quia Dominus omnipotens misit me (2).» Si intendas huic capitulo, invenies quod filius omnipotens a patre omnipotente sit missus, ut positis in captivitate subveniat. Considera enim prophetam dicere: *Haec dicit Dominus omnipotens:* et audiamus, prophetam referentem, quid dicit Dominus omnipotens: *Post honorem*, inquit, *misit me super gentes:* sine dubio filius est, qui post honorem quem missu-

(1) Coloss. I, 17. – (2) Zach. II, 6-9.

rum esse se dicit super gentes, quem propheta dicit Dominum omnipotentem. Hic ergo filius existens Dominus omnipotens in ultimo testimonio, «et scietis quia Dominus omnipotens misit me,» ut supra dictum est, ab omnipotente missus est patre. Sed et apostolus Joannes in Apocalypsi haec dicit: «Amen, testis fidelis, initium creaturae Dei (1), qui est, et qui erat, et qui venturus est Dominus Deus omnipotens (2).» Et Salomon inter caetera ait de sapientia, quae utique Christus filius Dei est: «Splendor est enim lucis aeternae, et speculum sine macula; Dominus omnipotens, nomen est ei (3):» Item: «Ipse et qui redemit illos, Dominus omnipotens nomen est illi.» Item in Mach.: «Nondum enim omnipotentis, et omnia possidentis Dei judicium, majestatis, et imago bonitatis illius, et cum sit una, omnia potest.» Quomodo non omnipotens est, cum possit omnia? Nam et supra de eadem sapientia dixerat, «omnem habens virtutem (4):» ergo omnipotens est, «omnem habens virtutem.» Sed adhuc ipse Salomon ait de eadem sapientia: «Et permanens in semetipsa manet (5).» Et alibi Salomon: «Non enim impossibilis est omnipotens tua manus (6).» Item ipse: «Omnipotens sermo tuus exsiliens de regalibus sedibus (7).

II. Agnosce omnipotentiam ejus, cum omnia innovat: agnosce interea et quod indemutabilis est, cum in semetipsa permanet omnia innovans: id est, licet omnia innovet, ipsa tamen indemutabilis perseverat; quod nisi non Dei omnipotentis est. Sed quia vere indemutabilis est filius et conditor omnium, etiam his Psalmistae versibus approbatur: «In initio tu Domine terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt coeli: ipsi peribunt, tu autem permanebis, et omnes sicut vestimentum veterascent: et sicut opertorium mutabis eos, et mutabuntur: tu autem idem es, et anni tui non deficient (8). Hoc de filio Dei scriptum interpretatus est Paulus scribens ad Hebraeos (9). Habes ergo per haec capitula et omnipotentem filium, et indemutabilem, et omnium conditorem, sicut et omnium artificem, dicente Salomone: «Om-

(1) Apoc. III, 14. – (2) Apoc. I. 4. 8; IV, 8. – (3) Sap. VII. 26, 27 – (4) Ibid. 23· – (5) Ibid. 27. – (6) Sap. XI, 18. – (7) Sap. XVIII, 15. – (8) Psal. CI, 26-28. – (9 Hebr. I, 10–12. –

nium enim artifex docuit me sapientiam (1).» Sed ne duos omnipotentes intelligas, praecavendum est: licet enim et pater sit omnipotens et filius, tamen unus est omnipotens, sicut et unus est Deus: quia patris et Filii eadem omnipotentia est, sicut et eadem deitas, secundum quod supra pro viribus et conditione temporis coarctantis expressum est. Sed et nunc inferius explanabitur testimonio Esaiae prophetae: «Fatigata est Aegyptus, et negotiatio Aethiopum, et Sabaim viri excelsi ad te transibunt, et tui erunt servi et post te sequentur alligati vinculis, et adorabunt te, et in te deprecabuntur: quoniam in te est Deus, et non est Deus praeter te. Tu enim es Deus, et nesciebamus, Deus Israel Salvator. Erubescent et confundentur omnes, qui adversantur ei, et ibunt in confussionem (2).» Intende, quia ad filium dicitur, «et tui erunt servi, et post te sequentur alligati vinculis, et adorabunt te, et in te deprecabuntur.» Ergo et hinc Deus verus ostenditur filius, cum adoratur. Dei enim est adorari: siquidem et alibi dicit Apostolus de filio Dei esse scriptum:» Et adorent eum omnes angeli Dei (3):» scilicet quia vere Deum et Dominum. Sed in praesenti testimonio Esaiae, sicut ipse Deus, sic etiam in ipso Deus est: ait enim, «Quoniam in te Deus est, et non est Deus praeter te.» Et cum dixerit in Deo Deum esse, subsequitur, et dicit: «Tu enim es Deus, et nesciebamus, Deus Israel Salvator.» Ergo cum Deus in Deo est, et non est Deus praeter eum in quo Deus est, et ipse est Deus Salvator Israel; ostenditur unitas divinitatis in Patre et Filio, sicut et omnipotentiae, et quidquid omnino divinae substantiae est: hoc solo differens a patre filius, quod ille pater est, et hic filius; id est, quod ille genuit, et hic natus est: non tamen quia natus est, minus habet aliquid, quam quod in Deo patre est, «imago Dei invisibilis» existens (4), «et splendor gloriae, et character substantiae ejus (5).» Hoc qui de filio Dei non credunt, Esaiae sententiam sustinebunt dicentis: «Erubescent, et confundentur omnes qui adversantur ei, et ibunt in confussionem.» Sed et Jeremias de filii

(1) Sap. VII, 21. – (2) Isa. XLV, 14. – (3) Heb. I, 6. – (4) Coloss. I, 15. – (5) Heb. I, 3.

deitate exprimit dicens: «Hic Deus noster est, et non existimabitur alius absque eo: qui invenit omnem viam prudentiae, et dedit eam Jacob puero suo, et Israel dilecto sibi: post (haec) in terra visus est, et cum hominibus conversatus est (1).» Non utique pater Deus, sed filius factus homo in terra visus est, et conversatus est cum hominibus, naturam in se hominis exercens sine peccato propter nostram salutem; de quo et legimus: «Et Verbum caro factum est: et habitavit in nobis: et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a patre (2).»

III. Si ergo «Verbum caro factum est, et habitavit in nobis,» natus ex virgine *nobiscum Deus*; quo nunc, haeretice, proficis? Si infirmitates assumptae carnis objicias, si animae humanae quam cum carne susceperat, utile est nobis aestus describas; cum constet eum, secundum quod Deus est et Dei filius, esse per omnia ut Patrem impassibilem. Ideo enim et illa quae sunt deitatis ejus praemisimus, ut jam si quid humilitatis et infirmitatis in Christo legitur, non deitas ejus violata credatur, sed naturae suscepti hominis, et disciplinae quam tradebat, exsecutio probaretur. Vanum est enim noluisse ut hominem nasci, licet ex virgine tantum hominem, nec infirmam hominis in se designare naturam. Vanum est praecepta dare, quibus homines viverent, et ipsam jam, quia semel homo esse dignatus est, sine praeceptorum observatione concurrisse. Ille si non hominis infirmitatem factus homo exercere voluisset, quis crederet, quod homo factus fuerat ex originis nostrae matrice, licet sine viri complexu? quandoquidem hodieque non desunt, qui negent eum nostram gestasse corpulentiam, etiam postea quam infirmitatem carnis exercuit. Ille si factus homo non servasset, quam docere venerat disciplinam, non bonum magisterii dedisset exemplum. Quis enim discipulorum servare conaretur, quod non magister ipse servasset factus ut homo; cum hodie jam quicumque servat ipsius exemplo, relevatur ut servet? Vides quia et infirmitates pati debuit, ut homo natus probaretur; et factus homo observare quodcumque do-

(1) Baruch. III, 36-38. – (2) Joan. I, 14.

cuisset, ut caeteros invitaret; magis autem dixerim ut caeteros sublevaret: jam enim caro nostra didicit ejus carne relevari. Si enim infirmitates hominis pati noluisset, ut quid et de virgine in homine homo natus est? et si nolebat observare praecepta, quia Dominus; ut quid et formam servi acceperat, quae praeceptis et obedientiae obnoxia est? atqui totum sacramentum a Deo assumpti hominis hoc, quod in Adam non est de obedientia servatum, in Christo homine de obedientia servaretur. Hoc ipsum Apostolus Paulus inter caetera quae divine tractat, asserit: «Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita et per unius obeditionem justi constituuntur multi (1). (Sicut enim per unius hominis contemptum peccatores constituti sunt multi, habes et per sacramentum obauditionis in Christo, quam non ex infirmitate, sed ex bonitate deitatis praestat in salutarem hominis disciplinam salvantur multi).

IV. Videamus nunc et sacramentum passionis. Totus Adam peccaverat; totus Adam expulsus de paradiso fuerat: totum suscipere debuit expulsum, qui totum salvare venerat. Non autem videbatur totum expulsum in se suscepisse, nisi illum suscepisset per substantiam carnis et animae: hoc enim totus homo est per naturam. Hoc autem tunc probari potuit, si ipsas infirmitates carnis ejus et animae sustineret, licet sine vitio peccatorum; ut vere non aliam substantiam carnis et animae suscepisse putaretur: ut cum in se hominem ab infirmitatibus et passionibus liberat, etiam hos qui secundum vestigia ejus sectantur, liberatos esse crederemus. Sed patrocinetur huic sensui gentium doctor Apostolus vivacius, et ut mysticus scribens: «Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificantur (2).» Sed naturam suscepti in eo hominis melius describat Esaias: «Domine quis credidit auditui nostro? et brachium Domini cui revelatum est? Annuntiavimus coram ipso sicut puer, sicut radix inveterata sitienti: non est species ei neque honor formae: et vidimus eum, et non habebat speciem neque decorem: sed species ejus sine honore, deficiens praeter caete-

(1) Rom. V, 19. – (2) 1 Cor. XV, 23.

ros homines: homo in plaga positus, et sciens ferre infirmitatem, quia aversa est facies: depretiatus est, nec aestimatus est. Hic peccata nostra fert, et pro nobis dolet: et aestimavimus eum in dolore esse et in plaga et in malo: ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, et infirmatus est propter peccata nostra: doctrina pacis nostrae super eum: plaga ejus nos sanati sumus. Omnes sicut oves erravimus: homo a via sua erravit, et Dominus tradidit eum pro peccatis nostris: et ipse propter quod male tractatus est, non aperuit os. Sicut ovis ad occisionem adductus est, et sicut agnus coram tondente se, sic non aperuit os suum: in humilitate judicium ejus sublatum est. Generationem ejus quis enarrabit? quia auferetur a terra vita ejus: ab iniquitatibus plebis meae adductus est ad mortem; et dabo malos pro sepultura ejus, et ipsos divites pro morte ejus. Quia iniquitatem non fecit, neque dolum in ore suo locutus est.»(1)

V. Sufficit hoc testimonio probatum, quod omnem in se hominis naturam peregit, sine peccato tamen suo, licet peccata nostra portarit. Sed ne homo tantummodo crederetur, interposuit, et dixit: *Generationem ejus quis enarrabit?* illam utique quia de Deo patre generatus est, quae sine initio est: et ideo de ea ait, *Generationem ejus quis enarrabit?* non quasi ignorabilem, sed quasi inexplicabilem dicens. Omnes enim catholici scimus, quia de Deo patre natus est, sed inenarrabiliter: et ideo ait, *Generationem ejus quis enarrabit?* Hanc autem generationem qua de virgine nascitur secundum carnem, refert Evangelium, ejus quoque tempora describens. Divinae autem generationis initium, ut diximus, investigari non potest, sicut nec divinitatis quae illi una cum patre est: et ideo ait. *Generationem ejus quis enarrabit?* Si ergo in sacramento fidei hoc accepimus, ut Christum Deum credamus et hominem; Deum quidem, de Deo sine initio tantum; hominem autem, quia de virgine in temporibus natum: non calumniemur divinitati ejus, cum pro nostra medela quae sunt hominis exsequitur, habens in se acceptam nominis naturam: quia nec homo negandus est, cum

(1) Isa. LIII. 1-9.

propriae divinitatis naturalem exerit potestatem, accepta in se forma servili. Si ergo et orat patrem, et si nihil a se facere se dicit nisi quod patrem viderit facientem; ut nihil nunc aliud dicam, certe humanae extollentiae modum, qua magister imponit; ut tanto magis discat homo Deo deferre, quanto detulit et verus filius, qui causam subjectionis propriam non habebat, qui et formam orandi dederat, ut non tam fieri nostram voluntatem rogaremus, sed «voluntatem Patris qui in coelis est. Et ideo quod docuerat ut impleret, ait: «Non veni meam voluntatum facere, sed voluntatem ejus qui misit me. Sed et quod minor factus est, quod crescit, quod proficit, quod esurit, quod sitit, quod laborat, quod flet, quod dolet, quod tristis est, postremo quod moritur: ad naturam assumpti hominis referendum est, quam pro nostrae sacramento salutis mystice exercuit, sub intelligentia qua supra in testimonio Esaiae relatum est. Sub hoc fidei sacramento non solum illa capitula solvuntur de quibus interrogare dignata es, sed et omnes quaestiones quas contra filii divinitatem coaptant impii haeretici.

CAPUT IV.

De hoc quod ait Filius: PATER MAJOR ME EST.

I. Acceperunt nunc et has quaestiones, quas ex diversa parte proposueras fortiores, specialiter absolutas. Dicunt, inquis, haeretici ad depretiandam filii perpetuam et perfectam in omnibus deitatem, *Pater major me est*(1). Sed requirendum est, quando hoc filius dixit: nonne quando impletum est in eo quod scriptum est: «Minorasti eum paulo minus ab angelis, gloria et honore coronasti eum (2)?» Quomodo minoratus est, exponat apostolus Paulus tertii coeli conscius: «Paulo minus, inquit, ab angelis minoratum videmus Jesum propter passionem mortis; gloria et honore coronatum, ut gratia Dei

(1) Joan. XIV, 18. – (2) Psal. VIII, 6.

mortem gustaret pro omnibus (1). Pro omnibus,» ait, non pro se: ergo qui «pro omnibus gustavit mortem,» quid mirum si *pro omnibus* et minoratus est? *Pro omnibus* (autem) *gustavit mortem*; non pro se, eo quod *pro omnibus* in peccati reatu positis ipse homo factus, nullo proprio peccato tenebatur obnoxius. Et vide quomodo hoc ipsum, quod «minoratus est propter passionem mortis, et quod gratia Dei pro omnibus gustavit mortem,» ad decorem operis interpretatur sapientissimus Paulus ita subsequens: «Decebat enim eum propter quem omnia, et per quem omnia, multis filiis in gloriam adductis, ducem salutis eorum per passiones consumare (2). Vides quam pulchrum quamve decorum nostrae salutis sacramentum in eo, quod filius est, minoratus ostenditur. Quomodo ergo ad offuscandam divinitatem ejus improperas, quod exsequitur ad decorem? *Pater major me est*: hoc tunc dixit, postea quam «Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.

II. Et vide ne demutabilem credas, quasi desierit esse *Verbum*, postea quam *caro factum est*; sed manens semper *Verbum* Deus, et *caro* quoque *factum est*. Etsi enim dixit, *Et Verbum caro factum est*, pressius loqui voluit, ne quis in eo non veram carnem crederet. Siquidem et post tam pressam locutionem non desunt qui dicunt, carnem illum habuisse putativam. Ut autem manifestum sit Verbum carnem factum, non demutatione divinae substantiae, sed susceptione carnis humanae, intende quid sequitur: *Et habitavit in nobis*. Non ergo interceptum est Verbum demutatione, quod per carnem assumptam *habitavit in nobis* : habitatio enim probat perserverantiam Verbi. Hoc ideo interposui, ne quis filium Dei demutabilem credat, cum legit: *Et Verbum caro factum est*. Dicit ergo filius, «Pater major me est, postea quam Verbum caro factum est,» et suscepit officium ministrantis. «Venit enim non ministrari, sed ministrare. Pater major me est (3).» Quid ais veritas quomodo dicis patrem te esse majorem? certe una tibi et patri imago est secundum Moysen, eademque forma secundum apostolum Paulum, qui

(1) Heb. II, 9, – (2) Ibid. 10. – (3) Matth. XX, 28.

me etiam docuit, quod sis «splendor gloriae et character substantiae ejus (1).» Sed et tu ipse docuisti dicens: «Qui me vidit, vidit patrem; et ego in patre et pater in me (2). Ego et pater unum sumus.» (3) Sed et quaecumque facit pater, facis et tu similiter: tua enim verba sunt: «Quaecumque enim ille facit, haec et filius similiter facit: et sicut pater suscitat mortuos et vivificat, sic et filius, quos vult, vivificat, et ut honorificent filium, sicut honorificant patrem (4).» Cum ergo eadem tibi imago est, eadem forma eademque substantia, eadem naturae unitas, eadem potestas, eadem libertas voluntatis, idem honor, et omnia omnino quae patris sunt, tua sunt, quia quae tua sunt, patris sunt; quomodo dicis, *Pater major me est*, cum in omnibus quae sunt deitatis, talis es qualis et pater? Loquatur apostolus Paulus in quo Christus loquebatur, secundum quod ipse ait: «An experimentum quaeris, qui in me loquitur Christi (5).» Quid dicit Apostolus? «qui cum in forma Dei esset constitutus, non rapinam arbitratus est, esse se aequalem Deo (6).» Ergo secundum hoc, quod in forma Dei est et quod aequalis est Deo, non est major pater. Et quomodo major est pater, subsequentia demonstrant: «Sed semetipsum, inquit, exinanivit, formam servi accipiens (7).»

III. Vide ne et hic interceptionem divinitatis intelligas, cum audis, *semetipsum exinanivit:* intende enim ad hoc quod sequitur, *formam servi accipiens.* Manere ergo in suo statu ostenditur, qui formam servi dicitur accepisse. Sed quamvis maneat et perseveret in eo status divinus; tamen semetipsum exinanivit, scilicet per occultationem divinitatis, «formam servi accipiens in similitudine hominum factus, et habitu inventus ut homo. Humiliavit seipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.» Jam talis est si dicat, *Pater major me est:* Non impugnat aequalitatem divinitatis, sed designat sacramentum humanitatis per hoc quod «semetipsum exinanivit formam servi accipiens.» Jam talis si dicat, «Qui misit me Pater, mandatum mihi dedit, quid dicam,

(1) Heb. I, 3. - (2) Joan. XIV. 9. - (3) Joan. X, 30. - (4) Joan. V. 21. - (5) II Cor. XIII, 3. - (6) Phil. pp. II, 6. - (7) Philipp. II. 7. 8.

et quid loquar (1); et: «Descendi de coelo, non ut faciam voluntatem meam sed voluntatem ejus qui me misit» (2); ostendit, quod semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo: humiliavit se ipsum factus obediens usque ad mortem:» et tamen quae est in his diminutio ejus divinitatis, si ad amputandam in hominibus arrogantiam ipse non sibi arrogans loqueretur? Mentior, si non hoc ipsum testimonium ideo posuit apostolus Paulus, ut ad humilitatem Salvatoris exemplo singulos provocaret. Hoc ita invenies, si eamdem Epistolam quam scribit ad Philippenses; intentius legeris. Sed et haeretici nolunt ob sacramentum exinaniti Dei per acceptionem formae servilis esse dictum, *Pater major me est.* Dicamus et nos patrem majorem de solo sacramento generationis: et hunc enim pium sensum nonnulli catholici prosecuti sunt dicentes, patrem et filium ejusdem substantiae, et ideo secundum substantiam alterum altero non esse majorem. Qualis enim pater est Deus, talis et Deus filius est: nihil enim minus ex se genuit, quam ipse est: perfectus enim existens perfectum genuit. Etsi ergo, qua Deus, Deo aequalis est filius; tamen, qua filius, minor dicitur patre: id est, quia filius de patre sit, et plenitudo existens plenitudinem genuit: pater autem genuit filium, et ideo non dixit, «Deus major me est,« sed, *Pater major me est.*

CAPUT V.

Quod in Actibus Apostolorum legitur: CERTISSIME ITAQUE SCIAT OMNIS DOMUS ISRAEL, QUIA DOMINUM ILLUM ET CHRISTUM DEUS FECIT HUNC JESUM, QUEM VOS CRUCIFIXISTIS.

I. Inter caetera haereticorum, ut scilicet Dei filius factura credatur, etiam hoc ex persona diversae partis posuistis, quod legimus in Actibus Apostolorum beato Petro dicente: «Certissime itaque sciat omnis domus Israel, quia et

(1) Joan. XII, 49. – (2) Joan. VI, 38.

Dominum illum et Christum Deus fecit hunc Jesum, quem vos crucifixistis (1).» Sed hujus quoque quaestionis absolutio manifesta est secundum superiorem expositionem, in qua diximus filium Dei etiam filium hominis factum. Qui etsi pati non potest, quia filius Dei est Verbum et sapientia Dei existens, quia secundum hoc semper impassibilis perseverat sicut et pater ejus; tamen per hoc quod homo factus est, natus de Maria virgine, passibilis est: quippe qui et mortem sustinuit, et mortem crucis, manens in se semper, quia Deus inviolabilis, etiam cum versatur in homine et crucifigitur. Hunc ergo Jesum qui est secundum carnem, Dominum illum et Christum fecit Deus. Nam secundum hoc quod est unigenitus filius Dei, qui est Verbum et sapientia Dei, non est aliqua factura, neque expectans promotiones, quippe existens in omnibus Deus perfectus, sicut et pater ejus. Hic autem Jesus, secundum carnem Dominus Christus factus est, quando primum forma illa servilis quam acceperat de Adae peccato, liberata est. Adam enim de dominio in servitutem recidit ex commissione peccati: «Omnis enim qui facit peccatum, servus est» (2). Salvator autem renovavit multo firmius, immo et incorruptibilius in assumpto homine dominium, cum in eo ipsum peccatum quod per Adam fuerat causa abjectae servitutis, abstersit. Sed factus est iterum vere Dominus, cum in illum populi credentes se ejus dominio subdiderunt. Provocatus enim per hortamenta sacrae Scripturae dicentis, *Servite Domino in timore* (3); unusquisque jam cognoscens in Christo salutare dominium ait: *Nonne Deo subdita est anima mea* (4)? Hujus servum fieri summi decoris est, et quasi quaedam supereminens mundo nobilitas. Ideo et Apostolus gloriam suam scribit: *Paulus servus Jesu Christi* (5). Vides quomodo sit factus Dominus, quando illum et is qui persecutus fuerat, suum Dominum pro summa sibi gloria confitetur.

II. Factus est autem Dominus Jesus secundum carnem non solum Dominus, sed et Christus. In Christi autem nomi-

(1) Act. II, 36. – (2) Joan. VIII, 34. – (3) Psal. II, 11. – (4) Psal. LXI, 2 – (5) Rom. I, 1.

ne, regis sacerdotisque sacramenta versantur. Legimus in veteri Scriptura sacerdotes et reges apud Israelitas olei unctione consignatos, atque ideo christi vocabantur. Christus enim quod Graece dicitur, hoc apud Latinos unctus sive linitus est interpretatus. Sed Salvator noster vere Christus secundum carnem factus est, existens verus Rex, verus et sacerdos: utrumque idem ipse, ne quid in Salvatore minus haberetur. Audi itaque ipsum regem factum cum dicit· «Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus (1). Audi quod etiam sacerdos sit de patris testimonio dicentis: «Tu es sacerdos in aeteruum secundum ordinem Melchisedech (2). Aaron primus in lege ex unctione chrismatis factus est sacerdos; et non dixit, secundum Aaron, ne et Salvatoris sacerdotium successione haberi posse crederetur. Illud enim sacerdotium quod fuit in Aaron, successione constabat: sacerdotium vero Salvatoris non in alterum successione transfertur, eo quod ipse sacerdos jugiter perseveret, secundum quod scriptum est: «Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech.» Est ergo Salvator secundum carnem, et Rex et Sacerdos, sed non corporaliter unctus, sed spiritualiter. Illi enim apud Israelitas reges et sacerdotes olei unctione corporaliter uncti, reges erant et sacerdotes; non utrumque unus, sed singuli quique eorum aut rex erat aut sacerdos: soli enim Christo perfectio in omnibus et plenitudo debebatur, qui et legem venerat adimplere. Sed licet non utrumque singuli eorum essent, tamen regali aut sacerdotali oleo uncti corporaliter christi vocabantur. Salvator autem qui vere Christus est, Spiritu sancto unctus est, ut adimpleretur quod de eo scriptum est: «Propterea unxit te, Deus, Deus tuus oleo laetitiae prae consortibus tuis (3), In hoc enim plus quam consortes istius nominis unctus est, cum est unctus *oleo laetitiae*, quo non aliud significatur, quam Spiritus sanctus.

III. Hoc verum esse, ab ipso Salvatore cognoscimus. Nam cum accepisset librum Esaiae, et legisset, «Spiritus Domini super me, propter quod unxit, me (4), adimpletam tunc dixit

(1) Psal. II, 6. – (2) Psal. CIX, 4. – (3) Psal. XLIV, 8. – (4) Luc. IV, 18

prophetiam in auribus auditorum. Sed et Petrus princeps Apostolorum illud chrisma unde Salvator Christus ostenditur, docuit esse Spiritum sanctum, id ipsum et virtutem Dei, quando in Actibus Apostolorum ad fidelissimum et misericordem (Cornelium) qui erat tunc Centurio, loquebatur. Nam inter caetera ait: «Incipiens a Galilaea post baptismum quod praedicavit Joannes, Jesum Nazarenum quem unxit Deus Spiritu sancto et virtute, hic circuivit faciens virtutes et magnalia, et sanans omnes liberans obsessos a diabolo (1). Vides quia et Petrus dixit hunc Jesum secundum carnem unctum esse Spiritu sancto et virtute. Unde et vere ipse Jesus secundum carnem factus est Christus: qui unctione sancti Spiritus et rex factus est et sacerdos in aeternum. Haec autem ideo prosecutus sum, ut liquido appareat Jesum filium Dei non secundum quod est Verbum et sapientia Dei, crucifixum, vel factum esse Dominum et Christum; sed secundum hoc quod assumpsit de Maria: quamvis per assumpti hominis passionem, et unigenitum filium Dei passum esse dicamus; non quia vere ipse unigenitus filius, qua est Verbum et sapientia Dei, passus est, sed quia quidquid in assumptum hominem ejus injuriae vel passionis illatum est, id totum ad ipsum unigenitum impassibilem Deum quadam ratione revocatur. Unde et apostolus Paulus scribens ad Corinthios ait: *Si enim cognovissent* (2), scilicet principes hujus saeculi, *numquam Dominum majestatis crucifixissent.* Si ista manifesta sunt, apparet jam quomodo dictum sit «Certissime itaque sciat omnis Israel, quia et Dominum illum et Christum Deus fecit, hunc scilicet Jesum quem vos crucifixistis:» quem et idem Petrus supra *virum* nominavit dicens: «Viri Israelitae audite verba haec: Jesum Nazarenum, virum a Deo probatum in vobis virtutibus et prodigiis et signis (3);» hunc scilicet Jesum Christum, quem et Paulus *hominem* dixit scribens ad Timotheum: «Unus Deus, unus et mediator Dei et hominum, homo Jesus Christus (4).» Qui et dicebat in Evangelio: «Nunc autem quaeritis me occidere, hominem qui veritatem locutus sum vobis (5).»

1) Act. X. 37, 38. – (2) 1 Cor. II, 8. – (3) Act. II, 22. – (4) 1 Tim. II, 5. – (5) Joan. VIII, 40.

IV. Non pro impio Photino haec loquimur, qui nudum vult esse hominem sine Dei Verbi incarnatione, sed contra Arium antichristum recitamus, qui vult ipsum unigenitum filium, qui est Verbum et sapientia Dei, qua Deum, et non qua hominem crucifixum, et ipsum esse factum Dominum et Christum. Sed etsi durissima obstinatione contendunt dicentes de ipso Deo Verbo scriptum esse, quod Deus illum fecerit et Dominum et Christum; nec sic pertimescimus fiducia veritatis, ne forte per hoc quod scriptum est, Verbum Dei factura credatur. Fac enim Verbum Dei factum esse Dominum et Christum; quod hoc praejudicat ejus substantiae, qua semper est Verbum Dei? Intende enim quia non substantiam Verbi Dei dixit esse factam, sed hoc ipsum Verbum quod semper est filius Dei, factum esse Dominum et Christum. Non enim id ipsum est, hoc quod omnino non erat, fieri, et id quod erat, aliquid fieri. Nam et Deus fit aliquoties adjutor et protector, non tamen quia factus est adjutor et protector, jam etiam hoc quod Deus est, factus esse credendus est. Nam et Moyses postea quam divinum sensit auxilium et protectionem, de Deo qui (eum) contra Pharaonem adjuverat et protexerat, dicit: *Adjutor, et protector factus est mihi in salutem* (1); et multa simillima testimonia invenies, quae ego, ne multum adhuc prolongem, praetereo. Si ergo cum Deus sit *adjutor, et protector*, non hoc quod Deus est, fieri creditur, sed hoc ipsum quod *adjutor et protector* esse designatur: quid est quod cum Verbum Dei factum esse Dominum et Christum dicant, putemus Dei Verbi substantiam factam? Numquid quia legimus, *Et Verbum caro factum est*, ideo ipsum quoque Verbum factum esse credendum est? Sed manifestissime expressum est, non tam Verbum esse factum *quod erat in principio apud Deum* (2); sed ipsum Verbum quod semper erat, postea factum esse carnem, ut factura; non hoc, quod caro factum est. Ita ergo et cum dicitur Verbum Dei factum esse Dominum et Christum, non eam substantiam Verbi Dei factam esse intelligendum est; sed quia Dominus et Christus factus est hoc ipsum Verbum, quod semper Deus erat.

(1) Exod. XVIII. 4. – (2) Joan. I. 3.

V. Fit autem Dominus earum, qui se eidem mancipant proposito serviendi. Et da mihi veniam, beatissime Matthaee, si dixero, quod nondum tibi Christus Deus erat Dominus, quando adhuc telonio serviebas. Sed et Apostolis universis tunc primum Dominus factus est, quando derelictis omnibus eidem servire maluerunt. Ipsarum quoque gentium tunc Dominus factus est, quando idolorum vana superstitione derelicta, ipsae gentes se ejus dominio tradiderunt: in quantum enim quis peccati servus est vel mammonae, in tantum Dei servus esse non potest. Cum ergo peccato et mammonae quis abrenuntiaverit, faciens justitiam habendique cupiditatem respuens; tunc Jesus Dominus ejus efficitur. Eadem quoque ratione cum etiam Christum fieri intelligitur: siquidem, ut supra dictum est, reges et sacerdotes Christi vocabulo taxabantur. Factus est ergo Salvator rex eorum, qui regno mortis ulterius non tenentur adstritici; in quorum mortali corpore cessavit regnare peccatum, postea quam per divina magisteria didicerunt docentibus Apostolis: «Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore.» (1) Sed et cum fungitur pro nobis sacerdotis officio, Christus verissime factus est, maxime defensor et advocatus pro nobis semper assistens, interpellans quoque patrem, qua solus purissimus sacerdos; ut expiata labe delinquentiae, divina ejus propitiatione servemur. Per haec ergo, quod Jesus factus est Christus et Dominus, non tam substantiae ejus divinae aliquid confertur, quam prospectum est, quibus regni ejus et sacerdotii ac dominii potestas velut munus salutare collatum est. Non videtur absurdum, si illud similiter intelligas, quod ait: «Ego autem constitutus sum rex ab eo supra Sion montem sanctum ejus» (2): etsi enim constitutus rex dicitur, tamen cum additur, *supra Sion montem sanctum ejus*, ostenditur, quod non de illo regno ejus dicat quod habuit etiam ante quam constitueretur *rex supra Sion montem sanctum ejus*. Rex enim est ante omnia aeva aevorum, continens (potestate sua omnem quam condidit, creaturam; unde et omnipotens) approbatur, quod possit omnia continere quae facta sunt.

(1) Rom. VI, 12. – (2) Psal. II, 6.

CAPUT VI.

De hoc quod Salomon: DOMINUS CREAVIT ME INITIUM VIARUM SUARUM IN OPERA SUA.

I. Tangamus et illam in ultimo quaestionem, quam inter caeteras addidisti: *Dominus*, inquit, «creavit me initium viarum suarum in opera sua» (1). Dicit haereticus: Vides creaturam esse sapientiam, quae utique interprete Paulo apostolo Christus est. Ergo Christus, inquit, qui est sapientia, non est verus filius, sed creatura factus adoptione exsistens filius. Hoc venenum Arianorum est. Sed o quam caeca impietas ad id videre, quod pium est! Jam semel quia, ut scriptum est, «Oderunt sapientiam Domini et verbum non assumpserunt (2), nihil in illa sincerissimi decoris aspiciunt: sicut et lippientibus oculis nulla est visio veritatis, quandoquidem aliter eorum renuntiat aspectus, quam in fide rerum est; sed et cui saporem proprium redundans sui fellis amaritudo vitiavit, si dulcia mella degustet, ut amaram dulcedinem mellis infamat, non recognoscens malum propriae amaritudinis. Sed, o miser haeretice, quid potes veri luminis videre, cum caecus vivas ambules in viis tenebrarum, omnia quae sunt impietatis excogitans? Clamet licet vir ille spiritualis suavissimo experimento divinae epulationis invitans: «Gustate et videte quam suavis est Dominus» (3) sed tibi, si gustaveris, nihil suave sentitur in Domino, eo quod, sicut scriptum est, «venenum aspidum sub labiis tuis, est,» eo quod «os tuum maledictione et amaritudine plenum est» (4). Denique cum infinita et ipse Salomon de Dei sapientia praedicaverit, et ita divine de ea fuerit prosecutus, ut non aliud in illa crederetur, quam quod in natura Dei est: in illis omnibus haereticus caecutiens hoc solum videre se credidit, per quod probaret eam esse creaturam. Sed scriptum est, inquit, «Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua.» Sed nos non ibimus longius, neque de aliis li-

(1) Prov. VIII, 22. – (2) Baruch. III. – (3) Psal. XXXIII 9. – (4) Psal. XIII, 3.

bris Salomonis, quae sunt pro sempiterna Dei sapientia, proferemus. Sufficit nunc, si de hoc ipso loco unde testimonium protulit, pars diversa superetur.

II. Ais, haeretice, scriptum: «Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua:» sed intende, quia, haec ipsa sapientia nihilominus ait: *Ante omnes autem colles genuit me* (1). Quomodo ergo haec ipsa sapientia in eodem loco et creatam se esse dicit, et genitam? Prius est, ut videamus, quid primum sit: utrum quod genita est, an quod creata est. Sed licet primum dixerit: «Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua;» tamen, ne se creaturam putares, recurrit ad illud quod prius est, in sequenti dicens: *Ante omnes autem colles genuit me.* Vide enim ne putes postea genitam, quia primum praemiserit se creatam. Etsi enim in ordine sermonum primum positum est quod creata est, deinde autem quod genita; tamen sensus hoc judicat, quod primum est genita, quam creata, ut sit sensus ita sapientiae dicentis: «Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua.» Sed ne quis me putet per hoc esse creaturam, aut tunc primum esse coepisse, quando me «creavit initium viarum suarum in opera sua,» subsequor et dico: *Ante omnes autem colles genuit me*; ut scias prius me genitam, quam creatam. Cum enim dicit: *Ante omnes autem colles genuit me*, fecit illud esse postea quod creata est, ut praecedat et sit anterius illud, quod genita est. Si ergo sic creata est, ut ante fuerit genita; sensus impietatis exclusus est, quae ideo dixerat creatam; ut tunc primum substitisse sapientia crederetur, quando et retulit se creatam a Domino *initium viarum suarum in opera sua.* Ecce enim sensus manifestat, etiam ante quam crearetur, sapientiam substitisse, quippe quae prius est genita, quam creata.

III. Sed magis commendabitur hic sensus catholicus, si et ipsa verba prout nobis possibile est, discutiantur, quibus vel genitam se referat sapientia vel creatam. *Dominus*, inquit, «creavit me initium viarum suarum in opera sua.» Intende, quia cum dixerit: *Dominus creavit me*, non tacuit, ne

(1) Psal. VIII, 25.

vere creatura putaretur, sed prosequitur explanans quid sit creata, et ob quam causam sit creata. Ait enim, *creavit me initium viarum suarum*: et cum sequitur, *in opera sua*, palam est, quod ostendit et causas cur creata sit *initium viarum Domini*. Non ergo sapientia, quasi quae non esset, creata est ad hoc ut esset; sed cum semper substantialiter fuerit, tunc creata est secundum dispensationem *initium viarum Domini*, et in opera Domini creata est. *Initium* ergo *viarum Domini* creata est, *et in opera* Domini creata est sapientia: non tamen, quia substantialiter ante non erat ideo creata est sapientia. At vero cum dicit se *ante omnes colles* genitam, non propter (aliquam rem dicit se esse genitam; sed exsistens semper) patris sempiterna progenies, ob quasdam causas creatam se dicit, *initium viarum Domini*, id est, *in opera Domini*. Ergo et ex hoc manifestum est non esse creaturam sapientiam, quae in aliud creata est, id est, *in opera Domini*; cum ipsa sit genita, non in opera, sed de patre, ut diximus, exsistens sempiterna progenies.

IV. Sed et hoc intendendum est, quod aliud est dicere creari sapientiam, et aliud est dicere quod sit creatura. Quamvis enim legatur creata esse sapientia, nusquam tamen legitur quod sit creatura. Non enim omne quod creatum est, jam creatura dicendum est, licet omnis creatura creata sit: sicut nec omne quod factum est, jam factura asseveranda est, licet omnis factura facta sit. Si videtur obscurum, exemplo dilucidabo. Legimus quemdam gratulari, ac dicere ad Deum: «Ego autem cantabo virtutem tuam, exaltabo mane misericordiam tuam, quia factus es susceptor meus, et refugium meum in die tribulationis meae» (1). Ecce Deus *factus est susceptor et refugium*; non tamen Deus factura est: et hoc est, quod dixi: Non omne quod factum est, jam factura dicendum est. Deus enim non exsistens factura, qui semper est, factus est *susceptor et refugium in die tribulationis* homini; ut quod factus est *susceptor et refugium in die tribulationis* homini, videatur contulisse, quod factus est; non

(1) Psal. LVIII, 17.

tamen quia *susceptor et refugium* homini *factus est,* etiam Deus quoque factura esse credendus est, cujus divina substantia sempiterna est. Similiter et sapientia si creata dicatur, non tamen creatura est, quae semper est; sed cum exsistat semper, creatur ad aliquid ut prosit, non ut creatura dicatur quasi facta, quae non fuit. Erat enim inseparabilis a Deo Dei sapientia: et haec ipsa exsistens Dei sempiterna progenies, creata *est initium viarum Domini.*

V. Sed adhuc apertius edisseram. Certe sapientia Dei ipsa est, quae et Verbum esse scribitur, ut in superioribus ostensum est. Et numquid quia de Verbo Dei scriptum est: *Et Verbum caro factum est,* jam et Verbum facturam asseveramus, quasi tunc primum esse coeperit, cum caro factum est? Sed bene, quia apertissime demostratum est per Verbum omnia facta; et in ultimis temporibus hoc ipsum Verbum carnem factum. Non ergo factura est Verbum Dei, licet factum caro esse dicatur: ita et sapientia licet dicatur creata esse *initium viarum et in opera* (*ejus*), non tamen creatura est; quam constat ante omnem esse creaturam, quandoquidem *omnia in sapientia facta sint* (1). Addo et hoc, quia non omne quod creari dicitur, quasi fiat in substantia, intelligendum est. Denique quidam vir videns cor suum quibusdam sordibus infectum, precem fundit ad Dominum dicens: *Cor mundum crea in me, Deus* (2) non utique cordis substantiam in se fieri precabatur, sed ut hoc ipsum cor in eo exsistens, quod ei erat sordidum, creari mundum. Non omne quod creari dicitur, jam statim et secundum substantiam fieri intelligendum est: quandoquidem cor quod erat, id ipsum, ut mundum crearetur a Domino, precabatur. Ergo et sapientia cum creata dicitur, non tam substantia ejus, quasi quae non erat, facta est, sed ipsa exsistens, ut saepius dictum est, creata est *initium viarum in opera ejus.* Ergo quod creata est sapientia, ad mysterium vel rerum creandarum vel humanae dispensationis intellige, quam cum Dei sapientia dignanter assumit, creata dicitur: quod vero se genitam dicit, ut nihil in illa minus divinitatis agnoscas, quam

(1) Psal. CIII, 24. -(2) Psal. L, 12.

habet ille qui genuit. Valde enim impium est credere, quod aliquando Deus sine sua fuerit sapientia. Unde et quia vere genita est a Deo sapientia, (idem) exsistens secundum substantiam quod est genitor; *sapientia* autem ipsa *Christus est* (1): ergo Christus qui est sapientia, non est adoptione filius, sed verus filius, exsistens Dei progenies, et non factura.

CAPUT VII.

De Spiritu sancto.

I. Universas quas de Patre et Filio scripseras quaestiones, prout Dei gratia praestitit, arbitror absolutas: si tamen hoc apud te verum est, tua religiosa prudentia judicabit: quamvis fatear et coarctatione temporis, et rei festinatione, et ipso arido angusti mei sermonis eloquio, summas earum me potius tetigisse quam plenitudinem prosecutum; quia non ut librum, sicut praedixi, scribere coeperam, sed ut quasi cujusdam abbreviationis de fide quaedam taxatio signaretur; nec ad hoc me tua mira benevolentia provocatum infidelem crederes, si tacerem. Sed nunc de sancto Spiritu, etsi breviter, confitendum est: ne si non aliquid de eo specialiter dixerimus, credamur similiter blasphemare, sicuti et illi qui dicunt illum esse creaturam. Horum tamen miramur insaniam, quod impie sentiant de eo quem sanctum Spiritum confitentur. Si enim Spiritus sanctus est, quomodo creatura est? non enim sic sanctus est, ut caeteri, qui ad sancti vocabulum fide et Deo placita conversatione atque ipsius sancti Spiritus signatione venerunt: sed ipse naturaliter semper sanctus est ita, ut alios sanctificet, non tamen ut ipse, quasi ut quod ante non habuerit, extrinsecus acceperit sanctitatem. Hoc nomen sancti ita possidet Spiritus, ut possidet Pater et Filius: possidet autem, non ipse aut Pater existens aut Filius, sed Spiritus Dei. Si autem Spiritus Dei dicitur, non ut angelus Dei, neque ut homo Dei, quorum natura a divina substantia inaestimabiliter discreta est; sed

(1) 1 Cor. I, 24.

sic est Spiritus Dei, ut sit ejusdem substantiae cum Patre et Filio: quia et una sanctitas est Patris et Filii et Spiritus sancti: quandoquidem idem Spiritus sanctus usque adeo vere et naturaliter sanctus est, ut hoc ei naturaliter et verum sit vocabulum. Intende enim ad verba Salvatoris dicentis: «Euntes ergo nunc, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti» (1). Sicut enim verum vocabulum est Patris, et verum vocabulum Filii est; ita verum est vocabulum Spiritus sancti. Et quomodo verum vocabulum Patris dicatur, scire poterimus, si animadvertamus quomodo verus Deus dicatur.

II. Multi dicuntur dii, sed non sunt vere dii; et taceo nunc de satana ac daemoniis eorumque similibus, qui usurpatione impia dii vocantur. Dicti sunt quidem et homines dii secundum hoc testimonium: «Ego dixi: dii estis, et filii Excelsi omnes (2):» sed quam non vere sint dii, subsequentia manifestant, quae ita se habent: «Vos autem sicut homines moriemini, et sicut unus de principibus cadetis (3).» Si ergo ubi quilibet sancti, dii vocantur; hoc illis pie et cum justitia viventibus ex Dei gratia provenit, maxime cum in eis Spiritus sanctus inhabitet; de quo quidem vocabulo excidunt, si non ambulare in viis Domini perseverent: nemo ergo de creaturis verus est Deus, quia nemo naturaliter Deus est. Solus autem Deus naturaliter verus Deus est, hoc ipsum exsistens sine initio et fine. Per hanc nunc veri Dei intelligentiam intelligamus et verum vocabulum patris. Apud hominis exinde pater quis dicitur, ex quo genuit filium: sed licet ex se genuerit filium, tamen non proprie verus est pater, cui accesit hoc vocabulum, et hoc ipsum a Deo praestitum: quo quidem et tam diu pater dicitur, quam diu ejus vivit filius. Sicut enim nato ex se filio vocabulum patris adeptus est, ita et morte filii vocabulum patris amittit. Deus autem solus proprie verus est Pater, qui sine initio et fine Pater est. Non enim aliquando coepit esse quod Pater est; sed semper Pater est, semper habens Filium ex se genitum; sicut et semper verus est Deus, sine initio et fine perseve-

(1) Matth. XXVIII, 19. – (2) Psal. LXXXI, 6. – (3) Ibid. 7.

rans. Ergo sicut vocabulum veri Dei solus obtinet, qui sine initio et fine solus Pater vocatur; ita intelligamus et verum vocabulum Filii Dei. Apud homines enim qui filius est, coepit esse quod filius est, et morte patris amittit hoc vocabulum. Frequenter autem et de filii vocabulo transit in vocabulum patris, cum genuerit filium: non est ergo proprium et verum vocabulum filii in creatura, qui et esse coepit filius, et potest hoc vocabulum non habere vel patris occasu, vel cum idem ipse transfertur in vocabulum patris, etiam ante quam conditio mortis obveniat. Solus autem Filius Dei verus est filius, exsistens hoc sine initio, sine fine, semper habens Patrem, et numquam ipse, ut est unigenitus, generans accipit vocabulum patris. Unde et proprium et verum vocabulum filii in solo Filio Dei est, habens hoc naturaliter, sicut et naturaliter verus Deus est. Si ergo cognovimus quomodo proprium et verum vocabulum patris est, et quomodo proprium et verum vocabulum filii est; sequitur, ut intelligamus ita, quomodo proprium et verum vocabulum est Spiritus sancti.

III. Scilicet cum hoc ipsum est naturaliter Spiritus sanctus, sine initio, sine fine; numquam enim ex aequa nominis auctoritate cum Patris et Filii veris vocabulis sancti Spiritus vocabulum jungeretur, si non et sancti Spiritus proprium verumque vocabulum probaretur. Si ergo hoc ei proprium et verum et naturaliter, sine initio et fine vocabulum est; non est igitur creatura Spiritus sanctus, qui ita proprium et verum vocabulum sancti Spiritus habet, sicut nulla potest habere creatura. Sed et cum praecipit Dominus, ut gentes in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti baptizentur; apertissimum est Spiritum sanctum non esse creaturam, vel ex ipsa societate quae illi una cum Patre et Filio est; vel quod numquam praeciperet Dominus, ut in creaturae nomine aliquis baptizaretur: multum enim divinae potentiae derogaretur, si cum confessione divini nominis par quoque creaturae confessio poneretur. Et bene, quod unum nomen posuit dicens: *In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti;* ut una principalis auctoritas crederetur indivisibilis et perfectae Trinitatis. Quomodo enim Spiritus sanctus a principali auctoritate discretus esse credatur, quando de ipso scriptum le-

gimus in quinquagesimo Psalmo: *Et spiritu principali confirma me* (1). Ergo et per hoc ostenditur, quod una est principalitas Patris et Filii et Spiritus sancti: siquidem et in omni conditione Patri et Filio consors invenitur. Accipe interim vel unum testimonium: *Verbo Domini coeli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum* (2). Et per hoc ergo ostenditur Spiritum sanctum non esse creaturam: siquidem et ipse cum Patre et Filio conditor approbatur. Dicam plene et Deum, et Dominum Spiritum sanctum, doctus a majoribus ecclesiasticis viris, qui et ipsi testimonia Scripturarum divinarum prius a viris apostolis eruditi, suis posteris tradiderunt. Exsequerer et ego singula illa quaeque testimonia, nisi apud animam fidelem de his quoque quae supra breviter intimata sunt, sancti Spiritus divinitas eluceret: maxime quia et nunc mihi non tam disputatio de Spiritu sancto proposita est, quam ut de divino ejus nomine pia confessio signaretur. Hoc tamen ad compendium probandae divinitatis ejus subdam, quod etiam per hoc ipsum Deus probatur Spiritus sanctus, per quod ostenditur non esse creatura. Omne enim quod est, aut divinitas est aut creatura: sed Spiritus sanctus hoc ipsum exsistens, sine initio et fine, non est creatura: ergo Spiritus sanctus res est divinitatis, quia incorruptibilis et indemutabilis et sempiternus Spiritus Dei. Una est ergo divinitas Patris et Filii et Spiritus sancti, sicut et una sanctitas ejusdem perfectae et inseparabilis Trinitatis.

IV. Sed hic finem faciamus: in quantum enim quis intentior ad sacras Scripturas de fide loqui voluerit, in tantum non deerit quod loquatur. Hoc autem non ambigo, quod si quis forte eloquens haec ipsa legerit, delinquentiam incompti sermonis inveniet; non tamen, si fidelis est, piae confessionis errorem, quam quidem in nobis ex Dei gratia praestitam cupimus usque ad mortem, auxilio ejus qui praestitit, vindicare sine labe communionis haereticorum atque praevaricatorum, quia et Deo teste metuimus eorum damnationis particîpes inveniri. Viderit si quis putat se de eorum societate reum non posse fieri, habens conscientiae propriae fidu-

(1) Psal. L, 14.– (2) Psal. XXXII, 6.

ciam, quia fidem integram vindicat ita, ut numquam ipse ejus fidei praevaricator exstiterit: tamen ego in causa Dei cautius timere compellor; siquidem et de ipsis cautum legimus: «Haereticum hominem post unam correptionem devita, sciens quoniam perversus est hujusmodi, et peccat, et est a semetipso damnatus (1).» Sed et de poena praevaricatorum legimus, dicente Esaia: «Et veniet omnis caro in conspectu meo adorare in Hierusalem, dicit Dominus Deus. Et procedent sancti, et videbunt membra hominum qui praevaricati sunt in me. Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur: et erunt in visione omni carni (2).» Sed et Apostolus ait: «Nolite jugum ducere cum infidelibus (3);» quia et alibi idem Apostolus post descriptionem malorum: *Non solum*, inquit, *qui faciunt ea, sed etiam qui consentiunt facientibus ea* (4). Et multa alia sunt testimonia divina, quibus supradictorum consortium prohibetur. Sed ego haec ipsa, licet breviter, intimavi, ne nos de vana superstitione credat aliquis nolle communicare cum talibus, quos perspicit per divinam sententiam reprobari. Divinitas te incolumem ac beatam in fide sui nominis etiam in regno coelorum praestet cum tuis omnibus affectibus inveniri.

(1) Tim. III, 10, 11. - (2) Isa. LXVI, 23, 24.-- (3) II Cor. VI, 14.-- (4) Rom. I, 32.

NOTITIA IN

FAUSTINUM PRESBYTERUM.

(EX GALAND. BIBL. T. VII.)

I. Ex antiquioribus Gennadius meminit Faustini presbyteri quem perhibet scripsisse «ad personam Flaccillae reginae adversum Arianos et Macedonianos» libros septem.

Scripsit ergo Faustinus libros septem juxta Gennadium, seu potius librum unum in septem capita distinctum, adversus Arianos; opusque suum nuncupavit Flaccillae augustae primae magni Theodosii conjugi, quam supremum diem obiit anno CCCLXXXV.

Prodiit Romae anno 1575, sub Gregorii Baetici nomine, Faustini opus de quo verba facimus. Et de hac quidem editione Baronius haec habet (1): «Hujus Gregorii commentarios carie obsitos, oblivione obrutos mendisque labefactatus purgavit ediditque noster Achilles Statius laudabilis memoriae.» Atque hujusmodi Romanum exemplar sub ejusdem Gregorii nomine iterum iterumque typis excusum. At vero in variis antiquioribus operum veterum Patrum collectionibus idem opus Faustino auctori suo restitutum. Praemititur epistola ad augustam Flaccillam, quae integra exstat in utrisque Orthodoxagraphis Basiliensibus aliisque Patrum bibliothecis, nec non in Lugdunensi postrema. Oxoniensi editoris cura, qui Faustini opera in vulgus educens e theatro Sheldoniano,

(1) Baron. ad Martyrol. Rom. sub die XXIV, april. not. f.

anno 1678, eamdem epistolam majori ex parte mutilam exhibuit; Parisiensem scilicet, ut videtur, anni 1644 editionem secutus, ubi postrema tantum pars illius epistolae occurrerit.

Librum adversum Arianos excipit «Faustini Fides Theodosio imperatori oblata.

Scripsit etiam Faustinus librum quem Valentiniano et Arcadio imperatoribus, pro defensione suorum, cum Marcellino, quodam presbytero obtulit quod nobis videtur non dignum esse includi in Patrologiae cursu.

(SENOENEMANN BIBL. T. I. PP. 547 - 554.)

I Presbyter Luciferianus, cujus sectae causam cum *Marcellino*, presbytero et ipso, in libello imperatoribus Valentiniano, Theodosio et Arcadio augustis circa an. CCCLXXXIV oblato, defendit. Viginti fere annis ante contra Damasum quoque cum ursinianis steterat, quibuscum plerimum tunc Luciferiani conspiraverant. Qua de causa et libello isti seu praefationi potius eidem praemissae manifesta odii in Damasum vestigia impressa sunt, ac multorum ipsum et socios ejus turpiter et inique gestorum insimulat, quae quantum sint veritati consentanea quaeri solet. Sed hoc certo scio, ipsam scripti hujus lectionem apud aequos bonosque omnes opinionem ac fidem auctorem suorum elevaturam.

II. Praeter *Libellum Precum* jam commemoratum cujus tamen partes ad Marcellinum quoque pertinere aiunt, *Praefatio*, quae antecedere illum solet, absque dubio ab iisdem proficiscitur auctoribus. Licet enim cum libello nihil commune habere videatur, ac Tillemontio adeo tamquam alterius operis praefatio vel diversi auctoris foetus ab eo segreganda visa sit; haud deficit tamen explicandi hujus discriminis ratio, nec immerito Gallandius acutam Mazochii sententiam exosculari censebitur.

«Faustini Fides Theodosio imperatori oblata.» Scr. ex sententia *Quesnellii* inter annos CCCLXXIX et CCCLXXXI, quo tempore Eleutheropoli versabatur Faustinus, ubi et exagitatum se queritur a Turbone illius urbis episcopo.

«Faustini de Trinitate sive de Fide contra Arianos ad Flaccillam imperatricem libri VII, seu liber» potius in VII capita distinctus. Scr. ante an. CCCXXXV, quo scilicet Flaccillam Theodosii M. conjugem primam diem obiisse constat. Faustino disertis verbis tribuit Gennadius tametsi non defuerint recentiori aetate, qui Gregorio Baetico Eliberitano episcopo adscriberent.

OSII

EPISCOPI CORDUBENSIS

SCRIPTA.

CONCILIUM SARDICAE.

Anno sexto Constantii imperatoris, Leontio et Sallustio Consulibus, era 371, Sardicensis Synodus congregata est, ubi omnes per orientem ariani episcopi condemnati sunt, qui conventi ad concilium occurrere reatu constientiae noluerunt, in quo concilio inter cetera hae regulae pro disciplina ecclesiastica institutae sunt.

OSII CORDUBAE EPISCOPI SENTENTIAE, SIVE CANONES SANCTORUM PATRUM QUAE SARDICAE CONVENERUNT.

I. *Episcopum non debere ad aliam civitatem esse transferre.*

Osius, urbis cordubae episcopus dixit: Non minus mala consuetudo, quam perniciossisima verum corruptela, est ex ipsis fundamentis penitus extirpanda: ne cui episcopo liceat a parva civitate in aliam migrare. Ejus enim causae praetextus est manifestus, propter quam talia tentatur. Nullus enim episcopus adhuc invenire potuit qui a majore civitate in minorem transire studuerit. Unde constat, quos ardente plura habendi cupididate succendi, et magis arrogantiae servire, ut videatur majorem habere potestatem. Placetne hoc omnibus, ut ejusmodi improbitas acerbius vindicetur? Existimo enim eos ne laicorum quidem debere habere communionem. Omnes episcopi dixerunt: Placet omnibus.

II. *Episcopum de provincia ad provinciam non transire nisi fuerit invitatus.*

Osius episcopus dixit: hoc quoque necessario est adjiciendum, ut nullus episcoporum ex sua provincia in aliam provinciam, in qua sunt episcopi, transeat; nisi utique a suis fratribus vocetur ne videamur dilectionis fores claudere.

(1) Osius episcopus dixit: Si quis autem adeo insanus, vel audax inveniatur, ut de is videatur aliquam afferre excusationem, asserens sibi a populo allatas esse litteras; clarum est potuisse paucos aliquos mercede et pretio corruptos in Ecclesia seditionem movere, ut eumdem utique postulent habere episcopum. Omnino ergo has fraudes et artes puniendas esse existimo; at nemo possit qui est ejusmodi, ne in fine quidem laica communione dignus haberi. An ergo hoec placeat sententia, respondete. Responderunt: Placet quae dicta sunt.

III. *De duobus episcopis unius provinciae inter se contentionem habentibus.*

Hoc autem etiam similiter providendum est, ut si in aliqua provincia episcoporum quispiam adversus fratrem suum et coepiscopum negotium habeat, neuter (2) eorum ex alia provincia episcopos cognitores evocet.

IV. *De episcopo adjudicato.*

Si quis autem episcoporum in aliquo negotio condemnandus visus fuerit, et existimet se non malam, sed bonam causam habere, ut etiam rursus judicium renovetur: si vestrae dilectioni videtur, Petro apostoli memoriam honoremus, ut ab iis qui judicaverunt, scribatur Julio Romanorum episcopo; et per propinquos provinciae episcopos, si opus sit, judi-

(1) Migne edidit canon secundum, modo supra dicto.
(2) *Al.* ne unus e duobus.

cium renovetur; et cognitores ipse proebeat. Si autem probari non potest, causam ejus esse talem ut eam rursus judicari opus sit; quae semel judicata, non infirmentur, sed rata sit lata sententia.

V. (1) *De episcopis a Synodo depositis.*

VI. *De quibus supra.* Osius episcopus dixit: Si contigerit in una provincia, in qua sunt plurimi episcopi, unum episcopum conventus non interesse, et ille per quamdam negligentiam nolit convenire, et episcoporum institutioni et electioni et assentire congregata autem populi multitudo instet, ut fiat institutio episcopi, qui ab eis postulatur. Oportet illum, prius, qui non adfuerit episcopum admoneri per litteras primatis provinciae, nempe episcopi metropolitani, quod rogat populus sibi pastorem dari: et existimo recte habere hunc quoque expectari, ut adsit. Si autem litteris rogatus non adfuerit, ac ne rescripserit quidem, populi voluntati satisfiat. Oportet autem ex vicina quaque provincia accersi episcopos ad metropolitani episcopi institutionem. Non licere autem simpliciter episcopum constituere in aliquo pago vel parva urbe, cui vel unus presbyter sufficit: non necesse est enim illic episcopum constitus, ne episcopi nomen et auctoritas vilipendatur. Sed provinciae (ut prius dixi) episcopi debent in iis urbibus episcopos constituere, ubi etiam prius episcopi fuerunt. Si autem inveniatur urbs aliqua, quae adeo populosa evadat, ut ipsa episcopatu digna judicetur accipiat. An hoc omnibus placet? Responderunt omnes: Placet.

VII. *De episcopis accusatis.*

Osius episcopus dixit: Placuit ut siquus episcopis delatus fuerit, et congregati ejusdem regionis episcopi eum gradu moverint; et veluti appellans confugerit ad beatissimum Romanae ecclesiae episcopum, et velit ipsum audire, et justum

(1) Hic canon est Gaudentii episcopi.

esse existimaverit ejus rei examinationem renovari; coepiscopis scribere dignetur qui sunt propinqui provinciae; ut ipsi diligenter et accurate singula prescrutentur, et ex veritatis fide de re sententiam ferant. Si quis autem postulet suum negotium rursus audiri, et ad suam supplicationem Romanorum episcopum judicare (1) visum fuerit ut a proprio latere presbyteros mittat: et sit in potestate ipsius quodcumque recte habere probaverit, et si decreverit oportere eos mitti, qui cum episcopis sint judicaturi, habentes auctoritatem ejus, a quo missi sunt; et hoc ponendum est. Si autem suffiscere putaverit ad rei cognitionem, et episcopi sententiam, faciet, quod prudentissimo ejus consilio recte habere videbitur. Responderunt episcopi: Quae dicta sunt placuerunt.

VIII. *Ut episcopi passim ad comitatum non pergant.*

Osius episcopus dixit: Importunitas nostra, et multa assiduitas, et injustae preces effecerunt, ut nos non habeamus tantam gratiam et libertatem dicendi, quantam debebamus habere. Multi enim episcopi non intermittunt ad castra accedere, et maxime Afri; qui quemadmodum cognovimus a dilecto fratre nostro coepiscopo grato, salutaria consilia non admittunt, sed ita contemnunt, ut unus homo in castra plurimas et diversas, et quae non possunt juvare ecclesias, preces afferat, et non (ut debet fieri et convenit) pauperibus et laicis, vel viduis opem et auxilium ferat, sed saeculares dignitates et functiones aliquibus acquirat. Haec ergo perversitas detrimentum non sine offendiculo et condemnatione nobis conciliat. Convenientius autem esse existimavi, ut episcopus illo suum auxilium praebeat, cui ab aliquo vis affertur; vel si quae vidua injuria afficiatur, vel si quis pupillus privetur iis, quae ad ipsum pertinent; si quidem haec nomina justam habeant causam et supplicationem. Si itaque dilecti fratres, hoc omnibus videtur, statuite nullum oportere episcopum ad castra accedere, praeter eos quos pius imperator

(1) *Al.* movere.

noster suis litteris accersit. Sed quia soepe contingit aliquos qui egent misericordia, ad Ecclesiam confugere, qui propter sua peccata vel relegatione, vel in insulam deportatione damnati, vel quavis alia sententia addicti sunt; iis non esse negandum auxilium, sed sine cunctatione et dubitatione iis veniam esse petendam. Si itaque hoc quoque placet, omnes una vestrum suffragium ferte. Responderunt omnes: Decernatur et hoc.

IX. *De quibus supra.*

Osius episcopus dixit: Haec quoque prudentia vestra tractare debet, ut quia decrevisti ne episcopi improbitas notetur ad comitatum pergendo, quicumque ergo quales superius memorabimus preces habuerint vel acceperint, per diaconum suum mittant quia persona ministri non erit invidiosa, quae celerius poterit quae impetraverit referre: et hoc consequens esse videtur, ut unusquisque qui preces habuerit eos ad fratres et coepiscopos nostros, qui in maxima civitate, id est quae metropoli consistunt, mittat et illi per suos diaconos destinet tribuendo commendaticias epistolas pari ratione ad fratres et coepiscopos nostros, qui in illo tempore in his regionibus et urbibus morantur, in quibus felix et beatus augustus rempublicam gubernat. Si vero habet quis episcoporum amicos in palatio qui cupit aliquid quod tamen honestum est impetrare, non prohibeatur per diaconum sumrogare et significare eis, quos scit benigne intercessio ne sibi absenti praestare posse. Qui autem Romam accedunt (quemadmodum superius dictum est) dilecto fratri nostro coepiscopo Julio preces, qua habent dandas, praebere debent, ut ipse prius examinet si aliquae eorum non sint impudentes, et sic suam opem et curam praebens, eos ad castra mittat. Omnes episcopi dixerunt eis placere et esse conventissimum hoc consilium.

X. *De quibus supra.*

Hic canon est Elipii Eppiscopi.

XI. *De quibus supra.*

Hic est Gaudentii Episcopi.

XII. *De quibus supra.*

Osius episcopus dixit:Sed et moderatio necesaria est, dilectissimi fratres, ne subito adhuc quidam, nescientes quid decretum sit in synodo, venerint subitto ad civitates eas quae in canali sunt, debet episcopus civitatis ipsius admoonere et instruere illum, ut ex eo loco ille mittat diaconem, admonitus tamen ipse re de at adparrochiam suam.

XIII. *Ut ne ex laico quilibet episcopus ordinetur.*

Osius episcopus dixit: Hoc quoque necesarium existimo, ut cum omni cura et diligentia examinetur ut siquis ex foro sive dives, sive scholasticus, episcopus fieri dignus habeatur, non prius constituatur quam lectoris et diaconi et presbyteri ministerium peregerit: ut in quoque gradu, si dignus existimatus fuerit, ad episcopatus fastigium per progresionem possit ascendere. Habebit autem uniuscujusque ordinis gradus non minimi scilicet temporis longitudinem, per quod et fidei et morum probitas, et constantia et moderatione posset cognosci et ipse divino sacerdotio dignus existimatus, maximum honorem assequantur. Neque enim convenit, neque scientia et bona conversatio hoc recepit, ut temere et leviter ad id accedatur, ut episcopus, vel presbyter, vel diaconus prompte ac facile constituatur (1), Sic enim merito neophytus exestimitur (2) quandoquidem et beatissimus Apostolus qui fuit etiam doctor gentium, prohibuisse plane videtur, ne celeres fiant ordinationes. Longissimi enim temporis probatio et conversationem, et uniuscujusque mores non improbabiliter exprimere poterit. Omnes dixerunt ipsis placere, et omnino non oportere ea subvertere.

(1) I Tim. III.—(2) I Tim. V.

XIV. *Ut episcopus in aliena provincia non inmoretur.*

Osius episcopus dixit: Hoc quoque definire debemus, ut quando episcopus ex alia civitate in aliam civitatem, vel ex alia provincia in aliam provinciam accesserit, jactationis gratia propriis laudibus serviens, aut religionis causa, et velit longiori tempore illic agere; illius autem civitatis episcopus doctrinae non fuerit peritus: ne illum despiciat et frequentius concionetur, studens dedecore afficere et vilipendiare personam episcopi (hic enim praetextus solet turbas exitare) nec ejusmodi calliditate alienam sedem sibi conciliare et attrahere studeat; non dubitans sibi traditam ecclesiam relinquere, et in aliam transire. Ad hoc ergo tempus definiendum est. Nam episcopum non recepi, inhumanum et incivile existimatum est. Recordemini autem, patres nostros in tempore praeterit judicavisse, ut siquis laicus in aliqua urbe agens, tribus diebus dominicis in tribus hebdomadibus non conveniat is communione moveatur. Si hoc ergo de laicis statutum est, non oportet, nec convenit, sed neque et utile episcopum, si nullam habet graviorem necessitatem, vel negotium difficilius, a sua ecclesia diutius abesse, et sibi commissum populum contristase. Omnes episcopi dixerunt hanc quoque sententiam esse convenientissiman.

XV. (1) *De episcopis in aliena provincia posessiones habentibus.*

Osius episcopus dixit: Qua nihil est praeter mittendum,

(1) In Migne legitur. XV. Osius episcopus dixit: Meae medioritatis haec est sententia: quia quieti et patientes esse debemus et perennem in omnes haber misericordiam eos qui semel in clerum ecclesiasticum ab aliquibus fratribus nostris promoti sunt, si nolint redire adeas ad quas nominati sunt, ecclesias, deinceps non admitti: Eustychianum autem ne episcopi quidem sibi nomen usurpare; sed neque Musaeum ut episcopum existimari; si autem laicam communionem petiverint, non oportere eis denegari: Omnes dixerunt: Placet.

hoc quoque definiatur. Quidam fratres et coepiscopi in civitatibus, in quibus episcopi constituuntur, videntur valde pauci, quae sibi sunt propria, possidere; in aliis autem locis magnas possessiones, ex quibus etiam possunt opem ferre pauperibus, iis igitur ita esse concedendum judico, ut si in suas possessiones venturi sunt, et fructus suos collecturi, tribus diebus dominicis, id est, tribus septimanis in suis possessionibus degant; et in ecclesia, quae prope est, in qua presbyter populum congregat, ne congregationis expers esse videatur, conveniat, et officia divina obeat, et ne frequentius in civitate; in qua est episcopus, adeit. Eo enim modo et res ejus propter ipsius absentiam nihil detrimenti patientur, et arrogantiae ac superbiae crimen effugere videbitur. Omnes episcopi dixerunt: Placet haec quoque constitutio.

XVI. *De clericorum excommunicatione.*

Osius episcopus dixit; Hoc quoque omnibus placeat, ut si diaconus, vel presbyter, vel etiam aliquis ex clericis sit excommunicatus, et ad alium episcopum, qui eum novit, confugerit, scientem eum a proprio episcopo esse communione motum, non oportere episcopo et fratri suo injuriam facientem, ei communionem praebere. Sin autem hoc facere ausus fuerit, sciat, cum convenerint episcopi seipsum causam esse dicturum. Omnes episcopi dixerunt: hoc judicium et pacem cusque custodiet, et omnium concordiam tuebimur.

XVII. *Licere clericis, si injuste fuerint excommunicati vicinos adire episcopos.*

Osius episcopus dixit: Quod autem me undequaque movet, reticere non debo. Si inveniatur quis episcopus ad iram propensus (quod quidam ab ejusmodi homine abesse debet) et adversus presbyterum, vel diaconem cito commotus, cum ex ecclesia ejicere voluerit; providendum est, ne is repente condemnetur, et communione privetur. Omnes episcopi dixerunt: Qui ejicitur, potestatem habeat confugiendi ad episcopum metropolis ejusdem provinciae: si autem metropolita-

nus abest, ad finitimum concurrendi, et rogandi. ut suum negotium accurate examinetur. Neque enin non sunt aures proebendae iis qui rogant. Ille quoque episcopus, qui jure vel injuria eum expulit, aequo animo ferre debet ut rei fiat examinatio, et vel ejus confirmetur sententia, vel corrigatur. Priusquam autem diligenter et ex fide singula examinata fuerint, qui communionem non habet, non debet ante rei cognitionem sibi communionem arrogare. Si autem clerici aliqui convenerint, et ejus superbiam et arrogantiam viderint; quia non convenit contumeliam vel injustam expostulationem pati, acerbioribus et gravioribus verbis eum debent corrigere; ut ei qui juhet quae decent, inserviant et obediant. Sicut enim debet episcopus ministris sinceram dilectionem et affectum praebere; eodem modo et subjecti debent episcopis non fraudulentum ministerium et obsequium exhibere.

XVIII. *Non licere episcopo alterius clericum in sua ecclesia ordinare.*

Hic est Januarii episcopi.

XIX. *De quibus supra.*

Osius episcopus dixit: Hoc quoque omnes definiamus, ut si quis episcopus ex alia parrochia velit alienum ministrum sine consensu proprii episcopi in aliquo gradu constituere, irrita et infirma ejusmodi constitutio existimetur. Si qui autem hoc sibi ipsis permiserint, a fratribus et coepiscopis et admoneri et corrigi debent. Omnes dixerunt: Hoc quoque decretum stet firmum et immobile.

XX. *Ut extranei clerici apud Thesalonicam non tardent.*

Hic est Aebii episcopi.

XXI. *Clerici vim passi aut persequutionem si ad aliam accesserint civitatem non vitentur ibi morari quamdiu potuerit redire.*

Osius episcopus dixit: Suggerente fratre et coepiscopo nostro Olympio, hoc etiam placuit, ut si aliquis vim perpessus est et inique pulsus pro diciplina vel catholica defensione vel confessione veritatis, fugiens pericula innocens et devolutus ad aliam venerit civitatem, non prohibeatur immorari quamdum aut redire potuerit aut injuria qui remedium acceperit, durum est enim qui persequutionem patitur non recipi: etiam et larga benevolentia et humanitas est ei exhibenda.

OSII CONCILIUM CONDUBENSE.

CONDUBENSIS EPISCOPI EPISTOLA AD CONSTANTINUM AUGUSTUM.

Osius, Constantino imperatori in Domino, salutem:

Ego jam pridem confessus sum, eum sub avo tuo Maximiliano persecutio grassaretur, quod si tu quoque me persequere, etiamnum ad quidvis potius tolerandum paratus sum, quam ut innoxium effundum sanguinem veritatemque prodam: teque eo modo scribentem ac interminantem minime approbo. Desine itaque talia scribere, ac cum Ario ne sentias, nec Orientales audias, neu Vrsatio et Valenti habeas fidem. Nam quae effutiunt illi, non Athanasii causa, sed haeresis suae gratia loquuntur. Crede mihi Constante, qui per aetatem avus tuus esse possim: Sarduensi interfui synodo, quo tempore tuque ac beatae vir memoriae frater tuus Constans, nos omnes convocatis ipseque inimicos Athanasii provocavi, cum in Ecclesiam ubi commorabar ego, advenissent, ut si quid in Athanassio culpandum haberent, id renuntiarent. Fidem dedi securitatemque promisi, ut nihil nisi rectum in omnibus judicium expectarent. Id non semel tantum, sed et bis praestiti, portatus, si nollent coram tota synodo, mihi saltem soli rem deferrent. Id quoque pollicitus suum: Si reus deprehendatur homo, á nobis plana abjicietur; sin innoxius, vosque sycophantas probarit, si nihilominus illum recusaveritis, Athanasio persuadebo, et mecum in Hispanias proficiscatur. Hisque conditionibus citra repugnantiam obtemperabat Athanasius. Illi vero rebus omnino

suis diffici, eoque id abnuerunt. Iterumque ubi Athanasius ad tuum exercitum se contulit; cum hi illum litteris tuis accivisti, inimicos ille suos qui tum ibi Antiochiae videlicet, versabantur, vel omnes una vel singulos advocari rogavit, ut aut se convincerent aut convincerentur ipsi; et se vel coram qualem esse dicebant comprobarent, vel absentem non calumniarentur. Verum nec tu haec dicenti morem gessisti immo illi abnuerunt. Cur itaque etiam num obtrectatores ejus audis? Cur Vrsacium Valentemque toleras, tametsi illi pcenitentiam egerunt, calumniamque suam scripto confessi sunt? Confessi sunt in quam, non vi coacti, ut obtendunt illi: non urgentibus militibus, non conscio fratre tuo: non talia quippe sub illo, qualia his temporibus, agebantur, absit: sed ultro ipsi Romam profecti, coram episcopo et presbyteris haec scripsere, cum antea amicam et pacificam epistolam ad Athanasium misissent. Quod si vim sibi illatam obtendunt, quam illicitam agnoscant: sique vinctu non approbes, desine vim inferre, nec litteras, nec comites miseris; sed exsules remitte, ne cum tu vim redargues, majorem illi vim exerceant. Quidnam ejusmodi a Constante actum est qui episcopus exsulavit? Quandonam ille ecclesiasticis judiciis medius interfuit? qui sub illo Palatinus contra quem subscribere coegit, ut Valens cum socio talia effutiat? Desine quaeso te, et memento te mortalem hominem esse: time judicii diem, teque ipse innoxium ad eam diem custodias. Ne te rebus misceas ecclesiasticis: neu nobis his de rebus praecepta mandes: sed a nobis potius haec ediscas. Tibi Deus imperium tradidit, nobis ecclesiastico concredidit. Ac quemadmodum qui sibi imperium subripit, Deo ordinato repugnat, ita metue ne si ad te ecclesiastica pertrahas, magni criminis reus fias. *Reddite*, scriptum est. *quae sunt Caesaris, Caesari: et quae sunt Dei, Deo*. Neque nobis igitur terrae imperare licet, neque tu imperator adolendi habes potestatem. Haec quod tuam curem salutem, scribo: quod vero res spectat de quibus scripsisti, ecce meam sententiam: Arianis minima adjungor, immo eam haeresim ferio anathemate: nec contra Athanasium scribo, quam nos et romana ecclesia, immo tota synodus insontem declaravit.

Nam tu haec cum perspecta haberes, hominem accivisti ac concessisti, ut cum honore in patriam ille et in ecclesiam suam remigraret. Quaenam exstitit sanctae mutationis causa? Fidem enim ipsis ejus inimici qui jam ante fuere: et quae jam susurrant (non enim ea coram illo proferunt) haec prius etiam quam Athanasium accires, obloquebantur: haec cum ad synodum advenissent obmurmurabant: meque, uti supra dixi, probationes postulante, proferre ipsi nequivere; nam si habuissent, non ita turpiter aufugissent. Quis te induxit ut post tantum temporis, litterarum juxta ac verborum tuorum obliviscerere? Cohibe te, quaeso, et ne improbis hominibus morem geras, ut ne mutui commodi causa te ipse reum constituas. Quod enim jam illis indulges, de hoc in die judicii solus rationem es redditurus. Adversarium illi suum auspiciis tuis laedere obtant, teque volunt esse malitiae suae ministrum, ut tua ope exsecrandam haeresim in Ecclesia disseminent. Non est prudentis, ob aliorum libidinem sese in manifestum conjicere periculum. Desine, quaeso te, et mihi obtempera, Constante. Haec enim et me decet scribere, et te non vilipendere.

CONCILIUM ELLIBERITANUM.

De Elliberi vetusti geographi mentionem numquam fecerunt, sed de Illiberi non semel, sed bis:

Unam Illiberim in Gallia Narbonensi refert Ptolomaeus de qua Plinius ait: «Oppida Illiberis magnae quondam urbis tenue vestigium alteram Ptolomaeus in Turdulis, celeberrima, sicut Plinius, inter fluvium Beticum (arabice *Guadalquivir*) et Occeani oram in Mediterraneo. In hac igitur Illiberi, Illiberitanum Concilium celebratum est, non vero in Illiberi Narbonensis Galliae.

Illiberitano Concilio nude viginti adfuerunt episcopi, hosque inter celeberrimi fuere Valerius Caesaraugustaus, cujus diaconus invictus Martyr Vicentius, et Osius Cordubensis, qui Alexandrino, deinde Nicaeno et Sarduensi Conciliis prefuit: interfuerunt etiam 36 Presbyteri, quatuordecim tantum subscriptiones exstant in veteri codice M. S. Ecclesiae urgellensis, in coeteris desiderantur.

Canones Concilii Elliberitani.

Cum convenissent Sancti et Religiosi Episcopi Ecclesia Elliberatana, hoc est:

Felix episcopus accitanus.
Sabinus episcopus Spalensis.
Samagius episcopus Bigarrensis.
Pardus episcopus mentesanus.
Cantonianus episcopus Urcitanus.
Valerius episcop. caesaraugustanus.
Melantius Ep. Toletanus.
Vicentius Ep. Ossonobensis.
Succesus. Ep. Eliocrotensis.
Patritius Ep. Malaccitanus.
Osius. Ep. Cordubensis.
Camerinus Ep. Tuccitanus.
Secundinus Ep. Castulonensis.
Flavius. Ep. Eliberitanus.
Liberius Ep. Emeritanus.
Decentius Ep. Legionensis
Januarius Ep. Salariensis.
Quintianus Ep. Eborensis.
Eutichianus Ep. Bastitanus.

Residentibus etiam XXXVI Presbyteris aditantibus Diaconibus et omni plebe.

I. De his, qui post baptismum idolis inmolaverunt.

Placuit inter eos, qui post fidem baptismi salutaris, adulta aetate ad templum idolatraturus accesserit, et fecerit, quod est crimen principale (quia est summum scelus) placuit, nec in fine eum communionem accipere.

II. De sacerdotibus gentilium qui, post baptismum, immolaverunt.

Flamines, qui post fidem lavacri et regenerationis, sacri-

ficaverunt; eo quod gemminaverint scelera, accedente homicidio; vel triplicaverint facinus, cohoerentes maechia, placuit, eos nec in fine accipere communionem.

III. De eisdem si idolis munus tantum dederint.

Item flamines, qui non inmolaverint, sed munus tantum dederint; eo quod si a funestis abstinuerunt sacrificiis, placuit, in finem eis praestari communionem; acta tamen legitima poenitentia. Item ipsi, si post poenitentiam fuerint moechati, placuit, ulterius his non esse dandam communionem; ne lusisse de dominica communione videantur.

IV. De eisdem, si catechumeni, adhuc inmolant, quando baptizentur.

Item flamines, si fuerint catechumeni, et se sacrificiis abstinuerint, post trienii tempora, placuit ad baptismum admitti debere.

V. Si Domina per zelum ancillam occiderit.

Si qua domina furore zeli accensa flagris verberaverit ancillam suam, ita ut in tertium diem animam cum cruciatu effundet; eo quod incertum sit, voluntate, an casu occiderit; si voluntate, post septem annos; si casu, post quinquenii tempora; acta legitima poenitentia, ad communionem placuit admitti. Quod si infra tempora constituta fuerit infirmata, accipiat communionem.

VI. Si quicumque per maleficium hominem interfecerit.

Si quis vero maleficio interficiat alterum; eo quod sine idolatria perficere scelus non potuit, nec in fine, impertiendam esse illi communionem.

VII. De penitentibus moechia, si rursus moechaverint.

Siquis forte fidelis post lapsum moechia, post tempora constituta, accepta poenitentia denuo fuerit fornicatus, placuit, nec in fine habere eum communionem.

VIII. De foeminis quae relictis viris suis, aliis nubunt.

Item foeminae, quae, nulla proecedente causa, reliquerint viros suos, et se copulaverint alteris, nec in fine accipiant communionem.

IX. De foeminis, quae adulteros maritos relinquent, et aliis nubunt.

Item foeminae fidelis, quae adulterum maritum reliquerit fidelem, et alterum ducit, prohibeatur ne ducat; si duxerit, non prius accipiat communionem, nisi quem reliquerit, prius de seculo exierit, nisi forte necessitas infirmitatis dare compulerit.

X. De relicta catechumeni, si alterum duxerit.

Si ea quam catechumenus reliquit, duxerit maritum, potest ad fontem lavacri admitti. Hoc et circa foeminas catechumenas erit observandum.

Quod si fuerit fidelis, quae ducitur, ab eo qui uxorem inculpatam reliquit, et scierit illum habere uxorem, quam sine causa reliquit, placuit, huic nec in fine dandam esse communionem.

XI. De catechumena si graviter aegrotaverit.

Intra quinquennii autem tempora catechumena si graviter fuerit infirmata, dandum ei baptismum placuit, non denegari.

XII. De mulieribus, quae lenocinium fecerint.

Mater, vel parens, vel quaelibet fidelis, si lenocinium exercuerit; eo quod alienum vendiderit corpus, vel potius suum, placuit eas nec in fine accipere communionem.

XIII. De virginibus Deo sacratis, et si adulteraverint.

Virgines, quae se Deo discaverint, si pactum perdiderint virginitatis, atque eidem libidini servierint; non intelligentes quod amiserint, placuit, nec in fine eis dandam esse communionem. Quod si semel persuasae aut infirmi corporis lapsu vitiatas, omni tempore vitae suae hujusmodi foeminae egerint poenitentiam; ut abstineant se a coitu; eo

quod lapsae potius videatur, placuit, eas in fine communionem accipere debere.

XIV. De virginibus secularibus si moechaverint.

Virginis, quae virginitatem suam non custodierint, si eosdem, qui eas violaverint, duxerint, et tenuerint maritos; eo quod solas nuptias violaverint, post annum, sine poenitentia, reconciliari debebunt. Vel si alios cognoverint viros, eo quod moechatae sint, placuit, per quinquenii tempora, acta legitima poenitentia admitti eas ad communionem oportere.

XV. De conjugio eorum, qui ex gentilitate veniunt.

Propter copiam puellarum, gentilibus minime in matrimonium dandae sunt virgines christianae: ne actas in flore tumens, in adulterio animae resolvatur.

XVI. De puellis fidelibus, ne infidelibus conjungantur.

Haeretici, si se transferre noluerint ad Ecclesiam catholicam, nec ipsis catholicas dandas esse puellas: sed neque judaeis, neque haereticis dare placuit; eo quod nulla possit esse societas fidelis cum infideli. Si contra interdictum fecerint parentes, abstineri per quinquenium placet.

XVII. De his qui filias suas sacerdotibus gentilium conjungunt.

Si qui forte sacerdotibus idolorum filias suas injunxerint, placuit, nec in fine eis dandam esse communionem.

XVIII. De clericis negotia et mundinas sectantibus.

Episcopi, presbyteri, et diaconi de locis suis, negotiandi causa, non discedant; nec circumeuntes provincias, quaestuosas mundinas sectentur. Sane ad victum sibi conquirendum, aut filium aut libertum, aut mercenarium, aut amicum aut quemlibet mittant: et si voluerint negotiari, intra provinciam negotientur.

XIX. De sacerdotibus, et ministris si moechaverint.

Episcopi, presbyteri, et diaconi si in ministerio positi detecti fuerant quod sint moechati, placuit, et propter scandalum, et propter profanum crimen, nec in fine eos communionem accipere debere.

XX. De clericis et laicis usurariis.

Si quis clericorum detectus fuerit, usuras accipere, placuit eum degradari, et abstineri. Si quis etiam laicus accepisse probatur usuras, et promiserit, correctus jam, se cessaturum, nec ulterius exacturum, placuit, ei veniam tribui. Si vero in ea iniquitate duraverit, ab ecclesia esse projiciendum.

XXI. De his qui tardius ad ecclesiam accedunt.

Si quis in civitate positus, tres Dominicas ad ecclesiam non accesserit, pauco tempore abstineat, ut correptus esse videatur.

XXI. De catholicis in haeresim transuentibus si non revertantur.

Si quis de catholica Ecclesia ad haeresim transitum fecerit, rursusque recurrerit, placuit, huic poenitentiam non esse denegandam; eo quod cognoverit peccatum suum. Qui etiam decem annis agat poenitentiam. Cui post decem annos praestari communio debet. Si vero infantes fuerint transducti, quod non suo vitio peccaverint, incunctancter recipi debent.

XXIII. De temporibus jejuniorum.

Jejunia seu abstinentias per singulos menses placuit celebrari: exceptis diebus duorum mensium, Julii, et Augusti, ob eorumdem infirmitatem.

XXIV. De his qui peregre badtizantur, ut ad clerum non veniant.

Omnes qui in peregrinatione fuerint baptizati, eo quod eorum minime sit cognita vita, placuit ad Clerum non esse promovendos in alienis provinciis.

XXV. De epistolis communicatoris confessorum.

Omnis qui attulerit literas confessorias sublato nomine confessoris, eo quod sub hac nominis gloria passim concutiant simplices, commonicatoriae ei dandae sunt literae.

XXVI. «Ut omni sabbato jejunetur.»

Errorem placuit corrigi; ut omni sabbati die jejunii super positionem celebremus (1).

XXVII. «De clericis, ut extraneam mulierem in domo non habeant.»

Episcopus, vel quilibet Clericus alius aut sororem, aut filiam virginem dicatam Deo, tantum secum habeat; extraneam vero nequaquam secum habeat.

XXVIII. «De oblationibus eorum, qui non communicant.

Episcopum, placuit, ab eo qui non communicat, munus accipere non debere.

XXIX. De energumenis qualiter habeantur in Ecclesia.

Energumenum, qui ab erratico spiritu exagitatur, hujus nomen, neque ad altare cum oblatione recitandum; neque permitendum ut sua manu in Ecclesia ministret.

XXX. De his qui post lavacrum maechati fuerint, ne subdiacones fiant.»

Subdiaconem eum ordinare non debere, qui in adolescentia sua fuerit maechatus; eo quod post modum per subreptionem ad altiorem gradum non sit promovendus: si autem aliqui sunt in praeteritum ordinati, amoveantur.

XXXI. «De adolescentibus, qui post lavacrum maechati fuerint.

(1) Jejuniorum superpositiones, appellabant veteres, jejunia de novo imponere, et indicere: superpositionem jejunii die Sabbati, est, veluti jejunium adjectum proximae diei praecedentis veneris.

Adolescentes, qui post fidem lavacri Salvatoris fuerint maechati, cum duxerint uxores, acta legitimi paenitentia, placuit ad communionem eos admitti debere.

XXXII. «De excomunicatis, ut eis Presbyteri in necessitate communionem dent.»

Apud Presbyterum, si quis gravi lapsu in ruinam mortis inciderit, placuit agere paenitentiam non debere, sed potius apud Episcopum. Cogente tamen infirmitate, necesse est Presbyterum communionem praestare debere, et diaconum, si ei jusserit Sacerdos.

XXXIII. «De episcopis et ministris, ut ab uxoribus se abstineant.»

Placuit, in totum prohiberi Episcopis, Presbyteris, diaconibus, et subdiaconibus positis in ministerio, abstinere se a conjugibus suis, et non generare filios; quicumque vero fecerit, ab honore clericatus exterminetur.

XXXIV. Ne cerei in caemeteriis incendatur.

Cereos per diem placuit in caemeteriis non incendi: inquietanti enim Sanctorum spiritus non sunt.

Qui haec non observaverint, arceantur ab Ecclesiae communione (1).

---

(1) Fonte cereos incendi prohibent PP. per diem, ne Gentiles qui Christianos persequebantur, de Martyrum aliorumque fidelium sepulcris, certi redderentur, indeque sanctorum corpora abducerent in eaque saevirent. *Non enim inquietandi sunt spiritus sanctorum*: Metaphorice, puto, PP. fuisse locutos ad eum fere modum, quo plures reliquias Martyrum ipsorum animas appellarunt. Apposite Rupertus ad cap. 6. Apocalypsis. *Non quia ibi, ait, morientur anima usque ad generalem resurrectionem; sed quia cum ibi jaceant illorum corpora, et ad ipsorum praesentiam et contactum, quotidie efficiantur miracula; potius animae de quibus illa virtus manat, quam corpora, et reliquae ab Apostolo censentur.* Quid in corpora intelligas, *spiritus vero nomines?*

XXXV. Ne faeminae in Caemeteriis pervigilent.

Placuit prohiberi, ne faeminae in caemeteriis pervigilent, eo quod saepe sub obtentu orationis, scelera latenter committant.

XXXVI. Ne picturae in Ecclesia fiant.

Placuit, picturas in Ecclesia esse non debere, ne quod colitur, et adoratur, in parietibus depingatur (1).

XXXVII. De enurgumenis baptizandis.

Eos qui ab spiritibus inmundis vexantur, si in fine mortis fuerint constituti, baptizari placuit: si vero fideles fuerint, dandam eis esse communionem. Prohibendum etiam, ne lucernas hi publice accedant. Si facere contra interdictum voluerint, abstineant a communione.

XXXVIII. Ut in necessitate et fideles baptizent.

Peregre Navigantes, aut si Ecclesia in proximo non fuerit, posse fidelem, qui lavacrum suum integrum habet, ne sit bigamus, baptizare in necessitate, ita ut si supervixerit, ad Episcopum eum perducat, ut per manus impositionem perfici possit.

---

(1) Multipliciter DD. canonem interpretantur; Alii ut Mendoza, Dei picturas prohiberi, quod per plara saecula in Ecclesia esse servatum, nullus inficiatur: et sane, contextus verborum hanc adjuvat conjecturam, *ne quod colitur et adoratur in parietibus depingatur;* si namque verbum *adorare* apud PP. prolatriae cultu frequentius accipitur, potiori ratione, adorationem intriae, verbum *coli* significavit si cum adorari conjungas; ut erudite Aug. ut 2 de civitate Dei cap. 2 ait, «Latria vero, secundum consuetudinem, qua locuti sunt, qui nobis divina eloquia condiderunt, aut semper, aut pene semper, dicitur ea servitus, quae pertinet ad colendum Deum. Proinde, si tantum modo cultus ipse dicatur, non soli Deo deberi videtur: dicimus enim etiam colere homines, quos honorifica, vel recordatione, vel praesentia frecuentamus. Nec solum ea, quibus nos religiosa humilitate subjicimus, sed quaedam etiam, quae subjecta sunt nobis coli perhibentur.»

XXXIX. Ut Gentilibus desiderantibus manus imponantur.

Gentiles, si in infirmitate desideraverint sibi manus imponi, si fuerit eorum ex aliqua parte honesta vita, placuit, eis manus imponi, et fieri Christianos.

XL. Ne id quod Idolotbytum est fideles accipiant.

Placuit prohiberi, ut quum rationes suas accipiunt possessores, quidquid ad idolum datum fuerit, ad acceptum non ferant; si vero post interdictum fecerint, per quinquennii spatia temporis a communione esse arcendos.

XLI. Ut prohibent Domini idola colere servis.

Admonere placuit fideles, ut quantam possint prohibeant ne idola in domibus suis habeantur: Si vero vim metuunt servorum, vel seipsos puros conservent si non fecerint, alieni ab Ecclesia habeantur.

XLII. De his qui ad fidem veniunt, quando baptizentur.

Eos qui ad primam credulitatis fidem accedunt, si bonae fuerint conversationis, intra biennii tempus, placuit ad baptismi gratiam admitti debere: nisi infirmitate compellente coegerit ratio, velocius subvenire periclitanti, vel gratiam postulanti.

XLIII. De celebratione Pentecostes.

Pravam institutionem emendari placuit juxta auctoritatem scripturarum ut cuncti diem Pentecostes post Pascha celebremus, non Quadragesimam nisi quinquagesimam, quod qui non fecerit, quasi novam haeresim induxisset, notetur (1).

(1) De celebritate Pentecostes late Isidorus lib. I de off. eccles. c. 32. ubi inter alia haec ait: «Idcirco aut totius Quinquagesimae dies post D. Resurrectionem resoluta abstinentia, in sola laetitia celebrantur, propter figuram futurae resurrectionis: ubi jam non

XLIV. De meretricibus paganis, si convertantur.

Meretrix quae aliquando fuerit, et postea habuerit maritum, si postmodum ad credulitatem venerit, incunctanter (1) placuit esse recipiendam.

XLV. De Catechumenis qui Ecclesiam non frequentant.

Qui aliquando fuerit chatechumenus per infinita tempora, et numquam ad Ecclesiam accesserit; si eum de clero quisquam agnoverit, voluisse esse Christianum, aut testes aliquid extiterint fideles; placuit ei baptismum non negari, eo quod in veteri homine deliquisset videatur.

XLVI. De fidelibus si apostataverint, quamdiu poeniteant.

Si quis fidelis apostata per infinita tempora ad Ecclesiam non accesserit; si tamen aliquando fuerit reversus, nec fuerit idolatra, post decem annos placuit eum communionem accipere (2).

---

labor, sed requies erit laetitiae. Ideoque is diebus nec genua in oratione flectuntur: quia sicut quidam sapiens ait, inflexio genuum, paenitentiae et luctus inditium est: unde etiam per omnia eamdem in illis solemnitatem, quem die Dominicae Resurrectionis tradiderunt.» Quare vero quasi haeresis auctores notentur, qui Pentecostes festum celebrare detrectant, forte quia de adventu. S. Spiritus dubitare videntur: Quinquagesimum non Quadragessimum Pentecostes diem ex scripturis appellant, quia post Ascensionis diem, qui Quadragesimus fuit a Resurrectione, apostoli decem diebus adventum spiritus S. expectasse feruntur, quibus expletis Quinquagesima eum die cum gaudio susceperunt (Act. 2.)

(1) Illud *incunctanter*, non indicat eodem puncto, momentoque temporis meretricem esse recipiendam; nam aliae, quae non ita sceleratae flagitio seque peccasent ante Chatechumenatu, non eodem tempore, quo ad Ecclesiam se conferebant. recipiebantur, sed expleto ordinario catechesis tempore, atque vitae, quam agebant, turpidinique renuntiassent.

(2) Quam longe absint PP. Elliberitani ab errore Novatiani;

XLVII. De eo qui uxorem habet si saepius maechatur.

Si quis fidelis habens uxorem, non semel, sed saepe fuerit maechatus, in fine mortis est conveniendus. Quod si se promiserit cessaturum, detur ei communio, si resuscitatus, rursus fuerit maechatus: placuit ulterius eum non ludere de communione pacis.

XLVIII. De baptizandis ut nihil accipiant clerici.

Emendari placuit, ut qui baptizantur, ut fieri solebat, nummos in concham non mittant (1) ne sacerdos quod gratu accepit, pretio distrahere videatur. Neque pedes eorum lavandi sunt a sacerdotibus vel clericis (2).

XLIX. De frugibus fidelium ne a Judaeis benedicantur

Admoneri placuit possessores, ut non patiantur fructus suos, quos a Deo percipiunt cum gratiarum actione, a Judaeis benedici; ne nostram irritam, et infirmam faciant be-

---

veniam semel lapsis denegantis; cum his apostatis resipiscentibus, nedum veniam, sed et communionem post decennium concedant.

(1) Refert hunc can. Gratian. in cap. Emendari I. q. I.

(2) Romana Ecclesia non habet consuetudinem lavàndi pedes baptizandorum, teste Ambrosio lib. 3, de Sacram. cap. I.«Vide ergo, adicit, ne propter multitudinem declinaverit.» De origine illius consuetudinis Angustinus inquit: «Si autem quaeras, cur etiam lavandi suos ortus sit; nihil mihi de hac re cogitandi probabilius occurrit, nisi quia baptizandorum corpora per observationem Quadragesimae sordidata, cum offensione sensus ad fontem tractarentur, nisi aliqua die lavarentur. Istum autem diem potius ad hoc electum, quo coena dominica aniversarie celebratur, et quia concessum est hoc baptismum accepturis; multi cum his latere voluerunt, jejuniumque relaxare.» In Hispania vero successit mos baptizandorum capita lavandi, domininica Palmarum, atque hunc diem vulgus ideo, inquit Isidorus (Etymolog.) «Captilavium vocat, quia moris est lavandi capita infantium, qui ungendi sunt; ne observatione Quadragesimae sordidata, ad unctionem accederent.»

nedictionem. Si quis post interdictum facere usurpaverit, penitus ab Ecclesia abjiciatur.

L. De Christianis, qui cum judaeis vescuntur.

Si vero quis Clericus fuerit, sive fidelis, qui cum Judaeis cibum sumpserit; placuit, eum a communione abstinere, ut debeat emendari.

LI. De Gaereticis, ut ad Clerum non promoveantur.

Ex omni haeresi, qui ad nos fidelis venerit, minime est ad clerum promovendus: vel si qui sunt in praeteritum ordinati, sine dubio deponantur.

LII. De his, qui in Ecclesia libellos famoses ponunt.

Si qui inventi fuerint, libellos famosos in Ecclesia ponere, anathematizentur.

LIII. De Episcopis, qui excommunicato alieno, communicant.

Placuit cunctis, ut ab eo episcopo quis recipiat communionem, a quo abstentus in crimine aliquo fuerit. Quod si aliquis Episcopus praesumpserit eum admittere, illo adhuc minime sciente, vel consentiente, a quo fuerat communione privatus, sciat se hujusmodi causas inter fratres eum status sui periculo praestiturum.

LIV. De Parentibus, qui fidem sponsalium fregerint.

Si qui parentes fidem fregerint sponsalium; triennii tempore abstineant se a communione. Si tamen iidem sponsus, vel sponsa in illo gravi crimine fuerint deprehensi, excusati erunt parentes. Si vero in eodem fuerint vitio, et polluerint se consentiendo; superior sententia servetur (1).

(1) Observatione dignum est, quod Tertullianus de matrimonio sentit (lib. 2. «ad uxorem», c. 2.) Unde sufficiam, inquit, ad enarrandam felicitatem ejus matrimonii, quod Ecclesia conciliat, et confirmat oblatio, et obsignatum angeli renuntiant, pater ratum habet? Nam nec in terris filii sine consensu parentum rite, et jure nubent.

LV. De Sacerdotibus gentilium, qui jam non sacrificant.

Sacerdotes, qui tantum sacrificantium coronam portant, nec sacrificant, nec de suis sumptibus aliquid idolis praestant; placuit post biennium accipere communionem.

LVI. «De magistratibus et duumviris.

Magistratum vero, anno uno, quo agit duumviratum prohibere placet, ut se ab Ecclesia cohibeat.

LVII. «De his qui vestimenta ad ornandam pompam dederint.

Matronae, vel earum mariti, vestimenta sua ad ornandam saeculariter pompam non dent; et si fecerint; triennii tempore abstineant.

LVIII. «De his qui communicatorias literas portant, ut de fide interrogentur.

Placuit, uti ubique, et maxime in eo loco, in quo prima cathedra constitua est Episcopatus, ut interrogentur hi, qui communicatorias (1) literas tradunt; an omnia recte habeant et suo testimonio comprobent.

LIX. «De fidelibus, ne ad capitolium sacrificandi causa ascendant.»

Prohibendum ne quis christianus, ut gentilis, ad idolum capitolii sacrificandi causa ascendat, aut videat: quod si fe-

(1) De literis communicatoriis, sive formatis postea disseremus. Quid vero nomine primae cathedrae Patres significent, Lector non intelligat Primatum aliquem, vel saltem Archi-episcopum, ea quippe nomina illis primis saeculis erant ignota: (Isidorum mercatorem excipio) sed antiquiorem Episcopum, vel potius locum, in quo antiquior Episcopus praesidebat: hoc enim saeculo primas Sedes desultorias esse, dum de antiqua Ecclesiae nostrae disciplina disseremus, non invalido argumento evincere curabimus.

cerit, pari crimine teneatur: si fuerit fidelis, post decem annos acta poenitentia, recipiatur.

LX. «De his, qui destruentes idola, occiduntur.

Si quis idola fregerit, et ibidem fuerit occisus; quia in Evangelio non est scriptus, nec invenitur ab apostolis umquam factum, placuit eum in numerum non recipi Martyrum.

LXI. «De his, qui duabus oxoribus copulatur»

Si quis post obitum uxoris suae, sororem ejus duxerit et ipsa fuerit fidelis, quinquennio a communione placuit abstineri; nisi forte dari pacem velocius necessitas coegerit infirmitatis.

LXII. «De aurigis et Pantomimis, si convertantur.»

Si auriga, aut pantomimi credere voluerint; placuit ut prius artibus renuntient, et tunc demum suscipiantur, ita ut ulterius ad eas ne revertantur, quod si facere contra interdictum tentaverint, projiciantur ab Ecclesia.

LXIII. «De uxoribus, quae filios ex adulterio necant.

Si qua mulier per adulterium, absente suo marito, conceperit, idque post facinus occiderit; placuit ei nec in fine dandam esse communionem, eo quod geminaverit scelus.

LXIV. «De faeminis, quae usque ad mortem cum alienis viris adulterant.»

Si qua mulier usque in finem mortis suae cum alieno fuerit viro maechata; placuit, nec in fine dandam ei esse communionem. Si vero eum reliquerit; post decem annos accipiat communionem, acta legitima paenitentia.

LXV. «De adultis uxoribus clericorum.»

Si cujus clerici uxor fuerit maechata, et sciat eam maritus suus maechari, et eam non statim projecerit; nec in fine accipiat communionem; ne ab his qui exempla bonae conversationis esse debent, videantur magisteria scelerum procedere.

LXVI. «De his qui prevignas suas ducunt.»
Si quis prevignam suam duxerit uxorem; eo quod sit incestus, placuit nec in fine dandam esse ei communionem.

LXVII. «De conjugio catechumenae faeminae.»
Prohibendum, ne qua fidelis, vel catechumena, aut comicos, aut viros scenicos habeat; quaecumque hoc fecerit a communione arceatur.

LXVIII. «De catechumena adultera quae filium necat.»
Catechumena, si per adulterium conceperit, et conceptum praefocaverit; placuit eam in fine baptizari.

LXIX. «De viris conjugatis, postea in adulterium lapsis.»
Si quis forte habens uxorem, semel fuerit lapsus; placuit, eum quinquennio agere paenitentiam, et sic reconciliari; nisi necessitas infirmitatis coegerit ante tempus dare communionem. Hoc et circa faeminas observandum.

LXX. «De faeminis quae consciis maritis adulterant.»
Si conscio marito, et ipso consentiente, fuerit uxor maechata; placuit nec in fine eis dandam esse communionem: si vero eam reliquerint, et separati fuerint, et digne paenituerint; post decem annos accipiant communionem.

LXXI. «De stupratoribus puerorum.»
Stupratoribus puerorum nec in fine dandam esse communionem.

LXXII. «De viduis maechis, si eumdem postea maritum duxerint.»
Si qua vidua fuerit maechata, et eumdem postea habuerit maritum; post quinquennii tempus, acta legitima paenitentia, placuit eam communioni reconciliari. Si alium duxerit relicto illo, nec in fine dandam ei esse communionem; vel si fuerit ille fidelis, quem accepit, communionem non accipiat nisi post decem annos, acta legitima paenitentia nisi infirmitas cogerit velocius dare communionem.

LXXIII. «De delatoribus.»

Delator siquis extiterit fidelis, et per delationem ejus aliquid fuerit proscriptus vel interfectus, placuit eum nec in fine accipere commnnionem. Si levior causa fuerit, intra quinquennium accipere poterit communionem. Si catechumena fuerit, post quinquennis tempora admittatur ad baptismum.

LXXIV. «De falsis testibus.»

Falsus testis pront crimen est, abstinebitur: si tamen non fuerit mortis quod objecit, et probaverit, quod diu tacuerit, biennii tempore abstinebitur. Si autem non probaverit in conventu clericorum placuit per quinquennium abstineri.

LXXV. «De his qui Sacerdotes vel Ministros accusant nec probant.»

Si quis autem Episcopum, Presbyterum, vel Diaconum falsis criminibus appeterit, et probare non poterit; nec in fine dandam ei esse communionem.

LXXVI. «De diaconis, si ante honorem peccasse probentur.»

Si quis diaconum se permiserit ordinari, et postea fuerit in crimine detectus mortis; quod aliquando commiserit, si sponte fuerit confessus; placuit eum acta legitima paenitentia post triennium accipere communionem: quod si alius eum detexerit, post quinquennium acta paenitentia accipere communionem laicam debere.

LXXVII. «De baptizatis, qui nondum confirmati moriuntur.»

Si quis diaconus regens plebem, sine episcopo vel presbytero aliquos baptizaverit; Episcopus eos per benedictionem perficere debebit. Quod si ante de saeculo recesserit, sub fide; qua quis crediderit, poterit esse justus.

LXXVIII. «De fidelibus conjugatis, si cum Judaea, vel gentili maechati fuerint.»

Si quis fidelis habens uxorem cum Judaea, vel gentili fuerit maechatus; a communione arceatur, quod si alius eum detexerit, post quinquennium acta legitima poterit dominicae sociari communioni.

LXXIX. «De his qui alea ludunt.»

Si quis fidelis alea, id est tabula luserit; placuit eum abstinere; et si emendatus cessaverit, post annum poterit communioni reconciliari.

LXXX. «De libertis.»

Prohibendum est, ut liberti, quorum patroni in saeculo fuerint, ad clerum promoveantur.

LXXXI. «De faeminarum epistolis.»

Ne faeminae suo potius, quam maritorum nominibus laicis scribere audeant, quae fideles sunt; vel literas alicujus pacificas ad suum nomen scriptas accipiant.

CONCILIUM NICAENUM.

Concilium Nicaenum quod habitum est temporibus Constantini imperatoris ab episcopis CCCXVIII in civitate Nicaea metropoli Bitthiniae, Paulino et Juliano consulibus XIII Calendas Julias era CCCLXII.

I. «De eunuchis qui se ipsos abscidunt.»

Si quis in aegritudine vel a medicis sectus est vel a barbaris castratus est, placuit ut iste talis permaneat in clero; si quis autem sanus seipsum abscidit, etiam si est in clero, cessare debet, et ex hoc nullum talem oportet ordinari: sicut autem de his qui vel affectaverunt vel ausi sunt seipsos abscidere, haec quae diximus, statuta sunt, ita si qui vel a barbaris vel a dominis suis facti sunt, et probabilis vitae sunt, tales hos suscipit ecclesiastica regula ad clerum.

II. «De his qui post baptisma statim ad clerum adpli cantur.»

Quoniam multa sive per necessitatem sive ex quacumque causa contra regulam gesta sunt, ita ut homines ex vita gentili nuper adhuc catechizati vel instituti statim ad spiritalem baptismum venissent, et continuo quum baptizati sunt etiam ad episcopatum vel ad presbyterium provecti sunt, recte igitur visum est de caetero nihil tale fieri; nam et tem-

pore opus est ut sit catechumenus, et post baptismum multa probatione indiget. Evidens namque est apostolicum praeceptum dicens: *Non neophytum, ne forte elatus in judicium incidat et laqueum diaboli.* Si vero praecedente tempore mortale aliquid admiserit, et convictus duobus vel tribus testibus fuerit, cessabit a clero qui hujusmodi est; si quis vero proeter haec facit, tanquam contraria statutis sancti concilii gerens, etiam ipsi periclitabitur de statu sui cleri.

III. «De subintroductis mulieribus.»

Omnismodis interdicti sancta synodus neque episcopo, neque presbytero, neque diacono, neque ulli clericorum omnino licere permitti habere secum mulierem extraneam, nisi forte mater aut soror aut thia, id est vel anula, vel matertera sit; in his namque solis personis et horum similibus, omnis quae ex mulieribus est suspicio declinatur. Qui autem proeter haec agit periclitabitur de clero suo.

IV. «Qualiter episcopi debeant ordinari.»

Episcopum oportet ab omnibus episcopis, si fieri potest, qui sunt in provincia ejus ordinari: si vero hoc difficile fuerit vel urgente necessitate vel itineris longitudine, certe tres episcopi debeant in unum esse congregati; ita ut etiam ceterorum qui absentes sunt comensum litteris teneant, et ita faciant ordinationem. Potestas sana vel confirmatio pertinebit per singulas provincias ad metropolitanum episcopum.

V. «De excomunicatis clericis sive laicis.»

Servetur et ista sententia, ut hi qui ab aliis excomunicantur ab aliis ad communionem non recipiantur. Requiratur sane, ne forte qui ex aliqua indignatione animi aut contentione aut qualibet tali commotione stoma hi episcopi sui excomunicatione abstenti sunt. Ut ergo digna haec possint examinationi perqueri, recte visum est, per singulos annos in singulis quibusque provinciis bis in anno episcoporum concilium fieri, ut simul in meum conveniente, ex omni provincia, hujusmodi examinent quaestiones ut ita demum hi, qui ob culpas suas episcoporum suorum offensas merito

contraxerunt, digne etiam a ceteris excommunicati similiter, habeantur, quousque in communione vel ipso episcopo suo visum fuerit humaniorem circa eos ferre sententiam. Habeatur autem concilium semel ante dies quadragesimae, ut omnibus si quae sunt simultatibus amputatis, mundum solemne Deo munus possit offeri: secundum vero concilium agatur circa tempus autumni.

VI. «De primatibus episcoporum metropolitanorum.»

Mos antiquus perduret in Ægipto vel Libya et Pentapoli, ut Alexandrinus episcopus horum omnium habet potestatem, quoniam quidem et Romano episcopo hoc idem moris est. Similiter autem et apud Antiochiam ceterasque provincias, honor suus unicuique servetur ecclesiae. Per omnia autem manifestum, quod si quis praeter voluntatem et concientiam metropolitani episcopi fuerit ordinatus, hoc concilium magnum et sanctum censuit non debere esse episcopum: sane se communi omnium concensu rationabiliter probato secundum ecclesiasticam regulam, duo vel tres animositate ducti per contentionem contradicant, obtineat plurimorum sententia sacerdotum.

VII. «De honore episcopi Herosolymitani.»

Quoniam mos antiquus obtinuit et vetusta traditione ut Æliae, id est Hierosolymorum episcopo diferatur, habeat consequenter honorem, manente tamen civitatis metropolitanae propria dignitate.

VIII: «De Novatianis.»

Si qui voluerint venire ad ecclesiam catholicam ex Novatianis, placuit sancto concilio ut ordinentur, et sic maneant in clero, ante omnia autem hanc ab iis confessionem per scripturam exigi oportet, ut fateantur se communi consensu catholicae ecclesiae statuta observaturos, id est communicaturos se et his qui forte secundas nuptias experti sunt, vel his qui persequutionis tempore lapsi sunt. Quibus tamen lapsis poenitentiae modus et tempus adscriptum est, ut in omnibus sequantur ea quae in ecclesia catholica observantur, et sic ubique idem omnes ipsi fuerint inventi sive in

vicis seu in urbibus, clerici ordinentur a catholicis qui inveniuntur, et sic etiam in clero persistant unusquisque in statu suo. Si vero episcopus vel presbyter catholicae ecclesiae fuerit, id quem aliqui ex his accedunt, certum est quod episcopus quidem catholicus suam et habeat dignitatem, similiter autem et presbyter et diaconus habeant: Hi vero qui ab istu veniunt, si forte episcopus fuerit habeat presbyterii dignitatem, nisi forte et placeat episcopo catholico concedere ei etiam episcopalis nominis honorem; si vero non placuerit, inveniat ei locum, ut sit in parrochia in clero episcopus aut presbyter, dum tamen ut in civitate non videatur duos episcopi esse et ille omnimodo in clero permanere videatur.

IX. «De presbyteris sine examinatione constitutis.»

Si qui sine examinatione promoti presbyteri sunt, et postea examinati confessi sunt peccata sua, et quum confessi fuissent, contra regulam venientes homines manus eis temere impossuerunt, hos ecclesiasticus ordo non recepit: in omnibus enim quod irreprehensible est defendit ecclesia.

X. «De lapsis clericis ordinatis.»

Quicumque ex his qui lapsi sunt, et per ignorantiam ordinati sunt vel contemptu eorum qui eos ordinaverunt, hoc non praejudicat regulae ecclesiasticae; quum enim compertum fuerit, deponentur.

XI. «De his qui sponte lapsi sunt, qualiter debeant poenitere.»

Placuit sanctae synodo, licet indigni sint misericordia, tamen aliquid circa eos humanitatis ostendi. Si qui ergo ex animo poenitent tribus annis inter audientes habeantur. Si tamen fideles sunt, et septem annis aliis inter poenitentes sint; duobus item annis extra communionem in oratione sola participent populo. Si qui vero per fidei gratiam vocati primo quidem ostenderunt fidem suam deposito militiae cingulo post haec autem ad proprium vomitum reversi sunt, ut et pecunias darent et ambirent redire rursum ad militiam; isti decem annis sint inter poenitentes post primum trien-

nium quo fuerint inter audientes: ab omnibus vero illum praecipue observetur, ut animus eorum et fructus poenitentiae observetur. Quicumque enim cum omni timore et lacrymis perseverantibus et operibus bonis conversationem suam non verbis solis, sed opere et veritate demonstrant, quum tempus statutum etiam ab his fuerit impletum et orationibus jam coeperit communicare, licebit episcopo etiam humanius circa eos aliquid cogitare. Qui vero indifferentem habuerint lapsum suum, et sufficere sibi quod ecclesiam introierint arbitrantur, isti omnimodo tempora statuta complebunt.

XII. «De excommunicatis a seculo exeuntibus.»

De his vero qui recedunt ex corpore, antiquae legis regula observabitur etiam nunc; ita ut si forte recedit ex corpore, necessario vitae suae viatico non defraudetur. Quod si desperatur aliquis recepta commissione supervixerit, sit inter eos qui sola oratione communicant: de his omnibus tamen qui ex corpore recedunt, in tradenda eis communione cura et probatio sit episcopo.

XIII. «De catechumenis lapsis.»

Placuit huic sancto et magno concilio de Catechumenis qui lapsi sunt, ut tribus annis inter audientes verbum sint tantummodo; post haec vero orent cum catechumenis.

XIV. «De diaconibus ne presbyteris corpus Christi tradant, vel ante presbyteros communicent.

Pervenit ad sanctum concilium, quod in locis quibusdam et civitatibus presbyteris sacramenta diaconi porrigant; hoc neque regula neque consuetudo tradidit ut hi qui offerendi sacrificii non habent potestatem his qui offerunt corpus Christi porrigent. Sed et illud innotuit quod quidam diacones etiam ante episcopos sacramenta sumant. Haec ergo omnia amputentur, et maneant diacones intra suam propriam mensuram, scientes quia episcoporum quidam ministri sunt a presbyteris vero inferiores sunt: accipiant ergo secundum ordinem post presbyteros ab episcopo vel presbytero: quod si non fuerint in praesenti vel episcopus seu presbyter, tunc ipse proferat et det. Sed ne sedere quidem liceat in medio

presbyterorum diacones, extra ordinem ut hoc fiat; si quis autem non vult his sufficiens esse, post hanc definitionem cesset esse diaconus.

XV. «De clericis temere ab ecclesia vel a civitate sua erecdentibus.»

Propter multas perturbationes et frequentes tumultus seditionem quae fieri solent, placuit omnimodo abscidi istam consuetudinem quae contra regulam est, si ubi tamen fit, id est ne de civitate ad civitatem transeat vel episcopus vel presbyter vel diaconus. Si quis vero post haec statuta sancti hujus concilii tale aliquid audere tentaverit, infringetur omni genere hujusmodi conatus, et restituetur propriae ecclesiae in qua ordinatus est.

XVI. «De presbyteris et diaconibus vel clericis qui ad alias civitates transeunt.»

Si qui vero sine respectu Dei agente et timorem Dei ante oculos non habentes, neque ecclesiastica statuta custodiens, recesserint ab ecclesia sua, sive presbyteros sive diacones vel in quocumque ecclesiastico ordine positi fuerint non debent suscipi in ecclesia alia, sed et cum omni necessitate cogantur ut redeant ad ecclesias suas; aut si permanserint excommunicari oportet.

XVII. «De clericis alienis sive conniventia proprii episcopi ab alio in suam ecclesiam non ordinandis.»

Si quis ausus fuerit aliquem qui ad alterum pertinet ordinare in sua ecclesia, quum non habeat consensum episcopi ipsius a quo recessit clericus, irrita sit hujusmsdi ordinatio.

XVIII. «De clericis usuram aut ampliationem accipientibus.»

Quoniam multi clerici avaritiae causa turpia lucra sectantes, obliti sunt divini praecepti quo dictum est. «Qui pecuniam suam non dedit ad usuram,» faenerantes centessimas exigunt, statuit hoc sanctum concilium: si quis inven-

tus fuerit post hanc definitionem usuram accipere, vel ex quolibet tali negotio turpia lucra sectari, vel etiam species frumentorum ad sexcuplum dare, omnis qui tale aliquid commentus fuerit ad questum dijicietur ex clero, et alienus ab ecclesiastico habeatur gradu.

XIX. «De Paulianistis et Cataphrygis rebaptizandis.»

Si quis confugerit ad ecclesiam catholicam de Paulianistis et Cataphrygis, statutum sit rebaptizari eos omnimodo debere. Si qui vero clerici erant apud eos, siquidem inculpati fuerint et irreprehensibiles, rebaptizati rursus etiam ordinentur ab episcopo ecclesiae catholicae; si vero examinati minus apti fuerint reprehensi, deponi eos oportet: similiter autem circa diacones, et de omnibus qui in eodem clero inveniuntur eadem forma servabitur. Commemorabimus autem diaconissas quae in hoc ordine inventae sunt, quae nec manus impositionem aliquam habent, ita ut omni genere inter laicas habeantur: similiter autem diaconissae quae in catholico canone non habentur simili loco id est laicae et tamquam non consecratae deputentur.

XX. «De diebus dominicis et Pentecostes ut in eis stantes oremus.»

Quoniaum sunt hi die dominica quidam ad orationem genua flectentes et in diebus Pentecostes propterea est itaque constitutum a sancta Synodo, quoniam consonans et et conveniens per omnes ecclesias custodienda consuetudo est, ut stantes ad orationem domino vota reddamus.

SIMBOLUM FIDEI

ejusdem Nicaeni magni concilii a trescentis decem et octo Patribus aditum.

Credimus in unum deum Patrem omnipotentem, omnium visibilium et invisibilium conditorem; et in unum Dominum nostrum Jesumchristum Filium Dei, natum de Patre unigeni-

tum, hoc est de substantia Patris, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, natum non factum consubstantivum Patri id est unius substantiae cum Patre, quod Graeci *houmousion* dicunt, per quem omnia facta sunt quae in coelo et quae in terra; qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit, incarnatus est, atque homo factus, passus, mortuus est; resurrexit tertia die ascendit in coelos, venturus judicare vivos et mortuos; et in Spiritum Sanctum. Eos autem qui dicunt; erat quando non erat, et antequam nasceretur non erat, et quod ex nullu extantibus factus est; aut ex aliqua substantia vel natura, eum discentes esse mutabilem et convertibilem, Filium Dei perhibendo, hoc anathematizat et condemnat catholica et Apostholica ecclesia.

Haec est fides quam exposuerint patres. Primum quidem adversus Arium blasphemum dicentem creaturam esse Filium Dei; et adversus omnem haeresem Sabelli, Photini Pauli Samosateni, Manichaei, Valentini; Macironi et adversus omnem omnino haeresem, si qua insurrexerit contra Catholicam et Apostolicam ecclesiam: qua omnes condemnarut Niceam congregati episcopi 318 quorum nomina et provinciae conscriptae sunt; sed plerique studiosi servi Dei magis curam gesserunt orientalium episcoporum nomina describere, propter hoc quod Occidens non similiter inquisitionem de haeresibus habuerit. Et suscripserunt 318 patres qui in eodem concilio convenerant.

Osius episcopus civitatis cordubensis, provinciae hispaniae dixit. Ita credo sicut superius scriptum est, Victor et Vicentius Presbyteri urbis Romae subscripserunt.

OSII

Epistola Liberii P. ad Osium Cordubensem, de lapsu Vicentii. An. Christi 353.

(EX SUMMA CONCILIORUM HISPANIAE VILLANUÑO.)

Quia in nullo conscientiam (1) tuam debeo praeterise, multi ex Italia Episcopi convenerunt, qui mecum Imperatorem Constantium fuerant deprecati, ut juberet, sicut ipsi placuerat dudum, Concilium Aquilejense congregari, Vicen-

(1) Constantius, posquam Magentium debellaverat, publice edixit, ut Ariani in communionem Ecclesiae reciperentur. Athanasius vero ab ea pelleretur. Liberius. P. ut hanc imminentem Ecclesiae tempestatem declinaret; Vicentium atque Marcellum, ad Constantium Arelatae in Galia agentem missit, qui de cogendo Achilejae Concilio interpellarent; Arelatae convenerant Arianae factionis Episcopi complures, ex occidentalibus, Saturninus et Fortunatianus Ag. Ep.; Vicentius illuc perveniens, sive precibus, sive arianorum aut Constantii minis sollicitatus, Athanasii damnationi subscripsit: periculum erat, ne legati exemplum in tam detestandum scelus omnes Italiae Episcopos induceret in tam lubrica occasione Liberius P. venerandum senem scripsit, sine dubio ut resciret, quid Concilli tunc capere oporteret; subventum postea fuit huic vulneri per Luciferum Episcopum secundum Legatum.

tium Caprensem cum Marcello atque ex Campania Episcopo, legationem nostram suscepisse, sanctitatae tuae insinuo. De quo cum multa sperarem, quod et causam optime retineret, et judex in eadem causa cum sanctitate tua frequenter resedisset, credideram Dei evangelium tua legatione posse servari. Non tantum nihil impetravit, sed ipse in illam deductus est simulationem. Post cujus factum, duplici maerore confectus, moriendum magis pro Deo decrevi, ne videar novissimus delator existere; nam videtur sententiis accommodasse consensum.

IN OSIUM NOTITIA.

Etsi Osius solum Episcopus Cordubensis fuit, tamen opera ejus fuit magni et in Ecclesia Occidentali, et in Orientali.

Haec sunt summatim Osii Episcopi Cardubensis facta. Interfuit concilio Illiberitano, et non multo post ejectus a ministris Majentii ex sede Cordubensi, confugit ad Constantinum, cujus fidem roboravit exhortationibus prudentibusque consiliis.

Strenuus Episcopus Osius adversus haereticos in primis semper stetit et praecipue contra Arianos. Cum Liberio Episcopo Emeritensi aliisque presbyteris ac diaconis hispanis praefuit concilio Arelatensi in Donatistas. Postea Constantinus misit Osium in Nicoeam ad scissionem permotam ab Ario componendam, et a Sancta Sede functus Legatione praefuit concilio habito in ea civitate et auctor fuit symboli fidei Nicoenae. Iterum factus Legatus Sanctae Sedis praefuit omni Ecclesiae in concilio Sardicense.

Sub protectione Constantii coeperunt Ariani triumphare in Occidente et convocarunt concilium in Arles (ex Gallia) ubi consequuti sunt per calliditatem ut legatus Vicentius ex Capua damnaret Sanctum Atanasium. Deinde ejecerunt in exilium Pontificem Liberium et multos episcopos hispanos.

Post talia tamque multa facinora nihil se perfecisse rati impii, quamdiu magnus Osius eorum malignitatem expertus non esset; ad tam venerabilem senem furorem suum propagare studuerunt; Constantium igitur adeuntes, his sermonibus alloquuntur. Nihil non egimus: Romanorum Episcopum

in exsilium ablegavimus, et ante illum per multos alios Episcopos. Sed nihil nobis tanta sua gesta juvabunt, nihil dum a nobis recte factum, quamdiu Osius illaessus remanserit. Hic sprodis praeesse solet, ejusque litteris ubique omnes obtemperant. Hic Nicoenam fidem edidit, Arianosque ut haereticos ubique habuit. Si igitur remanserit ille, inutile nobis fuerit aliorum exsilium: mox enim de medio tollenda nostra haeresis est. Et hunc ergo persequi incipias: nec virum quamvis aetate grandaevum miserere, nescit quippe nostra haeresis vel serum canitiens venerari.

His auditis Imperator, nihil cunctatus, cum virum senisque gravitatem probe nosset litteris illi suis praecepit ut se conveniret, quo tempore Liberium pertentare incipiebat. Accedentem illum rogabat, ut advesum Athanasium scriberet et cum Arianis communicaret. Senex qui rei hujusce vel auditum aegre ferret, indignatus quod hujusmodi quidpiam vel proferre ausus fuisset; Imperatorem verbis suis perculsum de sententia deduxit, atque ita in patriam et in Ecclesiam suam remigravit. Sed cum haeretici haud sine querelis et lamentis denuo instigarent, hortarenturque: Eunuchi ut magis, magisque concitarent, litteras demum Imperator mittit, interminaturque: hinc Osius afficitur contumeliis neque tamen insidiarum metu de sententia dimovetur. Sed cum perstaret firmus in proposito suo, cum fiducia adversus haeresim loquutus est. Plerisque igitur a Constantio missis epistolis, ubi modo virum adulabatur quasi patrem, modo minabatur, exulesque nominabat, haec ajens: Tu ne solus etiamnum haeresi infestus permanebis? Obsequere ac scribe contra Athanasium; quicumque enim adversus illum scripserit, hic plane arianice nobiscum sentiet; nihil deformidavit Osius. Haec illa fuit Abrahamici senis vere Osii, id est, Sancti, sententia. Ille vero nec insidiarum finem fecit, neque desiit obtentum adversus illum perquirere; sed perstitit graviter interminando, ut eum aut vi a sententia deduceret, aut non obsequentem pelleret in exsilium. Constantius arcessit Osium, quem exsilii vice anno integro Sirmii detinet, nec Deum metuens impius homo neque Patris erga Osium affectum reveritus improbus ille,

neque senectutem veneratus, vir inhumanus, tantam enim Seni vim intulit tamdiuque illum detimut ut malis oppressus vix tandem cum Valente et Ursacio communicaret ut Sanctus Athanasius neque tamen suscriberet contra Athanasium. Sed eam rem minime neglexit senex: instante quippe morte, vim sibi illatam quasi testamento declaravit, arianamque haeresim feriit anathemate, vetuitque nequis illam recipere.

Secundum testimonium S. S. Isidori et Athanasii venerabilis Osius scripsit haec opera, quae desiderantur, *De Laude Virginitatis dicata sorori suae*, *De interpretatione vestium sacerdotalium Veteris Testamenti*, *et Opus dogmaticum in Arianos*.

POTAMII SCRIPTA.

POTAMIUS EPISCOPUS ULYSSIPONENSIS

Tractatus I.-De Lazaro.

Grandi, fratres, stupore gradique miraculo per ambiguas curas hinc inde in concavo vertiginis (1) sinu pronis fluctibus torqueor. Lazarus mortuus est, Deo hic familiaris ut ferunt, teste Evangelio apud Joannem (2) cum quadragenariae voluntatis gestu carnis detrimenta pensasset. Nam sub occasu jam propero, quod terrenis artubus debebatur, hoc est ipsi humo (3) quam homini, ut nobis ipsis juxta librum Genesis (4). Optimus liquor in causa est, longe alibi Christo censore, dum Judeae finibus salutaria foeneraret, sepultus est et humatus: hoc est, ut inciperet esse quod fuerat, lutum scilicet; dum desinit esse quod erat, forma vel fabula. Hic quippe per graves tenebrarum globos et nigri horroris umbracula, hoc est per quatuor dierum circulos, succidua incrementi vicissitudine renacentes, octo (ut ita dixerim) cum coeruleis (5) noctibus dies pendulo mandibularum ricta, elisis

---

(1) Legitur *voraginis* in Sparaverio.
(2) Joan II, 24.
(3) Migne legit *humo magis*, sed *magis* abest a m. s. Pomp. et edit. Ven.
(4) Gen I.
(5) Migne corrigit *cerulis* infra autem ubi alii codices legunt *ceruleus* vel *cerulei* ex m. s. Pomp.

in ore dentibus, foetido ore sic jacuit. Vere quia de terrena labe confectus, putri gleba marcesceret, et nervorum traduces cum corporis qualitate miserabili tabo infelix sepultura damnaret. Contractus igitur membris inter jejunas et numerabiles costras pellis tetra distenditur, et humoris rivos qui de gurgite viscerum relaxatur, foetenti jam sentina per solum cadaveris teter et caeruleus labebatur. Heu quando non poterat cadaver quatuor diebus et quatuor noctibus per totum oris,fellis et phleumatis flumina sentinarum, corruptis arctubus foetentia pulmonis spiramenta conflare? cum ipsa etiam rosa pudoris et venustatis fragranti folio in suo sibimet parato balsamo (ut ita dixerim) pretiosior, contra si fuerit de rasario falce pollicis vellicata, marcenti morte tristis albescat, ita ut et colore floris careat, et odore? Aqua ipsa, si de flumine rapta sit in quo vivit, perit, natura dum dessinit esse quod vixit. Mox ergo, quia elementi sui, dum rapitur, substantia caret; ubicumque jacuerit, limo liquor (1) abducit: mox et foetore sordescit. Nemo ergo mirari debet, si hominis (2) quem spiritus sapientiae sale conditum redolenti aura servaverat et ex coeli suavitate anima (3) vicitate necterea, et balsami generositate melliflua (4) rexerat, ne fieret divortio cedentis spiritus lutea moles (5) et pigra glebositas, caduca linea defunctorum repugnantibus fabricae qualitatibus, corpus omne ad foetoris maculam sui de putredine (6) relaxetur. Inde est, quod per (7) distantiam rerum in unam glomerationem compacta omnis membrorum natura torpescit. Recedente igitur anima quae corporis floriarium recolebat, tota materies liventi gena in putredinem relaxatur; et pro voce cadaveris nigri fellis teter mortui foetor hauritur. Terra

(1) M. S. Pomp. et Spar. scribunt *obducit* ut codex Rem. adnot. *obduxit* 6 at edit. Ven.

(2) M. S. Pomp. Zen, Spar. et edit. Ven. *hominem* dicunt.

(3) Addit m. s. Tol. *undae vivacitate*.

(4) Cods. Pomp. Spar. Tol. Urb. Vat. et Zen, addunt *corpus* **rexerat.**

(5) In Cod. edit. Ven. et m. s. Pomp, abest particula *et*.

(6) *Relaxatur*, dicunt M. S. Pomp. Urb. Zen et ed. Ven.

(7) Scribit *discordiam*, Sparav.

igitur humore, frigore et calore composita corporis fabrica, quae quatuor partes (1) semper sibimet repugnantes corpus criminum et procella subvertunt (calor frigus non amat, et frigus calore torquetur, contraria contrariis mancipantur: terra nimio humore vitiatur, et humor de terra sordescit) his quadriformibus elementis in unum quadripartitas mole constantibus (2) disociati per divortium mortis auriga, qui quatuor istis partibus loca dederat, ne quisquam (3) mobilitatem sui vehementius tolleret, et dominante flagro divisis in unum concordanti junctura finibus agitabat (4); hae, inquam, quatuor partes, recedente anima, in globum corporis viduati, excusso societatis auctore, miscentur sed quia istum juvenem (Lazarum loquor) Dominus in saeculo dilexerat praescius futurorum Apostolis suis dormisse Lazarum dixit (5), quem promisit, si ad illam civitatem accederet protinus excitandum (6). Hunc ergo Lazarum, cui liventi errante connixu per caerulas venas membra tabuerant, quem loculatum in specu incisae rupis immani objectui ex pondera lapsis perenni valva, gravis libra detruserat, resurgere (7) posse, si ista crederent, sacratissima vera Dei pietas intonabat. Mox sorores constipatae (8). Turba, ejulatu, aestu, jejuniis, lacrymarum ubertatibus ebriatae Dei genibus stratu totius corporis miserandae jactantur et hebraeas voces (9) graecessando fractis in unum singultibus mixtas salvatoris in laudibus expiebant. Quantus illic rogo vos, populi festinatus? Quae spectantium turba? Qualis tanti miraculi potuit esse concentus, ubi essent plagentes puellae,

(1) In M. S. Rem. non legitur *Semper.*

(2) *Disortiatio* in m. s. Tol.

(3) *Nobilitatem* in m. s. Pomp.

(4) M. S. Urb. *haec igitur in quatuor partis recedenti anima*; et *haec* item legitur in m. s. Pomp.

(5) Joann. XI v. 11 et seq.

(6) In ed. Pomp. Urb. et Zen. et in ed. Ven. *Huic ergo Lazarus*

(7) In m. s. Tol. Urb. Pomp. et Zen. additur: Posse *Lazarum.*

(8) Turba, *miraculi* additur in m. s. Rem. Tol. Vat. Urb. Pomp.

(9) Vox *graecessando* addita est in aliis m. s.

mortuus fratres, et Christus hominem promitteret excitandum? Convenerunt (credo) ad hoc spectaculum servandae memoriae sempiternum milites, Judaei, gentiles, proselyti, clarissimi senatores, nobiles judices (1) servi, et omnis pene civitas certatim occurrit, ut viderent, an resurgere possit Lazarus, cujus foetor (2) jam longius de sepulcro populos feriebat. Quo viro, lata civitas mirabatur. Qualis illic eras, Christe Jesu? Quam croceus, quam decorus, fonte purior, nive candidior, sole candentior, et luna species clarior? Heu me quid interrogo, quem tunc videre non merui? Nunc tamen, quis quantusve si pietate, cognovi. Ecce inter haec Jesus Christus Salvator humani generis flevisse narratur (3). Age, age Potami, servus Dei vivi: si aliquid praevales, de laudibus Domini vel pauca narrata. Flebat Deus, mortalium lacrymis excitatus; et cum Lazarum potestate sua fretus mortis de vinculo revocaret, praestabat pietatis officium solatio lacrymarum. Flebat Deus non quod ante se mortuum periisse cognosceret, sed quod sororum (4) fletus temperaret. Flebat Deus quod eos quibus omnia donaverat, et in potestatem redegerat; paradiso etiam, floribus et liliis sive ullo labore praeposuerat, diabolus per malitiam fecit inveniri noscentes (5). Heu per malitiam fecit invenire nocentes. Heu tenuis aura de coelo corpus quod rexeras, succiduis artibus deserebas. Sed non te, Pater, non Filius aliquando despexit. Pro tua morte factus est et Christus ipse mortalis. Harum ad lacrymas (6) sparsam crinis miserandi caesariem Salvator pietate commotus, fletus fletibus recontabat (7) et quia ipse sororum fletibus commovebatur (8), lacrymis Filii sui Salva-

(1) Judices, *nautae,* servi addunt m. s. Pomp. Urb. Vat.
(2) Abest *jam* m. s. Pomp.
(3) Joann XI, 15.
(4) *Fletibus* in m. s. Rem. et in ed. Ven. et Veron.
(5) Ed. Veron. omissa ab *Heu*-usque ad *mortalis.*
(6) Migne addit particula *et* quae abest in M. SS. Pomp. Zend. et ed Ven.
(7) Migne dixit *recontrabat* et edit Patav. *recontrahebat.*
(8) Ex m. s. Pomp. Mign., *movebatur.*

toris nostri inter ipsos (1) ejus paternitas flectebatur. Mox ergo Jesus Christus ad sepulcrum Lazari accesit. Statim jussione ejus revolvuntur saxa, secretarium patescit horroris. Curiosi affatim in specum gementium populorum oculi mittebantur. Visus est Lazarus tecta facie, manibus pedibusque constrictus: et ad documenta virtutum ipse se mortuus, et adhuc pedibus vinctus, ut Christus jusserat, suis manibus resolvebatur (2). Quae rogo vos fratres dilectissimi, (3) illic voces? Quae presura videntium? Quam curiosa mirantium lumina? Qualis in cervicibus praevenientium multitudo pendebat? Qui fletus? quae gandia? quale murmur? quam novum et coeleste miraculum? Mors vincitur, homo redditur, infernorum catenae franguntur, et post quatridium Lazari lingua movetur, manus officio praeparantur, oculis suis in orbibus currunt, vestigia gressibus explicantur, auribus renovatur auditus, acies dirigitur in parentes cognatio redivivis obtutibus muneratur (4), frigida poscitur, non respicitur panes, domus petitur, Christi miracula referuntur.

(1) Sic omnes m. s. pro *ejus paternitas* supponere *pater*.
(2) Ex Cod. Tol. alii dicunt *resolvebat*.
(3) Ex Cod. Tol. et Pomp. in aliis abest *dilectissimi*.
(4) Mign. *numeratur*.

Tractatus II.—De Martyrio Isaiae prophetae.

Isaias cum Christo pradiceret (1), vel cum futurae damnationis elogium israelitico populo nuntiasset, atroci feritate blasphemantium commota barbaries, sectum a capite duabus cum violento supplicio quasi offulis bifidarunt (2), jussitque a capite per aures usque ad scapulas secari cervicem: quasi parcum fuerit si inmanitate lymphatica martyrem Dei acuto ense transfoderet aut ipsa lamina insontis viri per jugerum fidiculae saevientis per costas stridente ictu sulcaret; nisi in unum corpus duas offulas gemini pene cadaveris scissae carnis suptura truculentus appeteret, et duas de aequalitate juncturae quasi formulas exsecaret. Sed in tanto coelesti palestrae miraculo nullus, ut arbitror, spectaculo resultanti (3), ita videre si poterit, qui gesta (4), numerare pertentet. Idcirco sollicitis viribus (5) veteris disciplinae novam de pasionibus celebritatem advertite; qualisque illic fuerit martyrii nobilitas, quam praeclara, quam fortis. Cum in capite, hoc est, collectae sensualitatis umbilico serra viam faceret, et stridore reciproco sulcos dentium duceretur, labebatur (credo) lamina dum dentes infigit, et per messem capillamenti crasumque tegminis velamentum; vel callosae glutinum cutis hebraeas capitis litteras textum verticis mersit. Mox se ut ad cubile cordis consinenti nisus sector (6) sollicitus defixisset, fontis fluenta purpurei laxatis, venarum lapsibus, ne venas vermiculatim pollice profanatus (7) intenderet, croceus se affatim imber infudit, ut tecta gurgite sanguinis venarum pictura non tremeret, et quale esset

(1) Gall. scripsit *praedicaret.*
(2) In Cod. Rem *bifaederunt.*
(3) Speraverius corrigit *resistente.*
(4) In Gall, *eum* poterit, *nisi gesta.*
(5) M. s. Pomp. in margine *nisibus.*
(6) In Zen. *consinenti nisu.* in gall. *concinamenti nisu.*
(7) Ex m. s. Rem. Pomp. Sp. Vat et Zen.; in gall. *profanus.*

illud, unde victus erubescere miraretur (1). Patuerunt quippe internorum viscerum cartidici juvenis laqueata commercia, sonus buccinae ferientis. Sed Beliab, filius Ezechiae, vir cruentus et prodigus genealogiae, mathematicus catabolicorum, Phisidicorum (2), et Ephithonicorum antistes, intra loricam sacri pectoris fidei comitium, praedicationis politicae litterarum curiam requirebat. Et licet jam esset membratim corporis divisa possessio, interna proderet, abdita revelaret, obscura porrigeret, et quale esset illud, unde victus erubescere cogeretur, ut persecutor infamis hominem Dei dentibus discerperet alienis; propheta tamen egregius et illustris inter resupinatos sectores, et pendulos tamdiu inmobili inconcussi corporis perduravit statu quam diu dico esse inciperent, qui figuras gentium cum suo persecutore damnarent qui est benedictus in saecula saeculorum (3). Explicit de Esaia feliciter (4).

---

(1) Ex m. s. Pomp. Rem. Sp. Vat, Ze m. et ed. Ven.

(2). *Phiridicorum* in m. s. Pomp. Sp. et edit. Ven.; *Phatidicorum* in gall.

(3) Ex m. s. Tol.

(4) Ex m. s. Pomp. et Rem.

Epistola ad Athanasium ab arianis postquam in concilio Arimenensi subscripserunt (1).

Domino fratri gloriossisimo ac beatissimo Athanasio epis copo Potamius.

Tanti carceris fossa crudam illuvem damnabilis oficinae conservatam, ut recte conscribis, exordium et stercoris cruento de foetore cadaverum mortuorum, quae magis manus potuisset igneis virtutibus extricare vel radere, nisi illa tua castis de exsilio capitis coronati perennati titulis excluisset haeresis sectam anathema maranatha? Arrisisti, inquam, nobis catholica virginitate perfectus, jugulando perfidos, damnando perjuros: corruptas adulterio mentes ambiguas, maledicti pecoris libidinoso commercia veneno damnabiliter sarcinata: unius fidei rumplicaea feriente vicisti. Jaceat serpens et terra quae illum susceperit, purulento veneno nigrescat, jaceat serpens coelesti icta damnatus, jaceat serpens sanguineo horrore contractus (2), jaceat serpens cliso luminum sinu, trissulci oris patefacta sentina vomat, defluat: Torqueatur culparum auctor, cui parum fuerat, quod protoplastum aeternitate privaverat, nisi et contra Salvatorem hydra virosior prorupisset. Separare voluit dominum nostrum Jesumchristum, quasi verbum Christi posset incidere; substantiae fibula concatenata Trinitatis unitate, ut ait «Ego et pater unum sumus (3). Qui me videt, videt et patrem. Et ego in Patre et Pater in me (4). Et in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum (5) Samo truculentus, parricida desertor, melvinis, ut reor, unguibus; vel dentibus male sanis, si potuisset, tentavit scindere. Et

(1) Edita ab Acherio, ex m. s. Abbatiae Sti. Ebrulfi.
(2) *Contactus* in gall.
(3) Joan X. 30.
(4) Ibid XIV, 9 et V. II.
(5) Ibid I. 1.

quiunt, *major me est* (1). Ex quo genitus est Pater? utique quia filius confitetur; major ergo quia Pater Filio? ordo praeponitur non substantia separatur. Quid ad haec dicis adulter infamis? Bene quod te antiquitas patrum in synodo sanctiori, voluntate viperea impurae virositatis inflata, castis etiam te transfixere missilibus. Nam et hic doceris calumniandi pedicas praetendisse, quod Salvator ait. «Non veni opera mea facere sed ejus qui missit me (2).» Quid dicis serpens? Numquid in hac luce tenebras infundis simplici huic professioni, quam quaestiunculam putant? Tempus in causa est: Salvator apud homines, quia hominum corpus induerat, videbatur in corpora ideo dixit: *Non veni facere opera mea:* hominis in se negavit officia? clamat ergo, ut illum ordinatorem in se praedicet, quem in se sibi meminit, auctorem Patrem; quia Filius sequitur vocabulo, ita major est ille qui praevenit; sed et mittentis et missi, quia tres unum sunt, de divinitatis unitate una substantia est. «Ego et Pater unum sumus. Et qui me videt videt et Patrem». (Joann X. 30 et XIV. 9.) Et ipse Salvator ad Apostolos: *Tanto tempore*, inquit vobiscum sum *et Patrem non nostis*?

Dicunt etiam quod in libris dominicis substantia numquam videatur esse conscripta. Redde quod involaveras, furacissime tentator, ecce vinceris confutare de substantia; etenim boni clamant sanctorum antiqui greges prophetarum tota proeconia, ut ait; vocem substantiae a volatilibus coeli usque ad pecora expaverunt, et vociferabantur: *Ego dabo Jerusalem in transmigrationem* (3). Ecce cum Christus Deus anteriori de populo minime esset auditus, tabefactis commanentibus, Jerosolymae columnae ceciderunt. Ecce miser, adhuc licet una Dei sententia sufficere debuit, quod propheta sanctus intonuit: *Si stetissent in substantia mea, et audissent sermones meos, et docuissent populum meum, avertissem eos a multis studiis eorum* (4). Ecce hic felix de

(1) Ibid. XIV. 28.
(2) Ibid VI. 38.
(3) Ezech XII. 11.
(6) Jer. XXIII. 22.

post haec quid opposuero blasphemiis? *Qui me misit*, insubstantia infelicibus populis prorupit auditus, ut et propheta ex persona Adae Christum requirat in lacrymis: *Infixus sum*, inquit, *in limo profundi, et non est substantia* (1). Scilicet quia necdum Patris substantia apud Christum in carne convenerat. Sicut et ille Evangelista (Luc. XV) cum vastis rebus luxuriose vivendo perdidit omnem substantiam suam, et sanctus Dei vates scripsit: *Spiritus Dei effugiet fictum* (2). Inde ergo substantiam perdidit, quia per luxuriam sanctitate carnit; si tibi sufficit; dixit; quibus vi jam palpitas, plena sunt omnia; sit adhuc torqueris, intendo: scriptum legimus: *Congregavi enim aurum atque argentum et substantiam regum et regnorum* (3). Haec est illa substantia, quam propheta meminit dicens: *Semel locutus est Deus, duo haec audivi* (4). In una quippe voce duo haec audisse se propheta testatur, et ait David: *Lingua mea calamus scribe* (5). Ut enim calamus denticulorum subdivisa aequalitate ducitur, et radiis consonantibus expeditur; ita Salvator indivisibili connexione cum patris operibus unitatur. Quod enim pater dixit, Filius exclamavit; et quod Filius locutus est, Pater implevit.

Merito, inquit, *Semel locutus est Deus, duo haec audivi.* Duae personae unum tulere judicium, ut in decalogo una sententia duplices tabulae conscribuntur. Obmutescat haeresis aeterno silentio praedamnata, divinis ictibus caesa, barathro tartarisque deposita. Sola semper cum laureis suis virgo puerpera, Deo una, nobis columba fecunditate numerosior, usque ad nubes coeli caput coronatum attollat. Sit benedicti cum populis Trinitatis unitate consegregata justissimis; cujus laude plena est, a nunc et in aeterna semper saecula saeculorum beatificet Pater et Filius et Spiritus sanctus.

(1) Psal. LXVIII. 3.
(2) Sap. I. V.
(3) Eccles. II. 8.
(4) Psal. LXI. 12.
(5) Psal. LXIV. 2.

IN POTAMIUM BREVIS NOTITIA.

Anno circiter trecentessimo sexagessimo sextoa Nativitate Domini nostri Jesu Christi Potamius Episcopus Ulysiponeasis vixit. A quibusdam accusatus est participem esse Arianae haeresis; verum opusculum ejus *Contra perfidiam Arii*, quod olim manuscriptum inerat bibliotheca Sti. Vedasti Atrabatensis, probat accusationem non ese justam. Scripsit ad S. Athanasium epistolam, quam edidit Acherius. Confecit etiam duos libros, quorum alter est *De Lazaro*, et alter, *De Martyrio* Isaiae Prophetae.

CONCILIUM CAESARAUGUSTANUM.

CONCILIUM CAESARAUGUSTANUM.

PROLEGOMENA

Urbium autem de Mediterraneis in Tarraconensi clarissimam fuit Caesarangustam Pomponius Mela auctor est in desitu orbis aureo libello: atque Sanctus Ysidorus sic eam commendat ut cum a Coesarangusto, et sitam et nominatam extetur, illam esse praedicet et loci amaenitate, et deliciis otius Hispaniae illustriorem; florereque Martyrum sepultuis inquit ejus civis Prudentius *sub Damaso* hoc Severus Sulsitius affirmat, qui etiam refert, quod post damnationem nstantius, Salvianus, et Priscillianus Romam profecti, ut pud Damassum urbis ea tempestate Episcopum, objecta urgarent... ne in conspectum quidem ejus admissi sunt. Reressi Mediolanum, Ambrosium, adversantem repererunt— *Contra Priscillianistas.*—Ex Gnosticorum foece hanc pesem esse ortam, nullum eruditum latet; ex Ægipto in Hispaniam haec lues pervadens, Priscillianum virum nobilem, praedivitem, ingenio, facundia, diserendi arte conspicuum, nfecit. Is multos nobilium, pluresque plebejos sibi adjungens nec non et mulierum ad se confluentium catervam, singulaem sectam instituit, quam Instantius et Salvianus Episcopi

(incertum cuyus sedis) non solum consentione, sed etiam conjuratione quadam suscepere. Mendacium etiam perjurio adjunctum esse licitum, Priscillianus asserebat, quod Augustinum permovit, ut librum scriberet *contra mendacium*: et in de Haeresibus addit, Priscillianistis familiare fuisse hoc dogma: Jura, perjura, secretum prodere noli: Cum pallore, attrita veste, divitiarum neglectu, severiorem vitam sectari simularent, obscaenam tamen fuisse horum vitam, textatur Hieronymus ad Ctesiphontem, ubi solos cum soiis mulieribus claudi solitos refert, et Carmina ista inter amplexus canere.

> Tum pater Omnipotens, faecundis imbribus aether
> Conjugis in gremium late descendit; et omnes
> Magnus alet, magno commixtus corpore, faetus.

Haec cum per Hispanias Galliamque luesgrasaretur ad illam detegendam, celebrata est Synodus, quam premissimus, ad quam etiam Episcopos ex Aquitania convenisse, Severus refert: octo in ea editi sunt canones, qui explanatione indigent —1. Ut mulieres etc.—Cordate P. P. hoc sanxerunt, «ut enim Hieronymus (in cap. 64 Isaiae) observat, Gnosticus Galliarum primum circa Rhodanum, deinde Hispaniarum nobiles foeminas decepisse, miscentes famulis voluptatem, et imperitiae suae nomen scientae venditantes:» vetandum deinde erat, ut alias admitterent faeminas ad se ventitantes discendi causa, cum hoc prohibeat Apostolus prima ad Corinth. cap. XIV. v. 34. etc. prima ad Thimoth cap. II, v. 11. «Mulier in silentio discat cum omni bona conscientia: docere enim mulieri non permitto: neque dominari in virum, sed esse in silentio.

Concilium Caesaraugustanum XII. Episcoporum AEra 418 Chr. 380, sub Damaso P. contra Priscilianistas. Exemplum seutentiarum Episcoporum. C. C. S. (1)

Quarto nonas Octobris Caesarangustae in secretario residentibus episcopis, Fitadio, Delphino, Eutychio, Ampelio, Augentio, Lucio, Ithatio, Splendonio, Valerio, Symposio, Cartherio, Idacio, ab universis Episcopis dictum est: recitentur sententiae (sic canones vocant)—Lucius episcopus legit:

I. Ut faeminae fideles, a virorum alienorum lectione, et caetibus separentur, vel ad ipsas legentes aliae studio vel docendi, vel discendi conveniant: quoniam hoc apostolus jubet. Ab universis episcopis dictum est. Anathema sit, qui hoc commiserit.

II. Can. Vetat, ne quis jejunet die Dominica (2) causa timoris, aut persuasionis, aut superstitionis. Ut quadragesimarum diebus, ab Ecclesiis non desint, nec habitent latibula cubiculorum et montium, qui in his suspicionibus perseverant; et ad alienas Villas agendorum conventuum causa non conveniant: dictum anathema ei, qui hoc commiserit.

III. Item legit: Eucharistiae (3) gratiam, si quis probatur

(1) Ex Villanuño Summa. Conc. Hispaniae.

(2) Priscillianistae diem dominicum, et diem natalem Christi jejunio funestabant, conventusque cum mulieribus agebant, quos ex Hieronymo descripsimus.

(3) Norunt eruditi omnes Eucharistiam a communicantibus manu exceptam fuisse; id quod sane constat ex Dionysio Alex. Ep. ad S. P. Cypriano lib. de lapsis. Basilio ep. ad Caesaream Patriciam, aliisque Patribus: hinc Ambrosius (apud Theodoretum lib. 5 H. E. cap. 17) increpans Theodosium ab caedem Thessalo-

acceptam in Ecclesia non consumpsisse, anathema sit in perpetuum: ab universis dictum est placet.

IV. Item legit: Viginti (1) et uno die, quo a 16 Kalendas Januarii, continuis diebus, nulli liceat de Ecclesia se absentare (usque in diem Epiphaniae 8 Idus Januarii) nec latere in domibus, nec succedere ad Villam, nec montes petere, nec nudis pedibus incedere, sed concurrere ad Ecclesiam. Quod qui non observaverit, his decretis anathema sit in perpetuum.

V. Qui per disciplinam, aut sententiam Episcopi ab Ecclesia fuerint separati, ab aliis Episcopis non sint recipien-

---

Haeretici, Ecclesias Catholicorum frequentabant, et acceptam Eucharistiam ibi non consumebant sed nec alibi. Consuetudo vero communicandi privatim in Ecclesia latina, quod ad Virgisanguine adhuc stillantes? Quomodo, hujusmodi manibus Domini corpus accipies? «Hoc autem viros inter et mulieres discrimen intercedebat, quod viri nudis manibus, mulieres linteo Eucharistiam excipiebant, ut pater ex S. Caesarii serm. 229 in ap. Op. S. Aug, nov. edit. «Omnes viri quando ad altare accessuri sunt, lavant manus suas, et mulieres omnes exhibent nitida linteamina, ubi Corpus Christi accipiant.» Deferebant etiam in proprias domos, ut hoc caeleste pane unusquisque se posset reficere; textantur hanc consuetudinem omnes PP. antiqui: aliqui judicant, vetitum hoc esse in hoc 3 canone, et in XIV. primi Concilii Toletani; at in his canonibus, remedium dumtaxat allatum est perversis Priscilliannorum ausibus, qui ne agnoscerentur ut nicam, «Quomodo, inquiebat, manus extendes injustae caedis nes Deo sacras, perseveravit ad usque saeculum XII, quibus ipso consecrationis suae die integra impertiebatur hostia, de qua per 8. dies sequentes semetipsas communicabant, ut erudite probat V. C. D. Edmundus Martene, cum de Virginum consecratione tractat.

(1) Hoc pariter contra Priscillianistas decretum est, qui Nativitatem Christi non celebrabant, sed dies illos in maerore transigebant, quos Ecclesia spiritalis cum effusione gaudii celebrat.

di (1). Quod si scientes Episcopi fecerint, dictum est: qui hoc commiserit, non habeat communionem.

VI. Item legit: Si quis de clericis propter luxum vanitatemque praesumptam (2) de officio sponte discesserit, ac velut observatorem legis monachum videri voluerit esse, magis quam clericum, ita de Ecclesia repellendum, ut nisi rogando, atque observando plurimis temporibus satis fecerit, non recipiatur. Dictum est: ita fiat.

VII. Item lectum est: Ne quis Doctoris sibi nomen imponat (3) praeter has personas, quibus concessum est, secundum quod scriptum est: dictum est: Placet.

VIII. Item: Quod Virgine non valentur, nisi 40 annorum probata aetate quam sacerdos comprobaverit. Idque placuit. Subscribunt Episcopi qui supra in exemplari M. S.

---

(1) Canon vetat, ne ab aliis Episcopis recipiantur, qui sui Episcopi sententia a communione fuerint separati: forte Concilium intendebat, ne damnati Priscillianistae ab aliis in communionem reciperentur; hoc enim contra illos fuisse statutum, Severus affirmat: sed certe, hoc quidem antea legimus statutum.

(2) Contra eosdem P. est statum, qui sanctitatis larvam, in habitu monastico simili, praeseferebant.

(3) Olim Doctores in Ecclesiae canone inscribebantur eosque inter praecipuos ministros numerabat. Quid ergo, inquit Tertullianus, si Episcopus, si Diaconus, si Vidua, si Virgo, si Doctor»: Hujus antiquae disciplinae, hoc reliquum est, ut nullus in Ecclesia, publice legat, aut doceat benedictione ab Episcopo non accepta. Sane PP. hujus concilii justam suae prohibitionis causam experiebantur, in Priscilliano ipso, adhuc laico, et ejus mulierculis, quas saeculi nostri more beatas possemus apellare, quae dogmatizare studebant, et Manichaeorum Gnosticorumque venena, ne dicam deliramenta, seminabat. Quid? Patrum nostrorum aetate, vidimus in Gallia Dominam Ayllonam, spiritualitatis larva, Gnosticorum, ne dicam Michaelis de Molinos dogmata seminantem, cujus veri Quietismi fucum detexit Haereticorum malleus, vir omni laude major, Jacobus Benignus Bossuet Meldensis Episcopus.

SEVERI MAJORICENSIS

SCRIPTA.

EPISTOLA DE JUDAEIS.

Datum est autem nobis ejusdem Protomartyris gratia, ut inter scribendas Vaticanae bibliothecae antiquitates, eamdem repererimus Severi epistolam integram in nullo detrimentum passam: quam (quod nesciamus ab alio editam) hic integram describere, ut egregium antiquitatis monumentum, dignum existimavimus; sic enim se habet:»

Sanctissimis ac beatissimis dominis, episcopis, presbyteris, diaconibus, et universae fraternitati, totius orbis terrarum, Severus episcopus misericordia Dei indigens et omnium ultimus, in Christo Redemptore nostro aeternam salutem. «Intelligis consuetum hujus temporis symbolum catholicorum, qui ut se longe abesse a Pelagiana ingruente haeresi demonstrarent, se in ipso titulo gratia et misericordia Dei indigere profitentur. Sed ipsam reddamus epistolam:»

Cum Dei opera revelari et confiteri honorificum esse, Raphael archangelus moneat (*Tob.* XII): profecto silere vel celare opera Christi periculosum est: in quibus tamen annumerandis major est gratia, si communi et simplici sermone referantur. Celatur enim quodammodo speciosissima pulchritudo virtutis, si abundatiori eloquio circumdata fuerit atque fucata. Quapropter ego quoque magnalia, quae apud nos

Christus operatus est, non composito, sed veridico sermone referre aggredior. Insula Minorica, una ex Balearibus insulis est, quarum nomen cunctis populis, saecularium quoque auctorem litteris, pervulgatum est. Haec inter Mauritaniam Caesariensem et Hispaniam medio propemodum aequoris spatio sita, augustis admodum terminis clauditur, longitudinem triginta, latitudinem vero tria millia passuum habens. Quae nunc idcirco commemoravi, ut agnosci possit, contemptibilia mundi a Domino non solum in hominibus, sed etiam in locis eligi (I. *Cor.* I). In hac itaque insula, quae omnium terrarum, parvitate, ariditate, asperitate, postrema est, duo parva oppida, quibus a Poenis indita nomina e regione fundata sunt: Jammona ad Occasum, Magona ad Orientem spectat. In his mihi omnium mortalium ultimo nuper sacerdotalis officii pondus impositum est. Sed Jammona antiquum a Deo munus etiam nunc retinet, ut Judaei habitare in ea nequaquam possint. Multos siquidem id temere audentes, aut aegritudine praeventos, aut repulsos, aut morte subitanea exstinctos, aut etiam fulmine trucidatus tradit vetustas: adeo ut celebris hujus rei fama ipsis quoque Judaeis, ne id ultra temere audeant, metum fecerit. Nec hoc fide indignum ducimus, cum etiam lupos vulpesque et omnia noxia animalia deesse videamus: cum earum quae ad vescendum bonae sunt, ferarum copia magna sit. Illud etiam magis mirum est, quod colubri et scorpiones sunt quamplurimi, sed amiserunt omnino nocendi violentiam. Cum igitur Jammonam nullus Judaeorum, qui lupis ac vulpibus feritate atque nequitia merito comparantur, ne hospitii quidem jure accedere audeat: Magona tantum veluti colubris et scorpionibus (ut tradebatur) fervebat, ut quotidie ab his Christi Ecclesia morderetur. Sed antiquum illud beneficium carnale, nuper nobis spirituale renovatum est; ut illa (sicut scriptum est *Luc.* III.) *generatio viperarum*, quae venenatis ictibus saeviebat subito divina virtute compulsa, mortiferum illud virus incredulitatis abjecerit.

Namque diebus pene istis, quibus ego tanti sacerdotii nomen, licet indignus, adeptus sum: presbyter quidam sanctitate praecipuus, a Hierosolyma veniens, Magonae non longe

tempore moratus est, qui postquam transvehi ad Hispanias, sicut desiderabat, nequivit, remeare ad Africam denuo statuit. «Erat enim Hispania obsessa hoc tempore a Gothis, quod suo loco est demonstratum: et hic presbyter Hispanus erat Orosius. Sed pergit: Tunc beati Stephani reliquias, quae nuper revelatae sunt, cum ad Hispanias portare constituisset: ipsas, sine dubio martyre inspirante, in memorati oppidi ecclesia collocavit. Quo facto, protinus ille ignis, quem Dominus venit mittere in terram, et quem valde ardere cupit, charitate ejus accensus est (*Luc.* XII). Statim siquidem tepor noster incaluit, et factum est cor nostrum (sicut scriptum est [*Luc.* XXIV]) ardens in via. Tunc enim ille in fide jam ardebat zelus, tunc spe salvandae multitudinis erigebat. Denique statim intercisa sunt etiam salvationis officia, et non solum familiaritatis consuetudo divulsa, sed etiam noxia inveteratae species charitatis ad odium temporale, sed pro aeternae salutis amore translata est. In omnibus plateis adversus Judaeos pugnae legis, in omnibus domibus fidei praelia gerebantur.

Judaeorum populus maxime cujusdam Theodori auctoritate et potentia nitebatur, qui non solum inter Judaeos, verum etiam inter Christianos ejusdem oppidi et sensu et honore saeculi praecipuus erat: siquidem apud illos legis doctor, et (ut ipsorum utar verbo) pater patrum fuit; in civitate autem cunctis Curiae muniis exsolutus, et Defensor jam exstiterat, et jam nunc patronus municipium habebat. Christiani autem ut corde, ita etiam et viribus humiles, sed veritatis robore superiores, patroni Stephani patrocinium deprecabantur donec utrique exercitus, cum jam diem certaminis condixissent, datis tunc induciis discesserunt, Judaeis id magnopere exspectantibus, ut scilicet Theodorus, in cujus se omnis synagoga viribus acclinabat, ex Majoricense insula reverteretur, ad quam, forte visendae possesionis gratia, perrexerat. Qui quidem, statim ut ad eum missa legatio est, remeans, auctoritate sua multos terruit, sed non exstinxit, sed consopivit contentionis incendium: majore siquidem illico exardescens violentia, etiam vicinum oppidum fidei flamma corripuit. Et ut illud Salomonis impleretur: *Frater fratrem adjuvans exsultabitur sicut civitas firma et alta* (*Prov.* XVIII); statuerunt multi famuli Christi, laborem itineris minime recusantes, cunctas animi vires huic bello tradere.

Pendente igitur praelio, nos quidem qualia praeparaverimus arma, subditum huic epistolae commonitorium probat; quod quidem non pro quorumdam instructione edi voluimus (quippe quia ea penitus egemus, et quam a beatitudine vestra magis speramus), sed ut animatverti possit, non minimam nos sollicitudinem [secundum modulum possibilitatis nostrae suscepti habuisse certaminis; Christum vero, cujus regnum non in sermone, sed in virtute est, nobis ne verbum quidem proferentibus, suis omnia viribus consummasse, et absque ullo sudore certa minis exercitui suo hanc, quam nemo aut optare audebat, aut sperare poterat, victoriam concesisse. Judaei igitur exemplis se Machabaei temporis exhortantes, mortem quaque pro defendendis legitimis suis desiderabant. Itaque non solum libros revolvere, sed etiam saxa, sudes, jacula omniaque telorum genera ad synagogam conferre coepere, ut Christianorum aciem virtute sancti Spiritus munitam (si ita res posceret) etiam corporis viribus propulsarent.

Interea dum hi apparatus gererentur, magnoque altrinsecus studio futurum instituitur bellum: utrinque exercitus inenarrabilibus et absolutissimis somniis commoventur: quorum si nullam penitus facerem mentionem, non minimam videbor partem divinae gloriae operuisse. Sic enim S. Apostoli Pauli somnium Lucas (*Act.* XVI) sacrae historiae inseruit, dicens, virum Macedonem astitisse in visione noctis, orantem, ut juvaretur ab eo; et hac Apostolum visione praemonitum, itineris alio destinati cursum ad Macedoniam convertisse. Quanto itaque Domini nostri Jesu Christi major est gloria, quod in minimis atque indignis famulis revelare dignatus est, quod etiam beato Apostolo demonstratum Scriptura celare noluit! Igitur brevitatis causa, ne beatitudini vestrae fastidium fortasse gignatur, duo tantum somnia inseram.

Apud nos devota quaedam religiosissima, nomine Theodora, quae et virginitate corporis, et religione propositi, et nominis interpretatione typum portare Ecclesiae mereretur, vidit in visione noctis viduam quam nobilissimam ad me, qui non pro merito, sed pro divini muneris largitate sacer-

dotio fungor, insertas litteras per se misisse [*Forte* praemisisse], quibus mihi cunctos agros suos ad seminandum suppliciter offerret. Simili etiam somnio me quoque ultimum peccatorum ad seminandum praecingere et commonere dignatus est. Vidua enim quaedam altera nobilissima, quam synagogae speciem habuisse non dubium est, me, ut agros suos incultos susciperem, eosque quando tempus sementis urgeret, diligenter excolerem, deprecabatur. Quae est autem altera nobilissima vidua, nisi illa, quae Christum impie perimendo, semetipsam crudelissime viduavit? Hoc somnium utriusque unum est. Ante triginta ferme quam impleretur dies, et vidisse nos, et licet absolutionem ejus ignoraremus, tamen fratribus indicasse, manifestum est.

Apud Judaeos quoque miro divinae dispensationis ordine, ut et nominis Theodori, et officii mei in uno homine societas, conveniret, Theodorus qui summus sacerdos perfidi populi erat, somnium, quod viderat, non solum Judaeis, sed etiam propinquae cuidam matrifamilias primariae ipsius civitatis, multisque etiam aliis Christianis, ante non parum quam adimpleretur tempus, his sermonibus propalavit: Eunti mihi (inquit) in synagogam, duodecim viri manus obvias obtulerunt, dicentes: Quo vadis? leo illic est. Cum ergo, audito leonis nomine, trepidare coepissem; locum tamen, dum fugam paro, unde introspicerem, reperi, et vidi monachos illic mira suavitate psallentes: major mihi pavor illico adjectus est; et nisi in cujusdam nomine Ruben ingressus fuissem domum, et inde ad matrem propinquam cursu praecipiti convolassem, nequaquam curam mortiferi terroris evasissem. Illa me exanimem sinu suo confovens, a discrimine pariter et a metu eripuit. Hoc ejus somnium valde clarum est, et interpretatione non indiget. Quis enim leo, nisi ille de tribu Juda radix David (*Apoc.* v)? Quae propinqua illa, nisi de qua scriptum est: Una est propinqua mea (*Cant.* vi)? Illud ergo solum videbatur obscurum, quod in domum Ruben Judaei, a leone cum terreretur, ingressus est: quod quidem nobis postmodum ab ipso leone, qui terruit, ut salvaret, evidentissime expositum est: quod dehinc suo explicabimus loco. Nunc autem coeptae rei ordinem prosequar.

Ex Jammonensi civitate ad profectionem famulorum Christi multitudo convenit, quae in ipso oppido putabatur consistere: tantaque difficillimi itineris laborem alacritate confecit, ut triginta millia passuum jucundius transvolaret, quam si ad suburbanum aliquod amoenissimum ad convivia epulaturi vocarentur. Igitur Magonam pervenimus. Statim ergo, missis clericis, adventum meum Judaeis nuntiavi, et ut Ecclesiam sanctam accedere dignarentur, poposci. Illi autem inopinatum nobis nuntium remittentes, mandaverunt, ecclesiam sibi (ne, credo, polluerentur) ingredi die eadem non oportere: esse enim diem sabbati, cujus festivitatem suis illi actibus corrupissent. Rursum ego expetivi, ut me ad synagogam, si mallent, opperirentur, quandoquidem ingressus ecclesiae pollutio videretur; non utique eos a nobis in die festi sabbati ad opus servile compelli; futurum autem honestissimum de lege conflictum, nec excitandas lites et fabulas esse miscendas: aut, si non astute certamen fugerent, et simplicem afferrent excusationem, ostenderent praeceptum, quod in eo die sermonem conferre prohibitum sit. Ad haec cum illi in omnibus contradictionem obstinatissimam retulissent, tandem illius leonis terrore compulsi, ad domum, in quam hospitio accesseram, confluxerunt. Ibi ego: Quaeso (inquam), fratres, quare quasi adversus latrones, praesertim in civitate Romanis legibus subdita, acervos saxorum, omniaque armorum genera congregastis? Nos acquirere cupimus, vos perdere desideratis? Non est (quantum arbitror) aequum, ut tam varia lite alterutrum laboremus: vos vero (ut video) sititis nostrum sanguinem, nos vero vestram salutem.

Ad haec illi paululum territi, negavere factum: nostris affirmantibis ita se habere, etiam cum jurejurando renitebantur. Tunc ego, ut nodum coeptae contentionis abscinderem: Ubi res (inquam) oculis probari potest, juratione quid opus est? eamus igitur ad synagogam, et utrum pro vitio an veritate vestra nitatur assertio, vobismetipsis testantibus, comprobabitur. Pergere igitur ad synagogam coepimus, et hymnum Christo per plateam ex multitudine laetitiae canebamus: psalmus autem, qui mira jucunditate etiam a Judaeorum populis decantabatur, hic fuit: Periit memoria eorum

cum strepitu, et Dominus in aeternum permanet (*Ps.* IX). Sed antequam ad synagogam perveniremus, quaedam Judaeae mulieres (ordinatione credo Dei) audaciam praesumentes; ut scilicet nostrorum lenitas incitaretur, lapides in nos ex superiori loco immanissimos jactare coeperunt: qui (mirum dictu) cum super confertissimam multitudinem, grandinis instar, descenderent, neminem nostrorum non solum ictu, sed ne tactu quidem vexavere. Hic agnis suis leo ille terribilis mansuetudinem paululum abstulit: omnes siquidem reclamantibus nobis, saxa corripiunt, et pastoris commonitione posthabita, cum unum potius consilium cunctis zelus potius Christi quam ira suggereret, lupos cornibus impetendos censuerunt; quamvis hoc illius, qui solus bonus pastor est, nutu factum esse, nulli dubium sit. Denique ne cruentam gregi suo videretur praestitisse victoriam, nemo Judaeorum se contactum saltem fuisse, ne pro invidia quidem (ut mos est) simulavit. Sane quoniam omnimodis debemus vitare mendacium, unus ex omni Christianorum numero inventus est, qui cum Acham (*Josue* VII) illi similis esse vellet, qui sub Jesu Nave de anathemate spolia concupivit: nam servus cujusdam Christiani, solus, dum aliquid a synagoga diripere concupiscit, in lapidem offensionis incurrit. Quidam vero nostrorum, quasi adversus Judaeum, lapidem injecit: qui capiti ejus illisus, ut capitis sui, id est, Christi, meminisset, admonuit: quod vulnus, licet periculosum non fuerit, tamen et illum rapinae suae confiteri concupiscentiam compulit: cunctos, ne similiter laberentur, praesenti terruit ultione.

Igitur postquam Judaeis cedentibus, synagoga potiti sumus, nullus ex ea quidquam, non dico, abstulit, sed nec cogitavit diripere: omnia ejus ornamenta, exceptis libris atque argento, cum ipso pariete ignis absumpsit: libros sanctos ne apud Judaeos injuriam paterentur, sustulimus: argentum vero, ne vel de praeda nostra, vel de suo dispendio quererentur, ipsis reddidimus. Eversa itaque, cunctis Judaeis stupentibus, synagoga, ad ecclesiam cum hymnis perreximus: et auctori victoriae nostrae gratias referentes, effusis precibus poscebamus ut vera perfidiae antra Dominus expugnaret, et tenebrosum pectorum infidelitas coargueretur a lumine.

Ruben quidam Judaeus a Domino, ut primogenitus omnium constitueretur, est electus: nam clamore sanctissimo laetificans corda multorum, absolvi se a vinculis Judaicae superstitionis deprecabatur: statimque primitivus Jacob factus, signum salutare suscepit; et inde nostris lateribus atque consiliis inhaerens, obstinatissimam cunctorum duritiem nobiscum increpat. Triduum (ni fallor) emensum est, ex quo nostri in oratione, et Judaei in perfidia perstitere. Post haec venit Theodorus, multitudinis suae agmine circumseptus, ad locum in quo soli synagogae parietes (qui post haec credentibus Judaeis sunt subversi) superesse videbantur: ad quem locum Christianorum pariter multitudo convenit. Ibi Theodorus cum audacter de lege disserens, omnia quae objiciebantur, irrideret atque perverteret: populus Christianus videns quod verbis superari non posset humanis, auxilium de coelo imploravit. Omnes itaque pariter clamantes, cum summo unitae vocis fragore dixerunt: Theodore, crede in Christum. Mira indulgentissimi Domini misericordia, adhuc parva petebantur, et majora concesserat. Immo non mirum est de omnipotente miraculum. Ipse etenim virtutem clamoris hujus in auribus Judaeorum commutavit, qui olim effecit, ut quatuor leprosi regis Syriae (IV *Reg.* VII) qui Samariam obsederat, castris potirentur, et qui per Gedeon Madianitarum agmina conturbavit, deditque trecentis ejus viris ingentem sine labore victoriam (*Jud.* VII), efficiens per terrorem, ut mutuis hostium multitudo vulneribus prosterneretur. Ita et nunc ista vox longe aliter a circumstantibus Judaeis suscepta est, quam a nostris immittebatur: omnes enim putaverunt dictum: Theodorus credidit. Itaque existimantes principem perfidiae suae ad Christi fidem fuisse conversum; cuncti pariter trepidi, ubi timor non erat, terrebantur: mulieres eorum, sparsis crinibus, occurrentes cum ferali ululatu nomen Theodori, repetitis vocibus, accusabant, dicentes: O Theodore, quid fecisti? Viri autem, alii ad devios saltus et fixuras montium confugere: alii per ipsius oppidi angiportus discurrebant, locum in quo delitescerent, invenire cupientes.

Ipse Theodorus stupore perculsus, divinam sententiam in plebe sua cernebat impleri. Fugit impius, nemini persequente (*Prov.* XXVIII); sed tamen non nemine: persequeba-

tur enim eos ille leo terribilis, qui de synagogae loco (sicut Theodoro fuerat revelatum) per monachos rugitum emiserat, quo resistentes tremefecit inimicos. Stabat igitur Theodorus in loco prorsus eodem, quo ei pridem per somnium terror fuerat leonis injectus: et cum causam tantae trepidationis inquireret, et nomen solummodo nostri leonis audiret, nullam illic (sicut ferebatur) feritatem videns, tantum psallentes monachos intuebatur; et ab omni suorum multitudine destitutus, atque elabi parans, etiam ipse pedum viam prospiciebat: quem cum horribili formidine apprehensum, non solum colore vultus, verum etiam vocis officio destitutum Ruben ille sanctissimus aspexisset, propere accedit, et trementem blando sermone compellans, ad Christi fidem cohortabatur; atque ingerens ei pro suffragio metus suae credulitatis exemplum, domus figurae, ad quam pavore leonis confugeret, quodammodo satisfacere videbatur.

Verum, ut et nos fideliter universa narremus, et vos qui non eloquii ornatum, sed veritatem quaeritis, libentius audiatis: ipsius Ruben verba inferens, nihil ex simplicitate dictorum ejus subtraham. Aiebat enim: Quid times, domine Theodore? si vis certe securus et honoratus et dives esse, in Christum crede, sicut et ego credidi. Modo tu stas, et ego cum episcopis sedeo; si tu credideris, et tu sedebis, et ego ante te stabo. Hos sermones Theodorus alta mente suscipiens, ad nos ait: Faciam quod vultis: tenete (inquit) promissionem hanc. Sed permittite mihi, ut prius alloquar plebem meam, ut majorem conversionis meae etiam ex reliquis possim habere mercedem. Haec ejus sponsio cum inexistimabili cunctorum exsultatione suscepta est: alii in eum amabiliter irruentes, os ipsius et colla mulcebant; alii eum ulnis mollibus amplectebantur, alii autem dexteram desterae adjungere, et sermonem conserere gestiebant.

Perrexit igitur Theodorus ad atrium suum quolibet officio nostrorum laetus, tamen anxietate non penitus carens. Nam licet in domum Ruben per promissionem suam jam veniretur, ingresus tamen et tunc trepidus erat, quia nondum ad propinquam venerat, quae eum post triduum materno suscepit sinu, et ab omni perturbatione trepidationis absolvit. Nos autem ad ecclesiam cum hymnis ex more perrexi-

mus. Benedictus est pater misericordiarum, et Deus totius consolationis, qui dedit capiti nostro aquam, et oculis nostris fontem lacrymarum, ut ploraremus vulneratos populi nostri (*Jerem. Thren.* I).

Peractis siquidem mysteriis, ecclesia egressi, non minimam in occursum nostrum Judaeorum multitudinem convenisse inspeximus. Omnes unanimiter deprecabantur, ut Christi characterem a me licet indigno pastore, susciperent. Reversi itaque ad ecclesiam, et toto corde Domino gratias referentes illico in frontibus eorum signum salutis impinximus. Quae autem cum his qui ad silvas sive ad antra confugerant, Christi virtute gesta sint, quae lingua effabitur? praesertim cum unusquisque eorum propriam conversionis suae habeat historiam. Sicut itaque impossibile nobis est, omnia dicere; sic ingratum, cuncta praeterire. Quapropter unum Christi miraculum, quod tum a Fidelibus probatissimisque viris comperimus, precibus vestris adjutus evolvam.

Duo quidam primarii Judaeorum, Meletius Theodori frater, et Innocentius, qui Hispaniarum cladem nuper effugiens, cum famulis suis ad hanc insulam venerat (sicut nunc ipsi etiam cum sacramentorum terribili interpositione confirmant), ad unam speluncam vel potius rupem convenerunt, associando se duobus quibusdam Judaeis humili loco ortis, qui istos communis fugae principes legerant. Igitur cum in loco eorum trepidi anhelantesque paululum ressedissent, duos illos, qui aetate alacres et audaces erant, explorandi gratia ad oppidum remittentes, soli derelicti sunt ibi. Tunc prior Meletius: Quid est (inquit), frater, quod verbum (sicut docet religio nostra) blasphemium avellere a corde meo nequeo? Ex quo enim fratrem meum conversum fuisse Christianorum populus inclamavit, nihil aliud mihi in corde suggeritur, nisi hoc verbum, mihi usque ad hunc diem penitus ignoratum, CHRISTE IN NOMINE TUO. Quanto magis pulsare hoc ab animo meo nitor, tanto violentius tenaciusque inhaerescit. Ad haec Innocentius: Non (inquit) frustra hic sermo, quem cor tuum (ut apud cunctos probatissimum est) antea nec cogitavit, nec unquam protulit, hic praesertim menti tuae (ut asseris) tam violenter insertus est, hoc ex Deo esse arbitror. Verumtamen elabora, obsecro, et fabulis his decli-

natis, interpellationem molestae cogitationis expelle. Tunc Meletius ita obstrepere, et confusis clamoribus personare coepit, ut eum cum sua mente luctari, non solum nutibus vultus, sed etiam totius corporis indicio Innocentibus cerneret, quod posteaquam ne parum quidem proficere intellexit, et adjecit etiam illud ut verba quaedam profana et turpia loqueretur, et nunc naribus corrugatis, aerem sorbens inhonestos strepitus promeret, nunc foetidis risibus cachinnaretur: sed haec ab animo ejus nomen Christi exstinguere nequivit insania, quia jam cunctas ejus medullas sanitatis ignis pervaserat. Quid ergo (inquit), Innocenti frater? in contrarium verba ista vertuntur: abolitionem mihi nominis Christi, nec scurrilitate verborum, nec ipsis possum obscoeni sonitus extorquere blasphemiis: aliud siquidem, mihi reddi (*Forte* mihi crede), sentio, quod cordis mei auribus, quas frustra obstruere nitor, Christi nomen ingerere, incessabili clamore non desinit. His Meletii verbis talia Innocentius retulit: Fratrem tuum Theodorum, doctrina, honore et aetate majorem, ad Christi fidem conversum, his auribus audientibus, plebs Christiana testata est: poteritne fieri, ut etiam tu germani constrictus exemplo religionem Judaicam deseras? Quid ergo in hac terribile solitudine diutius tempus terimus? quamdiu etiam inopia victus laborare poterimus? Quid causae est, ut fame tabescamus, arescamus siti, obrigescamus algore? ad postrerum (quod jam patitur) nostrae hujus solitudinis horribili teneamur silentio? Numquid latronum vincula, numquid barbarorum gladios fugimus? numquid sanguinem nostrum plebs tanta misericors, quam pro nobis flere conspeximus, concupiscit? recordemur, obsecro, quem umquam laeserit vi nostrorum, vel saltem irrogaverit injuriam, revertamur ad innoxios, quos in nullo laesimus inimicos; et quod Deo placuerit, fiat.

Ad haec Meletius: Ego te (inquit), Innocenti frater, quem non solum Latinis, sed etiam Graecis litteris eruditum scio, et legem jugiter meditari, oblitum reor, quod per Ezechielem prophetam Dominus ait: Anima quae peccaverit, ipsa morietur (*Ezech.* XII). Si enim legisti hoc, cur me fratris mei Theodori exemplo attrahi posse ad fidem Christi existimas? Habet ille animam suam, ita et peccatum suum: quod qui-

dem peccatum mihí, si Dominum Deum non relinquo, non nocebit. Testor autem illum, qui eduxit patres nostros de terra Aegypti, me, si hiemis violentia non obesset, abrepto quocumque navigio, ad quaslibet terras solum velle migrare: nec me possesionum amor, nec affectuum charitas detineret, quorum facilis mihi jactura est; tantum ne Deum patrum meorum negare compellar. Quod autem consilio inutili ad civitatem remeandum decernis: miror te prudentissimum virum non animo praevidere, quid de nobis futurum censeas, si Theodorus columna synagogae nostrae, in quo omnem fiduciam reponebamus, apostatare compulsus est. Hoc ergo sanius est, ut eamus ad agrum meum, nec nos ultra Christianorum oculis ingeramus: possumus enim illic interim delitescere, donec opportuno tempore ad peregrina emigremus: quandoquidem in hac insula apud cunctos odium nostrae religionis increvit, ut qui patriam non reliquerit, fidem patrum tenere non possit. Cur itaque non voluntarium suscipiamus exsilium, ad quod (sicut res indicat) odiis civium, etiamsi nolumus, destinandi sumus? Hoc igitur consilio utriusque sententia confirmata, laborem destinati itineris arripiunt.

Sed dum per angustissimum ingrediuntur callem, cogitationum tenebris lucem obcaecantibus oculorum: ipsum quem inscii sequebantur tramitem, perdiderunt, et in locis desertis atque inviis remansere. Cum autem scinderetur sentibus, aut rupibus arcerentur (*Forté* vepribus lacerarentur), postquam corpus suum longis foedavere vulneribus, ad tantum primo quidem anxietatem, deinde etiam ad desperationem atque formidinem venere, ut compellerentur fateri, se ea judicio Dei justo ob incredulitatem perpeti. Igitur nomen Christi, quod ante se ultro ingerens repellebant, laceratis jam cruribus, invocantes, semitam, quae eos contra voluntatem ac propositum suum ad oppidum retraxit, corripuerunt: sed cum ad civitatem inviti ac trepidi pervenisent, curiosius omnia percunctantes, audierunt Theodorum etiam nunc Judaeum esse, nec ullam, sicut existimaverant, populi Christiani pertulisse violentiam. Stupentes autem et quod ipsis acciderat, non credentes, ad domum Theodori iter diriguut: ubi cum eos, jam pene exacto prandio, ille excepisset, illico

inquirit causam, cur a se et a civitate abscessissent; universumque ordinem gestae rei, magis cum risu, quam cum admiratione cognoscit.

Post triduum Theodorus cum concionari ad plebem suam, eosque ad fidem Christi provocare disponeret: ultro se offerentium ad confessionem Judaeorum etiam seditionem pertulit. Nemo enim eorum ferme erat, qui non se palam sensisse Christi potentiam contestaretur. Nam primo in concilio eorum adolescens quidam ipsius Theodori consobrinus, nomine Galilaeus, ut congruum (sicut dictum est) nominibus mysterium gestae rei usque ad finem deduceretur, cum ingenti invidia proclamare hoc coepit: Contestor (inquit) vos omnes, me Judaeorum esse non posse in possessione; siquidem in ea Christianos consortes habeo, quorum odiis, si in Judaismo perseverare voluero, forsitan perimendus sum. Ego igitur vitae meae periculo consulens, ad ecclesiam jam pergam, ut necem, quae mihi paratur, effugiam. Haec Galilaeus, cum ad tempus fugae se pararet, quasi ut causas conversionis suae reddidisse videretur, de futuri saeculi morte tunc nihil cogitans, veritatem inscius loquebatur. Huic sermoni, pene praeteriens vir honestus, et non solum inter Judaeos, verum etiam in civitate usque adeo praecipuus, ut etiam nunc Defensor civitatis electus sit, Caecilianus, vera Galilaeum dicere, seque similem habere causam, similia formidare attestabatur; quibus verbis tantam supra memorato juveni adjecit confidentiam, ut in conspectu omnium cursu rapidissimo ad percipiendum fidei bravium ad Galilaei nostri convolaret auxilium, et ab humilitate nostra, ut ejusdem inde nomine censeretur, expeteret.

Caecilianus autem cum esset Judaeorum pater, habito cum Florino fratre suo aeque Judaeorum patre seniore consilio, hujusmodi (sicut agnovimus) verbis synagogam adorsus est: Ego (inquit); cum sim in honore synagogae post Theodorum primus, non sicut juvenis Galilaeus, cunctos quasi trepidus consulo, contestorque; sed potius adhortor atque commoneo, denuntians, ut errore pravi itineris derelicto (si fieri potest), omnes pariter ad fidem Ecclesiasticam concurramus. Quod si vos ad Christum tanta virtus non attrahit; ego certe et Florinus frater meus, sicut recusantibus

vobis tantam salutem vim inferre non possumus, ita nos cum universa domo nostra religionis hujus, quam astruere non valemus, ludibria deserentes, Christianorum numero fideique sociabimur; qui numquam utique innumerabilibus Scripturarum testimoniis non solum te, frater Theodore, qui peritior reliquis videris, sed etiam cunctos convincerent, nisi veritatem, quae vinci non potest, sectarentur. Tali Caecilianum sensu plebem suam affatum comperimus, multosque Judaeorum eadem die ad fidem Christi cum ipso concurrentes cum ineffabili exsultatione suscepimus.

Prodigia sane. quae de coelo tunc facta sunt, sicut eloqui digne non adeam (*Forte* addam), silere non audeo. Hora circiter septima missam dominicam solemniter coepimus celebrare; nam dum nos advenientes ad Christi fidem Judaeos vel exhortamur, vel annotamus (siquidem nomina eorum scripsimus) populus autem tanti gaudii epulis saginatus carnalium non meminisset escarum, pars diei major excurerat. Cum igitur in ecclesia, quae paululum a civitate sequestri in loco sita est, in qua sancti martyris Stephani nuper reconditae reliquiae conquiescunt, nobiscum pariter plebs universa Missam opperiebatur; duo quidem monachi, quos Dominus testes suorum miraculorum praelegit, in campo qui ante fores ecclesiae protenditur, in herbis accubabant. Vir autem honoratus, Julius nomine, cum alio quodam de civitate ecclesiam petens, cum per ipsos praeterire coepisset, respondente (*Al.* respiciente) uno ex monachis (viso mirabili signo) conturbatus, confusum emisit clamorem; conversusque ad se, protensa manu, quae verbo explicare non poterat, quid videret ostendit. Erat globus quidam candidissimi luminis, proceritate sui staturam quasi hominis adaequans, instar vasculorum quae vulgo Orcae appellantur, tantae vero claritatis et fulgoris, ut visum fuit, quod fratri qui id prior notavit (sicut ipso referente cognovimus) sol decidere videretur. Hoc sicut istis visum est, quasi trans basilicam, in qua universus nobiscum populus consederat, lento lapsu demittebatur; verum ita propinquum putavere, ut se idem frater stupore percitus cursu praeriperet, existimans id post basilicam decidisse: sed ab illo retractus fratre, gressum inhibuit: ille enim ita quidem etiam sibi visum, tamen longius

fuisse non quasi certus, sed ut aestimans, astruebat. Mulieres autem quaedam tunc Judaeae, inter quas matrona Meletii illius, cujus supra mentio habita est, de coenaculo perspicientes, ita sibi id ipsum visum affirmabant, quasi supra basilicam decidisset. Verum hoc, utrum Angelus, an ipse Stephanus, quod visum est, fuerit, incertum est.

Eadem diei hora circiter quarta, id est, paulo antequam hoc signum demonstraretur, grando minutissima, quam incolae insulae illius gentili sermone Abgistinum vocant, non usquequaque copiosa defluxit: haec, cum odor ex ea mellis fragrare coepisset, a multis quos per viam verberaverat, degustata, dulcior melle comperta est. Multi itaque sapientes, cum eadem die filios Israel ab Ægypto perfidiae suae atque a servitute egressos viderent, haec quae facta sunt, signis illis quae in Exodo legimus (*Exod*, XVI), comparabant huic populo, qui Deum credulo corde intuens, verum etiam Israelis nomen meruit, manna crederent innovari: columnam quoque ignis, quae patres in eremo praecedebat, ut etiam filiis a vera Ægypto atque fornae (sicut scriptum est (*Exod* XIII,) ferrea egressis, ducatum, praeberet ad vitam, ostensam fuisse existimarunt. Et revera (sicut lectione Exodi attestatur) similitudo signorum minime discrepat. Nam et illud quod nivem fuisse credidimus, semen coriandri minuti adaequabat, mellis saporem ferebat: et hoc quod apparuit, columnae igneae speciem habuisse, manifestum est. Utrumque autem signum etiam Jammonae consistentibus fratribus revelatum fuisse cognoscimus: nam et pluviam mellis multi, quibus intellectus requirendi et per gustus agnoscendi datus est, probavere: et columna candidissimi illius luminis multorum, quos dignos Dominus judicavit, se ingessit aspectibus. Unde intelligi datur, Judaeos per universum orbem fidei lumine visitandos: quoniam quidem nobis, qui in hac insula atque in hoc parvulo (ut ita dixerim) orbe consistimus, tantus coelestis gratiae splendor illuxit, ut usque ad extremos terrae vestrae terminos signorum visio perveniret.

Sequenti igitur die summa omnium exspectatio, ut Theodorus sponsioni suae satisfaceret, admonebat: qui cum justis (quantum videbatur) allegationibus cunctorum vota crederet differenda, dicens matronam prius suam, quam in Majori-

censi reliquisset insula, huc se velle deducere; ne forte, si absque consensu suo virum suum conversum fuisse agnovisset (sicut solet), pertinax perfidia esset, persuasione matris praecipue suae, quae adhuc snpererat, et consiliis dementata, et a conjugio viri religione discederet. Cum haec Theodorus Christianis jam acquiescentibus propalasset: Judaeis, qui conversi fuerant, acerrima commotione resistentibus, amputata dilationis mora, ad matris propinquae sinum festivus ipse, ut in somnis viderat, convolavit. Post quem omnis, tamquam remoto obice, ad Ecclesiam synagoga confluxit. Mirum dictu, inveterati illius legis doctores sine ulla altercatione verborum, sine ullo Scripturarum certamine crediderunt; tantum percunctati, an vellent fidem Christi suscipere: credere se in Christo, et Christianos fieri cupere profitebantur. Centum quidam et duos (ut asserunt) aetatis atque perfidiae suae habens annos, sine trium commutatione verbornm, spe futurae vitae alacer, decrepitus, optare se ut in fine temporum suorum per fidem Christi ad spiritualem reverteretur infantiam; nobisque putrefacta jam senio membra, ut quantocius per baptismum regeneraretur, ingessit.

Fuerunt quidam Judaei, qui praetereuntes, illuc appulsi, opportunitatem temporis atque ventorum aucupabantur: qui, navigandi concessa opportunitate, credere maluerunt. Tres igitur tantum feminas, sed nobilissimas Judaeorum, ad virtutis suae gloriam dilatandam, in duritie perfidiae suae Christus permanere aliquantulum passus est. Arthemisia siquidem Lecttorii (*Ms.* Lettorii), qui nuper hanc provinciam texit, et nunc Comes esse dicitur, filia, conjugis Meletii conversione commota, cum una ferme amica et nutrice et paucis ancillis domum viri sui deserens, ad quamdam speluncam, licet in vinea, tamen remotiore paululum loco sita, oblita femineae infirmitatis evasit. Erat in ea parvum novumque torcular, lacusque novus factus figuram quodammodo gerere credentis populi videbatur: non enim istos sicut utres veteres, sed sicut novos lacus mustum novi Testamenti recipisse, et credimus, et videmus. In eo igitur loco cum per biduum matrona a viro suo offensa inexorabilis permánsisset; ut primum tertia dies illuxit, famulae aquam haurire imperavit: quam

cum odore et sapore mellis dulcedinem referre sensisset, primo quidem ministrae succensere coepit; et cur in eodem urceo mel injecisset, indignans, inquirebat: postquam autem ut quasi negantem convinceret, ad lacum pergit, de quo paululum concavis manibus hauriens, reperit aquam, qua per biduum usa fuerat, in mellis suavissimi versam dulcedinem. Advocans itaque cunctas quae aderant, ut gustarent rogat, ne forte fallax sapor in faucibus tantum ipsius suavitatem mentiretur. Omnes gustantes, mira oblectatione affectae sunt, ut non aquam mellis sapore delibutam, sed mel sincerissimum, solum aquae similitudinem censerent. Stupore igitur percitae, dum ad civitatem reverti parantur, curiosius agentes etiam rorem qui in herbis plurimis erat, degustatum similem repererunt. Pergens itaque ad civitatem matrona memorata, haec marito retulit, et per eum omnibus indicavit; statimque ad Christi fidem sine reluctatione consensit.

Verum eadem die, quae Meletii uxor amaritudinem incredulitatis abjicere ex melle compulsa est, eadem, inquam, die, qua memorata filia Israel, quasi in deserto posita, illum antiquum Mara lacum (*Exod.* xv), injecto Crucis ligno, obdulcescere persensit: ita mirifico vereque coelesti omnis Ecclesia odore fragravit, ut praesentiam Spiritus sancti, quam et ante jam aliquoties, sed paucissimi senseramus, fraternitas pene universa sentiret: et mirum cunctis illud fuit, quod per eosdem dies, serena propemodum jugiter permanente, creberrimi imbres demittebantur, et paulatim venientes ad fidem Christi Judaeos pluvia praecedebat: ita ut hoc animadvertentes, vulgo inter nos et quasi joculariter diceremus: Ecce jam pluit, scitote quoscumque Judaeos ad Christi fidem accessuros. Mirum dictu, frequenter, dum adhuc talia loqueremur, a quibusdam Judaeis fidei janua pulsabatur: nec immerito, sicut scriptum est: Pluviam voluntariam segregabit haereditati suae Dominus (*Psal.* LXVII). Desuper erant feminae, quae in odorem unguentorum Christi currere recusabant.

Innocentii illius, cujus supra fecimus mentionem, matrona cum prole sua, venerabilis (sicut fama est) vidua, illico ut Innocentium sororis conjugem conversum esse conspexit, navim conscendit, non solum permittentibus,

sed etiam suadentibus nobis; quia ad fidem Christi nec verbis, nec miraculis flecterentur. Uxor autem Innocentii per quator fere dies verbum salutis, quod ingerebamus, obduratis auribus recipiebat. Haec cum omnem respuens medicinam, insanabili incredulitatis valetudine opprimeretur, nullisque Innocentii conjugis vel minis, vel precibus, vel lacrymis moveri posset; universa, Innocentio rogante, ad domum in qua habitabat, fraternitates multitudo convenit, habens magnum dolorem animi, quod tantae laetitiae plenitudini una mulier obsisteret, quia jam soror ejus manifeste putabatur. Cum igitur diu cassa verba surdis auribus ingerentes, nihil profecissemus; ad cognitum orationis praesidium convolavimus; precesque quas humana repellebat impietas, ad coelestem misericordiam vertimus. Itaque usque in horam tertiam ferme hymnorum et orationum praeliis adversus Amalech (*Exod.* XVII) hostem Jesu ducis nostri sudavit exercitus. Inde cum jam pene (quod fatendum est) desperantes, abscessionem moliremur; resumptis rursum viribus, orationem cunctis indiximus; soloque strati, diu flevimus: et cum in consummatione orationis, Amen, populus acclamasset; et illa credere se, et Christianam fieri velle, subjunxit. Nos itaque, hac etiam a diaboli laqueis eruta, laeti ad habitacula nostra perreximus.

Sequenti, id est, octava demum die, qua veneramus Jam mona, remeare statuimus, optima praeclarae victoriae gaudia reportantes: sed cum jam in procinctu itineris constituti, civitate digrederemur, Dominus populo suo, quasi pro viatico, gaudium, quod solum deesse videbatur, adjecit. Alfinis siquidem Innocentii illa vidua de pelago reducta est: quae subito se meis genibus abvolvens, fidei nostrae auxilium cum lacrymis deprecabatur. Cui ergo: Cur (inquam) mulier tanta animi levitate fratres tuos deserere voluisti? Ad haec illa: Et Jona (inquit) propheta a facie Domini fugere voluit, et tamen voluntatem Dei, licet invitus, implevit (*Joan.* I). Suscipe ergo tu non solum me, sed et istas orphanas, et Christo eas nutri. Et hoc miserabiliter acclamans, duas filias suas parvulas mihi cum fletibus ingerebat. Quis non prae gaudio flevit? Cui non extorsit lacrymas laetitiae magnitudo? Suscepi plane ovem, quam ex omni numero solam errasse

putabamus; eamque cum gemino fetu ad Christi ovilia revocavi.

Sane per hos, quibus haec gesta sunt, dies, ante initium Quadragesimae, Paschae a nobis celebrata est festivitas: quingentas siquidem et quadraginta animas ad Ecclesiam constat adjectas. Inane autem et supervacaneum non reor, ut cum multa propter infinitam copiam praetermisero, in fine commemorem, neminem ex tanta Jammonensis populi multitudine, qui per triginta millia passuum ante tot dies venerat, aut curam domus suae, aut provisionem substantiae, aut desiderii affectum huic operi praetulisse. Illud magis mirum, magisque gaudendum est, quod ipsam Judaicae plebis terram diu inertem, nunc autem recisis incredulitatis vepribus, et recepto verbi semine, multiplicem fructum justitiae germinare conspicimus: ita ut nobis in spe tantorum novalium gaudeamus, unde insignem perfidiae eruimus silvam, illic fertilissima fidei opera pullulare. Primum enim ipsa synagogae fundamenta evertere, deinde ad novam basilicam construendam non solum impendia conferunt, sed etiam humeris saxa comportant. Haec beatitudo vestra die quarto nonarum Februalium virtute Domini nostri Jesu Christi arrepta, octo diebus ab eodem consummata esse cognoscat, post Consulatum domini Honorii undecimum, et Constantio iterum victore. Quamobrem si indigni et peccatoris verbum dignanter admittitis, zelum Christi adversum Judaeos, sed propter Deum, eorumdemque perpetuam salutem, suscipite. Forsitan enim jam illud praedictum ab Apostolo venit tempus, ut plenitudine Gentium ingressa, omnis Israel salvus fiat. Et fortasse hanc ab extremo terrae scintillam voluit Dominus excitari, ut universus orbis terrarum charitatis flagret incendio. *Hactenus Severi episcopi epistola: missa enim (ut diximus) haec ad cunctos Christi fideles, inter alia loca, etiam Uzali in Africa, ubi Evodius episcopus erat, lecta est, ut ante meminimus.*

COELII SEDULII

SCRIPTA

PROLOGONENA.

EPISTOLA DEDICATORIA.

(Ex edit. arev. Romae 1794)

Eminentissimo et reverendissimo principi et D. D. Francisco Antonio de Lorenzana et Butron *S. R. E. presbytero cardinali, archiepiscopo Toletano, Hispaniarum primati, cancellario majori Castellae, praeclari regii ordinis Hispanici Caroli III, magna cruce insignito, etc.*, Faustinus Arevalus.

«Etsi optime intelligo, eminentissime princeps, eum te esse, qui studiorum meorum, quidquid sunt, qualiacumque sunt, rationem a me prope jure tuo repetere possis, meaque omnia tibi deberi, tamen, libere ut loquar, vix nunc quidem inducerem animum, ut ad te, ista dignitate virum, tot curis, tot muneribus districtum, alterum hoc laborum meorum in Christianos poetas specimen mitterem, nisi ita crebis, ac magnis a te, lucubrationum hujuscemodi mearum nomine, cumulatus beneficiis essem, ut facile credam, te Sedulium meum, quem reverenti et submisso animo nunc offero, benigno et placido vultu suscepturum.

Atque, ut alia hoc loco praeteream, unum modo conmemorare mihi liceat: quod tamen non ad ullam doctrinae, aut

ingenii mei commendationem dictum videri velim, quae quam sint exigua, sentio; sed ad tuae unius singularis, atque incredibilis adversus Christianae litteraturae cultores propensionis, et beneficentiae praedicationem. Commemorare, inquam, hoc unum mihi liceat, voluisse te, inter imagines virorum doctrina illustrium, quae in publica istarum tuarum aedium archiepiscopalium bibliotheca visuntur, meam quoque imaginem, a pictore in primis claro Bonaventura Salesa ad vivum expressam, collocari.

O rem praeclaram, ad quam numquam, vere ut loquar, ne somnians quidem aspirassem! O eximiam tuam, ut dixi adversus Christianae litteraturae studiosos propensionem et benevolentiam! En igitur, clementissime princeps, novum hunc meum conatum in ea studia, quae tantopere amas, colis, promoves.

Quamvis autem, ut Juvenco imitatorem, ac discipulum suum in sacrosanctis Evangeliis carmine explanandis adjungam, Sedulium nunc potius edam, quam unum aliquem ex antiquis Hispanis Patribus, tamen non ita a priori illo meo instituto recessi, ut concilii Romani, quod, Damaso pontifice, habitum fuit de Scripturarum divinarum canone constituendo, ex Vaticanis monumentis inter appendices illustrandi occasionem oblatam libenti animo non arripuerim.

Neque majora in Ecclesiae Hispanae decus, si vitam Deus, et vires suppeditet, aggredi desistam, tuo maxime provocatus exemplo, qui innumerabilibus curis amplissimae tuae dioeceseos, aliisque negotiis, quae peculiari ratione ab optimo et prudentissimo rege Carolo IV tibi commissa singulari sapientia exples, studia etiam sacra, et labores addis palestrae litterariae, in qua immortalem nominis gloriam et multis jamdiu praeclaris operibus editis comparasti, et nuper tertio volumine Patrum Toletanorum in publicam lucem, et utilitatem emisso mirum in modum auxisti.

Enimvero neque immensa ista tua in sublevandis hominum aerumnis munificentia, neque novis ingentibus sumptibus, et subsidiis ad promovendum pro patria, et religione susceptum bellum subministratis, deterritus es, quominus hac etiam in parte publicae utilitati prospiceres. Quippe persuasissimum tibi est, ut ad impios homines debellandos,

qui arma contra jura omnia divina, et humana sumpserunt, necessaria sunt arma, ita ad impietatis semina penitus evellenda, quae ubique terrarum, non dico, jacta sunt, sed insolenter luxuriant, evangelicae legis documenta, ex ore potissimum veterum magistrorum exposita, passim esse non solum offerenda, sed etiam inculcanda.

Prudentissime vero a te factum est, quod antiquioribus aliis Toletanis Patribus Rodericum Ximenium, saeculi XIII scriptorem, conjunxeris: cujus viri, sanctitate vitae aeque ac doctrina insignis, inter caeteras virtutes religiosum erga sedem apostolicam Romanam obsequium licet admirari: quod tibi exemplum imitandum quodammodo propositum fuisse, ex iis litteris colligo, quas tuae pariter erga eamdem primam sedem Petri venerationis testes, et obsides ad SS. D. N. Pium IV Pont. Max. mittendas curasti.

Quos igitur mihi animos addes, eminentissime princeps, si me, ac meas commentatiunculas tueri pergas! Neque te pluribus distinebo: sed verbis tantum Sedulii ex epistola deticopria operis Paschalis ad Macedonium repetitis, deprecabor: «Frave primum ut alii faveant, et omnium mentibus sententia se probatea jugiter auctoritatis infundat.»

DEDICATIO OPERIS PASCHALIS
AD MACEDONIUM.

Sancto ac beatissimo patri Macedonio presbytero Sedulius in Christo salutem.

Praecepisti, reverende mi domine, Paschalis carminis textum, quod officio purae devotionis simpliciter exsecutus vobis obtuli perlegendum, in rhetoricum me transferre sermonem. Quod utrum placuerit, ideo geminari volueris, an quod offenderit, ut potius arbitror, stylo censueris liberiore describi, sub dubio videor fluctuare judicio. Sanctis tamen jussionibus non resiliens, injunctam suscepi provinciam, et procellosis adhuc imbribus concussae ratis vela madentia tumentis pelagi rursus fatigationi commisi per emensos cursus revoluti discriminis, et Cycladas ingentes, quas praecipitanti formidine celerius ante transieram, longa maris circuitione discurrens, ut illos portus et littora, quae dudum praetereundo lustravi, diligentiori opera nunc viserem. Tradita siquidem multa pro metricae necessitatis angustia priori commentario nequaquam videntur inserta, quae postmodum linguae resolutio magis est assecuta. Dederimus hinc obtrectatoribus viam, dicentque nonnulli, fidem translationis esse corruptam, quia certa videlicet sunt in oratione, quae non habentur in carmine. Si qui tamen istud objiciant, faciunt nae intelligendo, ut nihil intelligant. Nam si saeculares litteras assecuti, aut divinis videbuntur libris instructi, debent exempla veterum recensere, ne similia lacerare conentur injuste. Cognoscant, HERMOGENIANUM doctissimum jurislatorem tres editiones sui operis confecisse. Cognoscant, peritissimum divinae legis Origenem tribus nihilominus editionibus prope cuncta, quae disseruit, aptavisse. Nec eorum quispiam mordacis linguae lace-

ratur injuria, cum potius inde laudis consequantur augmenta, quod proventibus uberioris ingenii diligentiore posteros fide noscendae veritatis instruxerunt. Aliud est namque mutare composita, et aliud integrare. Nam plena quamvis spatia divinae legis immensa, quibus dicta semper adjiciuntur, et desunt, velut mare fluviorum penitus incrementa non sentiens, nullis terminari sensibus queant, nullis explicari linguis valeant. Sic et nostri prorsus a sese libelli non discrepant. Sed quae defuerant primis, addita sunt secundis. Nec impares argumento, vel ordine, sed stylo videntur, et oratione dissimiles. Proferant igitur sua, si qui carpere nituntur aliena. Promptius est omnibus judicare, quam facere, et de castrensi munimine pericula securo vultu conspicere. Credo tamen, Pater egregie, nullum fore, quamvis impudenter, obloquium, si meruero dextrum pectoris adipisci judicium. Fave primum, ut alii faveant, et omnium mentibus sententia se probatae jugiter auctoritatis infundat. Tu facies, ut delectet evassisse discrimina, cum serenior coeperis aperire tranquilla. Navigare rursus in aequore, nunc in portu jam navigem. Tandem aliquando post undas calcare liceat, nos arenas tetigimus montes ex pelago. Tangamus montes ex saxo, et infirmos aquis irruentibus gressus navali positos statione firmemus. Priores igitur libri, quia versu digesti sunt, nomen Paschalis Carminis acceperunt. Sequentes autem in prosa nulla cursus varietate conversi, Paschalis designantur Operis vocabulo nuncupati. Utramque vero materiem vobis orantibus, Domino Jesu Christo, qui vota non recusat humilium, et grego supplicanter, et offero, cui virtus, honor et gloria cum Patre, et Spiritu sancto, per omnia saecula saeculorum. Amen.

OPUS PASCHALE.

Incipit praefatio Sedulii antistitis in soluta oratione Paschalis Carminis ad lectorem.

Paschalibus te dapibus conviva quisquis impertis, accumbere nostris non dedignatus in toris, erectum supercilii depone fastigium, si charus advenis, et amicus, nec opus codicis hic requiras artificis: sed exigua parvae mensae solemnia laetus accipiens, contentus assumens, libentius animo saturare, quam cibo; aut si magna potius ubertate rerum caperis opimarum, divitiasque praecipuas deliciosus exspectas, nobilium debes coenis satiari doctorum, quorum multiplices n queunt referri apparatus. Illic profecto reperies, quidquid maris nutrit unda vescendum, quidquid terrae foecunditas suministrat, quidquid in nubibus pennali corpus ibramento sustentat. In ipsis etiam ferculis pretiosa nimis varietate gemmatis flavescunt nectareis sua mella cum ceris, et aureis appositus in canistris concolor metallo favus alludit. At nos de pauperis horti seminibus olus vile decerpsimus, quod in rubra testae paropside voto magis, quam splendore cernimus ministrare.

Cum poetarum studiosa consuetudo gentilium fabulosas carminis nugas nobilium commendet pompa verborum, et sive clamoribus cothurnatae tragoediae, seu ridiculi Getae, comica foeditate, vel quibuslibet meticae numeris disciplinae priscorum scelerata temporum gesta, nonnulla etiam probra narrationis arte composita Niliaci papyro gurgitis calamo perarante contradant: cur ego, qui decachordo psalterio inter beati dogmatis choros Davidicae modulationis cantus exercens, spiritualia reverenter dicta respondeo, mirabiles Christi salubresque virtutes pressa voce reticeam, cum veritatis opus arripere, et fidelis instrumenta sermonis dona debeam coelestis gratiae non tacere? Nulli siquidem

justius humani cordis, et sensus famulatur officium, quam omnipotenti Domino, qui sensus instituit, corda fundavit, ut devota semper Creatori materies proprium non relinquat auctorem, cui fabricam sui juris nec subtrahi convenit, nec perire. Cui ditione perpetua in aethereis arcibus una est cum Patre potentia, par splendoris claritas, communis apicis indivisa sublimitas, honor aequus, eadem virtus, sociale fastigium, regnum temporibus infinitum, jugi semper manens aeternitate principium, sceptri societas, consors gloria, similis et majestas. Haec est ad salutis domicilium dirigens via, haec firmis gressibus ad paschalia dona panditur semita. Hic nostri ponimus operis fundamenta. Huc igitur aegras cuncti mentes advertite, hanc morbis medicinam lethalibus adhibete, quos noxiae disputationes vana serpit intentio, et Altici dogmatis insanabilis disciplina Cecropiae sauciat veneno doctrinae, ut cum vitalis auras divinae legis spiramento flagrantes odoregratae suavitatis hauritis, Athenaei paedoris illuviem sensu deinceps puriore linquatis. Quid tenebrosis erroribus labyrintheos, Thesidae, circuitis aufractus, et involutis exitu pereunte vestigiis, caligantia caecis ambagibus antra lustratis? quid adhuc labruscam bonae viti praeponitis? quid nitidis saliuncam rosariis antefertis? Quid in lapideis simulacris et aereis figuris inani cultu confidere, ac fana profana, venerando metallica, proderit animos servitute damnare? Parcite, quaeso, jam parcite squalentibus arenosi pulveris glebis, et sterilium nuda perfrui siccitate camporum, ubi numquam gravidis arva visceribus, laborem sudantis, agricolae fecunda norunt relevare mercede. Nec de cespistis cruenti germinibus toxica lethalis succi nutrimenta vellatis, quae cibis semper amica tartareis vitae nesciunt famulari, sed morti. Quin potius jucunda florei germinis prata et amoenos beatae sedis accessus per liquidos puri fontis latices introite, ubi vitalium seminum divinis aquis animata fecunditas nutrit segetem, revulsa sentium asperitate crescentem, quae nimiae frugis ubertate multiplici, Dei queat esse jam messis, ac spem futurae mercis opperiens, centenis cumulis fructum maximum recondat in horrea.

Omnipotens individui Deus numinis et aeterni, qui totum sacro nutu contines mundum, qui machinam coeli tuorum digitorum operatione firmasti, et potentis verbi fabricam condidisti, qui rapidam fluctuantis pelagi insaniam limitem terrenae vicinitatis obruere, terminis prohibes constitutis, qui solis radiantis aspectus, et cornigeros lunae vultus diei noctique conterminans, utriusque luminis vices sacrae moderationis libramento dispensas, qui stellarum numerum, potestates, signa, munera, loca, cursus, ac tempora, solus colligis, solus agnoscis; qui rudis terrae membra torpentia per diversos motus vivis animasti corporibus, qui hominem fructus arboreos vetita praesumptione mandentem postquam morte condemnas, melioris cibi sacramento resuscitas, et a viperei morsus voluptuosa fallacia potu sanguinis immaculati conservas: qui humani generis nomen, praeter quos custos arca munierat, repentina surgentis diluvii inundatione mersum penitus ac sepultum, ex una rursus progenie multiplicare restitutum, ut mysticae demonstratione virtutis, quod carnis delicta necaverant, fida ligni protectione vallatum, per unum totius mundi baptisma panderes abluendum: illam mihi placidus viam, illam supplici nunc demonstra semitam, quae ad salutaris urbis moenia paucorum dirigit angusto calle vestigia, Hierusalem scilicet civitatem Dominicam, Christi passione nostrum Pascha gestantem, ut per hanc corporalis gratiae hospitalitatem fulgentem, ad illam spiritualis gloriae mereamur patriam pervenire, et sit *lucerna pedibus meis verbum tuum*, Domine, quo recti fulgor itineris ad illa me florei graminis loca perducat, qua nitidium bonus pastor ovile conservat, qua virginis ovis agnum nivea claritate purissimum grex omnis sequitur candidatus. Non est via difficilis, si te ducem praebere dignaberis. Omnia tuae subjacent potestati. Omnis tuis imperiis natura succumbit, et in adversas species ac figuras jussu dominante pertransit. Si velis glacialibus segetes annuas flavere temporibus, producit, falcibus agilem hiems pigra messorem. Si vernalis plagae tempore cum prima florum palla tellus adoperta resplendet, gravidis vineam pampinis jubeas parturire musteo vinitori, jam nec repudians viscera felicis uvae nec-

tarea, temulentae calcis grata propulsabit injuria. Cunctorumque temporum vices mutatis fructibus non renuent Creatori servire. Mirabilium siquidem divinorum cana pandit fides indicium, et antiqua patrum testis origo priscorum. Nec abolenda saeculis aevo senescente transactis immortalia coelestium virtutum signa perdurant. Ex quibus metu trepidantis ingenii pauca saltem audaci relatione perstringere vix nostris animis et cordi permittimus imbecilli, ut silvam magnae densitatis ingrediens, a iquos enitar extrema digitorum summitate ramos attingere. Nam etsi humano corpori centum simul ora suppeditent, centenisque linguarum motibus vox ferrea clamare non cesset, quis cuncta valeat expedire, quorum numeris nec astra coeli densissima, nec bibula maris arena conveniat? Ex quo in claram rerum faciem confusa materies, quae chaos dicta est, Verbo fabricante, surrexit.

Enoc Deo gratissimus, et dilectus vivacem gloriam consecutus, per innumeros annorum cursus humanae modum naturae transgrediens, nascendo terrae munus implevit, sed morti miraculum, cui subtractus est, concitavit.

Marcebant Sarae jam senectute membra languentia, et grandaevo situ sanguis exstinctus annosi corporis venas desperatae prolis sterilitate damnaverat, cum senioris viri fecundata connubio, sinum gelidi repente ventris extendit, et tumidis novo partu praecordiis natum sera felicitate progenitum, in spem futurae gentis, et populi ad lactei potus ubera mater tremebunda suspendit, quem genitor munus obtulit Deo, cujus fuerat in desesperatione promissio. Stetit puer ad jugulum, et factus est aries in holocaustum. O sancti mens intemerata Pontificis! humana respuit, divina prospexit, filio dum vitam denegat, acquisivit. Abraham gladium protulit, ut feriret, et Dominus sacrificium sibi mutavit, ut filium non feriret. Grande scilicet gerebatur in hac parte mysterium, ut pro humani generis vita sponte se Christus mitis Agnus offeret ad victimam.

Loth peritura fugiebat ex Sodoma, cujus uxor incautae praesumptionis audacia, dum respicit, quae evasit, mutata salis remansit in statua, non pro sapientia, sed pro poena.

Nullus enim ad contempta semel mundi discrimina praecipiti rursus cupiditate conversus jucundae salutis laetitia perfruetur. Nec enim dignus est arator ille ventura fructum fertilitate gaudere, qui sulcum vomeris recto cursu formandi retrorsi vultus aversione confundens, praeteriti laboris ordinem dissipavit.

Rubus innocuis quondam ignibus involutus, non ardens videbatur ardere, cujus materies nec incendiis alimenta praestabat, nec circumfusi caloris igne correpta, detrimentis exusti roboris subjacebat. Ita divini fomitis temperabatur attactus, ut blandiente ramis aestuantibus flamma, splendor in frondibus cerneretur esse, non poena.

Mitis virgae natura tractabilis in immitem et intractabilem mutata est draconem, qua vipereos motus tam sinuoso flexu volumina, quam trifulcas vibrando linguas exercens, geminos inimicae fraudis agnes absorbuit, atque propriam virgulti speciem rigida rursus mutatione suscepit.

Per media maris fluctibus profunda latentia revolutis in geminum latus undis, et aequorea divinitus aedificatione suspensis, pedestris turba transivit, stetitque undique pontius ut murus, et cognati gurgitis spoliata velamine tellus permansit nuda, donec populus pelago gradiens absente per pelagus, vestigiis hospitem peregrinis aquosae viam carperet siccitatis. Mutavit naturae semitam, jussa paululum relaxare constantiam, et innumera lubrici salis campos multitudo trangeressa, rude baptismatis mysterium nesciendo gerebat, quae per aquarum freta salubria, duce Christo, transiverat. Ita denique propheta cecinit, illa significans: *Vox Domini super aquas multas.* Vocem igitur verbum dici quis dubitat? Verbum autem Christum esse quis abneget? qui veteris, ac novi conditor Testamenti immensam primae legis abyssum suo patefecit adventu, quatenus recentiore doctrina, tamquam remotis undarum molibus inimis, ac profundis, sequens aetas nil pericli formidans per callem planae libertatis incederet jam secura.

Quid ejusdem plebis catervas innumeras in desertis terrarum spatiis, et totius victus sterilitate damnatis, cibos angelicos; panemque coelestis gratiae referam consecutas? Ubi

nectareus aetherae majestatis nimbus irrorans populo dapes ex pluviis, et copiosas ex imbribus escas effudit.

Per squalentia rursus violentis arva fervoribus sitiens aestuabat exercitus, qua familiari semper ardore negatis fontibus, jacens terra languebat, qua spem bibendi pariter, ac vivendi deficiens aquarum natura subduxerat, cum stupentis saxi visceribus torpor inclusus spumantem subito fluctuanti caute redundavit in laticem, siccaeque jejuni marmoris venae potum cunctis vomuere multiplicem. His tribus ergo rebus jam magna sui nuntians sacramenta mysterii Christus erat in pelago, Christus in pane, Christus in saxo.

Asella, vile pecus, ac stolidum, angelicae potestatis visione perterrita, sessorem verbis alloquitur, et rudentis linguae clamor inconditus humanae vocis affatibus explicatur.

Sol in medio coeli cacumine rapidos anhelantis flammae cursus infrenans contra Gabaon per insolitas diei moras dilato vespere lucem fixus astrinxit. Nec luna suis legibus mota pigrae stationis limen excedens, ordinem consueti gressus exercuit, donec gladius victoris exercitum hostilem funditus amputaret coelestis auxilii conjuratione. Virtuti famulantia denique videbant ipsa jam sidera, per similis vocabuli sacramentum, Jesum Dominum, nomine praecedente, venturum.

Heliam praeter naturae dispositum corvi diurnis epulis transegerunt, alesque voracis rostri rapacitati subjectus, qui facilem praedam cavo gutturi subministrat, jejunis morsibus escam deferebat illaesam. Nunc Heliae bonus, ac fidus qui Noe quondam malus, ac perfidus, in terris abluit culpam, in aquarum inundatione contractam. At ille plenus existens, postquam miracula terris plura monstravit, suaque dignum successione per spiritum velut haereditariam largitatem propriae virtutis munus transtulit in amicum, flammeis raptus equis, et curribus per illos clarae serenitatis excessus, qua levior puri tramitis via nullos in aethereo campo ferventis rotae sulcos orbita demergente conservat, dexteriora majoris spatii sic petivit, ut triumphi coelestis axe resplendens, humanis limitis metam longa fretus vivacitate contemneret. Quam bene vocabulo pariter, convenienter ac merito Heliae

claritati, vel nomini fulgentis semitae majestas arrisit! Cui si Graeco sermone queat una per accentum littera commutari, sol specialiter exprimi videatur.

Ezechiae, regi justissimo, in extremis vitae terminis constituto, quindecim Dominus sua pietate, vel jure annos addidit ad salutem, mortisque claudens patefacta jam limina, vitam in occasu languentem ad ortus revocavit originem.

Jonas in marinos fluctus anxiae puppis trepidatione jactatus, uteroque sorbentis ceti reconditus, non sensit aquas in pelago constitutus, vitale scilicet sepulcrum, ne moreretur, ingressus, tutusque mitissima sub voraci ventre custodia depositum videbatur esse, non praeda, hostilique salubrius protectione servatus, venit ad terram vomitu, non carina. Cui facto diversitate contrario nauta feritatem praebuit, fera navigium ministravit.

Cum, spirante coelitus Deo, trium puerorum una cordis intentio Babylonia sacra contemneret penitus, ac negaret, durumque mortis exitium tyrannicae legis atrocitate susciperet, cujus rabies Achaemenii furoris igne succensa, torrentem fornacis propriae superabat ardorem, rogo vincti traduntur in medio, pyra juvenes non audente contingere, qui tantum corde ferventes viceruut imaginem poena deferente supplicium. O quanta est credentibus salus, cum gloria flammis fidei plus candentes, restincta torpuit vis carmini!

Auctor igitur tam nefandi judicii dignum factis supplicium non evasit. Nam qui vecordi raptus insania, humanae pietatis jura despexerat, ferino vixit ritu per silvas, et consortia pecudum sectatus agrestia, aulici, deliciosa convivii pastus feno, potatus fluvio permutavit, quem sub hujus deformitatis aspectu hirsutum silvis et montibus septem viderunt tempora pervagatum.

Nec minus Darii postmodum regnatoris dum praeteritam furor imitatur insaniam, Daniel, Hebraeorum decus amplissimum, cum feris jejunio stimulatis includitur, et simplicis animae corpus innoxium saevius vorandum morsibus deputatur; bellua tamen facta mitis et placida, ne sanctos artus insano dente laceraret esuriens, coepit amare jam famem.

vultusque terribiles rabies mollita submittens, atque in saevis faucibus ira blandior conquiescens, genuinae feritatis immemores praedam servare docuit tunc leones.

Dic, ubi post talia tuae sunt leges, pertinax ó natura, quis toties tibi jura subtraxit? quis translatum nescire virum jussit infernum, sterili matri fecundam praestitit senectutem, ad aram sponte compulit venire pecudem, mutabilem effigiem in salis simulacrum convertit, ramos incendiis aestuantes non ardere monstravit, virgultum solvit in colubrum, per marinos fluctus pedestres patefecit incessus, pluentibus nimbis nectareum manna diffudit, ex arentibus saxi visceribus undas ejecit, ora mutae quadrupedis humana fari verba permisit, elementa defixis cursibus longa statione suspendit, volucrum ministeriis hominem pavit, et in coelum corusci equitatus ave perduxit morienti jam regi tria lustra donavit, feri praedonis in utero portum dedit esse naufrago, rore sidereo puerorum membra proluit in camino, regem vagum dumosa per pascua feris ac pecoribus fecit esse convivam, leones praedae parcere, et rapinam docuit non amare? Nempe rerum conditori omnium, cujus cuncta, seu nota, seu latentiae verbi constant machinis fabricata, sui operis subjacent fundamenta, et sequitur jubentis imperium creatura, quacumque nutu naturae traxerit divinae sententia.

Heu! miseri, qui vanis cultibus inclinati stultum sinistri cordis officium sculptis a se simulacris impendunt, factoremque proprium relinquentes, suae manus veneramur effigies, qui furor est, quae tanta menti fudit insania, ut turpem volucrem, obscenissimum bovem, tortum draconem, et semihominem canem homo integer membris adoret, et solem nonnulli nebulosis mentibus obcaecati rerum genitorem illa volunt opinione censeri, quia terrarum tractus, et spatia clarae serenitatis luce perfundens, coeli plagas ac sidera flammigera lustrare velocitate non cessat; cum ab ipsa potius instabili mobilitate, quam rapidis discursibus vagus ignis exercet, officium constet esse, quam dominum. Quippe certo dispensationis ordine custodito, nunc oritur, nunc ad occasum horis vergentibus inclinatus, vices cum nocte partitur. Nec ubique semper est constitutus, quique nulla nas-

centis vidit mundi primordia, nisi peracto sine sole die jam gemino, providus eum conditor a tertiae lucis instituisset radiare principio. Sic etiam lunae supervacua plerique vota dependunt, quam crescere semper, ac minui praefinitis mensium temporibus intuentur. Sic stellis quoque litare non desinunt, quae depulsae noctis abscessu matutinae lucis vultibus effugantur. Hic aquarum cultor est, ille flammarum. Sed species, sibi natura contrarias, non audent inimicas efficere, ne propiore discordia aut ignis ardentior latices debiliores exciccet aut impar undis ingentibus rogus subito moriatur exstinctus. Alius arboreis radicibus aras instituens, dapes apponens, ramos ac robora flebiliter orare non cessat, ut natos, domos, rura, conjugium, famulos, censumque custodiant. Lignee, ligna quid obsecras? surdis operam dependis exclamans, a mutis responsa nihil auditurus exspectas. Quae domorum constantiam illa tantum ratione sustentant, si securibus amputata, pendentia culmina tecti suffulciant, aut focis adhibita sumendis dapibus famulentur accensa. Nonnulli dementius olerum veneratores existunt, et in hortis numina rigantes arentia transplantatorum se deorum edocent veros esse cultores. Sed plura de talibus jam referre pudet, ne in sanctae religionis pagina dum numerosos stultitiae castigamus errores, aut lilia nimio decore mollissima rubus asper exurat, aut per violaria florentis campi purpurea, carduus, et spinosis armatus aculeis paliurus exsurgat. Igitur increpando jam satis est, qui humanis erroribus coli monstra derisimus, vel potius talès actus miserando deflevimus.

Nunc per incoepti juvat ire tramitis institutum, montemque sublimem firmo gradu conscendere, atque ad urbem, nostrae libertatis auctorem, totarum virium studio pervenire. Ipsa denique tranquillae domus est pacis, ipsa tutum salutis habitaculum, ipsa perpetuum libertatis obsequium. Si enim de terrena mortalis habitaculi civitate; et a mortali fabricatore fundata Poeta saecularium ita cecinit litterarum,

> **Et quae tanta fuit Romam tibi causa videndi?**
> **Libertas...**

quanto magis coelestium in civitate regnorum, quam Deus Dominus instituit fabricator, jura perpetuae libertatis esse

credemus! de qua vates ait spiritualium canticorum, *Ædificans Hierusalem Dominus*, et in sequenti nihilominus psalmo similiter explanavit, «Lauda, Hierusalem, Dominum, lauda Deum tuum, Sion, quoniam confortavit seras portarum tuarum, benedixit filios tuos in te, qui posuit fines tuos pacem», etc. Audiamus ipsum quoque rerum omnium conditorem in Evangeliis suis, sacrosancto sermone cujus esse memorarit hanc urbem: «Dico autem vobis, non jurare omnino neque per coelum, quia thronus Dei est, neque per terram, quia scabellum est pedum ejus, neque per Hierosolymam, quia civitas magni regis est» (*Matth.* v. 34 *seqq.*) Tamquam si diceret *mea*, qui apertius dissimulavit exprimere, ut humilitate sermonis culmen suae panderet majestatis. Ita enim cum doceret, admonuit dicens: «Tollite jugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum, et humliis corde» (*Matth.* xi, 29.) Hic est, ubi regia fulvis aula tholis irradiat, ubi petens accipit, quaerens invenit, pulsanti mox panditur. Hic ille, pretiosus enim lapis, qui ab aedificantibus reprobatus in anguli nitet capite constitutus. Cujus onus nimis leve sentitur, cujus jugum suave plurimum comprobatur.

Igitur per digesta quaedam veteris Testamenti miracula retulimus, quaenam Pater Filii consortio, sanctoque Spiritu secum gesserit constituto. Per digesta similiter quaedam novi Testamenti miracula referemus, quaenam Filius paterno consortio, sanctoque Spiritu secum gesserit constituto, ut deitatis una potentia inseparabili semper virtute conspicua, et simplici majestate sit triplex, et triplici majestate sit simplex. Haec est vera fides, et firma credulitas. Hanc salutem infelix Arrius habere contempsit, qui, per devios curvi callis anfractus dum rectum nititur iter avertere, tetram delapsus in foveam, caligantis tartari secutus tenebrosa est, tam sensu vacuus, et inanis, quam tempore justi supplicii ventre quoque vacuus fusis visceribus exspiravit. Demens, qui paternae divinitatis jura, nullius exemplo similitudinis coaequanda, caducis putavit gradibus computari! Inter homines namque carnali lege nascentes filius minor est patre, quoniam pater ipse, qui filium nunc praecedit, paulo ante filius fuit, et qui filius est, nunc

cernitur, cum pater fieri posse non habetur ambiguum. Sic per omnem nepotum seriem nova proles excurrit, et avorum atavi senio numerantur ingenti. Dominus, qui verbum, virtus, sapientia, et totum commune Patris, est Christus, de lumine lumen exortum, de solo solus est natus, qui nec Patre minor in aliquo, nec est, quo crescat, rebus universis excelsior, quippe qui genitus, non creatus, nomen habet pro summitate *Principium:* ita enim, secundum Joannem, Judaeis reqirentibus sese dixit esse principium. Quid ergo principium est, nisi cacumen excelsum, supra quod nihil penitus reperitur, semper in Patre permanens, qui in ipso semper manet Pater, rerumque omnium caput, unus individuae majestatis est Deus, non quia Filius hic credatur esse, qui Pater est, sed quia Filius hoc credatur esse, quod Pater est. sicut per evangelicam ipse locutus est doctrinam, dicens: *Ego in Patre, et Pater in me* (*Joan.* x, 38). Deinde consequenter adjecit: *Ego, et Pater, unum sumus* (*Ibid.* 30). Arrius, *unum*, dici audiat, Sabellius, *Sumus*, dici cognoscat; alter a Trinitate refugiens, alter ab unitate dissentiens: ambo pares errore, licet diversa sentientes. Qualiter gentilium dogmatum suis obviare dictis invicem conantur auctores, qui brachia nudis humeris proferentes exserta, nihil docendo tradere, sed tantum parati sunt longa disputatione certare. Quorum prudentia jacet inculta, quia vana est coram Domino mundanae sapientiae fragilis disciplina. Hic plus loquitur, ille plus tacet. Hic ambulando disputat, ille stando pronuntiat. Alius semper illacrymat, alius ridere non cessat. Diversis igitur modis par vesania videtur in cunctis.

Interea dum viatici laboris sarcinam sermonibus allevamus, spesque simul ac fides in ardua meum comitantur incessum, blandius ad arcis summae fastigium, deposita difficultate, pervenimus. Ecce sacrae crucis vexilla jam radiant, ecce magni regis castra piissima coruscum lumen ostendunt, flatuque sidereo tuba Dominicae stationis exclamat. Militibus suae portae patet accessus; qui militat, ingrediatur intrepidus. Janua vos aeternitatis invitat, quae janua Christus, scilicet vox paterna. Aurea perennis vitae remuneratione gaudebitis, quia coelestia Domini viriliter arma tractatis,

et in fronte decus affixum, fidelis signi sacramenta monstratis. En ego decus, et arma coelestia tua, tuae militiae pars minima bone rex, bajulo consecrata. Hic proprias me sedes accipere, hujus urbis in moenibus exigua dignum habitatione concede. Tuus semper incola, tuusque vernaculus parvo sanctae mansionis in angulo constitutus inter beati ordinis cives albo vitalis paginae postremus merear municipalis ascribi. Grandia quidem postulo, sed tibi grandia dare suppeditat magnitudo; quem ille magis offendit, qui spem dubiam de tanta pietate conceperit.

Christe, annue votis, qui morientem mundum vivificare festinans, coelitus petiisti terrena, humanam dignatus sumere effigiem, aliena quidem suscipiens, sed propria non relinquens. Hoc Matthaeus adortus imprimis, hominem generaliter expedivit. Marcus, ut leo mirabilis, per deserta vociferatus infremuit. Lucas sacerdotali religionis exordio sumpsit simi itudinem de juvenco. Joannes aquilae volantis impetu coelum verbi majestate penetravit. Quatuor isti proceres, ac praecones una te voce cantantes, ceu tempora totidem per latissimam totius mundi sparguntur effigiem. Sic apostolici quoque culminis honoris duodenus apex semper refulgens, numeris horas imitatur, et menses, ut, rebus omnibus congregatis, annus tibi militet universus. Igitur hinc vetusta memorans anti [uae mortis exordia, novam properare delector ad vitam, ut qui fletus seminavimus in Adam, laet tiam metamus in Christo, et Davidicam mereamur dicere cantilenam: *Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent. Euntes ibant et flebant mittentes semina sua. Venientes autem venient in exsultatione, portantes manipulos suos* (*Psalmo* CXXIII, 5, 6).

Expulerat serpens ille nequissimus de paradisi sede florigera primogenitum dolosis artibus virum, et illecebris blandi saporis absconditam mortem gustari fecerat mox amaram. Nec indignationis divinae sententiam solus praecepti temerator vitae damno susceperat, sed ab ipso veniens humana progenies longae mortis fuerat conditioni succumbens. Heu! conjux crudelis, et noxia! An ille magis draco perfidus homicida? Sed tu conjux quoque crudelis noxia. Proh dolor!

duo tantum fuerant aeterni. Postquam crescere coepit origo, tunc periit, clademque parturiens a semine detrimenta suscepit. Quid illa tempestate numerosa dies, ac multiplex? quid felicibus vitae spatiis nongentos proderat annos excedere, nepotumque decima senescente progenie, sui generis externum sanguinem jam videre, cum sors humanae conditionis extrema irreparabilis horae supremis cursibus occupata, licet serum, nequaquam tamen declinaret interitum, longamque temporum per aetatem vitae existens brevis, nihil esse diutinum, qui fine clauderetur, ingemeret? nec huic malo remedium spes ulla promitteret affuturum. Sed primi terrigenae meritum sepulcrale cunctas postremi quoque germinis nationes avida passim fauce sorberet, nisi pius ille rerum creator, et conditor, cui proprium est veniam delictis infundere, quam poenaliter imminere, fabricam sui operis ab ipso debilem fundamento, firmius per eumdem lapidem rursus dignaretur erigere. Ne videlicet imago, quae ad similitudinem Dei facta fuerat vivens, dissimilis haberetur ex morte, munusque venialis indulgentiae largiretur, ac poma, quae patres acerba voraverunt, filiorum obstupuere dentes, arceret, donaretque mitissimus, ac placatus, ut unde mortem peccata contraxerant, inde vitae pietas enutriret immensa. Et velut rosa suavis, atque mollisima de spinoso cespite nascitur, nil laesura matrem, quam gratia jucunditatis obscurat: ita de stirpe nocentis Evae Maria sacro veniente cum lumine, primae virginis luem sequens virgo difueret, ut quae prior natura vitiis inquinata durae necis fuerat conditioni subjecta, nascente Christo per hominem, homo quoque posset renasci per Christum originalis maculae foeditatem vetustati corporis innovatione positurus.

Haec postquam prophetica saepius vox praedixit, et Gabriel angelus Mariae jam praesenti annuntiavit, mox puellae credentis in utero fidelis verbi mansit aspirata conceptio, prolesque siderea nascendi sub lege delituit, quae cuncta suo nasci nutu concessit. Tumebant virginis sinus, et fecunditatem suorum viscerum corpus mirabatur intactum. Grande mundo spondebat auxilium feminei partus sine viro mysterium, quae nullius maculae naevo fuscata, tenso nutriebatur ventre praecordia, genitoris genitrix mox futura.

Nonus interea mensis effluxerat, et decimi lumen immortale radiabat, claruit fetu virgineo spiritalis gratiae manifesta promissio, et *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*, id est, habitavit in homine, cujus se dignatus est carne vestiri. Infans parvus, ac maximus, membris scilicet exiguus, deitate praecelsus, per hospitalis templi sinceram defluens castitatem, non laesit corpus abscedens, qui non laeserat cum venisset. Vere divinae generationis est hoc secretum, testis virginis partus ostenditur, qui materni pudoris custos, ingressus clausis visceribus, et conceptus, et creatus est. Quae novae lucis illa tunc claritas mundi totius oras implevit! quae coelo laetitia! quis ille nitor effulsit, cum Christus splendore sidereo, *velut sponsus procedens de thalamo suo* (*Psal.* XVIII, 6), Mariae processit ex utero! Cujus ita species divina videbatur praeminere, ut Davidicus ipsum psalmus ita pronuntiet: *Speciosus forma prae filiis hominum. Diffusa est gratia in labiis tuis*, etc. (*Psal.* XLIV, 3). Bene *prae filiis hominum speciosum* definivit, quia licet humanae susceperit incarnationis effigiem, filiumque hominis in evangelica praedicatione saepe dixerit, peccatum nos tamen originale foedaverat, quod ipse non habuit, qui suae nos nativitatis puritate mundavit. O pietas clemens, et facilis ad salutem! ne nos jugum diuturnae premeret servitutis pro conditione peccati, Dominus servi membra suscepit. Audiamus vocem Pauli dicentis Apostoli: *Semetipsum exinanivit, et formam servi suscepit*, etc. (*Philipp.* II, 7), quique cuncta vestit ab origine mundi, nascentia pannis involvi sua passus est membra. Et cui coelum parvus est limes, terra deficit, maris unda non sufficit, plenus mansit in corpore puerili, modico Deus recubans in praesepi. Salve, parens optima, tanti regis puerperio consecrata, qui supernis ita jugiter et infimis dominatur, ut ejus imperium, potestas, et nomen nec initium noverit habere, nec finem, quae beati ventris honore conspicuo simul et mater esse probaris, et virgo. Cui nulla penitus aequalis femina reperitur, quae tuum decus similiter praecesserit, aut sequatur, sola placens singulariter Christo, nulli compararis exemplo. Tunc angelici facunditate sermonis pastores primi gregem suum

nocturnis vigiliis servantes, natum Dominum cognoverunt, ut et pastoribus pastor mundi claresceret, et inter greges agnus genitus appareret. Igitur, ut evangelicus sermo testatur, ita pronuntians: *Et subito facta est cum Angelo multitudo militiae coelestis laudantium Deum, et dicentium: Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonae voluntatis.* (*Luc.* XI, 13, 14). Ostendit Evangelistae fidelis assertio, de cujus ageretur hic regno, quando coelestis militae multitudo Deum laudat in Christo, ut licet humana fuerit pro matris conditione creatio, deitatis tamen una communio Patrem cognosci demonstrat in Filio. Dicebant ergo: *Gloria in altissimis Deo.* Utique in altissimis gloria Dei permansit, unde Christus veniens non recessit. *Et in terra pax hominibus bonae voluntatis.* Terram credendum est homines nuncupari, de qua sumus, Domino fabricante, plasmati, qui Adam inscrepans dixit: *Quia terra es, in terram ibis* (*Gen*, III, 19). Tunc terra nostra pacem meruit post illud bellum ferale, quo cecidit, quando Christus terram nostrae carnis assumpsit. Nam si terram in hoc loco campos arbitremur dictos, et montes, quam pacem potest habere, vel praelia, mutata moles, et pigra? In homines ergo specialiter pax illa descendit, quos bonae voluntatis capaces invenerit, ut ubi studium sinceri propositi rerum scrutator et cordis esse conspexerit, illic domicilium suae delectetur instruere mansionis. Pax est enim, et ratio melioris arbitrii, contra spiritum carnis non favere certamini: sed utrumque manentem concordi jugiter puritate cum spiritus dominatione servare. Nec debemus tantum de carnis imbecillitate diffidere, ut de coelesti videamur auxilio desperare. Omnipotens enim Dominus Jesus Christus, qui Dei et hominis mediator approbatur, ut excusationem nobis corpereae fragilitatis offerret, studium tantum nostrae voluntatis inquirens, perfectionem bonae operis suae majestati servavit. Apostolica namque doctrina sic explicat, dicens: *Velle adjacens mihi est, perficere autem bonum non invenio*, quia videlicet nostrum est bonum velle, Dei perficere qui pacem suam hominibus bonae voluntatis infundit. Divinus deinde sermo prosequitur dicens:

«Cum ergo natus esset Jesus in Bethleem Judae, in diebus

Herodis regis, ecce Magi ab Oriente venerunt Hierosolymam, dicentes: Ubi est, qui natus est rex Judaeorum? Vidimus enim stellam ejus in Oriente, et venimus adorare eum. Audiens autem Herodes rex, turbatus est, et omnis Hierosolyma cum illo. Et congregans omnes principes sacerdotum, et scribas populi, sciscitavit ab eis ubi Christus nasceretur. At illi dixerunt: In Bethleem Judae. Sic enim scriptum est per prophetam: Et tu Bethleem, terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda. Ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel. Tunc Herodes, clam vocatis Magis, didicit ab eis tempus stellae, quae apparuit eis. Et mittens illos in Bethleem dixit: Ite, et interrogate diligenter de puero. Et cum inveneritis, renuntiate mihi, ut ego veniens adorem eum.» Convenienter scripturarum sanctioni concordans Christi nativitas ab Oriente fulgebat, qui implet, quod Zachariae designat oratio: *Visitavit nos Oriens ex alto.* Nam et Davidicus similia continet psalmus: *In sole posuit tabernaculum suum*, etc. *Sole* vero significat Orientem, de qua regione semper oritur dies. Quid igitur, Herodes, acutius furis? quid dementer insanis? Christum siquidem lingua profiteris, corde persequeris, metemque tetram, et nebulosae caliginis obscuritate damnatam, jucundi vultus serenitate dissimulas. Christum namque mandas inquiri non adorandum religione, quam fingis, sed necandum fraudibus, quas moliris. Erras nimis, et falleris. Illum credens tibi succedere, qui regia primus dominatur in sede, qui nec succedit penitus, nec decedit, sed aeternus solium suae possidet majestatis, legemque legis, ac negligis, qui Regi regum tua regna minaris. Caret verbis haec culpa, caret excusatione perfidia: hunc enim conaris exstinguere, quem te promiseras adorare. Minus forte delinqueres, si de Cristo nihil quaereres, quatenus homicida tantum velut ignotum hominem persequendo, non etiam sacrilegus esse Deo videris offenso. Nonne legeras eum Davidico cantico sic monentem: *Nolite tangere Christos meos, et in prophetis meis nolite malignari*? Cur ergo divinae praeceptioni parere necesse sit, ut neque Christi ejus, neque prophetae maligna quidquam improbitate sustineam? quia videlicet spiritali consecratos unguento nefas grandes sit contu-

meliose tractari. Quale nomen habebit hoc crimen, ut ipsum Dominum Christum, a quo Christi sunt nuncupati, ipsum vero prophetam, á quo verax prohetia descendit, tuis ambias dolis interfici? Nonne David, mandatis Domini servientem, debuisti sectari, qui Saul in speluncam, qua latebat, ingressum cum ita cogeretur exstinguere, ita respondit: *Absit a me omnino hoc, mihi non contingat a Domino, si fecero verbum istud domino meo, christo Domini mei, ut inferam manum meam in eum, quia christus Domini hic est.* Et ille quidem pepercit inimico, se volenti perimere. Tu autem insidiaris Domino, qui mundi natus est ad salutem. Qui si nullis, ut immemor, veterum tangebaris exemplis, ob hoc saltem parricidalis conatus debueras arma relinquere, ne sceptri quod gerebas, dejiceres potestatem, qui unctus agnosceris, persequens unctionis auctorem. Ne tamen nominis tui cruenta perfidia tanti sceleris a satietate discedat, sub honore crucis aethereo, sed crimine tuae gentis infero, quod frustra saeaviens tu moliris, Herodes alius post videbit.

Evangelicum ergo sequens ait ita capitulum: *Qui cum audissent regem, abierunt. Et ecce stella, quam viderant in Oriente, antecedebat eos, usque dum veniens staret supra, ubi erat puer: videntes autem stellam gavisi sunt gaudio magno valde, et intrantes domum invenerunt puerum cum Maria matre ejus, et procidentes adoraverunt eum, et apertis thesauris suis, obtulerunt ei munera, aurum, thus, et myrrham.* Quid est hoc, ut praecederet eos stella, quam viderant, nisi ut, ducatum parvi sideris intuentes, materiam pleni luminis invenirent? Adoraverunt autem, quia vere venerant adorare, quod Herodes se mentiendo facturum non meruit obtinere. Nisi enim veris adoratoribus Dominum non conceditur adorare; sicut ipse Dominus noster ad Samaritanam mulierem locutus est, dicens: «*Vos adoratis quod nescitis; nos adoramus quod scimus, quia salus ex Judaeis est. Sed venit hora, et nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu, et veritate. Nam et Pater tales quaerit, qui adorent eum.* Licet ergo Dominicae verba doctrinae manifesta sint et aperta, quod Dominum nisi veritas non adoret, debemus tamen vim sermonis diligentius perscruta-

ri, qui sit: *Venit hora, et nunc est quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu, et veritate.* Arbitror itaque justa sensum, quem meae Deus parvitati largitur, quod per significationem praesentis temporis, quo se palam mundo monstravit, in se patrem dixerit adorari. Sic enim sequentibus patefecit alloquiis, dicens: *Judicium omne dedit Filio, ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem.* Magnifice vero postquam dixit *in spiritu*, adjecit *et veritate*, quoniam spiritum Dei gerentes veritas sequitur, alienum fallacia comitatur. Declaratur et in hac Magorum persona mysterium. Per illos namque gentiles et advenas ad se Dominus noster Jesus Christus ingressos gratiam futurae legis ostendit, quod omnibus ad se gentibus venientibus aditum jam pararit. Ita enim et per prophetas suos, et per seipsum noscitur locutus. Per prophetas quidem licet saepius ista praedixerat, Davidico tamen testimonio sic explanavit: *dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te, postula a me, et dabo tibi gentes haereditatem tuam.* Haereditatem dixit, qui per novi gratiam Testamenti Domino parabantur acquiri. Per seipsum in Evangelio, tamquam bonus pastor, ita promisit: «Et alias oves habeo, quae non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum ovile, et unus pastor.» Nec devotionem munerum divino caruisse nutu credamus. Nam per illas species merito variae significationis oblatas Christi potentia patuit declarata. Aurum namque, si diligentius inquiramus, quid pronuntiet attributum, sine dubio tam praeclara materies, et opulenta metallici splendoris irradians, utpote regi memoratur illata. Sed in hoc rege duplicem fatemur esse substantiam. Christus enim et specialiter regnat in coelis, et carnaliter natus est rex Judaeis. Thuris munus, quia religioso libamini illud olim proficiebat, incensum Christo datur, ut Deo. Myrrha vero, quae tumulandis est apta corporibus, humanam morituro per carnem sepulcrali lege. Ipsa quoque trinae quantitatis oblatio cultum catholici dogmatis pronuntiabat ex numero. Quippe qui Deus omnipotens, qui praeterita conspicit, ac futura, semperque manet, mansit jugiter, ac manebit, triplicis in una deitate virtutis in eorum temporum cursu rerum

omnium posuit fundamentum, quamquam praesentia sub ejus oculis semper universa consistant, qui nec vetustatis senium, nec juventutis suscepit incrementum. Sed quod semper est, idem esse non desinit. Nam potestatis suae nomen excelsum Moysi sollicite perquirenti, ut Israeli populo nuntiaret, de flamma rubi ardentis, hoc edidit: «Ego sum, qui sum. Et dixit: Sic dices ad filios Israel. Qui est misit me ad vos.» In Evangelio nihilominus ad Judaeos Abraham sibimet praeponentes antiquitate, sic inquit: «Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum.» Vide distantiam utriusque substantiae, Deum discernentem, et hominem: *Abraham*, dixit, *antequam fieret*, de seipso non dixit, *Ego fui*, sed *Ego sum*, quoniam divinitatis esse est, non fuisse, quae via semper aeternitate consistens, nec initiis oritur, nec terminis explicatur. Tempus enim a Deo est, non Deus a tempore. Lectionis itaque sermo prosequitur: «Et responso accepto in somnis, ne redirent ad Herodem, per aliam viam reversi sunt in regionem suam.» Debemus igitur imitari nos etiam Magorum facta fidelia, et sicut illi somno crediderunt, nos evidentissimis aspectibus jam credamus, quatenus qui Christum signo Crucis praelucentem repertum meruimus adorare, eidemque de thesauris nostri cordis munera trinae laudis offerre, jam minime revertamur ad hujus mundi principem, qui nos ante seduxerat, deceptorem. Sed priorem semitam relinquentes, per illius callis secreta pergamos, qui ad coelestem patriam gressus dirigit confitendo. Dehinc per ordinem talia gesta narrantur:

Tunc Herodes videns, quoniam illusus esset a Magis, iratus est valde, et mittens occidit omnes pueros qui erant in Bethleem, et in omnibus finibus ejus a bimatu, et infra, secundum tempus, quod exquisierat a Magis. Igitur a Magis, quos crediderat illudendos, illusus, dissimulatos motus ira praecipiti rex impius publicavit. Si regem dici conveniat, qui nec pietatem tenuit, nec suos regens animos temperavit. Sed leo saevissimus, et cruentus, cui si tener quiverit forsan agnus auferri, in totum parvi sanguinis gregem impetus ferinos exercet, pecusque mollissimum mandit, lacerat, decerpit exstinguit; stant eminus fetae miserrimae pignora vocantes

frustra jam perdita, crebrisque balatibus inanes auras exagitant. Sic Herodes de Christo stimulatus ablato, parvulorum catervas elidere sanguinolenta non destitit tyrannide. Quonam, rogo, crimine simplex morti turba succumbit? Cur qui vixdum modo sunt geniti, digni sunt jam puniri? furor est in cruento rege, non ratio, qui primis vagitibus inimicus, et innumerum patrare nefas agressus, puerilis millia mactavit aetatis, unoque luctu tot simul genitrices orbavit. Haec effusam vultibus comam miseranda dilacerans crinalis damni foeditate nudum verticem sauciabat. Illa madidas lacrymosis imbribus genas unguium protervitate sulcabat. Duris alia pectus sanguinolentum verberibus infelix mater caedebat, nec jam modo mater, super unici gelidum corruens cadaver exstincti abscissas uberum venas, lactis copiam, cum cruore fundebat. Nemo calamitatis illius tam varias, tamque multiplices potest imagines expedire. Ubi diversis generibus lamentorum dolor aderat non diversus. Quis tibi sensus, quaeve fuit mentis intentio, non jam tyranne, sed lanio? quos fremitus eructabas accensus, cum insontium vulnera parvulorum ex arce summa prospiciens, vastum pelagus lacrymarum cerneres inundatione collectum? Inter necatos tamen infantes, quos occubuisse certum est, non perisse, quamquam Christus abfuerit, absens esse non potuit, qui periculis sanctorum semper insertus, alienis pro se corporibus irrogata pio motu sentit in se supplicia.

Cum jam aetate proficiens annos duos gereret supra decem, cujus numeri de carne traxerat quantitatem aevum scilicet temporale humana ratione percurrens, senioribus seniorem esse prudentia, magistris magistrum pandebat esse doctrina, ut legis suae manifestus interpres, quantus esset interior, demonstraret.

Nec post longam temporum moram (quaenam potest esse mora temporibus, quae volucri cursu fugacia, nondum veniunt, jam recedunt, ut evangelista significat?) «Ipse Jesus erat quasi jam annorum triginta, ut putabatur filius Joseph;» praeclare nimis utrumque verbum (*quasi* et *putabatur*) divinitatis servabit. Sicut enim quasi triginta videbatur annorum, cum sit aeternus, ita Joseph putabatur, cum sit ex vir-

gine procreatus. Tunc Jordanis ad fluenta baptizaturus accessit, expetens quod venerat, ut donaret, abluendus qui veniebat abluere. Hunc Joannes Baptista conspiciens, quem matris in utero senserat, dum lateret, jam Christi conscius affuturi, prophetiae munus exercens, licet loqui non posset, tamquam muti patris a silentio temporali descendens, proclamare coepit, et dicere: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Cum dicit, *tollit*, ostendit, eum non habere, qui tollit quod quidem tulit, non ut ipse gereret, sed ut ipse deperderet. Sicut tenebris nocturnae caecitatis ortum radiantis diei subito videmus infundi, nec tamen caliginis tactu, quem decutit, splendoris sui gratiam lux amittit, ita Dominus Jesus Christus, humani generis delicta suscipiens, non tenuit, sed fugavit. Nam ut ignis metalla sordium consummatione clarificat, ita nos ab originali contagio sua bonus opifex flamma mundavit. Tunc immaculatus aquas ingressus in se nostram lavit illuviem, nihil habens proprium, quod lavaret. Ipsos denique latices sacri corporis majestate purificans, beavit gurgitis lympham, honorem Dominici baptismatis consecutam. Senserunt tremendam deitatis undae praesentiam. Pontus recessit a littore, fluvius remeavit in fontem. De quibus propheta cantitans, haec designat: «Mare vidit, et fugit, Jordanis conversus est retrorsum. Quid est, mare, quod fugisti, et tu, Jordanis, quia conversus es retrorsum?» Evangelicae lectionis ergo textus ita prosequitur: «Baptizatus autem confestim ascendit de aqua, et ecce aperti sunt ei coeli, et vidit Spiritum Dei descendentem, sicut columbam venientem super se. Et ecce vox de coelis, dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.» Consideremus attentius, quantum reveletur et in hoc loco mysterium. Postquam enim Dominus de aqua baptizatus ascendit, mox aperti sunt coeli. Quomodo mox aperti sunt Christo, cui super sidera domus, numquam coelum videtur occlusum? Sed arbitror, quantum pietas ejus meis sensibus aspirare dignatur, quod ideo tunc aperti sunt coeli, quando Dominus ascendit ab aqua baptizatus, ut suis misericors doceret exemplis, homini, cujus effigiem sumpsit, coelorum regna tunc pandi, cum meruerit spiritalis aquae consecratio-

ne perfundi. Quod autem Spiritus Dei super eum in specie columbae descendit, ostenditur, quanta sit ejus bonitas, mansuetudo, simplicitas, per volucrem, fellis amaritudinem non habentem. Et ne corporaliter visus esse nesciretur Deus, voce Patris asseritur dicentis: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* Praeclarus iste dilectionis affectus plenam catholici dogmatis continet firmitatem, unamque Patris, et Filii, pronuntiat esse virtutem. Charitas enim, quae in Deo consistit, a similitudinis et aequalitatis spiritu non recedit. Nam qui dixit sui lege mandati: *Diliges proximum tuum, tamquam teipsum,* docuit, diligentis et dilecti nullam fieri oportere distantiam. Nam et in sequenti verbo, quod addidit, *in quo mihi complacui*, intelligitur potestatem unius deitatis explanasse communem. Plus est enim *complacui* dixisse, quam *placui*, quia *complacui* convenientiae verbum est, et geminae cernit adhaerere personae. Quod ideo vox coelestis expressit, ut et Pater in Filio, et Filius complacuisse videatur in Patre. Nam et ipso tam paternae vocis, quam Filii baptismatis, vel Spiritus advolantis consortio congregato, Trinitas uno fulsit ex Deo, quo dignus non meretur existere, qui numeravit Trinitatem.

Tunc ductus est Jesus in desertum a spiritu, ut tentaretur a diabolo. Et cum jejunasset quadraginta diebus, et quadraginta noctibus, postea esuriit. Et accedens ad eum tentator, dixit ei: «Si Filius Dei es, dic, ut lapides isti panes fiant.» Igitur tentabatur a diabolo, fidei semper inimico. Nemo enim sibi manifestam rem discutit, nisi qui, fallaci plenus ingenio, compertae veritati non credit, sicut ipse diabolus, qui postea quam Jesum paterni claritate sermonis Dei Filium esse cognovit, ejusdemque potentiam singularem quadraginta diebus et quadraginta noctibus nihil vescentis expavit. Licet Moyses similiter, et Elias totidem dierum sustinuerint, noctiumque jejunium. Sed illos alieno fultos auxilio, quamquam suo merito noverat haec fecisse. Jesum propria cernebat operari virtute. Spem repente vanissimam stultae tentationis arripuit, quia Dominus esurivit. Nec audebat aggredi divinitatem, nisi mixtum videret hominem. Mox antiquas molitus insidias ciborum, improbus dolos fallacia suscitavit

assueta. Demonstransque lapides suas magis epulas serpens ait: «Si filius Dei es, dic, ut lapides isti panes fiant,» quasi non posset hoc facere, qui tale jugiter opus exercens, de saxeis terrae visceribus producit segetem frugati victu praegnantem, et spicea messium densitate cautis nutrimento crescente panis uberem cibum de lapidum fecunditate largitur. Sed maluit sapientia singularis gloriam mirabilis facti contemnere, ne petitionem tentatoris admitteret. Deus enim credentes suscipit, tentantes excludit. Nam populus Israel ob hoc Deum legitur offendisse quam maxime, quia beneficiorum ejus oblitus, tentare ausus est eum, ut cum desperatione peteret epulatum. De quorum Moyses in libris suis incredulitate non tacuit. Et David ita memorans breviter explanavit: «Et tentaverunt Deum in cordibus suis, ut peterent escas animabus suis. Et male locuti sunt de Deo, et dixerunt: Numquid poterit Deus parare mensam in deserto?» etc. Quid enim illi potest esse difficile, qui pro inmensa rerum omnium possibilitate vocatur omnipotens? Respondens autem Dominus Satanae, sic dixit: «Scriptum est: Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei.» Apta nimis, et competens data est inimico responsio. Nam percunctanti, si filius Dei esset, velut homo respondit, quatenus per eum potius vinceretur, quem videbatur aggressus. Quo audito, fractus, et debilis, arma tamen audaciae non deponit. Et duxit illum diabolus, et ostendit ei omnia regna orbis terrae in momento temporis, et ait ei: «Tibi dabo potestatem hanc universam, et gloriam illorum, quia mihi tradita sunt, et cui volo, do illa. Tu ergo si adoraveris coram me, erunt tua omnia». Quid mirum, si perversa sit locutus miser, qui ne rectas vias incederet, serpentis torti effigiem sumpsit, regni fragilis, et caduci Christum aestimans cupiditate contingi, qui validum potius, et aeternum suis venerat collaturus? Aut ille divitias saeculares dignaretur acquirere, qui docere venerat, ut perirent. Monstrumque coelo dejectum adoraret, cui thronus est coelum, terra subpedaneum, mundus omnis obsequium, quem nullus audet aspicere, et cunctae summissis vocibus laudant super sidera potestates. At iterum Dominus eum tali responsione confudit, dicens:

«Scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies,» adhuc ex humana cernitur respondere persona. Dedignatus scilicet infirmum rebellem virtute majori potentiae subjugare. Licet hujus quoque verbi livor ille vipereus congressione dejectus nondum deposuerit temeritatis ingenium, sed trisulca linguarum vibratione confidens contra victricem Trinitatis manum tertio caput erigit sauciatum. «Tunc assumpsit eum diabolus in sanctam civitatem, et statuit eum supra pinnaculum templi, et dixit ei: Si filius Dei es, mitte te deorsum: scriptum est enim, quia angelis suis mandavit de te, et in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.» O quantum caecitatis atque caliginis nigro semper dominatur in pectore, mensque tenebris propriae malignitatis obscura, nescit indeprehensem custodire fallaciam! Ecce dicens: *Si filius Dei es*, ostendit, hoc se nescire. Cum quaerit dicens iterum: *Angelis suis mandavit de te*, confitetur, hunc esse, quem cernit, sed ancipitis usus varietate sermonis simulator, ac dissimulator inventus, mendax suis artibus approbatur. Nec solius fallaciae, sed etiam stultitiae domus est cor malignum. Quid enim poterit ineptius reperiri, quam ut illum crederet licet alta sublimis templi fastigia, et cacumen excelsi pinnaculi saltu formidare praecipiti, qui ut planis videtur in terris, de summa coelorum arce descendit? de quo clamat David, et dicit: «Et descendit, et inclinavit coelos,» simul humillima continens, et altissima non relinquens. Igitur deficientis audaciam sic eloquens perculit vox divina: «Scriptum est: Non tentabis Dominum Deum tuum.» Hic Dominum Deumque se esse jam pandens, tales ultra conatus assumere prohibet tentatorem, suis nos admonens pius doctor exemplis, spiritum, vetustae malignitatis artificem, illic humanis procul dubio subjacere virtutibus, ubi fuerit Deus simplicitati puri cordis infusus. Ait enim lectionis instructio: «Tunc reliquit eum diabolus, et ecce angeli accesserunt, et ministrabant ei.» Videtur, ut arbitror, in hoc diaboli fugientis abscessu, et ministerio consequenter angelico quamdam paschalis gloriae declarare praecedentibus signis imaginem. Nam sicut victis tentationibus, depulsoque diabolo, praebuerunt angeli ministerium Salvatori, sic contume-

iis Judaeorum, et poenis beatae crucis passione contemptis, ipsaque diaboli fraude, et morte calcata, surrexit ab inferis, evectus est astris, et consueto majestatis imperio Christus ab angelis adoratur in coelo.

Exin discipulos ex piscatoribus quosdam sibimet sociavit accitos, humanas deinceps animas piscaturos, quae lubricam sectantes mundi laetitiam, tamquam natantes vias ponti fluctuantis incertas per voluptuosos lapsus vagis cursibus erraverunt, talesque vitae conciliavit aeternae, quos nec generosae prosapiae ortus terrenae nobilitatis inflaret, nec nitor eruditae facundiae gloria vanae garrulitatis extolleret, sed quos sanctum vitae simplicis institutum superba nimis humilitate conspicuos coelo faceret jam vicinos. Namque Deus omnipotens stulta mundi potius elegit, et infirma, renuens, quae sapientia videntur, et fortia, quia sicut Paulus apostolus doctor egregius: «Quod stultum est Dei, sapientius est hominibus, et imbecille Dei, fortius est hominibus.» Et confestim iterum dixit: «Quae sunt stulta hujus mundi, elegit Deus, ut confundat sapientes, et infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia, et ignobilia mundi, et contemptibilia elegit Deus, et quae non sunt, tamquam non sint, ut ea, quae sunt, destrueret.»

Quin etiam salutem celerem misericors cupiens adhibere Salvator, orandi quoque modum precesque constituit. Judex piissimus breviter vult rogari; quo citius annuat supplicanti. Sic orandum ergo docuit patrem, suum scilicet pro natura, nostrum vero pro gratia, honorem proprium largitus hominibus, ut, quod solus habet egregium, cunctis largiretur indultum. *Pater noster, qui es in coelis.* Qui coelorum perpetem regnatorum patris audemus nomine nuncupare, primum debemus advertere, non separatim singulis, sed communiter universis domum tanti muneris attributum. Nam quasi semotus a caeteris, et secretioribus habitans latenter in locis, Dominum quilibet verbis hujus orationis imploret, non inquiet, *Pater meus*, sed *Pater noster*, quoniam soli Christo debetur hoc verbum, cujus proprie pater est Deus. Quamquam enim in omnibus Evangeliis hoc habeatur ascriptum, in illo tamen evidenter Dominus Jesus in capitulo juris

sui potentiam singularem docuit, a populari permixtione discretam, ubi discipulos confortabat alloquens: *Vado ad Patrem meum et Patrem vestrum.* Quod ait *meum*, hanc sibi specialem gloriam congrue vindicavit; quod ait *vestrum*, generalem gratiam communiter cunctis esse patefecit. Similitudinem faciamus hic aliquam, ut ex humanis divina capiamus. Ponamus igitur quempiam nobilem virum, cui Filius unicus, et aliquanti sint famuli. Numquid ob hoc; quod paterfamilias appellatur, potest apud eum servorum, ac filii par dilectionis esse conditio, cum et ipse filius Dominus probetur esse cunctorum? Nos igitur utimur hac oratione, non Christus, quoniam prece hujus supplicationis ipsum quoque deposcimus, qui cum Patre unus est Dominus coaeternus. Dicentes itaque *pater noster,* confitemur, nos omnes in ipso fratres exsistere. Cujus nominis non debemus affectum mutae charitatis expulsione contemnere, nec originalis odii monumenta sectari, quo Cain, germani sanguinis fusor, parricidalis maculae factus est inchoator. Sed mansueti spiritus igne ferventes carnalis ponamus nequitiam vetustatis, et novo homine gratulemur induti. Ne cum coeperint a coelestibus opera degenerare terrena, tanto patre videamur indigni, qui Christo nos duce sacra natos adoptione suscepit. *Sanctificetur nomen tuum.* Sanctificatio quae potest aestimari, qua Dominus sanctificari valeat, qui cuncta sanctificat, nisi ut cor pium, mite, placidum, castum ad ejus praeparemus ingressum? quatenus tali domicilio deluctatus sanctificationis suae in nobis operetur augmentum; qnemadmodum ipse Dominus noster Jesus Christus in discipulis suis se clarificatum esse memorabat, qui clara semper divinitatis luce fulgebat. Nam in Evangelio secundum Joannem, dum pro discipulis supplicat patri, inter diversa, quae prosecutus est, verba sic inquit, *Et clarificatus sum in eis* scilicet qui claritatem suam in eis inveni. Ubi ergo et sanctificationis suae signa repererit, sanctificare se ibidem dicit. Pietas enim illa, sine modo mitissima, sibi conferri pronuntiat, quidquid suis famulis ipsa fructificat. Similis itaque sensus ostenditur, et ut se benedici praecipiat, cum ipse potius universa benedicat. Namque trium puerorum in camino canentium ab om-

ni creatura per ordinem benedicendum Dominum generalis hymnus exclamat. *Adveniat regnum tuum.* Regnum advenire deposcimus regnatoris, qui regnare non desinit, ut fallacem hujus mundi principem pro praesumpta puniat tyrannide, solusque, qui solus est, suum demonstret imperium, nec morte constrictum, nec temporibus consumendum. Nescit etenim tempus lucis illius dies sine nocte continuus, ubi fortissimus miles, adorato Christo, diversa mundi post pericula praelio victor exsistens caesariem beati capitis ornaturam perpete nobilitatus gratulabitur jam corona. «Fiat voluntas tua, sicut in coelo, et in terra.» Praecedentis et hic continentiae sensus videtur intelligi, quod jugibus dies, noctesque precibus debeamus exposcere, ut illius coelum, terramque voluntas adimpleat, qui nusquam vult esse nequitiam, quo dejectum coelo diabolum nec terra patiatur infensum, nec terrenam corporis nostri substantiam, tamquam limo concretam; saevus coluber, ut escam suae voracitatis invadat, ac pessimis nos suasionibus involutos squamosis nexibus amplectatur, et ambiat, donec lethalibus venenis inebrians miserabilem vitam lambendo consumat. Ideoque Dominum deprecemur assidue, ut animam pariter in nobis tueatur, et carnem; altera namque coeli pars sumus, altera terrae semen exsistimus. «Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.» Panis alimoniam quotidiani petentibus tripartitus intelligentiae sensus aperitur, quamquam scripturas divinas sic oporteat omnes adverti. Ergo secundum litteram specialiter frumentarii germinis panem vescendi videmur gratia postulare, et moraliter ut servi Dominum deprecamur, quo diurnam consequi mereamur annonam, dum tam utriusque rationis formam de spiritali noverimus procedere disciplina. Ob hoc enim epulas victuales quotidie jubemur exposcere, nequid in crastinum reservantes, dubitare de divina pietate cernamur. Quod tamen ita laboriosum probatur, et arduum, ut a paucis viris, atque rarissimis talis queat regula custodiri. Namque Dominus ipse fidelis in omnibus, qui filios Israel productos ex Ægypto per annos in eremi sterilitate quam plurimos, sabbatico tantum parentes, quotidianis dapibus gubernavit, hoc et nobis, si fides non deficiat, se datu-

rum evangelicis sermonibus compromisit, alloquens suos ita discipulos inter alia, quae docebat: «Nolite ergo solliciti esse in crastinum. Crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi.» Si vero plenius spiritaliter dicta, de quibus loquimur, velimus agnoscere, sentiemus, hunc panem divinum esse sermonem, a cujus substantiali doctrina si vacans animus vel paululum jejunaverit, magnae famis penuriam sustinebit. Distantia siquidem non pusilla inter spiritales epulas et corporales exsistit. Has enim parcius edere, illas numquam praecipimur recusare. Hic abstinentia salubris, illic aviditas fit vitalis. Denique David meditationem Dominacae legis exercenti die ac nocte beatitudini se his verbis praedicat inhaerere: «Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentiae non sedit, sed in lege Domini voluntas ejus, et in lege ejus meditabitur die, ac nocte.» Haec meditatio nimirum saturat, et delectat, tamquam mellis crassa dulcedo, quae licet alvum cito vescentis adimpleat, nectarea tamen suavitate naturae numquam probatur horrere. Audiamus hic etiam, idem propheta quid dicat: «Quam dulcia faucibus, meis eloquia tua, Domine, super mel et fovum ori meo!» Perfecte verba legis definivit intelligi, cum faucibus dulcia dicit esse, non auribus, haec super mel, et favum, ori, non auditui ministrari. Nam et surdi, quibus auditus minime suffragatur, praeceptis coelestibus per oris officium legentes implentur similiter, et Apostolus ad Corinthios usus epistola, manifestavit, spiritales epulas esse doctrinam: dicens: «Et ego, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, quasi infantibus in Christo vobis potum lac dedi, non cibum. Nondum enim poteratis (I. *Cor.* III, 1, 2).» Quis dubitet, solusque ambigat, haec omnia spiritaliter figurari? neque enim fuisse illos infantes, aut lactis ab Apostolo nutrimenta sumpsisse, vel stultus aliquis poterit arbitrari. Sed incipientes verba legis haurire, ac paulatim divinis imbui institutis, lactea velut infantes ebibere primordia scire convenit, quia sicut salutaris cibus est bona doctrina, sic noxius est maligna. Ideo Dominus discipulos monebat a fermento Pharisaeorum, et Sadducaeorum spiritaliter se cavere: sciens, acidi dogmatis viros totius dul-

cedinis ubertatem parvo tactu corrumpere, quoniam secundum quod ait idem Paulus apostolus, *Modicum fermentum totam massam corrumpit:* nam etsi corpus Domini nostri Jesu Christi magis esse credamus hunc panem, ab spiritali nihilominus ratione nequaquam noscitur declinare, maxime quia talis epulatio, vel talis oratio nulli gentilium, nulli Judaeorum, nisi solis divinitus traditur Christianis. *Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Si diligentius petitionis nostrae vota metiamur, vel tribuenda nobis indulgentia, vel neganda propriis dignoscitur exemplis. Hoc enim sperare jubemur a Domino, quod cernimur dimisisse conservo. Quippe quos paris eadem lex conditionis astringit, ut debitores sicut esse nolumus, ita nec habere cupiamus. In aliorum namque personis aut absolvimur, aut ligamur. Quod si putatur incertum, de quibus debitoribus hic agatur, ponenda est excusationis infirmae materies, et seu fortassis in culpa, sive pecunia, vel in quocumque tibi frater reus fuerit, hoc relaxa. Nam et non tam delictorum crebra praesumptio, quam pecuniariae quantitatis inhonesta tractatio plurimis ostendit apud Dominum nexibus involutos. Quisquis enim, prout facultas virium ponderatur, egenti fuerit inhumanus, Deo, quae sua sunt, inficiatus, abjurat, cujus pietas infinita miserorum sic tuetur angustias, ut quidquid pauperi dispensatio benigna largitur, sibi profecisse testetur. In votis etiam, quae promittimus, divina beneficia consecuti debitores exsistimus, donec ea fideli mente solvamus. Haec igitur, quae de pecuniariis dicta sunt debitis, etiam de caeteris peccatorum generibus diversis, quibus aeterno judicio tenemur obstricti, sentire nos convenit: scientes, ob hoc aerariam similitudinem flagitiis comparatam, quoniam *radix omnium malorum est avaritia* (I *Tim.* VI, 10), sine cujus semine vitioso nulla propemodum scelera generantur in malo. Hic homicidium perpetrat, ut innocenti, quod affectavit, eripiat. Alter praemio sollicitatus accepto mendacis testimonii fit jurator. Nonnullos ad lenocinium adulterini commercii coitus foedae redemptionis impellit. Alii furto se maculant, alii depositum negant. Sunt istis et plura similia, quibus amica semper fames auri commilitat. Nullum tamen crimen

facile admittitur, cui pecuniae ministerium minime suffragatur. Igitur divinae pietatis munus indepti, impunitatem coelestis indulgentiae consecuti, quod accepimus, invicem non negemus, ne majoribus absoluti, cum parva non resolvimus, maximis iterum vinculis implicemur. Moxque Dominus ille misericors donator, debiti non exactor, qui talentorum nobis decem millia relaxavit, si propter denarios centum senserit nos strangulare conservum, saevis tradi tortoribus cuncta jubeat exigendo; inque carceralem detrusi custodiam penitus egredi non sinamur, donec luamus universa usque ad modum ultimi quadrantis amissa. *Et ne nos inducas in tentationem.* Non quod Dominus qui lucis via, pacis et semita, in laqueos quemquam tentationis inducat, sed abhorrens divinis monitis non parentes, cum eos deserit, introire permittit. Omnes enim, qui lubrica sectantes mundi contagia retibus deliciosis inclusi, luxus blandae perditionis affectant a Domino, qui purae virtutis amator est, derelicti, pergunt ingredi, qua se tentatio voluptuosa pertraxerit. Ab hac igitur pedem retro nitamur abducere, semitam potius conterentes angustam, quae tenui calle multis incognita coelestium regnorum subit arduam latenter ad portam. *Sed libera nos a malo.* Cum liberari nos a malo deprecamur, bonum esse, quem petimus, ut nos liberet, confitemur. Nec immerito sectandus iste, qui liberat, ille fugiendus est, qui trucidat. In hoc enim per bonos fructus arbores vitae, in illo per malos radix praevaricationis antiquae actus. Namque fructus intelligi evangelica lectio declaravit, ubi Dominus varias diversorum mentes aperiens, ex suis quemque fructibus, id est, ex operibus jussit agnosci, dicens: *Ex fructibus eorum cognoscetis eos.* Siquidem quanta distantia coelum separatur a terris, ignis ab aquis, lumen a tenebris, pax a bellis, vita nihilominus a sepulcris, tantum magnae remotionis abscessu longius bona discernuntur a malis. Duplex etenim semper electio deliberationis nostrae famulatur arbitrio, quo vel dextrum teneamus tramitem, vel sinistrum; non ignari, nec dubii, dextram semitam esse justorum in Abrahae Patriarchae sinu laetantium: laevam vero profundis impiorum suppliciis deputatam. Unde nullus ad alterum per tam grande chaos, et

abruptae molis inmensum valeat transmeare periculum. Haec est igitur nobis libertas optabilis, ut oves et agni summi pastoris si fuerimus digni censeri, torvos mereamur lupi morsus evadere, atque suavissima Cristi per pascua largi floris amoenitate gratissima vitam carpere jam securam.

Prima Dominus nuptiis interesse dignatus virtutis suae documenta patefecit, ubi conviva praecipuus divinam reserans potestatem, non pasci visus est, sed pavisse. Defuerant namque vina solemnibus, et inter epularum cumulos ferculis aggregatos, tantum vacuati calices mera siccitate torpebant. Terrenus abscesserat potus, scilicet ut coelestis intraret. Convertit Christus ergo tunc latices in vini speciem transeuntes. Amiserunt aquae, quod natae sunt, aquis indigentes ad potum, undaque nobilior facta, quam genita, colorem mutavit pariter, et nomen. Cunctis denique mustum dulce rubebat in poculis, ac per omnium jucunda mensarum captos suavitate convivas haustus fluminei nectaris ebriabant. Stupebant fontium ministri sex hydrias, quas aquis impleverant, vino redundante fuscatas, subitaque Christi tota fervisse vindemia, quippe qui vitis aderat virtutis, colona, nata fructifera sub aethereae frondis umbraculo, nutriens racemos spiritalis pampini semper amoenitate victuros.

Deinde regulus quispiam Domino flebiliter supplicabat, ut aegrum morientis filii relevaret incommodum, deque sede corporea anxiantis animam labi prohiberet infirmam. Tunc divinae potestatis humanitas, quae credenti nil denegat, nec domum dilatione suspendit, quod comitatu fidei non recedit, plenam puero sospitatem voce praestitit, sermone concessit. Ita namque respondit: *Vade, filius tuus vivit.* Quam imperiosa Domini potestas est, quamque magnifica! non victurum annuit, sed jam vivere designavit. Hoc enim divinitatis est singulare, ut omne cernat praeteritum, quidquid decreverat affuturum.

Inde per diversas urbes, et compita, perque rura, et vicos, et castra, salutiferos gressus accommodans, cuncta depulsis morborum vitiis membra sanabat.

Cum repente de medio stipantis turbae concilio varia

leprosus infelicitate perfusus, et obsceno factus candore miserior, Dominum, sic inquiens, postulabat: *Domine, si vis potes me mundare.* Non fuit supplicis isto parva fides in verbo, qui suae mundationis effectum in divina tantum voluntate credidit institutum. Namque, ut eum Dominus sacra contigit manu, dicens, *Volo, mundare*, confestim bicolor aegritudo discessit, ponensque maculosae cutis horrorem peregrina corpus caruit foeditate. Cernebatur a populis repentino mutatus auxilio, sanamque proferens jam figuram, vera magis in specie quoque, minus agnosci visus est in colore.

Petri socrum violenter affectam, correptis igne visceribus, anhela febris urgebat, validique lampas ardoris aestuantibus acriter medullis insederat. Pendebat sors animae trepidantis ambigua inter funus et vitam, gelidaeque mortis adventus nimis coquebatur flamma membrorum. At ubi Dominus aegram periculis involutam tactu salutifero visitavit, lethale subito fugit incendium, vivaci fonte restinctum, surgensque mulier sospitata, sedulis officiosa servitiis, quae modo languerat, sui medici fit ministra.

Quin etiam diabolicae severitatis insaniam a membris saepius humanae misericors collisionis exclusit, ne in divinitatis opus insertus saeviret spiritus non divinus; passimque catervis innumeris usum corporis sauciati morbis fugientibus reformavit, atque varia populos clade languoris periculo deficiente subtraxit.

Dein littoreas arenosi callis oras obambulans, parvae lintris tabulata conscendit, ac, discipulis comitantibus, coeperat transfretare. Cumque motu carbasi tumentis impulsa proculia littore veheretur jam carina, surgit hyems immitis, et aspera, totum mare funditus procellis exagitans, ac puppim, fluctu recedente submersam, undis iterum tumentibus allevabat. Turbaverat moestos salus desperata discipulos, nullumque remedium in sua prorsus arte consistere fateri cogebantur et nautae; cuncti se denique jam perire, et aut tabularum tractibus inhaerentes, aut brachiali remigio pervolutos scopulosis credebant naufragos littoribus collidendos. Christus autem, verus gubernator, ac providus, modico

servicali suffultus, fluctuanti dormiens quiescebat in puppi, sopitus corpore, pervigil majestate, qui secundum prophetiam Davidicam: *Non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel.* Cumque discipulis una simul voce clamantibus, *Domine, libera nos, perimus*, exsurgit suscitatus, ventis imperat ut quiescerent, mari praecipit ut taceret, subitoque ponti pariter iter et aeris inopinata temperies praesentiae proditrix fit divinae. Quid igitur convenit illa de tempestate censeri? Numquidnam pelagus saevas erexit procellas in Dominum, aut seditiosum flabra luctamen contra suum movere nisa sunt conditorem? absit, ut hoc elementa tentaverint, quod injuriam ingereret majestati. Sed ut cuncta Christi virtutibus humili devotione subjecta potius censeamus, omne creditur fretum Dominica navigatione laetissimum, quod venerit obsequens, ac procurrens ex imis undarum sedibus aestu candidiore fervescens. Sic etiam levium praepes natura ventorum puppim, qua Christus insederat, alis volucri jucunditate diffusis, tamquam regia ducis castra, coetu famulante vallaverat. Neque enim cui violentiae potestatis licentia sulfragatur, imperioso facile cogatur obedire Domino, sicut aequorum et venti, divinis Christi jussionibus inclinati, cursus rapida commotione praecipites languenti subito deposuere torpore.

Interea quin etiam gurgitis dominus lenitate transvectus, relicto navigio, per oram vicini littoris incedebat, cum repente duo viri saevissimi turba, et daemonum legione possessi, de sepulcralibus monumentis fremitu prosiluere terribili. Et ob hoc ferreis catenarum nexibus innodati. Heu! quam gravis est furoris conditio! Qui vim sustinet lacerantis insaniae, illum necesse est et vinclis poenalibus subjacere. Convenienter tamen spiritus ille nequissimus inter busta magis habitabat et cineres, cui nihil est cum vita commune. Tunc domino veniente perterritus, et a sedibus purgatae mentis exclusus, in humanam rursus effigiem, quam Christum videbat gerere, metuens intrandi licentiam postulare, pecus immunda sordium obscoenitate laetissimum, et olentis coeni semper amicitiis involutum, pro suis adire meritis impetravit. Quippe niger, hirsutus, et horridus, propriae

deformitati consimilem studuit eligere mansionem, tristesque continuo phalangas incursus, gregem pervasit, impulit, ac necavit in marina praecipitem fluenta porcinum. Nec immerito diabolus [generaliter dicitur inimicus, qui cunctis sit noxius, ut, et quos odit, impetat, et quos amat, exstinguat.

Hinc Dominus navigio rursus famulante subvectus, natalis soli fines intravit, ubique creator omnium nasci se voluit, illius regionis oppidum suam patriam nuncupavit. Tunc ad eum quatuor viri cervices lecto suppositi, quemdam detulere languentem, vix adhuc hominem, jam cadaver. Cujus vita motu corporis carens funeream praeludebat imaginem. Ita membra jacentia, resolutis nervorum vinculis, ac dimissis per fluxos artus, et saucios morboque marcida tabis alienos, uti propriis officiis non valebant. Quem ut Dominus supernae virtutis egere virium restitutione conspexit, a peccatis prius curavit absolvere, quae malorum omnium sunt radices, ut in hominem depulso sordium squalore mundatum, tamquam praeparatam sibi salus introiret in domum. Dicit ergo jacenti tunc misero, sed felici protinus futuro, *Surge, tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam.* Nec moratus ille parere jussis, assurgit, ex imbecilli validus, ex desperato confisus, ex moriente victurus, tollensque lectulum, quo jacebat immobilis, et ipsius arentis ligni robore factus aridior, suis tandem plantis incedere, alienis se gaudet caruisse vestigiis, grataeque mutua redhibitione mercedis vectorem proprium humeris famulantibus mox revexit.

Haec igitur Domino faciente miracula, Principis synagogae filia vitalibus terminis occupata, supernae lucis spiramenta perdiderat jacebatque corpus inmobile, soli jam debitum sepulturae. Tunc a miseri pignoris clade genitor sauciatus excurrens, cui finis extremus spem generis abstulerat jam florentem, lacrymans, ingemensque, Domini volvebatur ad pedes. Vix verba precantia singultu quatiente confirmans, *Miserere patris orbati, miserere senis*, inquiens, «destituti. Unicam habeo, vel magis habui filiam, quae modo deficiens in annis necdum puberibus constituta, paterni mihi nominis

cernitur abstulisse vocabula. Confer opem, et subveni, dilapsamque animam membris restitue jam frigentibus, cui totum posse suppeditat, cui totum posse nil obviat.» Tales vix ille preces implevit, et jam Dominus constipatus discipulis, et catervis, ad puellae gradiebatur funera suscitandae.

Ibat autem turbis immixta nimio cruoris fluento per annos duodecim mulier sauciata quae medentibus plura conferens, nil proficiens, et facultatibus pariter vacuata prodibat, et sanguine. Sed ubi credulo jam sani cordis arcano fidelis coepit abundare praesumptio; mediis se catervis vehementer inseruit, parvam saltem desiderans summitatem Dominici contingere vestimenti, latensque posterius, ab extrema pendentis ora laciniae furtivam subito rapuit sospitatem. O quam rebus arduis impetrandis plus est confidere, quam rogare! Quippe venit ex corde fiducia, ex lingua preces saepius sine corde funduntur, fiducia sine corde non nascitur. Ecce nunc femina longae passionis supplicio desperata, venit ad medicum, non obsecrans, non gemens, non deplorans, sed tacens abstulit, quod quaerebat. Stabat in ore muto silentium, et animus exclamabat ad Dominum. Mox undosi sanguinis rivos major fidei desiccavit alluvio, cunctisque gratiae muliebris ignaris, Christum non latuit sui muneris donum, de cujus fonte emanavit, quod spes confidentis implevit, furtumque publicans tam fidele donis salutaribus remuneratur vim rapinae.

Ventum erat interea miserandae domus ad tecta lugentia, funus ubis virginis immaturum lacrymis omnium jacebat expositum, coetusque flebilis, ac tumultus universa vocibus amarae jubilationis impleverat. Plangebant gemitu modulante tibicines cantus inferis blandientes, et illaetabilis multitudo discurrens crebris clamosa doloribus aedes confuderat infelices. Vetat Dominus, fleri somno compositam, vetat, mortuam lugeri victuram. Cunctis etenim corpus videbatur exstinctum. Soli Christo, qui ad vitam venerat largiendam, sopor apparebat infussus. Et hoc quidem ad ejus gloriam pertinuit singularem, quod defunctam dixerit dormientem, ut admirabilium scilicet facta virtutum parentibus

monstraturus, minus se donare pronuntians, quam donabat, humanae laudis declinaret injuriam. Tunc cadaver immobile, corpusque gelidum, et frigidae mortis rigore constrictum, spiritus igne remolliens, imperiosae vocis arbitrio virginem suscitavit a tartaro, semelque progenitam, vivere praestitit bis puellam. Stupebant parentes in filia cunctantes credere quae videbant, subitaque rei jucunditate permoti, gaudio lacrymis plus profusis, genus mutavere plangoris.

Inde peracta recidivae lucis operatione discedens, duos conspicit viros amissis luminibus sauciatos, talibus pene vocibus deprecantes: *Miserere nostri, fili David.* Illam scilicet misericordiam deprecabantur, ut noctem removens caligantem, ex cunctis diem vultibus reformaret. Quam tutum est credere, quam sanum est in Deo studiose confidere! Corde siquidem jam videbant qui Christo gradiente, lucis semitam sentiebant. Tunc oculi moesta supplici caecitate compressi, velut oleo torpens ignis infuso, tactu micuere Dominico, dextraque serenitatis applicita, suis lucernis radiarunt ora videntia.

His itaque dimissis, alius morbis et triplicibus oblatus est imbecillis, qui voce desertus, vacuatus auditu, per inania raptis usibus membra, plenus solo videbatur esse daemonio. Hunc, conversis in contrarium causis, Dominus illico sic curavit, ut daemonio vacuasset ejecto, voce pariter, et auditu replevisset infuso.

Nec cunctatus duodecim quoque discipulis tantumdem tradere potestatis, jubet eos omnia posse perficere, quae videbant se fecisse, totisque virtutibus opulentos mittit ad ovium indaginem perditarum, domus scilicet Israel, quia necdum per omnes jugiter gentes hujus nominis disperserat dignitatem. «Euntes ergo, sic admonet inter alia quae jubebat, praedicate, dicentes, quia propiavit regnum coelorum-infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, daemonas ejicite; gratis accepistis, gratis date.» Tamquam si diceret pastorali Dominus cura sollicitus: Ego vobis operariis utpote solertibus commendo cautius greges bonus pastor exsistens, pro quorum victuali solatio proprii juris agros impertio. Nullus itaque meis agnis et ovibus vendat pascua

meae potestati subjecta, quod ideo prius Apostolicae tradidit disciplinae, ut ab eorum dehinc magisterio propagata in posteros defluueret sequentis aevi doctrina, sicut derivata per totius mundi limitem flumina vagantur innumera. Quisquis itaque Deitatis opus exercet, quod non proprium gerit, sed spirituali dignus traditione suscepit, puri muneris gratiam consecutus, puri muneris gratiae sit devotus, ut dispensator potius, quam videatur esse mercator, et cantico Davidicae jucunditatis impleto, spem sibi vitae sic pronuntiet affuturae: *Qui non cognovi negotiationes, introibo in potentiam Domini.* Nullus namque sine Domini largitate potest habere famulus, quod ministret, aut unde dona distribuat, si non acceperit, quae dependat. Paulum audiamus apostolum similiter haec dicentem: «Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei. Hic jam quaeritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur.» Et iterum monet idem doctor, et dicit: «Quid autem habes, quod non accepisti? quod si accepisti, quid gloriaris, quasi qui non acceperis?»

Synagogam deinde Dominus cum fuisset ingressus, cernit invalidum stupore dimensi corporis mancum, membris seminecem sauciatis, totum nec vivere, nec obire, cujus arentem dextram pigri torporis glacies amputaverat, desperatis usibus jam sopitam. Tunc imperioso potenter auxilio palmam meruit, cessantibus alienum in calorem sanguinis venarum motibus, animari non arte praestitit, sed jubendo concessit, dicens: *Extende manum tuam,* et extendit manum suam, et restituta est ei, sicut altera. Vere Dei munus est istud singulare, quod incessanter exercet, qui humanae saluti nil adimit, et semper universa restituit.

En iterum lubricus adest ille Chelydrus, et noxius instaurator, qui livido veneno fellis uberrimus, tabo pinguescere gaudet humano, quodque per multos alternis passionibus occupatos saepe virus effudit, in unius totum membra saeviendo congessit, cui mentem rapuit, vocem clausit, lumen exstinxit, triplicesque simul clades innectens, mutum, caecumque compulit insanire. Huic misericors totius mundi salvator, lux nostra, sermo genitoris, obsceno spiritu turba-

to, visum reddidit, os novavit, perque verbum verba proficiunt, per lumen lumina reviviscunt.

Mulier quoque venerat sospitanda, veteri magis contracta morbo, quam senio, gestu tremula, gemitibus anhela, scapulis curva, vultibus inclinata, semperque despectans humilem cernua depressione tellurem. Quae Domini virtutibus allevata post octo juges annos, ac decem, membris erecta suspensis coelum tuetur, ac sidera, globumque solis ardentem aliquando reminiscitur se vidisse. Quid differat, idola colentes, advertite, inter Deum, quem fugitis, et daemonem, quem placatis, si placari tamen is possit, qui laedere non desistit. Omnes enim, quos ille possidet, opprimuntur: quos Christus jugo suavissimae levitatis onerat, allevantur.

Inde cum populum in deserta sese prosecutum, ut Moyses typicus, et propheta verus, aspiceret antiquae victus sterilitate deficere, maximis antiqua solatia reparavit augmentis. Tunc siquidem repentinam multae volucris carnem, modo duorum piscium redundare fecit quantitatem. Tunc uberrimum coelo manna diffudit, modo quinque panibus distributis, totidem virorum millibus epulas abundare concessit. Caeterae motus turbae delituit, mulierum, parvulorumque multitudine numerum non habente; quodque magis amplius admireris, quisquis ista perlegeris, si necdum tibi nota didiceris, post expulsam saturatae plebis esuriem cophinos ablata duodecim fragmentorum moles implevit. Nec tanta fuit copia, cum daret, quanta fuit in reliquiis jam fastidita, cum tollitur.

Interea sub caerulosa aestuantis unda fervoris oceano diem suscipiente praecipitem, cum stellatae noctis proximum per pallidum nuntiaret adventum, terris magistro residente, discipuli marinum soli petivere navigium, furebatque pontus expositam flabris adversantibus in carinam. Tunc umbrosae noctis quarta fere vigilia calcatas Dominus super undas obambulans, tumidos spumosi gurgitis fluctus placido comprimebat incessu, sacraque Christi vestigia miti pelagus abluvione lambebat. Mirantur novum subito periclitantes aspectum, pedestri sub calle vias patuisse navigeras. Cunctisque nutantibus, utrum vere Dominus appareret, an oculos

metu discriminis obumbratos incerta caliginis simulacra deciperent, Petrus fidei saucius, et amicus, cui familiaris gratia semper Christum agnoscere concedebat, ut ad eum pergeret, postulavit. Vocatusque, nil trepidans in marina descendit, nulla refluentis undae rapacitate submersus, qui Dominicae manus auxilio sublevatus potentis dexterae tutissimum confugisset ad portum, perque vitreos salsi maris campos callem secuit, contra mentem pelagi viator existens. O fidei crescentis augmentum! pridem retia pauperis contempsit, vitae solatium; nunc ipsam renuit vitam, quatenus veniret ad Christum.

Genesar igitur terram, coetu comitante discipulorum, relicta Dominus navi calcabat, cujus incolae gratum suscipientes adventum, suos diversis languoribus impeditos ad divinam sanandos praesentiam congregabant, ut fimbria saltem vestimenti ejus attacta morbis mederetur asperrimis. Et quisquis meruit hoc potiri, compos factus est mox salutis. Quam pretiosa fuit haec vestis! vel pretium magis ista non habuit, quae nullo venumdata commercio, parvi fili muneribus ipsa redimebat universas.

Hinc Tyri, Sidonisque praetereuntem regionis itinera, mulier Chananaea pro filiae vitio sauciatae, quam spiritus ater insederat, suppliciter obsecrabat, se canibus postulans exaequandam, qui dominorum mensas sagaciter non relinquunt, ut reliquias delambentes excussas, cadentium micarum exiguitate pascantur. Vox humillima, sed fides excelsa, quae, filia sospite, canem transtulit mox in ovem, inque sentibus suae gentis exortam, Hebraei graminis fecit introire per pascua.

Alta dehinc juga montis ascendens, populo comitatus innumero, millia claudorum pariter et caecorum, surdos etiam et leprosos conventus, ac manibus imbecilles, et quidquid aegrum vulgi confluxerat, usum reformavit in pristinum, suisque nervis et motibus organa debilium statuit temperata membrorum.

Dumque mirabilis operatione virtutis agmen refovet sauciatum, dies tertius decurrebat, et in locis arida siccitate jejunis nullam victus attigerat plebs defatigata substantiam,

geminisque laboribus excitandum languens inedia nutriebat incommodum, si per callem redituris gressibus imminentem longam penuriae sarcinam populus sustineret exhaustus. Qua miseratione flexus omnipotens, qui semper largus panis est indigentum, ubi cibos impertit, ubi fruges steriles necessitas abnegarit, paucis admodum modicisque pisciculis, et septem panibus comminutis, quatuor millia virorum saturavit, praeter feminarum agmen immensum, et parvulorum examen apibus coaequandum. Utque magis aliud plus mireris, auctae sunt epulae, dum vorantur, et cibos morcibus enutritos fecunda mensis detrimenta generarunt. Expavit proprias fames fugitiva reliquias, septem sportarum cumulis aggregatas, ubi tanti fragminis ubertate collecta vidit parvo de semine messem redundare multiplicem.

Quamvis autem humani corporis Christus a maternae generationis occasu membra videretur ferre mortalia, latere tamen Deus esse non potuit, quia nec civitas in capite montis absconditur constituta, nec ardens cavo ponitur lucerna sub modio, sed altius elevata vivacis flammae substantia lumen omnibus administrat. Tribus namque discipulis secum testibus, in excelsa montis abductis, speciem suae gloriae transfiguratus ostendit, et velut igneus solis radiavit aspectus, nivis candorem vestibus imitatus. Cur vero divinae majestatis splendidissimam claritatem, quam nullius aspectus potest acies intueri, solis et nivium figurae visibili prudentissimus Evangelista contulerit, ratio manifestior docebit. Nihil est siquidem in hoc mundo sole clarius, nive candidius, et ob hoc illud specimen summae divinitatis ratus est conferendum, qua nihil mortalibus ultra oculis probatur esse concessum. In tantum namque Domini fulgor ille praecipuus et solem superabat, et nives, ut solem quidem nivesque conspicere facile cuilibet obtutu suppeditet. Christum vero propriae lucis claritate fulgentem cum nequirent apostoli cernere, pronis in terram vultibus conciderunt. O sublimium meritorum grande fastigium, quibus data sunt haec in mundo cognoscere, quae mundus non merebat advertere! Quid quod et Heliam nihilominus, ac Moysem, corporalibus ignotos aspectibus, oculis interioribus cognoverunt, ut majoris

fidei veritas innotescens illum et, id est, initium esse finemque monstraret? Ad quem tales prophetae visi sunt convenisse, quorum alter adhuc vivaci senio perfruatur, alterius finalem luminis metam nullus humanae sortis excedat cursus, sidereique sermonis oraculo coelitus prorogato, cum dicit, «Hic est Filius meus dilectus, in quo bene complacui,» verbo docuit Christum vox paterna progenitum.

At postquam corporeum Dominus resumpsit aspectum, carnisque velamine rursus aetheream protexit effigiem, seque palam populis demonstravit, quidam repente vir humilis, genibus inclinatus, moerore dejectus, supplicans sic orabat: Unicus mihi, Domine, superest filius, si superesse dicendus est, in confinio mortis, vitaeque suspensus, quem spiritus nimium debellat immundus, eumque dilacerans, aut flammis exurere, aut in aquis nititur molestis frequenter exstinguere, multisque fatigato periculis terminum machinatur extremum. Hunc, oro, depulsa mentis insania, mihi redde, vel sibi, ne potestas inimica luci, et caeca misero vitam subtrahat desperatam. Haec adhuc fletibus ille, gemituque fundebat, et Dominus pio jam pectore puerum sospitabat. Tunc praedo furibundus, et turbidus, qui male tractatam juris alieni fabricam diu vexarat, perversae domus habitaculo migraturus, in iram stimulatur accensam, correptaque membra discerpere, Domino vetante, non praevalens, in inferna puero pervolavit illaeso.

Rex etiam, qui solus est regum, et Dominus probatur esse dominantium, tributum non dedignatus inferre caesareum, de marinis fluctibus piscantem Petrum jubet erigere natantem, didrachmatis aurei portitorem. Tunc mobilior velox habitator undarum voravit tremulas hami decipientis insidias, a genuinis aequoribus calamo flagellante suspensus, piscisque vilissimus divitem deferens pensionem, pluris valuit honore ponderis alieni, quam proprii. Quantum hoc nihilominus facto suae nos Christus imitatores voluit esse doctrinae, qui cum renuere posset indignam hujus praebitionis injuriam (utpote cui nihil erat sociale cum plebe, nisi ut salutaribus cunctos beneficiis adjuvaret), maluit superfluum munus exsolvere, quam petenti cuilibet aliquid negare, ut

justitiae conditor, et magister, qui dixit: *Omni petenti tribue*, primus instituta suae legis impleret.

Cumque simpliciter, ut solebant, cum percunctarentur apostoli, quis major in coelorum posset regno censeri, tamquam Deus, doctorque mirabilis, omnibus humilem respondit esse potiorem, cunctosque praecellere, qui cunctis sese novissimum praestitisset, velut puer infantulus, quem spiritalis exempli gratia tenebat in medio constitutum, aevi scilicet pusilli vel teneri, sectandum praecipiens ingenium, non aetatem. Quoniam anni videlicet infantiles exiguae parvitatis, nec mundanae pompae quid diligunt, nec honoris ambitione tanguntur, nec tumore superbi fastus inflantur. Ideoque vitae simplicitas inclinatae, quantum vicina fit solo tam fit vicina coelo. Mens enim vergens erigitur, erecta devergitur; inferiorque cordis incessus, quo descendere nititur, sublimatur. Iluminem namque Deus et pauperem de sordibus erigit, et potentum societati conjungit. Cervicem diabolicae vere superbiae coelesti dignitate praecipitem in squaloris tartarei profunda dejecit. Ita namque lectio divina proloquitur: «Humilibus Deus dat gratiam, superbis autem resistit.» Et iterum similiter memorans, dicit: «Suscitans a terra inopem, et de stercore erigens pauperem; ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui.» Omnis enim paupertas humilitatis socia. Audi Salomonem dicentem: *Paupertas humiliat virum.* Sed parva nimis exiguaque referimus, si per singula Divinitatis facta currentes, specialiter revolvamus, quae nullis explicanda sermonibus, generaliter innotescant.

Jam cum denuo Jordanis fluenta transgrediens, Judaeae semitam praeteriret, passim vulgus immensum, et catervas ab omni varietate languoris sine nomine curavit innumeras, infirmos accipiens, et columes remeare concedens. Nil igitur summo conferre difficile est de se sperantibus, Domino, cui facultas prona suppeditat ardua planare, curva dirigere, quod est superbos ad humiliora deponere, errantibus semitam demonstrare. Isaias namque propheta magnificus ita noscitur elocutus, Christi cum denuntiaret adventum: *Et erunt prava in directa, et aspera in vias planas.* Numquid

de saxis, aut sentibus, aut inflexis viarum prophetavit anfractibus, cum Christus ad salvandum venerit mundum, non silvis, et montibus, sed humanis gentibus constitutum? Hoc est illud etiam, *Vox clamantis in deserto*, quae monet, parare viam Domino, rectas facere semitas ejus, viam scilicet cognitionum, et semitas voluntatum, qua Dominus ad mundi cordis habitaculum recto graditur ingressu. Cogitationes etenim et voluntates viae sunt operum, quae bonum cujuspiam sive malum praecedere videntur effectum. Quidquid ergo naturaliter vis denegat, divinae facillimum subjacet potestati. Namque bellua Camelus immensa sicut foramen acus exiguum pro tanti corporis mole non potest transmeare, sic opulentus dives et tumidus nequit ad regna coelestia tenuem angusti callis introire per portam, nisi rerum providus gobernator, qui totum lege continet, nec tenetur ipse sub lege, quem nulla umquam facies aspicit, sed ipse cuncta semper intendit, motos hac conditione discipulos talibus fovisset, alloquiis consolator: Apud homines hoc impossibile est, apud Deum autem omnia possibilia sunt; non omnibus quippe divitibus patrimonium sui census est oneris, sed illi, qui propriae malus rector est ubertatis. Nam cum dicit Dominus per prophetam: *Aurum et argentum meum est*, ostendit, non esse malum, quod ejus est, si operarius illud bonus habuerit; nihil etenim differt, utrum bonis quis operibus nil dependat, an plurima malignis effundat. Ille siquidem suas tuto servat opes, et collocat, qui coelo thesauros occultat, ac recondit, ubi non edacis tineae nec aeruginis scabrae quidquam morsus absumit, nec furibus ad furandum aditus reseratur effossus, qui jejunis cibum, sitientibus potum, peregrinis ministrat hospitium, moestos solatur in carcere, fovet aegros in corpore, cunctisque largissimus, sibi tantum pauper est et egenus. Nec dubitare quis debet illam prorsus in coelum substantiam pervenire, quae sub vilissima pauperis forma Christo probatur impensa, quae detrimentis augetur, spargendo servatur, perit ut maneat, vitam mortua repraesentat.

Interea dum populo Dominus comitante vallatus, Hiericum fuisset egressus, duos oculis captos aspicit considentes

in aggere, reddi sibi lumina postulantes. Petebant ita confidentes gressuum cum mobilitate considere. Sed tenebrae reluctantur adversae, nec cunctata vel paululum virtus illa, pietati nil abnuens, quae salutem consuevit inferre, qua fidem sentit ardere, diuturno lumina somno compressa, vigili repente tactu perexcitat, claustraque latentium sub fronte reserans fenestrarum, intrante protinus die, noctem pepulit caligantem.

Hinc sacra templi per moenia rursus obambulans, caecis dedit aspectum, claudis reformavit incessum. Post haec nobilium monimenta virtutum, davidicam desereus civitatem, venerat in loca Bethaniae, dieque remeans subsequente, ad ejus urbis denuo tecta pergebat. Ficus haud procul a semita connexis frondium velamentis umbrosa, cujus in robore cum nullum penitus pomum Dominus carnaliter esuriens invenisset, inhumanos arboris ramos non maledicto sauciat, sed praecepto condemnat, increpans sic in eam: *Nunquam in te fructus nascetur in aeternum.* Confestimque ficulnea succis viduata subtractis, infecunda protinus, et deformis comarum posita dignitate peraruit. Non tamen haec accipiamus ad litteram, licet manifeste credantur impleta, quoniam spiritalibus causis convenit lex divina cognosci. Quid enim materies sine sensu peccaverat? praesertim quae fructum, sicut Marcus Evangelista commemorat, incongrui ratione temporis non habebat; nisi ad instructionem Dominus nostrae utilitatis hoc ageret, qui factorum sermonumque parabolis vitale nobis iter ostendit. Omnis igitur humanae conversationis industria, quae Deo nil studet nutrire, quod placeat, tamquam pigri stipitis arbor inutilis, plena fronde, non germine, lignis aequabitur concremandis, quemadmodum et illa ficus infructuosa consistens, quam Dominus vineae, qui eam plantaverat, praecipiens amputari, sub unius anni dimissit induciis, ut si fructum vel sero redderet, permaneret, alioquin merito jam periret; at vero juxta canticum psalmi dicentis: *Justus, sicut palma, florebit, et sicut cedrus, quae in Libano est, multiplicabitur.*

Exin oblatus est ei quidam cum furoris incommodo, sermonis quoque subjacens detrimento, cui praeclusis faucium

spiramentis, nulla labiorum cymbalis vox sonabat, nihilque penitus ore denuntians, tacendo mutam publicat insaniam. Sed conditor ille sidereus, infirma roborare consuetus, latronum angustis anhelatibus imminentem a faucis obsidione decutiens, per aperta vocis itinera resolutae vinculis linguae plena reddidit loquaci libertate commercia.

Praeterea dum Pharisaei cujuspiam postulantis propria Dominus sublimaret humilitate convivium, aderat, properante ingressu, peccatrix mulier, et famosa, quae multis delictorum vulneribus sauciata, vitam gerebat obscenam. Denique corruens provoluta vestigiis, nec fletu proluere, nec crinibus detergere, nec pretioso quiescebat unguento pedes osculans irrigare, donec promulgata Dei sententia, quem cadentibus manum dare non poenitet, si nos antiquae lubricum poeniteat jam ruinae, verbis indulgentiam talibus relaxaret, dicens: *Fides tua te salvam fecit: vade in pace.* O quantum miseris opitulatur infirmis illud confessione detegere, quod absconditum fit lethale! Nutrit namque sua vulnera, qui celarit, et stimulo doloris incertus medico nudare negligit plagam. Ecce nunc femina diuturni contagio morbi polluta, parvi gemitus afflictione purgatur, suique gurgite fletus abluitur, et lacrymis perfusa, capillis extersa, discedit munda, quae venerat sordida.

Ad urbem quoque Capharnaum nomine Dominus cum venisset, in qua plurimus synagogae concilio coelestis populos edoceret, subito per humanae vocis ministerium corporale nequissimus ille diabolus talem fremuit in clamorem: *Quid tibi, et nobis, Jesu Nazarene? venisti perdere nos? Scio, quis sis, sanctus Dei.* Moxque Domino minaciter dicente perterritus, atque dejectus: *Obmutesce, et excide homini, spiritus immunde,* magno reboans cum mugitu, quo divino se fateretur imperio verberatum, reliquit humana praecordia, fugiens in auras non videndo obscuras..

Similiter Dominus multis diversae languentibus, et variae cladis calamitate vexatis opem praestitit salutarem, multaque daemonia verbo suae potestatis exclusa loqui penitus non sinebat, fidem majestatis aethereae tali dedignatus teste vulgari; quippe vetus anguis ille tartareus, vitae

perditor, mortis inventor, cum tota socialis pompae dementia, totoque damnato militiae foedo satellite, coelesti dejectus e culmine, Christum, quem in illa noverat arcesidereum, stupebat, in terris carnis humilitate vestitum, magisque gemebat hinc lividus, quod virtutis Domino cernebat hominem sic dilectum.

Dumque Tyri dehinc loca praeteriens, Sidonio Dominus gradiretur in littore, curavit oblatum gemina quemdam calamitate miserrimum, qui vocis et aurium privatus officiis, nec sua dare, nec aliena poterat verba suscipere. Sed tactu manus aethereae cunctis penetralibus, quae pernicis clauserat violentia, disruptis, repente fores patuere impulsae, venarumque custodiis protinus relaxatis, qui modo mutus videbatur, ac surdus, et ipse loqui meruit, et alios loquentes audivit.

Tu quoque Dominicae virtutis dona sensisti, cujus in oculis tartarea caecitate compressis Christus ut exspuit, speciem illicosimulatae mortis extersit. Cumque perennis vitae suffragia sacris habere populos edocens institutis, Deum sese manifestius aperiret, evitans paululum turbas praecipitanter infusas, ad stagnum marini gurgitis venit, parvaque Simonis residens in carina, plebem littore permanentem divinis imbuebat oraculis. Tandem dicta definiens, numquam desideriis copiosa, jubet altius eunte navicula, pelago retia dimitti piscantia, quae totius noctis evoluto circulo, nihil trahere de profundis opere valuere frustrato. Paret Simon sacro laetus imperio, turbasque fluctivagas linea doctus obsidione concludens, aquosi marmoris gentes murali cinctas protectione captivat, tantumque piscium multitudo sinus cumulavit extensos, ut et Simonis, et quae socia puppis astabat, squamosis molibus occupata, periculo erepta sit vix carina. Sic nos etiam plerumque perturbat maximi successus inopinata felicitas, et gaudium, quod votive suscipimus, si modum, mensuramque transcenderit, velut munus intolerabile jam timemus; quae prompta divinitate conceduntur, metuunt homines optare.

Talibus insignis, clarusque virtutibus urbem, quae Naim dicitur, properabat intrare discipulis Dominus, populisque

vallatus, cum repente juvenis aspicit cadaver eferri vanis ex sequiarum muneribus tristi ministerio sublimatum, cujus matrem secundo sors invida pridem marito, nunc filio geminae viduaverat urnae miseria, nihilque remorata pietas, doloris inimica, vitale protinus commodavit auxilium, feretroque manu redemptionis attacto, dixit Dominus ad defunctum, *Adolescens, tibi dico, surge. Et resedit, qui erat mortuus, et coepit loqui, et dedit eum matri suae.* Licet enim juvenis luce privatus, corpore fuerit pigrae mortis oppresus, et funus veheretur exstinctum, nec famulus, Domino se vocante, reticere, nec spiritus, praesente vita, poterat non redire. Mox igitur omnis erat lacrymando, qui nubila facie redditur serenata, conventus, et in recidivum tramitem posito gressus moerore convertens, suis sedibus matrem candida revocavit pompa gaudentem.

Nec tibi, Maria, salus exigua, Domino medicante, collata, multis vulnerum plagis laesum pectoris curavit arcanum, quam septena rabies, globo cuneata daemonico, septenis armorum motibus possidebat. Sed squamei serpens maculosus erroris, tremenda fugiens Omnipotentis imperia, tuo expulsus ex corde, chaos tartarei petivit inferni, septem membrorum gyros torquens, septenisque voluminibus evanescens.

Tunc, ne copiosae messis germen uberrimum rari cultoris opere deficiente langueret, alios quoque duos, et septuaginta discipulos, mente simplices, puritate fulgentes, qui numero, meritoque conspicui, libra digni in aurea nuncupari, velut insontes agnos, et mites, ad asperas hominum mentes quasi lupos inter jubet ire raptores. Talibus eos verbis hortatus, et alloquens: *Ite, ecce mitto vos, sicut agnos inter lupos.* Rursusque reversis, alacribusque, eis etiam ut daemones subjacerent, dixit, haec admonens: «Ecce do vobis potestatem calcandi super serpentes, et scorpiones, et supra omnem virtutem inimici, et nihil vobis nocebunt. Verumtamen nolite gaudere, quod spiritus vobis subjecti sunt. Gaudete, quoniam nomina vestra scripta sunt in coelo.« Haec est enim regula divini judicii, vitam factis anteferre, non facta vitae praeponere. Nam si meritum sancti cessaverit instituti, nihil habent momenti miracula, quae probantur et a malignis frequenter

ostensa, quibus illis secretorum testis, et arbiter gestorum, seu retributor dictorum evangelistae praedixit eloquiis, *Non novi vos, discedite a me, omnes qui operamini iniquitatem.* Talis sub Ægyptia quondam Pharaonis aderant tyrannide duo sceleratae societatis artifices, qui Memphitis vanitatibus confidentes, Moysi coelestia nitebantur aemulari miracula, dolisque magnificis fabricatas humanis visibus nebularum opponebant imagines, et figuras.

Interea cujusdam Pharisaeorum principis veniens obsecratus ad epulas, non magis vescendi gratia, quam ejus domum clarificare festinans, vidit hominem falso crassitudinis tumore distentum, cujus, aqua redundante, perspicuus utris putabatur esse, non uterus, praegnansque cutis immanitas necem parturibat inclusam, et tabescentium detrimento membrorum sinus augebatur immodicus. Ita macies ubique dominata totum hydropem in alvum turgidam congregarat. Non tulit mundi Pater hanc speciem, se praesente, consistere, suaque sabbata, quae tunc aderant, non curavit, hominem festinans curare, quem suum magis esse desideraret. Nec enim hominem propter sabbatum Deus instituit, sicut in alio Evangelii sancti capitulo suis Dominus ipse verbis edocuit, sed sabbata propter hominem procreavit. Tunc opus salutis impertiens, humentem viscerum desiccari jussit illuviem. Cum repente morbosa paludis corporeae unde discessit, lacusque vitreae jam carnis exhaustus lymphatae pestis subito vacuatus abscessit.

Cumque Dominus Hierosolymam petens, per Samariam, et Galilaeam, Hiericumque transiret, quoddam castrum clementer ingressus est, quem procul ut ducem miseri videre leprosi, maculosa corporis obscenitate foedissimi, quos discolor sparsa vultibus poena turpi fecerat deformitate portenta, simul una voce clamavere flebiliter: *Jesu magister, miserere nostri.* Tunc singularis illa potentia, quae numquam pietate fit vacua, respondit, ac miseranter dixit: *Ite, ostendite vos sacerdotibus.* Subitoque, dum properant, fugit omnis ex eorum membris iniquitas, et mutuis se visibus intuentes, alterna pariter mundatione gaudebant, quod in nullo quidquam ex horrenda varietate remanserat. Ex quibus unus

tamquam decimas prae omnibus percepti muneris oblaturus, grata festinatione regrediens, ante Dominum se prostravit in faciem. Magna viri fides, magnaque prudentia, qui sub unius qualitatis effectu gemina luit devotione officium: fides quod ob hoc se mundatum credidit, quia rogavit. Prudentia, quod sacerdotibus se jussus ostendere, Jesum maluit adorare. Quis enim, nisi Dominus Christus, pontifex pontificum, sacerdos sacerdotum, gemini libaminis auctor, et conditor, cujus secundum ordinem Melchisedech munera, quae pro nobis obtulit crucifixus, sui corporis consanguinitate offeruntur, triticeae sementis cibus suavis, et amoenae vitis potus amabilis?

Cum Thimae filius juxta viam fraudatus lumine resideret, qua Christum cognoverat transmeare, crebroque vociferans cum clamore, nec populis vetantibus conticescens, oculatae sibi tribui copiam claritatis magis ac magis postularet, ad Christum venire jussus, aliena manu perrexit, et voti compos accepti, nullo fultus duce rediit. O confidentiae virtus infractae, quam violenter impetras, quae optatis, et assiduis ex corde precibus congregatis tamquam debitum exigis, qua postulas, sic mereris! Quidquid enim pro qualitate difficile res durior abnegarit, sola votis simplicibus, et honestis oratio frequens obtinet supplicantis, non quod aliquid Deo difficile, sed quod magnitudo causae sit humanitus desperare, sicut ille nocturno silentio, qui panes sibi diutinus negante postulans ab amico, quae jure charitatis merere non valuit, auxilio justus importunitatis extorsit.

Samaritana quoque Dominus loca praeteriens, humanae sitis ardorem die collegerat aestuante, fonsque jugiter pervius, et perennis aquae semper irriguus, undam desiderabat exiguam, qua materiem gerebat corporis epotandam. Hic mulier illius regionis indigena, quae profundo latices hauriebat e puteo, modicae cunctatur munus aquae tribuere, cognoscens voce prophetica numeroso, vel alieno de conjuge sui criminis vitam, immortalia sibi Dominum fluenta largiri orat, quorum numquam deficiente substantia, sitis deficeret abolenda, ignorans prorsus, ac nesciens, nullum tanto munere potiturum, nisi qui gurgite Jesu Christi submersus, undis spiritalibus, anima fuerit non corpore satiatus.

Dumque hujus tonans ore salvator sacri moenibus resideret in templi, populum miseratus errantem, in rectum tramitem amica vitae monitione convertens, ecce ducebatur abstracta coetu magnae multitudinis praeceps adultera ad eum deformis, legitimae consuetudinis instituto lapidum jactibus obruenda. Quam pio judici saevus accusantium furor ingessit, damnare cupiens, liberavit. Nam conditione proposita ut puniendi sceleris auctor existeret, qui sceleris nihil haberet, nullus suo judicio purus inventus est, qui feriret impuram. Nec enim ex alterius oculo festucam quis audebat evellere, cum trabem sciret in proprio permanere. Mox igitur totum rapidae seditionis incendium conscientiae fuit immunditiae restinctum, omnisque tacite confitendo reus inventus est accusator. Tunc clemens Domine, mitisque sententia manifesti criminis moecham non judicans absolvit, sed miserans non punivit, reversuram scilicet ad poenam, si reverteretur ad culpam. Nam quisquis canino ritu illuvies, quas evomuit, appetit, et relambit, nec veterem studet habere venam, nec futuram, hujus lucra deperdens, quam inaniter acquisivit, illius damna sentiens, ad quam pervenire non meruit.

Hac etiam Dominus e regione discedens, caecum conspicit naturalem, qui miserae matris ex utero lapsus ipse miserior, in lucem sine luce pervenit. Tunc humani sator ille principii, mundique conditor, atque perfector, oris sui fabricam non passus manere minus impletam, speculari deficiente materia, lutum, naturale scilicet instrumentum, generum claustris illiniens, quod in homine minus esse conspexerat, de veteri bonus opifex caemento supplevit. Nec prius tamen ille sumpsit aspectum, quam Domini praeceptis admonitus, Siloae salubrem venisset ad laticem, et tutus consanguinei medicamento jam limi, unda oculos lavisset infusa. Mox itaque sanis ex vultibus acies gemellae fulserunt tandem, dignae conspicere, quem prorsus ignotum habuere primitus diem. Omnes igitur haec spiritualiter legentes oportet advertere, quid mystica doceant hujus facti miracula. Caeca sumus enim proles fetibus Evae creati miserrimae, per tenebras genuinae caliginis longis erroribus incedentes. Sed postquam Deus habere dignatus est humanae carnis effigiem,

data nobis est terra salutaris ex virgine. quae fontibus sacri lavata baptismatis, renascentibus aperuit lumina claritatis.

Bethaniam deinde solitis gressibus clementer advenerat. Ibi Lazarus humana finem conditione sortitus, sepulcrali sub lapide quartae jacebat lucis cursu jam fetidus. Cujus ad tumulum Domino veniente, collectae flebant pio luctu germanae. Flebat turba consistens, flevit et ipse simul Omnipotens, non deitate, sed corpore, qui frigentis artus exanimes, qua parte moriturus fuerat, addolebat. Impendit namque lacrymas, ut amicus, ostendit gloriam suae majestatis, ut Deus. Quid adhuc, Martha, non credis? et tu, Maria, quid ingemis, quae Christum dubia trepidatione cunctamini, an unum possit ab inferis hominem suscitare, qui totius mundi turbas innumeras rediviva faciet animatione resurgere. Igitur Dominus ut imperiosae vocis jussu mirabili exclamans, *Lazare, prodi foras*, magna repente formidine tartara patuere concussa,inferni penetrale contremuit, lethale chaos expavit, et lex profundo mortis abscessu, animaque sui corporis iterum membris infusa, rupto monumenti tutamine, vivum cernitur cadaver astare: postque justa solemnia, post impletam funeris sepulturam, tamquam fuerit denuo editus, et creatus, ipse sibi moriens et posthumus exstitit, et superstes abscessit.

Utque Dominus, saecularis ambitus caduca contemnens, Dominum sese celsissimum magis humilitate monstraret, non altis curribus, qui pompae mortalis honor ostenditur, quadrijuga celeritate subvectus, iter explicuit orbita sulcante pulvereum, nec ardua frementis equi terga compressit, qui phaleris, et ostro conspicuus ora concutit inquieta, spumosum cruenti pondus auri mandentia: sed vilissimi lento potius aselli gestamine Domino fuit honos ille sufficiens. Cujus ungula non pretio magna, sed merito tanti sessoris claruit sub fasce nobilior, non illius impar, qui modico Christum quamvis cerneret in praesepi, Dominum esse cognovit, hujus gratia nituit subjugalis, cui mediam gradienti per semitam plebs omnis subdidit vestimenta. Dicite, cuncti nunc populi, qui gentilibus hactenus subjacetis erroribus, cui gloria fuerit similis aliquando regnanti? cui palmis, ac frondibus fre-

quentis umquam turbae plena festivitas occurrit modulans hymnis coelestibus cantilenam? nisi Domino Jesu Christo, qui sidereum cum Patre moderat imperium princeps in principe sempiterno.

Inter has divitum copias sine fine virtutum pascha coeperat esse jam proximum, quo gloriosa Christi potentia mortalem vellet ponere, resumpta carnem perpetuo jam vivacem, non alteram, sed eamden, quam remuneratione lucis impletam ab infernis excitans levavit ad sidera. Turbatusque pauxillulum mortis vicinia, ut homo formidans, talibus ad Patrem verbis fiducia piae religionis exclamat; Dei Filium se demonstrans; *Pater, salva me de ista hora, sed propter hoc veni in istam horam. Pater, honorifica nomen tuum.* Nimium divine locutus est et potenter, qui cum semet honorificari deposceret, et patris nomen honorificandum esse signavit. Deus est enim nomen illi, quod pater, et filius communi pariter majestate possident indivisum. Venit autem vox de coelo: *Et honorificavi, et iterum honorificabo.* Quid apertius testimonio paternae professionis impleto? quod clarius coelestis est assertionis oraculo? Tamen Judaea gens perfida, quae pondus tantae veritatis audiverat, nequaquam signis ita manifestis impulsa, Domini Jesu Christi deitatem credidit approbatam. Quidam enim strepitum fuisse tonitrui astruebant, alii locutum ei angelum disputabant. O plebs vere caeca, corde durissima! de qua prophetans ita locutus est Esaias: «Obcaecavit oculos eorum, et induravit cor eorum, uti ne videant oculis, et intelligant corde, et convertantur, et sanem eos.» Neque enim tonitrus Christum, aut angelus creatura, suum generavit auctorem, cui clamanti confidenter ad Patrem, illi respondisset, ut Pater, sed ab ore Dei specialiter Patris, qui Filium vere cognovit, reloquens vox processit, ut hac saltem ratione compuncta turba nimis incredula sero coelitem deduceret ad fidem. Hoc est itaque, Patrem Filio respondere, suae voci consimiliter consonare, quoniam verbo genitus verbum Patris est Christus, et parilis conjectura sermonis Patrem revelavit in Filio, Filium revelavit in Patre.

Tunc annui sacramento convivii cum paschales epulas

celebraret ex more, ut humilitatem diligi suo potius edoceret exemplo, surrexit, ac linteo se praecinxit, doctorque discipulis Dominus sese, famulis pedes abluens, inclinavit, tantumque suae deposuit fastigium potestatis, ut ab hujus obsequii dignitate nec Judam fecisset exsortem, quem nefandae noverat proditionis auctorem. Sed nihil hunc gloriae consecutus es, traditor exsecrande, ut mundus videreris vestigiis, qui polluebaris in animis, tamquam sepulcrum exterius dealbatum, quod foedis cadaverum sordibus intus horret impletum. Nec doli Dominum latuere dispositi, sed illum futuri caput esse sceleris designavit, cui panem traderet panis ipse tradendus ad necem. Tunc manifestatus est sermo Dividicus dicens: *Qui edebat panes meos, ampliavit adversum me supplantationem.* Posteaquam corporis sui Dominus Jesus Christus, et sanguinis duo vitae munera consecravit, propriisque discipulis spiritalem cibum, potumque porrexit, quo coelestibus epulis saginatae famem, sitimque sentire nequeant animae jam fideles

Mox in Judae corda, nequissimam sedem ubi livor invenerat, tetri spiritus introivit immanitas, inque Dominum tela corripiens exsecranda, servilis belli concitavit insaniam, pactus scelus grande negotii sub qualibet mercede. Nec enim culpa manet in pretio, sed crimen convalescit in facto. Tantumdem sacrilegii, triginta caecus argenteis, parvum sumens munus admisit, quantum, si cuncta simul regna terrarum, marisque divitias, et omnem vagis cum nubibus oram lucraret aetheream, flagitii perpetraret. Neque enim totius mundi bona sufficerent Christi fuso comparari cum sanguine, qui mundi pater est universi, qui hunc quoque nefandum nasci concessit. Atque utinam matris arida sterilitate damnatus, diem natalitium non vidisset, nec aethereae lucis jucunda conspiceret, aeterno torpore nil permanens, miseroque foret illa sors melior vitam nescire traditam, quam sentire subtractam, aut confestim ut meruit procreari, meruisset et mori, fieretque psalmi principalis exemplum, quatenus ita prorsus toto deperiret a saeculo *tamquam pulvis, quem projicit ventus a facie terrae*, nullamque memoriam sui nominis reliquisset infelix. Tune

igitur audax, cruente, ferox, rebellis, tune fallax, crudelis, inique, venalis, et perfide, tune traditor, latro, fere proditor, immitis, et impie, praevius ductor, ac signifer, hostis comitaris horribilis aciem, quam sacrilegam, gladiis, et fustibus violenter armatam, cum minaciter moveas, mendacibus osculis foedus incommodas, mellaque venenis adjungis, et saeva Domino proditione blandiris? Cur socium fallaciter profiteris, et amicae fraudis salutatione perstringeris? Numquam noxios aut pax conjurat in gladios, aut lupus oscula porrigit agno truculenta.

Igitur operator sanctus viris traditus exaecrandis, opem solitam non reliquit, sed auriculam puero violenter abscisam, quam Petri gladius amputavit, nequo se tempore pius a pietate suspenderet, protinus restituit, ac sanavit. Nec enim rationi convenerat, humanam Deo suffragari vindictam, qui sibi patris defensione transmitti plus duodecim millia legiones angelicas poterat postulare, si mallet de scleratis poenas exigere, quam suae caedis injuriam relaxare. Jubet ergo, nudi mucronis aciem vagina condi custode, quoniam ipse videlicet suam pro cunctis animam ponere, non venerat alicujus eripere.

Ipsi namque tunc Petro, confidenti voce pollicito, velle sese cum Domino mori, Jesu respondit, ac dixit: *Amen, amen, dico tibi, quoniam non cantabit hodie gallus, donec ter tu me abneges*, non infidelitatis tunc arguens, sed metum futurae trepidationis aperiens. Mox ad Caiphae deductus est aedes, qui religionis ritu Judaicae princeps illa quidem tempestate fuerat sacerdotum, sed in cathedra pestilentiae cum resideret, et in peccatorum via consisteret, principatum videbatur scelerum possidere. Concilium siquidem violenter accendi, et falsis coeperat testibus excitari. Volabant in Dominum mille mendacia, vanis accusantium favillis emortua, non fidei calore viventia aperiebant. Mox omnia motu propriae levitatis exhausta, sicut ignis insaniens per stipulas aridae siccitatis excurrens, cui vires alta cremandi cacumina materies non ministrat infirma, sed in cinerem protinus revoluta perdit inanem flamma victoriam.

Postquam nullum dolis iter arrisit, fraus viribus cedens

vestit in furorem, atque in Dominum manus erigere plebs armatur impatiens. Heu mihi! quantis lacrymarum roribus impeditus, quantis animi motibus sauciatus erectas in Dominum rabidi tumultus insania manus horreo memorare sacrilegas! Denique nec caput colaphis propulsare, nec faciem sputis aspergere, nec palmarum ictibus verberare plebs exsecrabilis conquievit. Ille tamen omnia patienter excipiens, nostrae saluti se tradidit, ac pro nobis suum corpus suppliciis deputavit. Per illos enim colaphos habemus capitis sospitatem, illa sputa nostrorum vultuum sunt lavacra; his alapis libertatem sumus consecuti perpetuam.

At senior, cui veritatis auctor cuncta praedixerat, cuique manere nequibat infectum, quod Christus signaverat affuturum, usque in aedes principis sacerdotum Domini vertigia subsecutus, quod ex ejus esset etiam ipse, discipulis, ter est agnitus, ter negavit, et gallus, diei nuntius, cantavit, impletoque divinae sanctionis oraculo, pristini quoque sensus reversi sunt Petro, qui memoriam culpae recolligens, oblivionis in se castigavit errorem, gemituque continuo prosequente, peccata fugiunt, delicta discedunt et lacrymarum imbres effusi dulcem veniam flectibus amarissimis contulerunt. Apostolicis igitur eruditi exemplis debemus vim poenitentiae, meritumque dignoscere vitalibus remediis adnitentes, ut ab animarum fatigatione nostrarum mortiferos mereamur morbos excludere. Si enim noxiis cogitationum veneris aut actu, vel etiam contagiis fuerimus turpium sauciati sermonum, ad saluberrimam poenitentiae mox nitamur confugere medicinam, quatenus dolentes ex culpa, non doleamus ex poena; lacrymantes ex vulnere, non lacrymemus ex morte. Nec tamen poenitentiam futuris paremus erroribus, sed praeteritis adhibeamus admissis. Sub indulgentiae namque fiducia delinquentes difficile veniam consequuntur optabilem, quam sibi plerique praesumpta securitate pollicentur, ut peccent. Nam et David propheta mirabilis dum indulgentiam praeteriti postularet erroris, ut hanc facilius impetraret, per ignorantiam se deliquisse talibus prae se signavit: *Delicta juventuti meae et ignorantiae meae ne memineris, Deus.* Quid ergo quaecumque flagitia juvenalis aetas ad-

miserit, in senectutem debent relaxanda servari? Absit, in nobis ut ita maneat, consenescant. Sed cum divina clementia patienti longanimitate mitissimam judicii suspenderet ultionem, nulla non ex istis indutus spes impunitatis obtundat. Sed tamquam famuli diu fugitivi sero saltem nostrum revertamur ad Dominum, ab ipso vel senes lubriae juventutis veniam postulantes, quamvis conveniat unumquemque peccantem confestim, ne serpentis morbi primitiae, velut radices amari germinis, altius negligentis agricolae remissione submersae, nullo valeant evelli penitus jam labore. Idem denique propheta, ne pro juvenalibus delictis ut negligens videretur, serius supplicare addidit ignorantiam, quo apud pium judicem facilius sibi relaxari meruisset errorem. Igitur et Petrus Apostolus Christum negare non studuit, sed in oblivionis casum simpliciter et ignoranter incurrit. Namque sese mori velle cum Domino plena devotione promiserat, alienus ab ejus videri consortio sub quolibet periculo non ferebat. Praemiserat enim inter caetera magnificum suae credulitatis exemplum, quod eum a Christo nec exitus posset segregare formido, ad quem media festinando per maria, rapidos dudum praecipitavit in fluctus, nulla vicinae mortis trepidatione deterritus.

Interea dies, novum visura flagitium, nocturnis moestior umbris illuxit, quae tenebrarum remota caligine Hebraei coetus infanda reserabat vulgo consilia. Tunc Judas, draco novissimus, et priori similis homicida venefico (nam sicut ille, Adam vitae subt acto, sic et iste, Christo morti contradito, generationis humanae factus est persecutor), ad Pilati Dominum conspiciens deduci praetorium, eumque vinclis astrictum, qui resolvit vincula peccatorum, diriguit miser, et horruit, pecuniamque, funeream mercedem scilicet cruoris innoxii, restituens saevis dispensatoribus, ac refundens, pretio criminis sese vacuavit ille, non crimine. Quid enim poterit securitati conferre trepidatio mortis, ibi concepta, nullus ubi timor consequitur jam medelam, secundum psalmi continentiam proli quentis: *Illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor* (*Psal.* XIII, 5), hoc est, in ipso judicio, ubi correctionis tempus, et spatia non habet infructuosa

formido, aut in inferni jam faucibus constituto, quae potest opitulari confessio, cum legatur: *In inferno autem quis confitebitur tibi* (*Psal.* VI, 6)? Judas enim publicus homicida, qui, quod audire non meruit, non suum tantum parentem, sed totius mundi jugulavit auctorem, poenitudinis frusta remedium vestigabat, quem post traditionis audaciam sententiae supplicium jam tenebat, et securis ad arboris radices applicita, quae fructum protulit exsecrandum, mali roboris germen inutile funditus amputando, saevis ignibus deputaret. Dementem subito correptus est in furorem, sibi mortiferum nihilominus molitur interitum, quamvis senior ille tunc fuerit, cum nefandae conjuratione in se flagitium vindicavit, vitamque gutturis exsecrandi, qua vox processit immitis, vendens omnium redemptionem, faucibus nodatis astringens, animam trabalibus laqueis expulit infelicem. Parva siquidem poena pro tanto videretur illa flagitio, cui nulla suppliciorum aequari valeat magnitudo, tamen ipsum funesti genus exitii, morsque pendentis ab alto cadaveris coelum negat aspici, terram vetatque attingi, ut reus sceleris inauditi simul ab utrisque dignus elementis expelli, nec aere frueretur ad vitam, nec humo, generali compositus more hominis, animam dimitteret exhalantem. Habet aliud dedecoris istas in species propriae dejectionis indicium. Quod enim in sublimi fastigio necem sortitus est perfidus, et desertor, patefecit, ex quanto culmine sit lapsus, nuper discipulus, modo jam reus; nuper apostolus, nunc apostata nominatus.

Cum vero Dominus ante tribunal praesidis staret intrepidus, ut agnus mitis productus ad jugulum, nihil dignum morte reperiens, quod ei populus accusator objiceret, regem sese dixisse, qui manifeste rex aderat, studio seditionis exclamant. Nec mirari quispiam debet, si plebs, amica fallaciae, veritatem protraxerit in crimine, imperiumque sidereum, et divinam renuit potestatem, quae Creatoris ingrata suffragiis, lucos olim coluit, idolis obsecuta servivit. Una quippe dementia, parque videtur insania, Baal praeposuisse tunc Domino, Barabbam praeposuisse nunc Christo, dumque pius occiditur, impiusque servatur, justitiae mutavit viam

errans in utroque sententia; auctor mortis deputatus, ut viveret; auctor vitae deputatus, ut obiret. Ex hoc igitur cuncti, qui hactenus manetis in fide, Christum pro mundi salute passum fuisse jam credite, qui flagris sulcatus, opprobriis lacessitus, poenas omnes amplectitur, ne perire suis meritis dignus vel latro sustineret exitium.

Heu! quam triste falcis acumen est, quae messem Judaicae posteritatis abscidit. Namque necem Domini postulantes, in se suosque filios, ejus sanguinem professi sunt permanere, dicentes furialiter, et clamantes: *Sanguis hujus super nos, et super filios nostros.* Omnem fructum sui germinis damnaverunt, donec ab eis haec macula illius aqua spiritualiter abluatur, cujus in eis cruor lethaliter dominatur aspersus. Heu! nequitia tui, Pilate, facinoris, quam patrasti! qui tot in uno judicio, vel potius praejudicio crimina commisisti, quae si provida sanandus mente cognosceres, non solas manus ablueres, sed totum jugiter corpus sacro debueras aquae spiritalis lavacro perfundere. Justum injuste diverberas, regem praeses examinas, Domino te praeponere, mortalis homo, non trepidas. Quibus igitur luendi supplicii jam teneris in vinculis, quia numerosa per vulnera cruci Dominum creaturae configis, Caesaremque magis offendere, quam Caesaris metuis conditorem?

Cumque militari Christus exsecutioni contraditus, mortis sententiae subjaceret, in ipso nihilominus cultu, quem regiae sub imaginis illusione suscepit, magni gerebantur sacramenta mysterii. Quod enim coccineae chlamydis velamen indutus est, cruentum futurae mortis demonstrabat aspectum. Spinea caput ejus corona circumdedit, quoniam spinas omnium peccatorum, quae humanum genus passim invaserant, pia solus humilitate portavit. Nam datam gestabat arundinem, mundano regno sceptrum vere consimile, quod pro motatione saepissima fragile, vacuum, leve cernitur, et caducum. Moxque vestibus alienis exutus, suis protinus est amictus, tanquam positurus in obitu corporis indumentum, quod se post paululum noverat recepturum, nihil jam sumpturus mutabile, quippe post mortem plena cum majestate suae carnis rediens, ac resurgens.

Nec illud a consortio divinitatis abscessit, quod datum sumit vinum felle permixtum, labiis tetigit, et ab ore projecit. Signum quippe fuit mirabile, amaram mortem Dominum degustare, confestimque virus ejus horribile reducis vultus aversione contemnere.

Igitur alto patibuli defixus in ligno, iram discriminis exsecrandi pia religione mutavit, et abjecta crudelitate pax ascendit in crucem, violentaque saevi roboris instrumenta suis membris illustrans, poenam honore vestivit, supplicium salute dicavit, ipsaque pius in se tormenta sanctificans, signum damnationi propositum fecit beatitudine consecratum. Ut hic nullus animo peregrinetur ignaro, crucis speciem causam venerationis ostendere, quae Dominum meruit adoranda portare, per quatuor eam plagas orbis extendi, prudenti debet quisque ratione colligere. Caput enim Christi distentis in crucem membris expositi axis Orientis accepit. Occiduus autem limes plantis arrisit. Arctous dextra claruit, medius laeva refulsit. Cunctaque prorsus mundi substantia, Creatoris corpore jucundata, crucis in se lineam rectis obliquisque limitibus demonstravit impletam, quam primae lucis ab origine cernitur consecuta. Cumque milites ejus sibi vestimenta dividerent, tunicam sortiti sunt, quis haberet, quoniam suta non fuerat, sed de superioribus texta per omnia, nefariumque duxerant speciem tanti violare miraculi; legant haec schismatici profecto doctores, et sciant, quod impietates exerceant catholicam lacerando concordiam. Si enim militibus sacrilegis ac funestis durum visum est Christi carpere vestimentum, quale nefas admittunt, qui ecclesiastica pace turbata, ipsum Dominum Christum schismatibus dividere non quiescunt!

Titulus quoque, trina linguarum significatione conscriptus, habens Hebraicis litteris, Graecis, ac Latinis: *Hic est Rex Judueorum*, supra Dominum legebatur appositus. Quae sit etiam hujus ratio sacramenti, absurdum non videtur inquiri. Nec enim fugita amagno mysterio, quidquid gestum manifestatur in Christo. Cur ergo tribus linguis hic titulus legebatur ascriptus, cum plures, ac varias multitudinum nationes nequaquam Hierosolymae defuisse, Apostolorum ac-

tuum magnitudo testetur, et possit aut una interpretis diversis lingua sufficere: aut si cunctorum voluit hoc oculis Pilatus exponere, plurimarum linguarum commerciis instructam vulgi notitiam reddidisset? Sed quod non est humana dispositione perfectum, spiritaliter illud sentiamus impletum. Vera siquidem fides, catholicaque confessio, quae designabatur in Christo, unum populis Regem speciali verbo pronuntiat, qui supra creaturam dominatur universam, tam saeculari causae, quam rationi conveniens est divinae. Primum quoniam Pilatus vel propter Caesaris metum, vel propter suae credulitatis admissum, qui se regem dixerit, quorum fuerit, definivit, ne puro regni nomine designato generaliter eum regem videretur exponere, atque adversus Caesarem praedicare, et tamquam in suum quoque rectorem decreta morte sacrilegus exstitisse. Dehinc quia rex Judaeorum Christus religiosae nominatur, et omnis gentilitas idolorum cultibus occupata, cum Christiani dogmatis meruerit sacramenta sortiri, inter Abraham filios incipit Dei populus nuncupari. Cui legitur promisisse, quod eum faceret, sicut et fecit, omnium gentium patrem. Jesus ergo dictus est Rex Judaeorum, non tantum praesentium, sed etiam futurorum, qui naturalis germinis inutilem reliquentes horrorem, mox in oleam fecundae suavitatis unguento sancti chrismatis inserendi perdent amaritudinem sterilis oleastri.

Quin etiam plebs feralis, et noxia, nullis animum satiata suppliciis, cruentos ex utroque latere circa Dominum viros eadem statuit damnatione confixos, ut injectas vulnerum plagas talium acerbaret injuria personarum, licet meriti similitudinem non habet similitudo sententiae. Inter latrones namque justo pendente carnifices, trium videtur esse par poena, sed duorum dispar est causa. Illi siquidem multo pro crimine rei sunt mundo: huic ipse reus est mundus, cujus sanguine liberatus est a peccato. In illo tamen Dominus patibulo constitutus, potestatis suae jura non perdidit, qui de sublimis crucis examine, velut de regali throno, judex aequus utrumque prospiciens, et amborum merita divini cordis lance perpendens, hunc elegit, illum reliquit, non praeterita, quae luebant, facta discutiens, sed praesentes men-

tium diversitates intendens. Unus enim, a quo ferocis atrocitas instituti nec in discrimine declinavit, saevis Dominum lacerabat injuriis, dictis mordacibus exsecrandus, tamquam caper hirsutus venenosi dentis attactu palmiti suavissimae vitis inimicus, ita loquebatur illudens: *Si tu es Christus, salvum te fac, et nos.* Alius vero spe meliore modestior, qui dum suae parcit linguae, pepercit et poenae supplicio. Dominum verbis precantibus alloquitur, deflectens lumina, tantum libera quae gerebat, in terram, quoniam tensi vulnerum nexus ab humilitatis officio volentes inclinari palmas arcebant. Nam postquam socium, qui jam desociari meruerat, justi sermonis increpatione redarguit, suaeque culpam protervitatis agnovit, Dominum sic precabatur: *Memor esto mei, dum veneris in regnum tuum.* Quem pius illico Dominus, ut errantem per avia deserta pastor ovem, cum gratulatione recolligens, allocutus est dicens: *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.* O mirabilis, et divina promissio! paradisum se dicit intrare, qui properabat ad inferna descendere, quatenus edoceret, nullum tempus existere, quo Dominus non sit ubique praesens. Ut enim latronis animum jam beati mortis formidine vacuaret, non tantum, inquit, *Hodie mecum eris in paradiso*, ubi flore perpetuo blanda per agros ridet amoenitas, et irriguis voluptas fontibus enutrita, pulchrosque molliter per hortos infusa, totum grata suavitate laetificat, interque beatos frondibus ramos, ac nullis ultra pomorum decipientibus insidiis serpens ingemuit ille tartareus, antiquum sine lapsu degere jam colonum. Ambo igitur variis currentes motibus latrones, iter diversi callis invadunt, ac locis remotioribus imminentes, discretam factis violentiam perpetrarunt. Ille fores inferni intravit, iste supernas irrupit. Ille caligini profundae submersus, claustra penetravit gehennae. Iste lumen clarae lucis ingrediens, coelorum regna diripuit.

Interea subito totus est obscuratus mundus, tenebris repentinae caecitatis oppressus, ac moesta nebularum mole perfumus funereas dies celebravit exsequias. Sed sol radiis remotus absconditis, tetra velatus palla, delituit, orbemque luctibus alienae noctis infecit. Talem siquidem vultum pa-

tris orbata solatiis meruerunt elementa sortiri, ut cujus ortu laetata sunt, tristarentur occasu. Sicut enim, Domino nascente, lux claruit, ita, moriente, discessit. Tunc stella per diem fulsit, modo nec in nocte comparuit. Sed quamquam coelo, terraque fugitivum lumen abscessit, non tamen diutius in hac remotione permansit per ipsa temporis intervalla suspensi, magno visum convenire mysterio. Nam sicut tribus horis mundi facies tenebris oppressa subjacuit, ita Dominum triduo clausum tumuli sepultura contexit. Nec tellus sine clade tunc astitit, omnibus contremens fundamentis, quae talia sentiebat admitti, mundique rata venisse jam finem, dubio pependit natura sub termino, ne summus scilicet apex ad inferna descendens, omnem protinus molem secum jugiter inclinaret in mortem, atque proprium comitatus auctorem, praeceps in chaos mundus affligeret. Sed illa pietas divinitatis immensa properabat clementer ad tartara, quo perdita restitueret, non instituta deperderet. Cumque talia cernerent evenire pericula, qui Dominum ligno crucis affixerant, nequaquam expaverunt. O signa tot praesentis metus inaudita prodigia! Quin insuper cum potum sitiens postularet, unus de plebe saevissima spongiam calamo nexuit, et acetum ejus ori porrexit. O quam Judaeorum menti nequissimae liquor fuit ille conveniens! qui deteriora secuti, vel infirma pro culpa scilicet infidelitatis, Manzeres sunt vocati: sicut vina suavia, cum fuerint in acetum triste conversa, cunctis a mensarum populis repulsa jactantur, ita gens ista feralis, et impia, quae priscis temporibus Deo placuerat, nunc odibilis, ac nimis est exsecranda.

Ut ergo baetae Dominus omnia passionis implevit, animam protinus suam sancto de corpore volens ipse deposuit, eam voluntarie ipse rursus sumpturus, ut fecit, quoniam mortuus quidem fuerat, sed vivebat, membris obeuntibus, non divinitate defunctus: Audiamus ex ejus persona, Joannes Evangelista quid referat: ait enim Dominus ad discipulos suos: «Propter hoc me Pater diligit, quod ego pono animam meam: Iterum accipiam eam, et potestatem habeo iterum accipiendi eam. Hoc mandatum accepi a patre.» Quis itaque possit dubitare, vel non audiat eum, cui suam ponere licuit

animam, cum liberet, potuisse quoque resumere, cum placeret, et hanc in sese magis operari virtutem, quam dignatus est in plurimis demonstrare? Reserantur fores ecce tartareae, Christo veniente dejectae, patet inferna retro jam semita, rumpuntur saxa, finditur terra, vacuantur sepulcra corporibus, reviviscit turba; et ne fides defecisset in credulis, agnoscitur resurgentium multitudo. Tunc illud quoque templum mirabile, plenum religionis antiquae, majoris templi culmina cecidisse conspiciens, velut alumnus tristis, et ingemens, proprium deflerat auctorem. Discisso protinus velo nudum cunctis pectus ostendit, interiora scilicet evidenter arcana gentibus reseranda significans, et populis fideliter affuturis: quoniam lex, quae sub Moysi velamine diu tecta permansit, Christo nobis adveniente, praeclaruit. Dic age, mors tristis, et impia, nunc ubi tua sit feralis illa victoria, nunc ubi stimulus, exsecranda, tibi serviens ad sepulcra, quae a primo generationis interitu nullis umquam saturata funeribus humanum genus invadens, miserae soles fragilitati poenali semper ditione dominari? Ecce nunc ad Christum pessima non venisti, sed ad te Christus ultro descendit, cui sine morte licuit mori, qui cuncta gignens, cuncta constituens, te solam lividam non creavit. Scriptura quippe venerabilis dicit: *Dominus mortem non fecit* (*Sap.* I, 13). Originis igitur tuae si materiem cupis agnoscere, serpente patre conciperis, et culpa genitrice procrearis. Sed, indulgentia nunc regnante, consumeris.

Interea Domini spiritus jam de corpore migrarat ad tempus, frigidaque crucis in robore Christi membra pendebant, et adhuc furor, arma non deserens, inimicae manus lanceam subministrat, ictuque nefario latus Domini plaga violavit infixa, altum vulnus aperiens, ac defossum, per quod sanguis pariter et aquae fluxerunt. O quam catholico dogmati sociatur haec causa! O quantum Trinitatis fidei conveniunt haec sacrata! Corpus namque, sanguis, et aqua, tria vitae nostrae sunt munera. Omnes enim, qui Christo duce nostro in aquarum fonte renascimur, ejus corpus, et sanguinem sumentes edimus, ac potamus, ut sancti Spiritus templum esse mereamur. Nam et Apostolus Paulus ita loquitur, dicens: «An nes-

citis, quoniam templum Dei estis, et Spiritus sanctus habitat in vobis (I *Cor.* III, 16)?» Quod ut Dominus jubeat templum nos immaculatum genere, supplicemus, quatenus angustos, et tenues tantus mansor sibi facia idoneos, et capaces.

Postquam igitur thesaurum corporis pretiosi depositum sacer locus ille suscepit, qui, Domino jacente, nobilis claruit, resurgente nobilior triumphavit, generatio fallaciae devota consuetum sub impio corde nefas excogitans, Christum nocturno silentio discipulis jactitat auferendum, ut sicut ipse praedixerat, diem vulgaretur surrexisse post tertium. Haec itaque Judaei furtiva suspicione perterriti, plurimam petunt custodiam solertius adhiberi, tumulique fores, et januam fida nimis obsidione vallari. Si nondum post crucis acerba suppli cia, post ferri plagas, et vulnera, post mortalem corporis sepulturam, cruentum, carnifices, implestis officium, nec odium post innocentis exitum saturastis injustum, Dominum qui potentiae singularis quoties animas eduxit ab inferis, suam potius revocaturum non probatis, in pejorem partem concilia vobis apta peragite, fovete sensibus dolos perfidiae nutrimentis armatos, sepulcri claustra signate, vigilias militares apponite, monumentum saxo praecludite, cunctaque malignis, ut facitis, dispositionibus instruentes, dicite, quis Dominum poterit custodire, cui cuncta reserantur nihil obstruitur? regnat in coelis, imperat fretis, dominatur inferis. Quid itaque perfidis opus excubiis, et labore? quid finem niteris explorare, quam non vis, etiam cum probaris, admittere?

Interea coeperat illud triste post sabbatum dies irradiare felix, qui Domino dominanti gratissimus nomen ab ejus majestate sortitur, dictus hoc honore Dominicus, quippe qui tantum consecutus est dignitatis, ut primus meruerit intuerit mundi nascentis originem, et resurgentis Christi virtutem. Hic enim liber Geneseos, rerum manifestus assertor, die septimo sabbatorum a suis requievisse Deum dicit operibus. Apparet ergo perspicue, quod caput orbis ista sit dies, á quo primario per ordinem difinitus numeratur septimus sabbatorum quem gloria regis aeterni, tropaeo quoque suae resurrectionis illustrans, primatum cum religione concessum die-

rum censuit retinere cunctorum. Hujus lucis ortu conspicuo mater virgo cum caeteris mulieribus fideliter congregatis, quia munus pariter ferentes aromatum, dum venerunt ad sepulcrum, lacrymis ora sulcabat, pectus gemitibus commovebat. Moxque locum conspiciunt sepulturae vacuum corpore jam patere, sed mira plenum redundare virtute. De coelis namque angelus descenderat, et a tumuli foribus evoluto mirabilis residebat in saxo, vultu flammeus, vestimentis albatus, ut gemina videlicet diversitate resplendens, terrorem pariter, laetitiamque monstraret: terrorem profecto custodibus ignea facie comminatus, laetitiam quaerentibus Christum nivea vestis jucunditate blanditus. Ergo mulieres angelica revelatione firmatae, Dominum gaudent revixisse post mortem. Milites tali visione perterriti, vitam nequeunt retinere in ancipiti discrimine constituti, desertaque continuo statione praecipites urbem repetunt, miracula perferentes gratisque manifesta renuntiant; postquam fidem pretio vendiderunt, in fallaciam permutantur ignavam, moxque Christi discipulos nocturnae quietis insidiis aucupatos eum diripuisse confingunt. Dic, nefande custos, et improbe, fare scelerata legio, quid mediteris astruere, quae studio pecuniae conquirendae foveam cui casus non vides et pericli, quantum supplicii merearis ignoras, cum mavis negligens videri, quam verax. Constat enim, te fuisse pervigilem, sollicitum, perspicacem, numquam lumina somno flexisse, nisi labori vicibus perfovendo, proximus rite collega succederet, ita locum excubiis communisse, ut nullis adiri posse fraudibus appararet. Nam si Christus, ut audes falsa voce componere, nocturnis operis, tempore quieto suorum manibus raptus est e sepulcro, cujus ibi lintea, cujus adjacent velamenta, circa cujus residet Angelica virtus ad exuvias? an beatum corpus ille, qui rapuit, prius exuit, et nudavit, celerius arbitratus detectum posse subdici, quam ligatum, sicut manebat, auferri? *Mentita est iniquitas sibi* (*Ps.* XXVI, 12). Habet tamen ista res gratiam figurati sensus egregiam. Judaeis etenim Christum spiritaliter constat ablatum, quem nos tota mentis, et pectoris devotione portamus. Plange, Judaea, tuos itaque sacerdotes, plange ministros, et

populum, quae protantis deserta flagitiis, non jam tuba gaudebis, non Uncto firmaberis, non sacrificiis perfrueris. Cujus spe namque virtutis tibi tuba perflabitur, cum regem videas interemptum? Quis Unctus jam ultra dabitur, cum ipsius Uuncti amiseris principatum? Quae victima ferietur, cum victima fuerit pastor ipse mactatus? Discedat synagoga, proprio jam colore fuscata, Cristus sibi pulchram niveo decore sociavit Ecclesiam. Haec honorem Mariae praestat ad gloriam, quae cum claritate conspicua semper mater esse cernatur, semper tamen virgo conspicitur. Huic sese Dominus illico post triumphum resurrectionis ostendit, ut pia genitrix, et benigna talis miraculi testimonium vulgatura, quae fuit nascentis janua, dum venisset in mundum, haec esset ejus et nuntia, deserentis inferna.

Mox deinde convivio cum quibusdam, velut praeteriens viator, interfuit, atque in fractione panis eorum se sensibus, et oculis, publicavit, quia quod verus ipse sit panis luminibus innotescit, quos fides interior inserens, ac detegens, ad agnitionem Domini gratiae claritate perducit; frequenter etiam diversis temporibus, et momentis manifestum sese discipulis demonstravit. Nunc vescentibus inopinus apparens, nunc adusti piscis et favi cibos accipiens, quatenus edoceret evidentius, res esse corporis dapes, quas edendo videntibus approbavit, illa se membra nunc gerere, quae nuper gesserat ante mortem.

Rursus idem, cum metuentes apostoli plebis, quae Dominum saepe, negaverat, violentam sustinere saevitiam, clausis domus januis permanerent obstrusis, astans foribus improvisus, pacem cunctis dedit salutatione sermonis, ut afflictis laetitiam tribuens repentinam, quod prophetica voce signaverat, approbaret, quia *cor contritum et humiliatum Dominus non relinquet.* Moxque manus aperuit perforatas, plagam lateri nudavit infixam, ne phantasma crederent, si vulnerum indicia non viderent. Quoniam vero Thomas aeque venerandus apostolus, quem Didymum vocabulo nuncupant, ibi non aderat, et talia sociis referentibus non credebat: ecce Dominus, eodem postmodum residente cum fratribus, immotis se denuo foribus praesentat, qui numquam

spiritaliter ab ipsis abscesserat, coramque cunctis visus in medio, non dedignatur morem gerere trepidanti discipulo: palmisque rursus, et latere demonstratis, tactu vulnerum patitur se probari, magis, hinc agnitus, quod ipse sit Christus, qui dubitantis animam placida fovit lenitate susceptam. Quisquis enim dolos artificis caeca sub imagine fraudis exercet, vanasque nebulas, et figuras ad decipiendas instruit mentes incautas, non vult, sua facta cognosci, quod lateat sub nubis velamento fallacis, oculosque compositis miseros simulacris illudens, odit sollicitos, si deprehendi coeperit, et amicos. Dominus antem verax in omnibus Christus etiam credere dubitanti mitissimus, non irascitur ambigenti, sed ut digitos quoque mergat in vulnera, facilitate concedit, sciens, hujus probationis exemplum non ad Thomae tantum, qui fuerat tam beatus, sed ad fidem deinceps pertinere multorum.

Post paucos item Dominus dies Petro piscanti cum sociis ad marinum sese littus ostendit, totaeque noctis labore perpili nullam cernens fessos habuisse capturam, dextrum retia dimitti jubet in pelagus confestimque clauso gurgitis salo piscosae congregationis immersa, crepitantes sinus eduxere cum praeda, quam ante Domini gaudentes projecere vestigia. Tale genus ergo miraculi non vulgari facto sentiri, sed typica debet intelligentia ponderari. Retia siquidem credamus praecepta dilucida nimis, atque perspicua, quibus omnes dextra sectantes, et saeculi fluctibus cruentis clauduntur vestigiis inclinati. Nam et piscis supra prunas appositus, eodemque panis in loco simul ab ipsis inventus, Catholica religione cernitur non carere. Nam piscis aqua videtur intelligi, qua nos ablui certum est, ac renasci, panis Christum significat salvatorem, cujus eodem corpore vescimur ad salutem. Ignis Spiritus sancti gerit imaginem, quo devoti consecramur ad fidem. In eadem namque specie demonstratus effulsit, cum beatos apostolos, sicut liber eorum Actuum protestatur, clara sui divinitate perfudit. Tunc ad epulas eos sumendas invitat placida solemnium praeceptione verborum, qui mensae Domini voce unanimes congregati, cibos sanctae benedictionis accipiunt, et Christum plena fidei veritate cognoscunt.

Cum vero modicis insurrexissent dapibus competenter impleti, Petrum Dominus, an eum diligat clementer interrogat. Cui protinus annuenti cupiens greges, ut pastor bonus, augere, tamquam fidelissimo nimis operario, vel probato suas oves, agnosque commendat. Et haec tertio repetit, ac revolvit, ut recentiori culpae trina negatio pari dilectionis purgaretur ex numero. Quod autem Petro specialiter alendi greges tribuit dignitatem, cum probetur omnes aeque diligere, non aliorum pertinet ad detrimentum, sed rationi videtur esse conjunctum; hoc animal namque mitissimum pro simplicitate naturae, justis comparatum, quos, cum venerit in majestate sua rex omnium, tali tera dextris astantes sicut ipse docuit, alloquitur: «Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi,» etc. Ingressuros igitur justos in regnum consequenter illi commendat, cui claves, se daturum ejusdem regni promiserat.

Inde monitis eos beatis erudiens, et pacificae roborans traditione doctrinae, per omnes imperans terras religosae fidei praecepta dispergere, sacrique baptismatis unicam trinitatem cunctis gentibus prorogare, sic inquiens, ac decernens: «Data est mihi omnis potestas in coelo, et in terra. Euntes nunc, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, docentes eos observare omnia, quaecumque mandavi vobis,» etc.

Cumque Divinitas omnia mandasset impleri, mox in Bethaniam iisdem pariter eductis egressus, coram beatis protinus viris, qui tanti visionem triumphi meruere sortiri, per oras evectus aethereas, arcem siderae dominationis ascendit, et ad dextram patriae residet majestatis, totumque proprio regit, et gubernat arbitrio. Qui cuncta jugiter excelsa possidens, ac profunda post coelum descendit ad tartarum, post tartarum remeavit in coelum. Ob hoc igitur voluit hisdem praesentibus ad astra migrare (quantum parvitatis meae dignatur sensibus aperire), ut iter eisdem, quae sequerentur, ostenderet, quibus ante passionem sibi dicentibus: «Domine, nescimus quo vadis, quomodo possumus viam nosse?» respondit evidenter, et dixit: «Ego sum via, et veritas, et vita. Via», quoniam per eum Patris pervenitur ad gratiam. «Veri-

tas» quia credentibus tribuet, quae promittit. «Vita,» quoniam et morti non subjacent, quos adoptat. Laetis vultibus intuentes ergo discipuli Dominum supra nubes excelsum, corruscos siderum tractus propriis devicto mundo, calcare vestigiis, venerantur subplices et adorant, redituque gratissimo familiae ejus, gressibus aeri tramitis plagas, quas oculis viderunt, revolvunt cordibus, et reportant cuncti generis viris, ut gentes credant. Testes namque fideles, et magni divinae probantur esse virtutis, qui facta Domini Jesu Christi videntes, innumerabilum scripserunt pauca gestorum. Nam si religiosis omnia potuissent chartis annecti nostri miracula Salvatoris, nec ipse forsitan mundus, sicut Joannes Evangelista testatur, qui scriberentur, volumina, caperet universa librorum.

DEDICATIO CARMINIS PASCHALIS

AD MACEDONIUM.

Domino sancto ac beatissimo patri Macedonio presbytero Sedulius Coelius in Christo salutem,

Priusquam me, venerabilis pater, operis nostri discurso volumine censeas, et ritu forsan severitatis objurges, utpote qui, nulla veteris scientiae praerogativa suffultus, tam immensum paschalis pelagus majestatis, et viris quoque perissimis formidandum, parva tiro lintre cucurrerim; hujus apud te facti causas expurgem, ut, cum me non audacem fuisse probaveris, sed devotum, in pectoris tui portum blanda tranquillitate recipias: quem gubernante Deo, laetaberis nulla pertulisse naufragia. Cum saecularibus igitur studiis occupatus, vim impatientis ingenii, quod divinitatis in me providentia generavit, non utilitati animae, sed inani vitae expenderem, et litterariae solerti disciplinae, lusibus infructuosi operis, non auctori, serviret; tandem misericors Deus, rerum conditor, clementius fabricam sui juris aspexit, et cultos in me mundanae sapientiae diutius haberi sensus inoluit, ac fatuum prudentiae mortalis ingenium coelestis ille condivit. Moxque ut cordis oculos interior caligo deseruit, per sentes dumosi ruris errantia in herbam florei cespitis revolvi vestigia, totoque nisu melioris arbitrii, cultum illustrati pectoris Deo dicavi, non praesumptione virium sarcinam mentae molis arripiens, sed onus Christi, quod leve nimis est, humili pronos devotione complectens, culpa me scilicet artatus silentii non carere, si studiosae mentis officium, quod vanitati detulissem, veritati denegarem: cum et divina

reverenter asseri, et humana possint honeste tractari. Angebar rursus alia animi procella turbati, et aegros anhelitus illa mihi ratio saepe commovebat, qua me noveram vel tua, pater beatissime, vel aliorum, quos gratia similiter coelistis illustrat, quiddam profecisse doctrina. Quamquam ipsi cuncta monstrantes, aliquem credatis igniculum in me posse lucere: sed torpor cordis obtusi tamquam silicis per venas, scintillam tenuem vix emittit. Et id ipsum parvi fomitis nutrimentum, quod in me potuit doni coelestis oleo permanere, nefas esse pensabam, muti tenacitate silentii cum nullo partiri, ne unius talenti creditam quantitatem dum nitor cautius custodire, culpa defossae pecuniae non carerem. Invidiae siquidem maculam de sese non abluit, qui alteri conferre denegat, quod cum dederit, non amittit. Inter diversas tamen anxiae trepidationis ambages, ad jaciendum hujus operis fundamentum ob hoc maxime provocatus accessi, ut alios exhortationibus veritatis ad frugem bonae messis invitans si quando infirmatis humanae vitiis forsitan lacessitus impugner, verbis propriae disputationis admonitus metuam: qui furta prohibui, fur videri verear, et qui rectae soliditatis iter ostendi, proclivioris lubrici periculosa sectari, et clypeo dominicae protectionis armatus inimicae jaculationis tela facili repulsione contemnam. Cur autem metrica voluerim haec ratione componere, breviter expedire non differam. Raro, pater optime, sicut vestra quoque peritia lectionis assiduitate cognoscit, divinae munera potestatis stylo quisquam hujus modulationis aptavit, et multi sunt, quos studiorum saecularium disciplina per poeticas magis delicias, et carminum voluptates oblectat. Hi quidquid rhetoricae facundiae perlegunt, negligentius assequuntur, quoniam illud haud diligunt: quod autem versuum viderint blandimento mellitum, tanta cordis aviditate suscipiunt, ut in alta memoria saepius hoc iterando constituant et reponant. Horum itaque mores non repudiandos aestimo, sed pro insita consuetudine, vel natura tractandos, ut quisque suo magis ingenio voluntarius acquirator Deo. Nec differt, qua quis occasione imbuatur ad fidem, dum tamen viam libertatis ingressus, non repetat iniquae servitutis laqueos.

quibus antea fuerat irretitus. Haec sunt pater egregie, operis nostri causae, non supervacuae, sicut didicisti, sed commodae quae si probabili ratione non displicent, benignitatis tuae donentur favore, quo paululum ab scripturis celsioribus vacans, humilioribus te quoque libenter impertias. Non semper aquila super nubes elevata pervolitat; sed etiam remissioribus aliquando pennis descendit ad terram. Saepe belliger miles armis, quibus assuetus est dimicare, delectatur et ludere. An forsitan, ut ab hac te molestia perlegendi carminis, in occultis abducas, talibus me blandae orationis vocibus alloqueris. Cur, inquiens, affabilis amice, quam gratia purae dilectionis amplector, dum me profusius niteris venerari prae caeteris, et fidi propositi sedulitate sectaris, alios tamquam neglectos offendis, qui cum sint doctrina non impares, et una mecum soleant religiosae fidei societate conjungi, me potissimum ac solum eligas, vel secernas, cui devotionis tuae dicta committas? Habes antistitem plenum reverentiae sacerdotalis Ursinum qui ab aetatis suae primaevae tirocinio regis aeterni castra non deserens, vixit inter barbaros pius, inter bella pacatus. Accepit testimonium bea- i jam meriti evangelicae sacramento doctrinae. Legimus nim: *Beati pacifici, quoniam ipsi filii Dei vocabantur.* Ha- es Laurentium difficili comparatione presbyterum, qui ubstantiam sui patrimonii sic amavit, ut ecclesiis et egenis niversa distribuens, tanti census effusione nihil perderet: ipientia pervigil, lenitate placabilis, quo et serpentis astutiam cum lege custodiat, et columbae simplicis animum on amittat. Habes quoque meum Gallicanum aeque presyterum, non in libris saecularibus eruditum, sed placida onitate mitissimum, catholicae regulam disciplinae factis otius edocentem, quam sermone monstrantem. Quid Ursini dicam quoque presbyteri annosam patientiam, et in risti famulatu non deficiendo juvenilem senectam? quid- Felicem referam vere felicem, hujus saeculi inimicum, i crucifixus est mundus? Sunt et alii memorabiles viri amplurimi, quos ad hoc suscipiendum idoneos constat se officium. Nec Hieronymi, divinae legis interpretes, et elestis bibliothecae cultoris, exempla pudeat imitari atque

ad generosas quoque feminas, et praeclarae indolis fama subnixas, in quarum mentibus sacrae lectionis instantia sobrium sapientiae domicilium collocavit, propriae disputationes transmittere documenta. Quis non optet, et ambiat eximio Syncletices, sacrae virginis et ministrae, placere judicio? quae superbi sanguinis nobilitatem sic humilitate provexit ad gloriam, ut in coelestis patriae senatu fieri mereatur allecta. Vere dignum, in quo Dominus habitet, templum, jejuniis castigatum, orationibus refectum, puritate mundissimum. Scripturas etiam ecclesiastici dogmatis gita sitiens epotavit, ut, nisi sexus licentia defuisset, posse etiam edocere, licet in membris feminei corporis animus si virilis. De quotidianae vero misericordiae dispensatione re ticeo, quam sic exercet; ut sileat; sic largitur, ut lateat. Indicat tamen ejus habitus pauper, ubi census proficiat dives. Et ut magnitudo tantae prudentiae, gemina resplendens lampade, plus luceret, habet germanam nomine, meritoque Perpetuam, annis imparem, factis aequalem, aevo teneram probitate grandaevam, quae, dum nominis sui dignitat pascitur, sic vivit, ut nequeat amittere, quod vocatur. Illustris maritali potentia, illustrior religione divina, proximam virginitati continet palmam, in conjugii foedere manens pudica. Caetera, praeter conspicuos, utpote nuptae convenientes ornatus, quae jam de sorore diximus, in hujus quoque moribus invenimus. Ad haec ego congrua rursus ita responsione perfungar: Ne, quaeso, domine, mi pater, quem diligere te profiteris, abjicias: quem fovere assoles, invidios deterreas. Nullum siquidem ex his omnibus vito, de nullius meritis, aut instructione diffido; sed in te cunctos aspicio. Quosdam collationibus assiduae disputationis ad melior vexisti: quosdam placidae maturitate doctrinae, desideri sanctae conversationes implesti: quibusdam exemplum factus es ad salutem: alios intra septa gregis tui oves fecisti alios enutristi; omnia omnibus factus es, ut omnes salvos efficeres. Cesset, obsecro, plurimorum jactura verborum cessent deinceps longae excusationis ambages, nec pigeat te post tanti gurgitis emensa discrimina adhuc fluctuan paginae auctoritates tuae anchoram commodare. Quatuc

ergo MIRABILIUM DIVINORUM libellos, quos ex pluribus pauca complexus usque ad passionem, et resurrectionem, ascensionemque Domini nostri Jesu Christi, quatuor evangelistarum dicta congregans ordinavi, contra omnes aemulos tuae defensioni commendo. Huic autem operi, favente Domino, PASCHALIS CARMINIS nomem imposui, quia PASCHA nostrum immolatus est Christus: cui honor, et gloria, cum Patre, et Spiritu sancto, per omnia saecula saeculorum. Amen.

CARMEN PASCHALE.

PROLOGUS METRICUS.

AD LECTOREM.

Paschales quicumque dapes conviva requiris,
  Dignatus nostris accubitare toris,
Pone supercilium, si te cognoscis amicum,
  Ne quaeras opus hic codicis artificis :
Sed modicae contentus adi solemnia mensae,
  Plusque libens animo, quam satiare cibo.
At si magnarum caperis dulcedine rerum,
  Divitiasque magis deliciosus amas,
Nobilium nitidis doctorum vescere coenis,
  Quorum multiplices nec numeratur opes.
Illic invenies, quidquid mare nutrit edendum,
  Quidquid terra creat, quidquid ad astra volat.
Cerea gemmatis flavescunt mella canistris,
  Collucentque suis aurea vasa favis.
At nos exiguum de paupere carpsimus horto,
  Rubra quod appositum testa ministrat, olus.

LIBER PRIMUS.

Cum sua gentiles studeant figmenta poetae
Grandisonis pompare modis, tragicoque boatu,
Ridiculove Getae, seu qualibet arte canendi
Saeva nefandarum renovent contagia rerum
Et scelerum monumenta canant, rituque magistro
Plurima Niliacis tradent mendacia biblis:
Cur ergo Davidicis assuetus cantibus odas
Chordarum resonare decem, santoque verenter
Stare choro, et placidis coelestia psallere verbis,
Clara salutiferi taceam miracula Christi?
Cum possim manifesta loqui, Dominumque tonantem
Sensibus, et toto delectet corde fateri,
Qui sensus, et corda dedit, cui convenit uni
Facturam servire suam, cui jure perenni
Arcibus aethereis una est cum patre potestas,
Par splendor, communis apex, sociale cacumen,
Aequus honor, virtus eadem, sine tempore regnum,
Semper principium, sceptrum juge, gloria consors,
Majestas similis: haec est via namque salutis,
Haec firmos ad dona gradus paschalia ducit.
Haec mihi carmen erit: mentes huc vertite cuncti.
Hanc constanter opem laesis adhibete medullis,
Quos lethale malum, quos vanis dedita curis
Attica Cecropii serpit doctrina veneni,
Sectantesque magis vitam spirantis odorem
Legis, Athenaei paedorem linquite pagi.
Quid labyrinteo, Thesidae, erratis in antro,
Caecaque Daedalei lustratis limina tecti?
Labruscam placidis quid adhuc praeponitis uvis,
Neglectisque rosis, saliuncam sumitis agri?
Quid lapides, atque aera coli, quid fana profanis
Proderit, et mutis animas damnare metallis?
Parcite pulverei squalentia jugera campi,
Et steriles habitare plagas, ubi gignere fructum
Arida nescit humus: nec de tellure cruenta

Livida mortiferis vellatis toxica succis,
Tartareis damnata cibis: sed amoena vireta
Florentum semper nemorum, sedesque beatas
Per latices intrare pios, ubi semina vitae
Divinis animantur aquis, et fonte superno
Laetificata seges spinis mundatur ademptis,
Ut messis queat esse Dei, mercisque futurae
Maxima centenum cumulare per horrea fructum.
Omnipotens aeterne Deus, spes unica mundi,
Qui coeli fabricator ades, qui conditor orbis,
Qui maris undisonas fluctu surgente procellas
Mergere vicinae prohibes confinia terrae,
Qui solem radiis, et lunam cornibus imples,
Inque diem, ac noctem lumen metiris utrumque,
Qui stellas numeras, quarum tu nomina solus,
Signa, potestates, cursus, loca, tempora nosti,
Qui diversa novam formasti in corpora terram,
Torpentique solo viventia membra dedisti,
Qui pereuntem hominem vetiti dulcedine pomi
Instauras meliore cibo, potuque sacrati
Sanguinis infusum depellis ab angue venenum,
Qui genus humanum (praeter quos clauserat arca)
Diluvii rapida spumantis mole sepultum
Una iterum de stirpe creas, ut mystica virtus,
Quod carnis delicta necant, hoc praesule ligno
Monstraret liquidas renovari posse per undas;
Totum namque lavas uno baptismate mundum:
Pande salutarem paucos quae ducit in urbem
Angusto mihi calle viam, verbique lucernam
Da pedibus lucere meis, ut semita vitae
Ad caulas me ruris agat, qua servat amoenum
Pastor ovile bonus, qua vellere praevius albo
Virginis agnus ovis, grexque omnis candidus intrat,
Te duce, difficilis non est via, subditur omnis
Imperiis natura tuis: rituque soluto
Transit in adversas jussu dominante figuras.
Si jubeas mediis segetes arere pruinis,
Messorem producet hiems: si currere mustum

Vernali sub sole velis, florentibus arvis
Sordidus impressas calcabit vinitor uvas,
Cunctaque divinis parebunt tempora dictis.
Indicio est antiqua fides, et cana priorum
Testis origo patrum, nullisque abolenda per aevum
Temporibus constant virtutum signa tuarum.
Ex quibus audaci perstringere pauca relatu
Vix animis committo meis, silvamque patentem
Ingrediens, aliquos nitor contingere ramos.
Nam centum licet ora movens, vox ferrea clamet,
Centenosque sonos humanum pectus anhelet,
Cuncta quis expediet, quorum nec lucida coeli
Sidera, nec bibulae numeris aequantur arenae?
Primus ab usque chao meritis vivacibus Enoch
Multa per innumeros jam saecula contigit annos,
Natura perdente modum, quem jure creandi
Terra tulit: genitum sed mors miratur ademptum.
Saucia jam vetulae marcebant viscera Sarae,
Grandaevo consumpta situ, prolemque negabat
Frigidus annoso moriens in corpore sanguis:
Cum, seniore viro, gelidi praecordia ventris
In partum tumuere novum, tremebundaque mater
Algentes onerata sinus, spem gentis opinae
Edidit, et serum suspendit ad ubera natum.
Mactandumque Deo pater obtulit, at sacer ipsam
Pro pueri jugulis aries mactatur ad aram.
O justi mens sancta viri! pietate remota,
Plus pietatis habens, contempsit vulnera nati,
Amplexus praecepta Dei, typicique cruoris
Auxilio ventura docet, quod sanguine fuso
Humana pro gente pius occumberet Agnus.
Loth Sodomae fugiente chaos, dum respicit uxor,
In statuam mutata salis, stuperfacta remansit,
Ad poenam conversa suam: quia nemo retrorsum,
Noxia contempti vitans discrimina mundi,
Aspiciens, salvandus erit, nec debet arator
Dignum opus exercens, vultum in sua terga referre.
Ignibus innocuis flagrans apparuit olim

Non ardens ardere rubus, nec juncta calori
Materies alimenta dabat, nec torrida vivens
Sensit damna frutex, sed amici fomitis aestu
Frondea blanditae lambebant robora flammae.
Mitis in immitem virga est animata draconem,
Per flexos sinuata globos, linguisque trisulcis
Squamea colla tumens, inimicos ore chelydros
Sorbuit, et proprii redit in virgulta rigoris.
Pervia divisa patuerunt caerula ponti
In geminum revoluta latus, nudataque tellus
Cognatis spoliatur aquis, ac turba pedestris
Intrat in absentis pelagi mare, perque profundum
Sicca peregrinas stupuerunt marmora plantas.
Mutavit natura viam, mediumque per aequor
Ingrediens populus, rude jam baptisma gerebat:
Cui dux Christus erat: clamat nam lectio, Multas
Vox Domini super exstat aquas; vox denique verbum est,
Verbum Christus adest, geminae qui consona legis
Testamenta regens, veterem patefecit abyssum,
Ut doctrina sequens planis incederet arvis.
Quid referam, innumeras coelesti pane catervas
Angelicos sumpsisse cibos, nimbisque superni
Nectaris, aeria populum dulcedine pastum,
In pluviis habuisse dapes, et in imbribus escas?
Rursus in exustis sitiens exercitus arvis,
Qua nimium loca sicca diu, qua terra negatis
Ægra jacebat aquis, qua spes ablata bibendi,
Vivendique fuit, subitas arente metallo
Hausit aquas, sterilique latex de rupe cucurrit,
Et jejuna novum vomuerunt marmora potum.
His igitur jam sacra tribus dans munera rebus,
Christus erat panis, Christus petra, Christus in undis.
Angelicis tremefacta minis affatur asella
Sessorem per verba suum, linguaque rudenti
Edidit humanas animal pecuale loquelas.
Sol stetit ad Gabaon, mediique cacumine coeli
Fixit anhelantem dilato vespere lucem,
Insolitus frenare diem, nec luna cucurrit

Ordine pigra suo, donec populantibus armis,
Fervidus ingentem gladius consumeret hostem,
Conjurante polo: jam tunc famulata videbant
Sidera venturum, praemisso nomine, Jesum,
Heliam corvi quondam pavere ministri,
Praebentes sine more dapes, alesque rapinis
Deditus, atque avido saturans cava guttura rostro,
Tradidit illaesam jejunis morsibus escam.
Nunc bonus Heliae, qui perfidus antea Noe,
Abluit in terris, quidquid deliquit in undis.
Plenus at ille Deo, postquam miracula terris
Plura dedit, meritisque suis succedere dignum
Haeredem propriae fecit virtutis amicum.
Aurea flammigeris evectus in astra quadrigis,
Qua levis aethereos non exprimit orbita sulcos,
Sidereum penetravit iter, curruque corusco
Dexteriora petens, spatio majore triumphum
Duxit, et humani metam non contigit aevi.
Quam bene fulminei praelucens semita coeli
Convenit Heliae! merito qui, et nomine fulgens,
Hacope dignus erat: nam si sermonis Achivi
Una per accentum mutetur littera, sol est.
Ultima labentis miseratus tempora lucis,
Ter quinos quondam regi Deus addidit annos,
Usus jure suo, patefactaque limina claudens
Mortis, ab occasu vitam convertit in ortum.
Jonas puppe cadens, ceto sorbente voratus,
In pelago non sensit aquas, vitale sepulcrum,
Ne moreretur, habens, tutusque in ventre ferino,
Depositum, non praeda fuit, vastumque per aequor
Venit ad ignotas inimico remige terras.
Cum, spirante Deo, Babylonia sacra negarent
Tres una cum mente viri, durumque subirent
Exitium saevi Chaldaea lege tyranni,
Cujus Achaemeniam rabies accenderat iram
Plus fornace sua, medios truduntur in ignes;
Nil audente rogo, tantoque ardore calentes
Cordis, imaginae vincunt incendia poenae

Igne animi. O quanta est credentum gloria! flammis
Ardentis fidei restincta est flamma camini.
Digna sed immitem mox perculit altio regem.
Nam quod ab humana vecors pietate recessit,
Agrestes pecudum consors fuit ille per herbas,
Aulica depasto mutans convivia feno.
Pronus ab amne bibit, septenaque tempora lustrans,
Omnibus hirsutus silvis, et montibus errat.
Nec minus et Darii furuerunt jussa tyranni.
Ecce etenim sceleri scelus addidit ira furentis,
Hebraeumque decus Daniel decernitur insons
Jejunis cibus esse feris, sed bellua justo
Mitis facta viro, sanctos ne laederet artus,
Coepit amare famem, rabies mollita furorem
Deposuit, saevisque in faucibus ira quievit,
Et didicere truces praedam servare leones.
Dic, ubi sunt, natura, tuae post talia leges?
Quis toties tibi jura tulit? quis tartara jussit
Translatum nescire virum, sterilemque marito
Fecundavit anum, sacram praecepit ad aram
Sponte venire pecus, muliebres transtulit artus
In simulacra salis: ramos incendia passos
Non ardere dedit: virgultum solvit in anguem:
Per pelagas siccavit iter: mirabile nimbis
Manna pluit, saxo latices produxit ab imo:
Quadrupedem fari plano sermone coegit:
Suspensis rapidas elementis distulit horas:
Per volucres hominem pasci dedit atque coruscis
In coelum transvexit equis: jam morte gravato
Adjecit tria lustra viro: praedonis in ore
Naufragio fundavit opem: flagrante camino
Servavit sub rore pios: per pascua regem
Pavit, ut hirsutam pecudem, rictusque leonum,
Instimulante fame, jussit nescire furorem?
Nempe Creatori (cujus quaecumque videntur
Seu quaecumque latent, et rerum machina sermo est)
Omne suum famulatur opus, sequiturque jubentis
Imperium, quocumque trahit sententia nutu.

Heu! miseri, qui vana colunt, qui corde sinistro
Religiosa sibi sculpunt simulacra, suumque
Factorem fugiunt, et, quae fecere, verentur.
Quis furor est, quae tanta animos dementia ludit?
Ut volucrem turpemque bovem, tortumque draconem,
Semihominemque canem supplex homo plenus adoret?
Ast alii solem, caecatis mentibus acti,
Affirmant rerum esse patrem, quia rite videtur
Clara serenatis infundere lumina terris,
Et totum lustrare polum, cum constet ab istis
Motibus, instabilem rapidis dircursibus ignem
Officium, non esse Deum, quique ordine certo
Nunc oritur, nunc occiduas demissus in oras
Partitur cum nocte vices, nec semper ubique est
Nec lumen fuit ille manens in origine mundi,
Cum geminum sine sole diem novus orbis haberet.
Sic lunae quoque vota ferunt, quam crescere cernunt,
Ac minui, stellisque litant, quae luce fugantur.
Hic laticem colit, ille larem, sed jungere sacris
Non audent inimica suis, ne lite propinqua
Aut rogus exiguas desiccet fortior undas,
Aut validis tenues moriantur fontibus ignes.
Arboreis alius ponit radicibus aras,
Instituitque dapes, et ramos flebilis orat,
Ut natos, claramque domum, dilectaque rura,
Conjugiique fidem, famulos, censumque gubernent.
Lignee, ligna rogas, surdis clamare videris,
A mutis responsa petis, quae jura domorum
Hac ratione regunt, si caesa securibus actis
Ardua pendentis sustentent culmina tecti,
Aut subjecta focis dapibus famulentur edendis.
Nonnulli venerantur olus, mollesque per hortos
Numina sicca rigant, verique hac arte videntur
Transplantatorum cultores esse deorum.
Plura referre pudet, sanctoque in carmine longum
Vel damnare nefas, ne mollia sentibus uram
Lilia, purpurei neu per violaria campi
Carduus, et spinis surgat paliurus acutis.

Jam satis humanis erroribus addita monstra
Risimus, aut tales potius deflevimus actus.
Nunc coeptam juvat ire viam, montemque per altum
Nitentes firmare gradus; properemus in urbem,
Libertatis opem, radians ubi regia fulvis
Emicat aula tholis, ubi dantur digna petenti,
Quaerenti spes certa manet, claustrisque remotis
Pervia pulsanti reserantur limina cordi.
Hic est ille lapis reprobus, quem vertice gestat
Angelus, atque oculis praebet miracula nostris,
Cujus onus leve est, cujus juga ferre suave est.
Per digesta prius veteris miracula legis
Rettulimus, sancti conjuncto Spiritus actu
Quae Genitor socia Nati virtute peregit.
Per digesta rudis necnon miracula legis,
Dicemus, sancti conjuncto Spiritus actu
Quae Natus socia Patris virtute peregit.
Semper ut una manens deitatis forma perennis,
Quod simplex, triplicet, quodque est triplicabile, simplet.
Haec est vera fides, hanc sprevit habere salutem
Arrius infelix, qui curva per avia rectum
Flectere nisus iter, foveam delapsus in atram
Corruit, et tetri mersus petit ima profundi:
Tam vacuus sensu, justae quam tempore poenae,
Visceribus fusis, vacuus quoque ventre remansit,
Demens, perpetui qui non imitanda parentis
Jura, caducorum gradibus simulavit honorum!
Namque homines inter natum genitore minorem
Lex carnalis habet, quoniam pater ipse parentis
Filius ante fuit: mox et qui filius est nunc,
Afforet esse pater; sic per genus omne nepotum
It nova progenies et avi numerantur avorum.
At Dominus, verbum, virtus, sapientia, Christus,
Et totum commune Patris, de lumine lumen,
De solo solus, cui nec minus est Patre quidquam,
Nec, quo crescat, habet, genitus, non quippe creatus,
Ipse est principium: nam sicut clarus habetur
In genitore manens, genitor quoque clarus in ipso

Permanet, et rerum caput est Deus unus ubique.
Non quia qui summus Pater est, et Filius hic est,
Sic ait ipse docens: Ego in Patre, et Pater in me est.
Rursus: Ego, atque Pater, unum sumus, Arrius UNUM
Debet scire, SUMUSque Sabellius esse fatendum.
Iste fidem ternam, ast hic non amplectitur unam.
Ambo errore pares, quamquam diversa sequentes;
Qualiter assueti varias producere sectas,
Impugnant sua dicta viri, qui brachia nudis
Ostentant exserta humeris, nil tradere docti.
Sed tantum certare cati, prudentia quorum
Stulta jacet, quia vana Deo est sapientia mundi.
Hic loquitur nimis, ille tacet; hic ambulat, hic stat;
Alter amat fletus, alter crispare cachinum,
Diversisque modis par est vesania cunctis.
Interea dum rite viam sermone levamus,
Spesque, fidesque meum comitantur in ardua gressum,
Blandius ad summam tandem pervenimus arcem.
En signo sacrata crucis vexilla coruscant:
En regis pia castra micant, tuba clamat herilis,
Militibus sua porta patet; qui militat intret:
Janua vos aeterna vocat, quae janua Christus.
Aurea perpetuae capietis praemia vitae.
Arma quibus Domini tota virtute gerentur,
Et fixum est in fronte decus. Decus, armaque porto,
Militiaeque tuae, bone Rex, pars ultima resto.
Hic proprias sedes, hujus mihi moenibus urbis
Exiguam concede domum, tuus incola sanctis
Ut merear habitare locis, alboque beati
Ordinis extremus conscribi in saecula civis.
Grandia posco quidem: sed tu dare grandia nosti.
Quem magis offendit, quisquis sperando tepescit.
Christe, fave votis, qui mundum in morte jacentem
Vivificare volens, quondam terrena petisti
Coelitus, humanam dignatus sumere formam,
Sic aliena gerens, ut nec tua linquere posses.
Hoc Matthaeus agens, hominem generaliter implet.
Marcus ut alta fremit vox per deserta leonis,

Jura sacerdotis Lucas tenet ore juvenci.
More volans aquilae, verbo petit astra Joannes.
Quattuor hi proceres una te voce canentes,
Tempore ceu totidem, latum sparguntur in orbem.
Sic et apostolici semper duodenus honoris
Fulget apex numero, menses imitatus, et horas,
Omnibus ut rebus totus tibi militet annus.
Hinc igitur veteris recolens exordia mortis,
Ad vitam properabo novam, lacrymasque serendo,
Gaudia longa metam: nam qui deflemus in Adam,
Semina mittentes, mox exsultabimus omnes,
Portantes nostros, Christo veniente, maniplos.

LIBER SECUNDUS.

Expulerat primogenitum saevissimus anguis
Florigera de sede virum, blandique saporis
Illecebris lethum misero potarat amarum.
Nec solus meritam praesumptor senserat iram
Mortali sub lege jacens, sed prorsus ab ipso
Humanum simul omne genus. Heu! noxia conjux,
Noxia tu cunjux magis, an draco perfidus ille?
Perfidus ille draco, sed tu quoque noxia conjux.
Proh dolor! aeterni fuerant duo. Crescere postquam
Coepit origo, perit, clademque a semine sumpsit.
Quid numerosa dies, quid tempore proderat illo
Cernere nongentos ultra feliciter annos,
Progeniemque senum decimam spectare nepotum,
Jamque suum nescire genus, cum victa supremis
Cursibus, extremae sors irreparabilis horae,
Sera licet, ventura foret, longumque per aevum
Vita brevis nil esse diu cum fine doleret?
Nec reducem spes ferret opem, primique sepulcrum
Terriginae caeca sorberet fauce nepotes:
Ni pius ille sator, culpas ignoscere promptus,
Reddere difficilis, sua ne factura periret,
Quaeque Deo similis vivens astabat imago,
Dissimilis de morte foret, veniale misertus
Instauraret opus, pomisque vetaret acerbis,
Quae mandere patres, natorum horrescere dentes,
Donaretque suis semper placatus, ut unde
Culpa dedit mortem, pietas daret inde salutem.
Et velut e spinis mollis rosa surgit acutis,
Nil, quod laedat, habens, matremque obscurat honore:
Sic Evae de stirpe sacra veniente Maria,
Virginis antiquae facinus nova virgo piaret:
Ut quoniam natura prior vitiata jacebat
Sub ditione necis, Christo nascente, renasci
Posset homo, et veteris maculam deponere carnis.
Haec ventura senes postquam dixere prophetae,

Angelus intactae cecinit properata Maria,
Et dictum comitata fides, uterumque puellae
Sidereum mox implet onus, rerumque creator
Nascendi sub lege fuit; stupet innuba tensos
Virgo sinus, gaudetque suum paritura parentem.
Jamque novem lapsis, decimi de limine mensis
Fulgebat sacrata dies, cum Virgine feta
Promissum complevit opus Verbum caro factum,
In nobis habitare volens; tum maximus Infans
Intemerata sui conservans viscera templi,
Illaesum vacuavit iter, pro virgine testis
Partus adest, clausa ingrediens, et clausa relinquens.
Quae nova lux mundo, quae toto gratia coelo!
Quis fuit ille nitor, Mariae cum Christus ab alvo
Processit splendore novo? Velut ipse decoro
Sponsus ovans thalamo, forma speciosus amoena
Prae natis hominum, cujus radiante figura
Blandior in labiis diffusa est gratia pulchris.
O facilis pietas! ne nos servile teneret
Peccato dominante jugum, servilia summus
Membra tulit Dominus, primique ab origine mundi
Omnia qui propriis vestit nascentia donis,
Obsitus exiguis habuit velamina pannis:
Quemque procellosi non mobilis unda profundi,
Terrarum non omne solum, spatiosaque lati
Non capit aula poli, puerili in corpore plenus
Mansit, et augusto Deus in praesepe quievit.
Salve, sancta parens, enixa puerpera Regem,
Qui coelum, terramque tenet per saecula, cujus
Numen, et aeterno complectens omnia gyro
Imperium sine fine manet; quae ventre beato
Gaudia matris habens cum virginitatis honore,
Nec primam similem visa es, nec habere sequentem,
Sola sine exemplo placuisti femina Christo.
Tunc prius ignaris pastoribus ille creatus
Enituit, quia pastor erat, gregibusque refulsit
Agnus, et angelicus cecinit miracula coetus.
Talia Bethlaeis dum signa geruntur in oris,

Eoi venere Magi, saevumque tyranum
Grandia sollicitis perturbant nuntia dictis:
Judaicis nuper populis Orientis ab axe
Progenitum fulsisse ducem, hoc coelitus astra,
Hoc stellam radiare novam. Ferus arbiter aulae
Æstuat Hebraeae, ratus. hunc succedere posse
Mox sibimet, qui primus erat: tunc fronte serena
Nubila mentis habens, clam mandat ubique requiri,
Sicut adorandum, quem tractat fraude necandum.
Quid furis, Herodes? Christum sermone fateris.
Et sensu jugulare cupis, legemque legendo
Negligis, et Regi regum tua regna minaris.
Ne tamen insano careant tua nomina facto,
Patrandum sub honore crucis, sed crimine gentis,
Herodes alius, quod tu molire, videbit.
Ergo alacres summo servantes lumina coelo
Fixa Magi, sidusque micans regale secuti,
Optatam tenuere viam quae lege futura
Duxit adorantes sacra ad cunabula gentes:
Thesaurisque simul pro relligione solutis,
Ipsae etiam ut possent species ostendere Christum,
Aurea nascenti fuderunt munera regi,
Thura dedere Deo, myrrham tribuere sepulcro.
Cur tria dona tamen? quoniam spes maxima vitae est:
Hunc numerum confessa fides, et tempora summus
Cernens cuncta Deus, praesentia, prisca, futura,
Semper adest, semperque fuit, semperque manebit
In triplici virtute sui. Tunc coelitus illi
Per somnum moniti contemnere jussa tyranni,
Per loca mutati gradientes devia callis,
In patriam rediere suam. Sic nos quoque sanctam
Si cupimus patriam tandem contingere, postquam
Venimus ad Christum, jam non repetamus iniquum.
Ergo ubi delusum se comperit, impius iram
Rex aperit, si jure queat rex ille vocari,
Qui pietate caret, propriam qui non regit iram;
Ereptumque gemens facinus sibi, ceu leo frendens,
Cujus ab ore tener subito cum labitur agnus,

In totum movet arma gregem, manditque, trahitque
Molle pecus; trepidaeque vocant sua pignora fetae
Nequidquam, et vacuas implent balatibus auras.
Haud secus Herodes Christo stimulatus adempto,
Sternere collisas parvorum strage catervas
Immerita non cessat atrox. Quo crimine simplex
Turba perit? cur qui vix dum potuere creari,
Jam meruere mori? Furor est in rege cruento,
Non ratio; primosque necans vagitus, et audens
Innumerum patrare nefas, puerilia mactat
Millia, plangoremque dedit tot matribus unum.
Haec laceros crines nudato vertice rupit,
Illa genas secuit, nudum ferit altera pugnis
Pectus, et infelix mater (nec jam modo mater)
Orba super gelidum frustra premit ubera natum.
Quis tibi tunc, lanio, cernenti talia sensus?
Quosve dabas fremitus; cum vulnera fervere late
Prospiceres arce ex summa, vastumque videres
Misceri ante oculos tantis plangoribus aequor?,
Exstinctisque tamen quamvis infantibus absens,
Praesens Christus erat, qui sancta pericula semper
Suscipit, et poenas alieno in corpore sentit.
Ast ubi bissenos aetatis contigit annos,
Hoc spatium de carne trahens, aevique meatus
Humana pro parte tulit, senioribus esse
Corde videbatur senior, legisque magistros
Inter ut emeritus residebat jure magister.
Nec mora, (quas etenim volitans per tempora mundus
Novit habere moras)? usus majore juventa,
Sex quasi lustra gerens, placidam Jordanis ad undam
Venit ut acciperet hoc, quod dare venerat ipse.
Hunc Baptista potens ut vidit ab amne Joannes,
Quem matris dum ventre latet, nondumque creatus
Senserat, obstruso jam tunc sermone prophetes,
Ut muto genitore fluens, cui munera linguae
Post noni taciturna diu spiramina mensis
Parto redduntur nato, mox praedicat: Agnus
Ecce Dei, veniens peccatum tollere mundi.

Tollere cum dicit, quod non habet, hoc mihi tollit:
Non mala ut ipse gerat, sed ut ipse nocentia perdat.
Qualiter in medias cum lux praeclara tenebras
Funditur, et propio non offuscata sereno,
Decutit expulsas illaesis vultibus umbras,
Sic delicta fugans Salvator nostra gerendo
Tersit, et attactu procul evanescere jussit.
Tunc vada torrentum simplex ingressus aquarum,
In se cuncta lavat nostrae contagia vitae,
Ipse nihil, quod perdat, habens, sanctoque liquentes
Corpore mundavit latices, limphasque beavit
Gurgitis, et propriis sacravit flumina membris.
Senserunt elementa Deum, mare fugit, et ipse
Jordanis refluas cursum convertit in undas.
Namque propheta canens; Quidnam est, mare, quod fugis, inquit,
Et tu, Jordanis, retro quia subtrahis amnem?
Ergo ubi flumineum post mystica dona lavacrum
Egrediens, siccas Dominus calcavit arenas,
Confestim patuere poli, sanctusque columbae
Spiritus in specie Cristum vestivit honore,
Mansuetumque docet, multumque incedere mitem,
Per volucrem, quae felle caret, natoque vocato
Voce Patris, triplici Deus ex ratione probatur,
Quoc Pater, et Natus, quod spiritus est ibi Sanctus,
Quo manet indignus, qui non numeraverit unum.
Inde quaterdenis jam noctibus atque diebus
Jejunum dapibus, sacro spiramine plenum
Insidiis tentator adit, doctusque per artem
Fallaces offerre dapes, Si filius, inquit,
Cerneris esse Dei, dic ut lapis iste repente
In panis vertatur opem. Miracula tamquam
Haec eadem non semper agat, qui saxea terrae
Viscera frugiferis animans fecundat aristis,
Et panem de caute creat. Hac ergo repulsus
Voce prius, hominem non solo vivere pane,
Sed cuncto sermone Dei, labefactus, et amens,
Altera vipereis instaurans arma venenis,

Cum Domino montana petit, cunctasque per orbem
Regnorum monstravit opes: Haec omnia, dicens,
Me tribuente, feres, si me prostratus adores.
Quantum perversus, tantum perversa locutus.
Scilicet ut fragilis regni affectaret honores,
Qui populis aeterna parat, monstrumque nefandum
Pronus adoraret, cujus super aethera sedes,
Terra pedum locus est, quem nullus cernit, et omnis
Laudat in excelsis summisa voce potestas.
Christus ad haec: Tantum Dominum scriptura, Deumque,
Jussit adorari, et soli famularier uni.
His quoque deficiens congressibus, audet iniquus,
Ter sese attollens, animo perstare superbo,
Terque volutus humo, fragili confidere bello.
Tunc assumpsit eum sanctam sceleratus in urbem,
Et statuens alti supra fastigia templi,
Si natum genitore Deo tete asseris, inquit,
Impiger e summo demissus labere tecto.
Nam Scriptura docet, de te mandasse Tonantem,
Angelicis subvectus eas ut tutior ulnis,
Ad lapidem ne forte pedem collidere possis.
O quam caeca gerit nigro sub pectore corda
Mens tenebris obscura suis! hunc ardua templi
Culmina, et erectae quamvis fastigia pinnae
Credidit in praeceps horrescere, maxima summi
Curvavit qui membra poli, coelosque per omnes
Vectus in extremae descendit humillima terrae,
Inferiora potens, sed non excelsa relinquens.
Dixerat, et validi confossus cuspide verbi,
Quod tentare suum Dominumque, Deumque nequiret,
Victoris fugit ora gemens. Tunc hoste repulso,
Coelicolae assistunt proceres, coetusque micantes
Angelici Christo famulantur rite ministri.
Protinus ergo viros ex piscatoribus aptos
Humanas piscari animas, quae lubrica mundi
Gaudia sectantes, tamquam vaga caerula ponti,
Caecaque praecipites tranant incerta profundi,
Discipulos jubet esse suos, talesque supernae

Conciliat vitae, quos non ventosa loquendi
Gloria, nec vana de nobilitate superbus
Sanguis alat, sed fama tacens, humilique refulgens
Mente nitor coelo faciat de plebe propinquos.
Namque stulta potens elegit, et infima mundi,
Fortia confringens Deus, et sapientia perdens.
Quin etiam celerem cupiens conferre salutem,
Orandi praecepta dedit, judexque benignus
Indulgenda peti breviter jubet, ut cito praestet,
Sic dicens: Orate patrem, baptismate nostrum
Jure suum: propriumque homini concessit honorem,
Et, quod solus habet, cunctos permisit habere.
Qui Dominum coeli patrem memoramus, in ipso
Jam fratres nos esse decet, nec origine carnis
Germanum tractare odium, sed spiritus igne
Flagrantes, abolere doli monumenta vetusti,
Atque novum gestare hominem, ne forsan ab alto
Degenerent terrena Deo: cui nos, duce Christo,
Fecit adoptivos coelestis gratia natos.
Sanctificetur ubi Dominus, qui cuncta creando
Sanctificat, nisi corde pio, nisi pectore casto?
Ut mereamur eum nos sanctificare colendo,
Annuat ipse prior, sicut benedicier idem
Se jubet a nobis, a quo benedicimur omnes.
Adveniat regnum jam, jamque scilicet illud,
Morte vacans, et fine carens, cui nulla per aevum
Tempore succedunt, quia nescit tempus habere
Continuus sine nocte dies: ubi, principe Christo,
Nobile perpetua caput amplectente corona,
Victor opima ferens gaudebit praemia miles.
Hoc jugibus votis, hoc nocte, dieque precemur,
Illius ut fiat coelo, terraque voluntas,
Qui nusquam vult esse nefas, hostemque noscentem,
Utque polo, sic pellat humo, ne corpora nostra,
Tamquam vile solum, saevus sibi vindicet hydrus;
Sed, qui cuncta fovet, plena pietate redundans
Omnipotens animas pariter conservet, et artus:
Altera pars etenim coeli sumus, altera terrae.

Annonam fidei speramus pane diurno,
Ne mens nostra famem doctrinae sentiat unquam.
A Christo jejuna suo, qui corpore, et ore
Nos saturat, simul ipse manens verbumque, cibusque.
Dulcia nam Domini nostris in faucibus haerent
Eloquia, exsuperantque favos, atque omnia mella.
Debita laxari qui nobis cuncta rogamus,
Nos quoque laxemus; proprii nam cautio verbi
Spondentes manifesta tenet, graviusque soluti
Nectimur, alterius si solvere vincla negamus:
Incipietque pius decies millena talenta
Dimittens Dominus, si nos affligere propter
Denarios centum conservum senserit ullum,
Tradere confestim tortoribus, inque feroci
Carcere constricti non permittemur abire,
Donec cuncta brevem reddamus ad usque quadrantem.
Non quia nos Dominus, lucis via, semita pacis,
In laqueos tentantis agat, sed cum mala nostra
Deserit, ire sinit: nam quisquis retia mundi
Deliciosa sequens, luxus, et gaudia blandae
Perditionis amat, Deus hunc, virtutis amator,
Linquit, et ingreditur, qua se tentatio ducit.
Ab hac ergo pedem retro faciamus, et arctum
Corde petamus iter, tenuis qua semita monstrat
Ire per angustam regna ad coelestia portam.
Si cupimus vitare malum, debemus adire,
Sectarique bonum: hic quia liberat, ille trucidat:
Hic alit, ille necat:nam quantum sidera terris,
Ignis aquis, lumen tenebris, concordia bellis,
Vita sepulturis,tantum bona longius absunt
Dissociata malis. Dextrum quicumque, necesse est,
Aut laevum gradiatur iter. Sed dextra bonorum
Semita conspicuos vocat in sua gaudia justos,
Inque tuos, Patriarcha, sinus: at laeva malorum
Exercet poenas, et ad impia tartara mittit.
Ergo agnis, ovibusque Dei est haec sola voluntas,
Et bona libertas, evadere torva cruenti
Ora lupi, vitaque frui per pascua Christi.

LIBER TERTIUS.

Prima suae Dominus, thalamis dignatus adesse,
Virtutis documenta dedit, convivaque praesens
Pascere, non pasci, veniens, mirabile! fusas
In vinum convertit aquas; amittere gaudent
Pallorem latices, mutavit laeta saporem
Unda suum, largita merum, mensasque per omnes
Dulcia non nato rubuerunt pocula musto.
Implevit sex ergo lacus hoc nectare Christus;
Quippe ferax qui vitis erat, virtute colona
Omnia fructificans, cujus sub tegmine blando
Mitis inocciduas enutrit pampinus uvas.
Post regulus nato quidam moriente rogabat
Flebilis, et supplex Dominum, quo viseret aegrum
Febre laborantem puerum, trepidamque vetaret
Labi animam de sede sua; tunc larga potestas,
Credenti quae nulla negat, nec dona retardat,
Velocem comitata fidem, sermone salutem
Concedens facili: Vivit jam filius, inquit,
Perge, tuus. Quantum imperii fert jussio Christi!
Non dixit, Victurus erit, sed, Jam quia vivit,
More Dei, qui cuncta prius, quam nata, vivendo,
Praeteritum cernit, quidquid vult esse futurum.
Inde salutiferis incedens gressibus, urbes,
Oppida, rura, casas, vicos; castella peragrans,
Omnia depulsis sanabat corpora morbis.
Ecce autem mediae clamans ex agmine turbae
Leprosus poscebat opem, variosque per artus
Plus candore miser: Si vis, Domine, inquit, ab istis
Me maculis mundare potes. Volo, Christus ut inquit,
Confestim redit una cutis, proprioque decore
Laeta peregrinam mutarunt membra figuram
Inque suo magis agnitus est vix ille colore.
Forte Petri validae torrebat lampadis aestu
Febris anhela socrum, dubioque in funere pendens
Saucia sub gelidis ardebat vita periclis,

Immensusque calor frigus lethale coquebat.
At postquam fessos Domini manus attigit artus,
Igneus ardor abit, totisque exstincta medullis,
Fonte latentis aquae cecidit violentia flammae.
Quin etiam rabidas nigrorum depulit iras
Spiritum, ne flatus atrox laceraret iniqua
Peste homines, operisque Dei vexaret honorem,
Quem norat non esse Dei; passimque catervas,
Ut pius, innumeras pulso languore saluti
Reddidit, et varia populos a clade levavit.
Inde marina petens, arentes gressibus algas
Pressit, et exiguae conscendens robora cymbae,
Æquoreas intravit aquas; Dominumque sequentes
Discipuli, placido librabant carbasa ponto.
Jam procul a terris fuerat ratis, actaque flabris
Sulcabat medium puppis secura profundum,
Cum subito fera surgit hiems, pelagusque procellis
Vertitur, et trepidam quatiunt vada salsa carinam.
Perculerat formido animos, seseque putabant
Naufraga littoreis jam tendere brachia saxis.
Ipse autem placidum carpebat pectore somnum,
Majestate vigil, quia non dormitat in aevum,
Qui regit Israel, neque prorsus dormiet unquam.
Ergo ubi pulsa quies, cunctis clamantibus una
Voce simul, Miserere citus, miserere, perimus,
Auxilio succurre pio: nil vota moratus,
Exsurgens Dominus, validis mitescere ventis
Imperat, et dicto citius tumida aequora placat.
Non erat illa feri pugnax audacia ponti,
In Dominum tumidas quae surgere cogeret undas,
Nec metuenda truces agitabant flamina vires;
Sed laetum exsiliens Christo mare, compulit imum
Obsequio fervere fretum, rapidoque volatu
Moverunt avidas ventorum gaudia pennas.
Interea placido transvectus marmore, puppim
Liquerat, et medios lustrabat passibus agros;
Cum procul e tumulis gemino stridore ruentes
Prosiluere viri, quos non mala deamone pauce,

Sed legio vexabat atrox, nexuque cruento
Saeva catenatis gestabant vincla lacertis.
Angebat quoque poena duplex. Heu! dira furoris
Conditio; quo vim patitur, magis ille ligatur.
Tunc Domini praecepta tremens, exire jubentis,
Spiritus infelix hominem non audet adire,
Effigiem repetens, quam Christum cernit habere.
Sed pecus, immunda gaudens lue, semper amicum
Sordibus, atque olido consuetum vivere coeno,
Pro meritis petiere suis. tristesque phalanges
Porcinum tenuere gregem: niger, hispidus, horrens
Talem quippe domum dignus fuit hospes habere.
Hinc alias Dominus pelago delatus in oras,
Intravit natale solum, quo corpore nasci
Se voluit, patriamque sibi pater ipse dicavit.
Ecce aderant, vivum portantes, jamque cadaver,
Bis bina cervice viri, lectoque cubantem
Vix hominem, cui vita manens sine corporis usu
Mortis imago fuit, resolutaque membra jacebant
Officiis deserta suis, fluxosque per artus
Languida dimissis pendebant vincula nervis.
Hunc ubi virtutum Dominus conspexit egentem
Robore, peccatis primum mundavit ademptis,
Quae generant augmenta malis: miseroque jacenti,
Surge, ait, et proprium scapulis attolle grabatum,
Inque tuam descende domum. Nil jussa moratus,
Cui fuerat concessa salus, vestigia linquens
Tandem aliena, suis laetatur vadere plantis,
Vectoremque suum grata mercede revexit.
Principis interea synagogae filia, clauso
Functa die, superas moriens amiserat auras.
At genitor, cui finis edax spem prolis adultae
Sustulerat, sanctos Domini lacrymansque, gemensque
Corruit ante pedes, vix verba precantia fari
Singultu quatiente valens, Miserere parentis
Orbati, miserere senis, modo filia, dicens,
Unica, virgineis nec adhuc matura sub annis,
Occidit, et misero patris mihi nomen ademit.

Affer opem, lapsamque animam per membra refunde,
Qui totum praestare potes. Haec inquit: et auctor
Lucis ad exstinctae pergebat funera, gressum
Vix populo stipante movens: permixtaque turbis
Ibat inundantem mulier perpessa cruorem,
Quae magnas tenuarat opes, ut sanior esset,
Exhaustaque domo, nec proficiente medela,
Perdiderat proprium pariter cum sanguine sensum.
Ast ubi credentis jam sano in pectore coepit
Dives adesse fides, mediis immersa catervis,
Nititur aversi vel filium tangere Christi:
Posteriusque latens, subitam furata salutem
Extrema de veste rapit, siccisque fluentis
Damnavit patulas audax fiducia venas.
Senserat ista Deus, cujus de fonte cucurrit,
Quod virtus secreta dedit, furtumque fidele
Laudat, et egregiae tribuit sua vota rapinae.
Ventum erat ad moesti lugentia culmina tecti,
Deflentemque domum, moriens ubi virgo jacebat
Extremum sortita diem, trepidusque tumultus
Omnia lamentis ululans implebat amaris,
Funereosque modos cantu lacrymante gemebant
Tibicen, plangorque frequens confuderat aedes.
Ponite sollicita conceptos mente dolores,
Hic sopor est, Salvator ait, nec funus adesse
Credite, nec somno positam lugete puellam.
Dixerat, et gelida constrictum morte cadaver
Spiritus igne fovet, verboque immobile corpus
Suscitat, atque semel genitam bis vivere praestat.
Obstupuere animis, inopinaque vota parentes
Aspiciunt, versisque modis per gaudia plangunt.
Inde pedem referens, geminos videt ecce sequentes
Caecatos clamare viros: Fili inclyte David,
Decute nocturnas exstinctis vultibus umbras,
Et clarum largire diem. Quam credere tutum,
Quam sanum est cognosse Deum! jam corde videbant,
Qui lucis sensere viam; tunc caeca precantum
Lumina, diffuso ceu torpens ignis olivo,

Sub Domini micuere manu, tactuque sereno
Instaurata suis radiarunt ora lucernis.
His ita dimissis, alius producitur aeger,
Multiplici languore miser, qui voce relictus,
Auditu vacuus, solo per inania membra
Daemone plenus erat: hunc protinus ordine sacro
Curavit versis Deus in contraria causis,
Daemonio vacuans, auditu, et voce reformans.
Nec minus interea proprios jubet omnia posse
Discipulos, totisque simul virtutibus implens,
Ite, ait, et tristes morborum excludite pestes,
Sed domus Israel (quia necdum nomine gentes
Auxerat hoc omnes), coelorum dicite regnum,
Daemoniis auferte locum, depellite lepram;
Functaque subductae revocate cadavera vitae.
Sumpsistis gratis, cunctis impendite gratis.
Ac velut hoc dicens, Ego vobis quippe ministris
Servandos committo greges, ego denique pastor
Sum bonus, et proprios ad victum largior agros.
Nemo meis ovibus, quae sunt mea, pascua vendat.
Haec in Apostolicas ideo prius edidit aures
Omnipotens, ut ab his jam sese auctore magistris
In reliquum doctrina fluens decurreret aevum.
Qualiter ex uno paradisi fonte leguntur
Quatuor ingentes procedere cursibus amnes
Ex quibus in totum sparguntur flumina mundum.
Quisquis enim deitatis opus, quod non habet ex se,
Sed, Domino tradente, gerit, sub munere puro
Suscipiet, puro dispenset munere, possit
Ut dispensator, non ut mercator haberi,
Davidisque modis vitam cantare futuram;
Intrabo in Domini requiem, quia nescio mercem.
Exin conspicuam synagogae ingressus in aulam,
Aspicit invalidum, dimenso corpore mancum,
Semineeem membris, non totum vivere, cujus
Arida torpentem damnarat dextera partem;
Imperioque medens, gelidam recalescere palmam
Praecipit, et reduci divino more saluti,

Sicut semper agit, nil tollit, et omnia reddit.
En iterum veteres instaurans lubricus artes
Ille chelydrus adest, nigri qui felle veneni
Lividus, humano gaudet pinguescere tabo,
Quodque per alternos toties disperserat aegros
Virus, in unius progressus viscera fudit:
Cui vocem, lumenque tulit, triplicique furore
Saucia membra tenens, mutum quatiebat, et orbum.
Tunc Dominus mundi, lux nostra, et sermo parentis,
Sordibus exclusis, oculos atque ora novavit;
Verbaque per verbum, per lumen lumina surgunt.
Venerat et mulier, morbo contracta vetusto,
Non senio, tremebunda, gemens, incurva, caducis
Vultibus, et solam despectans cernua terram.
Quae, Domino miserante, juges post octo decemque
Membra levat messes, coelumque, ac sidera tandem
Cernit, et ardentem solis reminiscitur orbem,
Totum erecta videns; quia quos malus opprimit hostis,
Ima petunt; quos Christus alit, sine labe resurgunt.
Cumque dehinc populum sese in deserta secutum,
Ut typicus Moyses, verusque propheta, videret
Antiquam sentire famem, majoribus actis
Antiquam monstravit opem; tunc alite multo
Carnis opima dedit, geminis modo piscibus auxit.
Sufficiens tunc manna pluit, modo panibus amplum
Quinque dedit victum per milia quinque virorum.
Caetera turba latet, numero nec clauditur ullo
Maxima parvorum legio, vel maxima matrum.
Quodque magis stupeas, cophinos ablata replerunt
Fragmina bissenos, populisque vorantibus aucta,
Quae rèdit a cunctis, non est data copia mensis.
Jamque senescentem calidi sub caerula ponti
Oceano rapiente diem, cum pallor adesset
Noctis, et astriferas induceret hesperus umbras,
Discipuli, solo terris residente magistro,
Undosum petiere salum, fluctuque tumente,
Torva laborantem jactabant aequora puppim,
Adversus nam flatus erat; tunc noctis opacae

Tempore calcatas Dominus superambulat undas,
Et vasti premit arva freti, glaucisque fluentis
Circumfusa sacras lambebant marmora plantas.
Miratur stupefacta cohors, sub calle pedestri
Navigeras patuisse vias: at Petrus amicam
Doctus habere fidem, Christumque agnoscere semper,
In medias descendit aquas, quem dextra levavit
Labentem Domini, nil tanto in gurgite passum:
Cui portus fuit illa manus, pelagique viator
Libera per vitreos movit vestigia campos.
Genesar inde soli, Domino veniente, coloni
Infirmos traxere suos, ut fimbria saltem
Vix attacta Dei morbis mederetur acerbis;
Et quoquot tetigere, jugem sensere salutem.
Quam pretiosa fuit, quae numquam vendita vestis,
Ipsa omnes modici redimebat munere fili!
Hinc Tyrias partes, Sidoniaque arva petentem
Anxia pro natae vitio, quam spiritus atris
Vexabat stimulis, mulier Chananaea rogabat,
Se canibus confessa parem, qui more sagaci
Semper odoratae recubant ad limina mensae,
Assueti refluas dominorum lambere micas.
Vox humilis, sed celsa fides, quae, sospite nata,
De cane fecit ovem, gentisque in sentibus ortam
Compulit Hebraei de gramine vescier agri.
Alta dehinc subiens montis juga, plebe sequente,
Millia caecorum, claudorum millia passim,
Leprososque simul populos, surdasque catervas,
Invalidasque manus, et quidquid debile vulgi
Venerat, in priscum componit motibus usum,
Et revocata suis attemperat organa nervis.
Dumque medens aegrum refovet virtute tumultum,
Tertia lux aderat, sterilique in caespite nullum
Contingerat plebs tanta cibum, nimiosque labores
Nutribat geminanda fames, si saucia callem
Turba per ingentem dapibus jejuna rediret.
Qua flexus pietate Deus, qui semper egentum
Panis adest, victumque locis sine frugibus infert,

Pisciculis paucis et septem panibus agnem
Pavit enorme virum, praeterque infirma secundi
Sexus et aetatis saturavit quattuor illic
Millia vescentum; plus ut mirevis, et auctas
Disce fuisse dapes, epulas nutrivit edendo
Vulgus, et attritae creverunt morsibus escae.
Relliquiasque suas, sportarum culmina septem,
Expavit fugitiva fames, ubi, fragmine sumpto,
Vidit abundantem modico de semine messem.
Nec tamen humano quamvis in corpore Christum,
Matris ab occasu mortalia membra gerentem,
Clam fuit esse Deum, quia non absconditur unquam
Urbs in monte sedens, modio nec subditur ardens
Lychnus, anhelantem sed spargens altius ignem,
Cunctis lumen agit; radians nam testibus amplo
Discipulis fulgore tribus, velut igneus ardor
Solis, in aetheream versus splendore figuram,
Vicerat ore diem, vestemque tnentibus ipsam
Candida forma nivis Domini de tegmine fulsit.
O meritum sublime trium, quibus illa videre
Contigit in mundo, quae non sunt credita mundo!
Quid quod et Heliam, et clarum videre Moysem?
Ignotos oculis viderunt lumine cordis,
Ut major sit nostra fides, hunc esse per orbem
Principium ac finem, hunc Alpha viderier, hunc omega.
Quem medium tales circumfulsere prophetae,
Alter adhuc vivens, alter stans limine vitae.
Sidereoque sono, Meus est hic Filius, aiens,
Ostendit verbo genitum vox patria Christum.
Postquam corporeos virtus regressa per artus
Texit adoratam carnis velamine formam,
Seque palam Dominus populis dedit, ecce repente
Vir humilis, moesto dejectus lumina vultu,
Procedit, supplexque manus et brachia tendit,
Imploratque gemens: unus mihi filius, unus
Est, Domine: horrenda lacerat quem spiritus ira,
Nec linquit, nisi mergat aquis, aut ignibus atris
Opprimat, atque animam dubia sub morte fatiget.

Hunc, precor, expulso miseratus utrumque furore
Redde mihi, vel redde sibi, ne caeca potestas
Expellat trepidam subtracto lumine vitam.
Dixerat, et genua amplectens, genibusque volutans
Haerebat, Dominusque pio jam pectore votis
Annuerat; tunc praedo furens, ac noxius hostis,
Cui possessa diu est alieni fabrica juris,
Pervasa migrare domo compulsus, in iram
Tollitur accensam, correptaque carpere membra
Nititur, et frustra, Domino prohibente, laborans,
Fugit in obscuras puero vivente tenebras.
Rex etiam solus regnum, et Dominus dominantum
Non dedignatus. Petro piscante, tributum
Solvere Caesareum, medii de gurgite ponti
Hamum ferre jubet, gerulum didrachmatis aurei.
Incola mox pelagi pendentia fila momordit,
Jussa tributa ferens, graviorque onerante metallo,
Vilis honor piscis preti › majore pependit.
Discipulisque suis se percunctantibus, aulae
Coelestis regni quis possit major haberi?
Ut Deus, et doctor mirabi is, Omnibus, inquit,
Celsior est humilis, cunctisque potentior ibit,
Qui cunctis subjectus erit, seseque minorem,
Demissa cervice, feret, velut iste videtur
Parvulus; et monstrat puerum consistere parvum.
Scilicet ingenium teneri sectemur ut aevi
Non annis, sed mente, jubet, quia mollior aetas
Nil pompae mortalis amat, non ambit honorem,
Nec resupina tumet; sic purae semita vitae,
Quantum prona solo, tantum fit proxima coelo:
Mens etenim vergens, altum petit, altaque vergit,
Inferiorque gradus, quo vult descendere, surgit.
Ecce humilem Dominus de stercore tollit egenum,
Et facit egregios inter residere tyrannos:
At contra tumidum pugnaci mente rebellem
Praecipitem coelo sub tartara jussit abire.
Parva loquor, si facta Dei per singula curram,
Et speciale bonum, cum sit generale, revolvam.

LIBER QUARTUS.

Jam placidas Jordanis item transgressus arenas,
Judaeae sectatus iter, sine nomine mixtum
Vulgus, et innumeras relevans a clade catervas,
Suscipit infirmos, et dat discedere sanos.
Nil igitur summo de se sperantibus unquam
Difficile est conferre Deo, cui prona facultas
Ardua planare, et curva in directa referre;
Nam quidquid natura negat, se judice, praestat.
Namque foramen acus sicut penetrare camelus
Membrorum prae mole nequit, sic dives, opima
Fertilitate tumens, tenuem non possit adire
Coelestis regni ducentem ad limina callem,
Ni Genitor rerum (qui mundum lege coercet,
Et nulla sub lege manet, cui condere velle est,
Quem frons nulla videt, sed totum conspicit ipse)
Hoc impossibile est homini, dixisset, at alto
Possibile est jus omne Deo; multisque molestum
Divitibus tandem faceret mitescere censum.
Nam proprias bene tractat opes, coeloque recondi
Thesauros vult ille suos, ubi quidquid habetur,
Non mordax aerugo vorat, non tinea sulcat,
Nec male defossum famulatur furibus aurum,
Jejunis quicumque cibum, sitientibus haustum,
Hospitibus tectum, nudis largitur amictum,
Solatur nexos in carcere, perfovet aegros,
Atque aliis largus, sibi tantum constat egenus.
Nec dubie in coelum substantia pervenit illa,
Quae Christo collata datur sub paupere forma
Quae damnis augmenta capit, quae spargitur ut sit,
Quae perit ut maneat, quae vitam mortua praestat.
Praeterea geminos Dominus considere caecos,
Dum quoddam transiret iter, comitante caterva,
Conspicit, exstinctae poscentes munera formae,
Flebilibusque vagas implentes vocibus auras.
Nec cunctata solens pietas inferre salutem,

Quae sentit flagrare fidem, mox lumina tangens
Evigilare jubet, quae somnus presserat ingens,
Atque diu clausas reserans sub fronte fenestras,
Ingrediente die, fecit discedere noctem.
Hinc repetita sacri gradiens per moenia templi
Lumina caecatis dedit, et vestigia claudis.
Talia davidicam post facta reliquerat urbem,
Bethaniae vicina potens: eademque reversus,
Clarescente die, properabat visere tecta.
Ecce autem mediis astans sublimis in arvis,
Frondea ficus erat, cujus in robore nullum
Repperit esuriens, lustrato stipite, pomum.
Arboreisque comis, Jam nunc ex germine vestro
Nullus, ait, fructus reliquum generetur in aevum.
Confestim viduata suis ficulnea succis
Aruit, et siccis permansit mortua ramis.
Omnis enim quicumque Deo nil fertile nutrit,
Ceu sterilis truncus, lignis aequabitur ustis.
At justus palmae similis florebit amoenae,
Semper habens frondes, et tamquam Libana cedrus,
Multiplicandus adest, et vertice sidera tangit.
Post oblatus ei virtutem sensit herilem
Insanus sermone carens, quem faucibus arctis
Angebat vis clausa mali, vitiumque tacendo
Prodiderat. Sed cuncta solens infirma levare
Conditor, obsessa pepulit de fauce latronem,
Et voci patefecit iter, nexuque soluto
Muta diu tacitas effudit lingua loquelas.
Post Dominus Pharisaea petens convivia coenae,
Orantis dapibus sese impertivit amici.
Tunc mulier, quam fama nocens, et plurima vitae
Mordebant delicta suae, clementia supplex
Corruit amplectens vestigia, quaque profusis
Irrigat incumbens lacrymis, et crine soluto
Nec tergere sacras, nec cessat lambere plantas,
Unguento fragrante fovens, sententia donec
Laeta Dei, quem ferre manum non poenitet unquam,
Si nos poeniteat veterem quaesisse ruinam,

Vade, fides, mulier, tua te salvavit ab omni,
Dixisset, quodcumque mali gessisse videris:
Utere pace mea. Magna est medicina fateri,
Quod nocet abscondi; quoniam sua vulnera nutrit,
Qui tegit, et plagam trepidat nudare medenti.
En polluta diu, modicum purgata recessit
Per gemitum, propriique lavans in gurgite fletus,
Munda suis lacrimis redit, et detersa capillis.
Jamque Capharnaeae synagogam intraverat urbis
Rite docens populos, quem cum vidisset iniquus
Humano sub corde latens, clamore protervo
Spiritus infremuit, Quid nobis, et tibi? dicens:
Perdere nos, heu! Christe, venis? Scio denique, qui sis,
Et sanctum cognosco Dei; nec plura locutus,
Imperio terrente, tacet, hominemque reliquit
Pulsus, et in vacuas fugiens evanuit auras.
Sic etiam variis finem languoribus esse
Fecit, et exclusos semper reticere coegit
Daemonas, ac talem prohibet se pandere testem.
Olim quippe ferox, et nigrae mortis amator
Ille nocens anguis, dejectus culmine coeli
Cum pompis, sociisque suis, omnique nefandae
Agmine militiae, Christum, quem noverat illic,
Conspicit in terris, velamine carnis opertum,
Et gemit esse homini Dominum virtutis amicum.
Dumque Tyri transgressus iter, Sidonia rursus
Arva legens, placidas Dominus calcaret arenas,
Curavit gemino miserum spiramine clausum
Qui vocem non ore dabat, non aure trahebat,
Sidereaeque manus ruptis penetralibus omnes
Attactu patuere fores, laetusque repente
Audirique loquens, meruitque audire loquentes.
Tu quoque virtutis sensisti munus herilis,
Procumbens oculis, cujus in lumina Christus
Exspuit, et speciem simulatae mortis ademit.
Hinc majora docens populos coelestia, verum
Se reserat sermone Deum, turbasque frequentes,
Quae nimis irruerant, cupiens vitare parumper,

Stagna petit, parvaque sedens Simonis in alno,
Littore sistentem firmabat ab aequore plebem.
Et dictis jam finis erat; tunc altius actam
In pelagus jubet ire ratem, vastoque profundo
Retia demitti piscantia, quae nihil omnem
Claudere per noctem vacuo potuere labore.
Simon paret ovans, et aquosis gentibus instans,
Linea claustra jacit tantumque immanis apertos
Implevit captura sinus, ut praeda redundas
Turbaret geminas cumulato pisce carinas:
Nam socia isthic puppis erat. Six maxima saepe
Gaudia non ferimus, propensaque vota timemus;
Quodque Deo facile est, homines optare nec audent.
Talibus insignis virtutibus, ibat in urbem,
Quae sit dicta Naim, populo vallatus opimo,
Et grege discipulum, miserum cum cominus ecce
Conspicit efferri juvenem, gelidumque cadaver,
Pluribus exsequiis et inani funere passum
Triste ministerium, cujus sors invida matrem
Jamdudum viduam gemina viduaverat urna.
Nec remorata diu pietas, inimica doloris,
Auxilium vitale tulit, tactoque feretro,
Surge, ait, o juvenis; parensque in tempore dicto
Mortuus assurgit, residensque, loquensque revixit,
Atque comes genitricis abit: nam funere torpens,
Et licet amissae passus discrimina vitae,
Non poterat famulus, Domino clamante, tacere,
Nec, vita praesente, mori. Mox agmine verso,
Deponens trepidum recidivo tramite luctum,
Candida felicem revocavit pompa parentem.
Nec tibi parva salus, Domino medicante, Maria,
Multiplici laesum curavit vulnere sensum,
Quam fera septenis rabies invaserat armis,
Daemonico cuneata globo; sed squameus anguis
Imperiosa sacri fugiens miracula verbi,
Corde tuo depulsus abit, volucresque per auras
In chaos infernae lapsus penetrale gehennae,
Septem ingens gyros, septena volumina traxit.

Neve rundantem mulato germine messem
Exiguis Dominus sineret languere colonis,
Discipulosque alios, quorum mens conscia recti,
Puraque simplicitas, numero, meritoque refulgens
Aurea libra fuit, velut agnos praecipit inter
Sanguineos properare lupos: Assumite, dicens,
Jura potestatis, nullum metuatis ut hostem;
Vipereasque minas, et scorpionum, atque inimicae
Omnia virtutis sensu calcate fideli.
Nulla meis famulis feritas adversa nocebit.
Nec tantum hoc gaudete, viri, quod spiritus ater
Subjaceat vobis, quantum quod nomina vestra
Scripsit in aeterno coelestis littera libro.
Jus est quippe Dei, vitam praeponere factis.
Nam merito cessante bono, miracula nil sunt,
Quae faciunt plerumque mali quibus arbiter orbis,
Nescio vos, dicturus erit, discedite, cuncti
Artifices scelerum, rebus qui semper iniquis
Divinum simulastis opus. Sic tempore Moysi
Carminibus quidam vanis Memphitis in oris
Signa dabant non sponte Dei, sed imagine falsa
Visibus humanis magicas tribuere figuras.
Post Pharisaeorum cujusdam principis intrat
Clarificare domum, non escam sumere tantum,
Ad quam tunc facili convenerat ille precatu.
Hic homo perspicuo distentus ventre tumebat
Plenus aquae, gravidamque cutem suspenderat alvus
Inclusam paritura necem; jam membra fluebant,
Accrescente sinu, miserosque infusa per artus
Turgida perflatum macies tenuaverat aegrum,
Inque uteri spatium totus convenerat hydrops.
Non tulit hanc speciem mundi Pater, et sua transit
Sabbata non curans, hominem curare paratus
Quem voluit magis esse suum: nam sabatta propter
Condita sunt hominem, non est homo sabbata propter.
Tunc pius humentem siccata corporis unda
Jussit abire luem: fluidus mox viscera morbus
Deserit, et vacuae resident in pectore fibrae,

Carnalemque lacum pestis lymphata reliquit.
Coeperat interea Dominus, Galilaea per arva
Transgrediens, sancto quoddam pede tangere castrum.
Hunc procul ut videre decem maculosa gerentes
Leprosi portenta viri, quos corpore foedo
Discolor obscenis turpabat poena figuris,
Praeceptor, miserere, potes namque omnia Jesu,
Clamantes dixere simul: tunc flexa potestas,
Quae numquam pietate vacat, clementior infit:
Ite, sacerdotum conspectibus ora referte.
Cumque viam peterent, subito mundata vicissim
Mirantur sua membra viri, variumque tuentes
Esse nihil, sese pariter speculantur, et omnes
Explorant proprias alterno lumine formas.
Ex quibus ut grates ageret pro munere tanto,
Vix unus reduci conversus tramite, pronus
Sternitur ad terram, Dominum virtutis adorans,
Atque sacerdoti vero sua protulit ora.
Denique pontificum princeps, summusque sacerdos
Quis, nisi Christus, adest? gemini libaminis auctor
Ordine Melchisedech, cui dantur munera semper,
Quae sua sunt, fructus segetis, et gaudia vitis.
Cum residens caecus Timaei filius illud
Propter iter, Dominum per quod cognoverat ire,
Vociferans crebro lumen clamore petisset.
Nec, populo prohibente, tacens, accedere jussus
Ad Dominum palpante manu, visumque recepit,
Et, nullo ducente, redit. Quam fortiter instat
Importuna fides! quidquid res dura negarit,
Sola frequens votis oratio praestat honestis.
Unanimum panem sic ille patebat amicum,
Qui foribus clausis per opaca silentia noctis,
Obnixeque diu, confidenterque neganti,
Vocibus assiduis precibusque extorsit anhelis.
Praeteriensque viae Dominus loca Samaritanae,
Humanam flagrante sitim collegerat aestu,
Fonsque perennis aquae, modicam desiderat undam,
Ut biberet, qua corpus erat; tunc accola gentis

Stans mulier, parvum puteo quae traxerat haustum,
Cum dare cunctatur perituraе munera lymphae,
Agnoscens propriam numeroso conjuge vitam,
Orat, inexhausti tribui sibi dona fluenti,
Æternam positura sitim, qua nemo carere
Dignus erit, Domini nisi mersus gurgite Christi,
Percipiat placidas animae, non corporis undas.
Dumque sui media residens testudine templi,
Ore tonans patrio, directi ad pervia callis
Errantem populum monitis convertit amicis,
Ecce trahebatur, magna stipante caterva,
Turpis adulterii mulier lapidanda reatu,
Quam Pharisaea manus placido sub judice sistens,
Cum damnare parat, plus liberat: omnibus illis
Nam simul e turbis proprio sine crimine nullus
Accusator erat, saxum qui missile primus
Sumeret, obscoenae feriens contagia moechae.
Nec poterat quisquam festucam vellere parvam
Ex oculo alterius, proprio qui lumine grandem
Sciret inesse trabem. Profugus sic ille recessit
Impetus, et clemens donat sententia culpam,
Jam non peccandi sub conditione solutam.
Nam vomitum quicumque suum canis ore relambit,
Nec veterem studet hic veniam, nec habere futuram,
Hujus damna tenens, hujus compendia perdens.
Inde means, genitum cernit considere caecum,
Qui male praegnantis delapsus ventre parentis,
In lucem sine luce ruit. Tunc sanguinis ille
Conditor humani, mundique orientis origo,
Imperfecta diu proprii non passus haberi
Membra operis, natale lutum per claustra genarum
Illiens, hominem veteri de semine supplet.
Nec visum tamen ante capit, quam voce jubentis
Accepta Domini, Siloam venisset ad undam,
Et consanguinei fotus medicamine limi,
Pura oculos fovisset aqua: mox ergo gemellae
Vultibus effulgent acies, tandemque merentur
Ignotum spectare diem. Cognoscite, cuncti,

Mystica quid doceant animos miracula nostros.
Caeca sumus proles miserae de fetibus Evae,
Portantes longo natas errore tenebras.
Sed dignante Deo mortalem sumere formam
Tegminis humani, facta est ex virgine nobis
Terra salutaris, quae fontibus abluta sacris,
Clara renascentis reserat spiramida lucis.
Bethaniaeque solum repetens intrarat, ibique
Lazarus occidua tumulatus sorte jacebat
Jam quarto sine luce die, claususque sepulcri
Marmore, corrumptum tabo exhalabat odorem.
Flebant germanae, flebat populatio praesens,
Flebat et Omnipotens, sed corpore, non deitate,
Exanimesque artus illa pro parte dolebat,
Qua moriturus erat, lacrymisque implevit amicum,
Majestate Deum. Quid credere, Martha, moraris?
Quidve, Maria, gemis? Christum dubitatis, an unum
Possit ab infernis hominem revocare cavernis,
Qui dabit, innumeras post funera surgere turbas?
Ergo ubi clamantis Domini sonuit tuba, dicens:
Lazare, perge foras; magno concussa pavore
Tartara dissiliunt: erebi patuere recessus,
Extremuit lethale chaos, mortisque profundae
Lex perit, atque anima proprias repetente medullas,
Cernitur ante oculos vivens astare cadaver.
Postque sepulcralem tamquam recreatus honorem,
Ipse sibi moriens et posthumus exstat, et haeres.
Utque, caduca vagi contemnens culmina saecli,
Monstraret se rite Deum, non curribus altis,
Qui pompae mortalis honor, rapidisque quadrigis
Pulvereum sulcavit iter, nec terga frementis
Ardua pressit equi, phaleris qui pictus, et ostro,
Ora cruentatum mandentia concutit aurum.
Sed lento potius gestamine vilis aselli
Rectori suffecit honos, levisque ungula cujus,
Ut tanto sessore decus mirabile portans,
Nobilior sub fasce foret, non illius impar,
Qui patulo Christum licet in praesepe jacentem

Agnovit tamen esse Deum. Plebs omnis adorans
In solido molles subjecit tramite vestes.
Dicite, gentiles populi, cui gloria regi
Talis in orbe fuit? cui palmis compta, vel umquam
Frondibus arboreis laudem coelestibus hymnis
Obvia turba dedit? Domino nisi cum Patre Christo.
Qui regit aethereum princeps in principe regnum.

LIBER QUINTUS.

Has inter virtutis opes jam proxima paschae
Coeperat esse dies, Domini cum gloria vellet
Ponere mortalem, vivamque resumere carnem,
Non aliam, sed rursus eam, quam munere plenam
Lucis, ab infernis relevans, ad sidera duxit.
Exclamansque palam; Pater, ista memet ab hora
Salvifica: sed in hanc ideo veni tamen horam;
Clarifica, dixit, nomen tuum; magnaque coelo
Vox resonans venit per nubila: Clarificavi,
Clarificabo iterum. Quid apertius est Patre teste,
Coelo assertore? At nec sic agnoscere Christum
Gens voluit Judaea Deum; pars esse ferebat,
Hoc tonitrum pars angelicam crepuisse loquelam.
O gens caeca oculis, o gens durissima corde!
Non tonitrus potuit Christum, sive angelus ullus
Auctorem generasse suum, qui, nomine Patris
Audito, responsa daret, sed ab ore Tonantis,
Natum agnoscentis, populus quo crederet astans,
Vox emissa suo respondit consona verbo.
Annua tunc sacrae celebrans per munera coenae
Paschales ex more dapes, humilem que ministrum
Se faciens, et grata suis exempla relinquens,
Assurgit, famulisque libens famulatur, et omnem
Linteolo accinctus tantum inclinavit honorem,
Discipulis ut sponte lavans vestigia cunctis,
Nec Judam exciperet, quem proditionis iniquae
Noverat auctorem. Sed nil tibi gloria, saeve
Traditor, illa dabat pedibus consistere mundi,
Qui sensu pollutus eras, velut omne sepulcrum
Exteriora gerens albae velamina formae,
Sordibus interius, foedoque cadavere plenum.
Nec Dominum latuere doli, scelerisque futuri
Prodidit auctorem, panem cui tradidit ipse,
Qui panis tradendus erat: nam corporis, atque
Sanguinis ille sui postquam duo munera sanxit,

Atque cibum, potumque dedit, quo perpete numquam
Esuriant, sitiantque animae sine labe fideles:
Protinus in Judam, sedes ubi livor habebat,
Spiritus intravit teterrimus, armaque sumens
In Dominum, servile dedit consurgere bellum,
Pactus grande nefas quavis mercede: nec illi
Culpa datur pretio, sed inhaerent crimina facto.
Tantumdem sceleris, terdena numismata sumens
Argenti, parvo caecatus munere gessit,
Quantum, cuncta simul terrarum regna marisque
Divitias, omnemque vagis cum nubilus aethram
Si caperet, gesturus erat: neque enim bona mundi
Sufficerent magni fuso pro sanguine Christi,
Qui pater est mundi, qui fecerat, hunc quoque nasci.
Atque utinam sterili damnatus matre nequisset
Natalem sentire diem, nec luminis hujus
Hausisset placidas flabris vitalibus auras
Æterno torpore latens, miseroque fuisset
Sors melior nescire datam, quam perdere vitam,
Aut male fusus humo, confestim munera lucis
Perderet, ut pulvis, quem ventus projicit ingens
A facie terrae, rapidisque volatibus actus
Spargitur in vacuas nebulis obscurior umbras.
Tune cruente, ferox, audax, insane, rebellis,
Perfide, crudelis, fallax, venalis, inique,
Traditor immitis, fere proditor, impie latro,
Praevius horribiles comitaris signifer enses?
Sacrilegamque aciem, gladiis, sudibusque minacem
Cum moveas, ore ora premis, mellique venenum
Inseris, et blanda Dominum sub imagine prodis?
Quid socium simulas, et amica fraudes salutas?
Numquid terribiles aut pax conjurat in enses,
Aut truculenta pio lupus oscula porrigit agno?
Traditus ergo viris operator sanctus iniquis,
Consuetam non liquit opem, peroque revulsam
Ense Petri, nequa pius a pietate vacaret,
Reddidit auriculam; nec enim vindicta Tonanti
Conveniens humana fuit, qui millia Patrem

Angelicas sibimet legiones poscere posset
Plus duodena dari, si mallet sumere poenas
De meritis, quam sponte suas ignoscere plagas.
Tunc parci mucrone jubet, quia venerat ipse
Ponere pro cunctis animam, non tollere cuiquam.
Namque Petro, clara jamdudum voce fatenti,
Cum Domino se velle mori, Prius aliger, inquit,
Quam gallus cantet, noctehac me ter negabis,
Non reprobando fidem, sed praedicendo timorem.
Continuo ad tristes Caiphae deducitur aedes.
Ille sacerdotum fuerat tunc denique princeps,
Et princeps scelerum, namque hoc residente cathedra
Pestifera, falsis agitatum testibus ardet
Concilium, jam jamque volant mendacia mille
In Dominum, vanis hominum conflata favillis,
Et pereunt levitate sui, velut ignis oberrans
Arentes stipulas, vires cui summa cremandi
Materies infirma rapit, victoque furore
Labitur invalidae deformis gloria flammae.
Postquam nulla dolis patuit via, brachia tolli
Armat in insontem saevus furor: heu mihi! quantis
Impedior lacrymis rabidum memorare tumultum
Sacrilegas movisse manus? non denique passim
Vel colaphis pulsare caput vel caedere palmis,
Aut spuere in faciem plebs exsecranda quievit.
Ille tamen patiens subjecto corpore totum
Sustinuit, nostraeque dedit sua membra saluti.
Namque per hos colaphos caput est sanabile nostrum,
Haec sputa per Dominum nostram lavere figuram.
His alapis nobis libertas maxima plausit.
At senior, cui cuncta potens praedixerat auctor,
Quae ventura forent, quoniam transire nequibat
Infectum, quod Christus ait, se prorsus adesse
Ipsius ex sociis, semel ac bis, terque negavit,
Et gallus cecinit; completa est sanctio Christi,
Et sensus rediere Petri: memor ille malorum
Immemoris damnavit opus, gemituque sequente,
Culpa fugit, cedunt lacrymis delicta profusis,

Et dulcem veniam, fletus, generastis, amari.
Jamque dies aderat, nocturna moestior umbra,
Flagitum visura novum tenebrisque remotis,
Pandebat populis Judaeae crimina gentis.
Mox igitur Dominum Pilati ad moenia duci.
Nexibus astrictum, Judas ut vidit iniquus,
Diriguit scelerisque sui commercia reddens
Incassum, facti pretium, non facta reliquit.
Quidnam etenim prodest, illic trepidare timore,
Nullus ubi timor est? aut quae confessio tetro
Lucet in inferno, cum jam demersa securis
Arboris infandae radicibus, exitialem
Quae peperit fructum, feralia germina vertat
Funditus, et dignis pereant mala robora flammis?
Continuoque trucis correptus mente furoris,
Se quoque morte petit; quamquam tunc sanior esset,
Cum scelus ulcisci praecurreret, ipsaque dirae
Guttura vocis iter, cuncti quae vendere mundi
Ausa redemptorem, nodatis faucibus angens
Infelicem animam laqueo suspendit ab alto.
Lenior ira quidem tantae pro crimine culpae,
Cunctorum cui nulla foret par poena malorum.
Exitus hic mortis tamen, et sublime cadaver
Ostendit populis, quanto de culmine lapsus
Pridem discipulus, qui nunc reus, alta relinquens
Sidera, tartareum descendit ad usque profundum;
Tunc vir apostolicus, nunc vilis apostata factus.
At Dominus patiens cum praesidis ante tribunal
Staret, ut ad jugulum ductus mitissimus agnus,
Nil inimica cohors insontis sanguine dignum
Repperiens, regem quod se rex dixerat esse,
Objicit, et verum mendax pro crimine ducit.
Nec mirum, si jura Dei gens perfida vitet,
Imperiumque neget, lucos quae semper amavit,
Idola dilexit; simili nam more furentes,
Tunc coluere Baal, nunc elegere Barabbam,
Damnatoque pio, conservatoque protervo,
Mutavit per utrumque viam sententia justam.

Auctor mortis erat, jussus qui sumere lucem,
Auctor lucis erat, jussus qui sumere mortem.
Credite jam Christum, pro cunctis credite passum.
Quid dubitatis adhuc? en sectus terga flagellis,
Subditus opprobriis, poenas amplectitur omnes,
Ne dignus sentire necem vel latro periret.
Heu! falx torva patrum, segetem caesura nepotum,
Heu! facinus, Pilate, tuum! quot gesseris uno
Crimina judicio, vigili si mente notares,
Non solas lavisse manus, sed corpore toto
Debueras sacrum veniae sperare lavacrum.
Corripis insontem, sistis sub praeside regem,
Praeponis humana Deo; qua morte teneris,
Qui Dominum numerosa cruci per vulnera figis?
Cumque datus saevis ad poenam Sanctus abiret
Militibus, vilem rubri sub tegmine cocci
Vestitur chlamydem, species ut cuncta cruentae
Mortis imago foret; spinis circumdedit amplum
Nexa corona caput, quoniam spineta benignus
Omnia nostrorum susceperat ille malorum;
Implet arundo manum, sceptrum quod mobile semper,
Invalidum, fragile est, vacuum, leve: moxque alienos
Deponens habitus, proprium suscepit amictum,
Scilicet humanae posituras tegmina carnis,
Et sumpturus item, nil jam ut mutabile ferret,
Post mortem propria cum majestate resurgens,
Humano ponens mortalem tegmine carnem.
Nec sine divino constat moderamine gestum,
Quod vinum cum felle datum, tristemque saporem
Suscipiens tetigit labiis, et ab ore removit.
Quippe necem parvo degustaturus amaram
Tempore, quam reduci contemnere carne pararet.
Protinus in patuli suspensus culmine ligni,
Relligione pia mutans discriminis iram,
Pax crucis ipse fuit, violentaque robora membris
Illustrans propriis, poenam vestivit honore,
Suppliciumque dedit signum magis esse salutis,
Ipsaque sanctificans in se tormenta beavit.

Neve quis ignoret, speciem crucis esse colendam,
Quae Dominum portavit ovans, ratione potenti
Quattuor inde plagas quadrati colligit orbis.
Splendidus auctoris de vertice fulget Eous,
Occiduo sacrae lambuntur sidere plantae,
Arcton dextra tenet, medium laeva erigit axem,
Cunctaque de membris vivit natura creantis,
Et cruce complexum Christus regit undique mundum.
Scribitur et titulus, Hic est rex Judaeorum,
Quo nihil a deitate vacet: nam coelitus actum
Hoc Hebraea refer, hoc Graeca, Latinaque lingua.
Hoc docet una fides, unum ter dicere regem.
Hujus in exuviis sors mittitur, ut sacra vestis.
Intemerata manens, a Christo schisma vetaret.
Quin etiam insontis latere ex utroque cruentos
Constituere viros, meritum licet omnibus unum
Non faciat similis quamvis sententia; namque
Inter carnifices sancto pendente latrones,
Par est poena trium, sed dispar causa duorum.
Hi mundo sunt quippe rei pro crimine multo;
Huic reus est mundus, salvatus sanguine justo.
Suppliciisque tamen rerum dominator in ipsis
Jura potestatis non perdidit: aequus utrumque
Judex namque tuens, hunc eligit, hunc reprobavit,
Amborum merita praecelso examine pensans.
Unus enim, quem vita ferox nec morte reliquit,
In Dominum scelerata movens convicia, dictis
Mordebat propriis, et tamquam setiger hircus
Ore venenoso vitem lacerabat amoenam:
Alter, adorato per verba precantia Christo,
Saucia dejectus flectebat lumina, tantum
Lumina, nam geminas arcebant vincula palmas.
Quem Dominus, ceu pastor ovem deserta per arva,
Colligit errantem, secumque adducere gaudet
In campos, paradise, tuos, ubi flore perenni
Gramineus blanditur ager, nemorumque voluptas,
Irriguis nutritur aquis, interque benigne
Conspicuos pomis non deficientibus hortos

Ingemit antiquum serpens habitare colonum.
Ambo igitur varium diverso calle latrones
Aggressi facinus violentum grande patrarunt.
Infernas adit ille fores, adit iste supernas;
Ille profunda sequens penetravit claustra gehennae,
Abstulit iste suis coelorum regna rapinis.
Interea horrendae subito venere tenebrae,
Et totum tenuere polum, moestisque nigrantem
Exsequiis texere diem; sol nube coruscos
Abscondens radios, tetro velatus amictu,
Delituit, tristemque infecit luctibus orbem.
Hunc elementa sibi meruerunt cernere vultum,
Auxiliis orbata patris, laetata per ortum,
Moesta per occasum. Nam lux ut tempore fulsit
Nascentis Domini, sic hoc moriente, recessit,
Non absens mansura diu, sed mystica signans
Per spatium secreta suum; quippe ut tribus horis
Caeca tenebrosi latuerunt sidera coeli,
Sic Dominus clausi triduo tulit antra sepulcri.
Nec tellus sine clade fuit, quae talia cernens
Funditus intremuit, dubioque in fine supremum
Expavit natura modum, ne cogeret omnem
Summus apex inferna petens succumbere molem,
Auctoremque seques per tartara mundus abiret.
Sed pietas immensa vagas properabat ad umbras,
Perdita restituens, non consistentia perdens.
Nulla tamen tanti metuerunt signa pericli,
Qui Dominum fixere cruci, quin insuper haustum
Cum peteret sitiens, unus de plebe nefanda
Peniculo infusum calamo porrexit acetum.
Mamzeribus populis in deteriora volutis
Conveniens liquor ille fuit: nam dulcia vina
Sicut in horrendum dum convertuntur acetum,
A mensis projecta jacent: ita tempore prisco
Gens accepta Deo, nunc est odiosa propago.
Ergo ubi cuncta boni completa est passio Christi,
Ipse animam proprio dimisit corpore sanctam,
Ipse iterum sumpturus eam, quia mortuus idem,

Idem vivus erat, membris obeuntibus in se,
Non obeunte Deo, cujus virtute retrorsum
Infernae patuere viae, ruptaeque fatiscunt
Divisa compage petrae, rediviva jacentum
Corpora sanctorum fractis abiere sepulcris,
In cineres animata suos; subitoque fragore
Illud ovans templum, majoris culmina templi
Procubuisse videns, ritu plangentis alumni,
Saucia discisso nudavit pectora velo,
Interiora sui populis arcana futuris
Jam reseranda docens, quia lex velamine Moysi
Tecta diu, Christo nobis veniente, patescit,
Dic, ubi nunc, tristis, victoria, dic, ubi nunc sit,
Mors, stimulus, horrenda, tuus? quae semper opimis
Insaturata malis, cunctas invadere gentes
Poenali ditione soles; en pessima, non tu
Pervenis ad Christum, sed Christus pervenit ad te,
Cui licuit sine morte mori, quique omnia gignens,
Omnia constituens, te non formavit; ut esses,
Semine vipereo, culpa genitrice crearis,
Et, venia regnante, peris. Jam spiritus artus
Liquerat ad tempus, patulo jam frigida ligno
Viscera pendebant, et adhuc furor, arma ministrans,
Cuspide perfossum violat latus: eque patenti
Vulnere purpureus cruor, et simul unda cucurrit.
Haec sunt quippe sacrae pro relligionis honore,
Corpus, sanguis, aqua, tria vitae munera nostrae.
Fonte renascentes, membris, et sanguine Christi
Vescimur, atque ideo templum deitatis habemur:
Quod servare Deus nos annuat immaculatum,
Et faciat tenues tanto mansore capaces.
Ergo ubi depositi thesaurum corporis amplum
Nobilis accepit Domino locus ille jacente,
Nobilior surgente tamen, generatio fallax
Augebat sub corde nefas, quod nocte silenti
Discipuli Christum raperent, et abisse referent,
Ter redeunte die, sicut praedixerat ipse.
Quo stimulante metu, vigilum munimina poscunt

Plura dari, saevaque locum obsidione teneri.
Si nondum post vincla crucis, post vulnera ferri,
Post obitum mortis, numerosa caede cruentum,
Carnifices, implestis opus, nec creditis illum,
Qui toties imis animas produxit ab umbris,
Posse suam revocare magis, pejoribus aptos
Consiliis armate dolos, signate sepulcrum,
Ponite custodes, monumento advolvite saxum.
Quis poterit servare Deum, cui cardine rerum
Cuncta patent? undis habitat, per tartara regnat,
Et coeli de nube tonat. Quid, saeve tumultus,
Excubiis desperdis opus? quid niteris illam
Explorare fidem, cui non vis credulus esse?
Coeperat interea post tristia sabbata felix
Irradiare dies, culmen qui nominis alti
A Domino dominante trahit, primusque videre
Promeruit nasci mundum, atque resurgere Christum.
Septima nam Genesis cum dicit sabbata, claret,
Hunc orbis caput esse diem, quem gloria regis,
Nunc etiam proprii donans fulgore tropaei,
Primatum retinere dedit; hoc luminis ortu
Virgo parens, aliaeque simul cum munere matres
Messis aromaticae, notum venere gementes
Ad tumulum, vacuumque vident jam corpore factum,
Sed plenum virtute locum. Nam missus ab astris
Angelus amoti residebat vertice saxi,
Flammeus aspectu, niveo praeclarus amictu.
Qui gemina specie terrorem, et gaudia portans,
Cunctaque dispensans, custodibus igne minacem
Venerat in formam, Christum quaerentibus albam.
Illae igitur Dominum calcata vivere morte
Angelica didicere fide; perterritus autem
Miles in ancipiti retinet discrimine vitam,
Deserta statione fugax, testisque timoris
Vere refert gratis; postquam data munera, fallit
Discipulumque globum placidi sub tempore sumni
Clam sibi nocturna Christum abstraxisse rapina
Compositus simulator ait. Fare, improbe custos,

Responde, scelerata cohors, si Christus, ut audes
Dicere, concluso furtim productus ab antro,
Sopitos latuit, cujus jacet intus amictus,
Cujus ad exuvias sedet Angelus? anne beati
Corporis ablator velocius esse putavit
Solvere contectum, quam devectare ligatum?
Cum mora sit furtis contraria, cautius ergo
Cum Domino potuere magis sua lintea tolli.
Mentita es vox vana sibi; tamen ista figuram
Res habet egregiam: Judaeis constat ademptum,
Quem nos devoto portamus pectore Christum.
Plange sacerdotes perituros, plange ministros,
Et populum, Judaea, tuum pro talibus ausis.
Non tuba, non Unctus, non jam tua victima grata est.
Quaenam bella tibi clanget tuba, rege perempto?
Quis tuus Unctus erit, quae verum amiseris Unctum?
Victima quae dabitur, cum victima pastor habetur?
Discedat synagoga, suo fuscata colore,
Ecclesiam Christus pulchro sibi junxit amore,
Haec est conspicuo radians in honore Mariae:
Quae cum clarifico semper sit nomine mater,
Semper virgo manet; hujus se visibus astans
Luce palam Dominus prius obtulit, ut bona mater,
Grandia divulgans miracula, quae fuit olim
Advenientis iter, haec sit redeuntis et index.
Mox aliis conviva potens in fragmine panis
Agnitus enituit, qui verus panis apertis
Semperad est oculis, fidei quos gratia claros
Efficit, ut Dominum viventem cernere possint.
Saepe dehinc proprios diversi temporis horis
Discipulos manifestus adit, vescentibus illis,
Extemplo nunc ora ferens, nunc piscis obusti,
Atque favi mandens epulas, quo rite doceret,
Corporeas res esse dapes, seseque videri
In membris, quibus ante fuit. Formidine rursus
Plebis apostolicae, Dominum quae caeca negasset,
Cum foribus clausis resideret turba fidelis,
Pace salutantis sese intulit, atque foratas

Expediens palmas, nudat latus: ast ibi Thomas,
Cui Didymus cognomen erat, cum fratribus una
Non fuerat, dubiamque fidem sub corde gerebat.
Donec rursus, eo pariter residente, veniret,
Qui nunquam subtractus erat. Tunc limine clauso
Constitit in medio, non dedignatus apertum
Discipulo monstrare latus, tactuque probari
Vulneris, et mentem patienter ferre labantis.
Agnitus hinc potius, quod sit dubitantis amicus.
Quisquis enim artifices caeca sub imagine fraudes
Instruit, et vanas cupit exercere figuras,
Non vult agnosci, non vult, sua facta requiri,
Ut lateant sub nube doli, nebulaque recludens
Omnia, sollicitos odit simulator amicos.
Gnarus item Dominus, Petro piscante per aquor
Cum sociis, captum esse nihil, dimittere lina
In dextras hortatur aquas, mox gurgite clauso
Pendula fluctivagam traxerunt retia praedam,
Per typicam noscenda viam: nam retia dignis
Lucida sunt praecepta Dei, quibus omnis in illa
Dextra parte manens concluditur, ac simul ulnis
Fertur apostolicis Domini ad vestigia Christi.
Nec piscis, prunaeque vacant, et panis, in uno
Discipulis inventa loco; quisnam ambigat, unam
Hic rebus constare fidem, quippe est aqua piscis,
Christus adest panis, sanctusque Spiritus ignis.
Hinc etenim abluimur, hoc pascimur, inde sacreamur.
Tunc epulis praeceptor eos invitat edendis,
Alloquiis de more piis, mensamque petentes
Unanimes nota Domini bonitate fruuntur,
Et Christum sensére suum, modicoque paratu
Postquam victa fames, et surrexere relictis
Rite toris, an corde Petrus se diligat alto,
Explorat Dominus: Petrus annuit: ergo nitentes
Pastor amans augere greges, operario in omni
Parte bono commendat oves, commendat et agnos.
Hoc terno sermone monens, ut terna negantis
Culpa recens parili numero purgata maneret.

Inde sequenda docens, Pacem omnes, inquit, habete,
Pacem ferte meam, pacem portate quietam,
Pacem per populos monitis dispergite sanctis,
Et mundum vacuate malis: gentesque vocari
Finibus e cunctis, latus qua tenditur orbis,
Jussis mando meis, omnesque in fonte lavari.
Haec ubi dicta pio Dominus sermone peregit,
Bethaniae mox arva petit: coramque beatis
Qui tantum meruere viris spectare triumphum,
Æthereas evectus abit sublimis in auras.
Ad dextram sedet ipse Patris totumque gubernat
Jure suo, qui cuncta tenens excelsa, vel ima,
Tartara post coelum penetrat, post tartara coelum.
Illi autem laetis cernentes vultibus, altas
Ire super nubes Dominum, tractusque coruscos
Vestigiis calcare suis, veneranter adorant,
Sidereasque vias alacri sub corde reportant,
Quas cunctos doceant: testes nam jure fideles
Divinae virtutis erant, qui plura videntes,
Innumerabilium scripserunt pauca bonorum.
Nam si cuncta sacris voluissent tradere chartis
Facta redemptoris, nec totus cingere mundus
Sufficeret densos per tanta volumina libros.

CŒLI SEDULII

ELEGIA.

Cantemus, socii, Domino cantemus honorem,
Dulcis amor Christi personet ore pio.
Primus ad imaruit magna de luce superbus,
Sic homo, cum tumuit primus ad ima ruit.
Unius ob meritum cuncti perire minores,
Salvantur cuncti unius ob meritum.
Sola fuit mulier, patuit qua janua letho:
Et qua vita redit, sola fuit mulier.
Frater iniquus erat justum qui perculit olim,
Damnator Christi frater iniquus erat.
Transitus ille monet, quid prima amisit origo,
Quid ventura parent, transitus ille monet.
Arca levatur aquis, homines ne perderet aequor,
Ne pereant homines arca levatur aquis.
Sume, pater, populos pro nati vulnere cunctos
Cum tradis Christum, sume pater populos.
Hostia summa Patris, tacitis signata figuris;
Quam referat Christus, hostia summa Patris.
Claudicat ecce videns Dominum, dum praevalet, heres,
Aspera gens Christum claudicat ecce videns.
Reppulit ille famem, venitus crimine fratrum:
Venditus est Christus, reppulit ille famem.
Perfide, corde peris, dum vastant omnia plagae,
Dum cessant plagae, perfide, corde peris.
Agnus ab hoste sacer revocavit sanguine patres,
Sanguine nosque refert agnus ab hoste sacer.
Obruit unda nefas, populo gradiente per aequor,

Nunc mundi populis obruit unda nefas.
Murmurat impietas, manna veniente refecta,
Panis adest Christus, murmurat impietas.
Plebs sibi dura caput terrae cultoris adoptat,
Abstulit, heu! Chistum plebs sibi dura caput.
Lex dedit indicium veteris de crimine poenae,
Quodque salus veniat, lex dedit indicium.
En lapis irriguus, satiare, incredule, fonte:
Qui Christum reprobas, en lapis irriguus.
Carpitur igne sacro munus, votumque piorum,
Seditiosa tribus carpitur igne sacro.
Regna beata Patris legis non contigit haeres,
Jesus dispensat regna beata Patris.
Destruit arca Dei, muros dum circuit, hostem,
Sic hostem mundi destruit arca Dei.
Area vellus habet, madido sed vellere sicca est,
Siccum tota madens area vellus habet.
Vincis honore Dei promisso inmunere gentes,
Affectum natae vincis honore Dei.
Tu decus omne tuis, qui sternis caede Goliam;
Qui vincis mundum, tu decus omne tuis.
Maxima dona Dei cuncti cecinere prophetae,
Implevit Christus maxima dona Dei.
Pondera dura tulit mandatum legis, et iram,
Gratia mandati pondera dura tulit.
Virgo María nitet, nullo temerante pudore,
Post partum pueri virgo María nitet.
Filius hic hominis fit maxima quaestio mundi
Nobiscum Deus est filius hic hominis.
Gaudia magna Dei mundus percepit, et ambit,
Respuit, heu! mundus gaudia magna Dei.
Signa movent populos, cernunt magnalia caeci,
Nulla tamen duros signa movent populos.
Aspera mors populis ligno deducta cucurrit,
Aufertur ligno aspera mors populis.
Ipse tulit Dominus pro poenis munera servis,
Pro servis poenas ipse tulit Dominus.
Vita beata necem miseris avertere venit,

Pertulit a miseris vita beata necem.
Lumen adesse Dei, persensit tartarus ingens,
Nec cernum homines, lumen adesse Dei.
Mors fera per hominem miserum sibi subdidit orbem,
Subdita congemuit mors fera per hominem.
Suscitat ecce genus morti pater ille profanus,
Ad vitam Christus suscitat ecce genus.
Hic populus Dominum dura cervice negavit,
Suscepit primus hic populus Dominum.
Sanguine laeta redit fuso gens impia Christi,
Gustato Christi sanguine laeta redit.
Crimina cuncta suis terrenus contulit auctor,
Dissolvit Christus crimina cuncta suis.
Libera corda sibi facinus devinxerat olim,
Nunc reficit Christus libera corda sibi.
Fortia vincla dedit peccati saeva potestas,
Dulcis amor Christi fortia vincla dedit.
Jam super astra sedet, cuncti exsultate fideles:
Perfide, quid saevis? jam super astra sedet.
Mortuus ille tonat, caelum, terramque subegit:
Quid facient hostes? mortuus ille tonat.
Pellitur umbra die, Christo veniente figura,
Christus adit gentes, pellitur umbra die.
Te properare docent et signa, et saecula prima,
Nos sacra quae gerimus, te properare docent.
Unicus adveniens firmavit vota primorum,
Vota dedit nobis unicus adveniens.
Passio, Christe, tui complevit munera legis,
Munera nostra replet passio, Christe, tui.
Hic homo, qui Deus est, spes est antiqua piorum,
Spes in fine piis hic homo, qui Deus est.
Munus erit fidei toto credentibus aevo,
Qui dedit, ut credant, munus erit fidei.
Te veniente, Deus, mundanus concidit error,
Occidit hic mundus te veniente, Deus.
Gratia plena Dei est, quae totis gentibus exstat,
Abscedant sectae, gratia plena Dei est.
Sola columba redit, quae totum circuit orbem,
Discedant corvi, sola columba redit.

Adveniet Dominus dare digna piis, mala pravis,
Credite jam, miseri, adveniet Dominus.
Visio, Christe, tui tormentum, et poena malorum est,
Gloria cuncta bonis visio, Christe, tui.
Gloria magna Patri, semper tibi gloria, nate,
Cum sancto Spiritu gloria magna Patri.

CŒLII SEDULII

HYMNUS.

A solis ortus cardine
Ad usqueterrae limitem
Christum canamus principem,
Natum Maria virgine.
Beatus auctor saeculi
Servile corpus induit,
Ut, carne carnem liberans,
Ne perderet, quos condidit.
Clausae parentis viscera
Coelestis intrat gratia,
Venter puellae bajulat
Secreta, quae non noverat.
Domus pudici pectoris
Templum repente fit Dei,
Intacta nesciens virum
Virgo creavit filium.
Enixa est puerpera,
Quem Gabriel praedixerat,
Quem matris alvo gestiens
Clausus Joannes senserat.
Feno jacere pertulit,
Praesepe non abhorruit,
Parvoque lacte pastus est,
Per quem nec ales esurit.
Gaudet chorus coelestium,
Et angeli canunt Deo,

Palamque fit pastoribus
Pastor, creator omnium.
Hostis Herodes impie,
Christum venire quid times?
Non eripit mortalia,
Qui regna dat coelestia.
Ibant Magi, quam viderant,
Stellam sequentes praeviam;
Lumen requirunt lumine;
Deum fatentur munere.
Katerva matrum personat,
Collisa deflens pignora,
Quorum tyrannus millia
Christo sacravit victimam.
Lavacra puri gurgitis
Coelestis agnus attigit,
Peccata, quae non detulit,
Nos abluendo, sustulit.
Miraculis dedit fidem,
Habere se Deum patrem,
Infirma sanans corpora,
Et suscitans cadavera.
Novum genus potentiae!
Aquae rubescunt hydriae,
Vinumque jussa fundere
Mutavit unda originem.
Orat salutem servulo
Nixus genu centurio,
Credentis ardor plurimus
Exstinxit ignes febrium.
Petrus per undas ambulat
Christi levatus dextera:
Natura quam negaverat,
Fides paravit semitam.
Quarta die jam fetidus
Vitam recepit Lazarus,
Mortisque liber vinculis
Factus superstes est sibi.

Rivos cruoris torridi
Contacta vestis obstruit,
Fletu rigantis supplicis
Arent fluenta sanguinis.
Solutus omni corpore,
Jussus repente surgere,
Suis vicissim gressibus
Æger vehebat lectulum.
Tunc ille Judas carnifex
Ausus magistrum tradere,
Pacem ferebat osculo,
Quam non habebat pectore.
Verax datur fallacibus,
Pium flagellat impius,
Crucique fixus innocens
Conjungitur latronibus.
Xristo myron post sabbatum
Quaedam vehebant compares;
Quas allocutus Angelus,
Vivum sepulcro non tegi.
Ymnis venite dulcibus
Omnes canamus subditum
Christi triumpho tartarum,
Qui nos redemit venditus.
Zelum draconis invidi,
Et os leonis pessimi
Calcavit unicus Dei,
Seseque coelis reddidit.

COELII SEDULII

EPIGRAMMA.

Haec tua perpetuae quae scripsi dogmata vitae,
Corde, rogo, facias, Christe, manere meo:
Ut, tibi quae placeant, tete faciente, requirens,
Gaudia coelorum, te duce, Christe, metam.

APPENDIX

CARMEN DE INCARNATIONE,

CENTO VIRGILIANUS.

DEDICATIO AD THEODOSIUM AUGUSTUM

Romulidum ductor, clari lux altera solis,
Eoum qui regna tenes moderamine justo;
Spes orbis, fratrisque decus, dignare Maronem,
Mutatum in melius, divino agnoscere sensu.
Scribendum famulo quem jussisti; hic tibi mundi
Principium. formamque poli, hominemque creatum
Expediet limo: hic Christi proferet ortum,
Insidias Regis, Magorum praemia, doctos
Discipulos, pelagique minas, gressumque per aequor:
Hic fluctum famulare jugum, vitamque reductam
Unius crucis auxilio: reditumque sepultae
Mortis, et ascensum pariter sua regna petentis.
Haec relegas, servesque diu, tradasque minori
Arcadio; haec ille suo generi; haec tua semper
Accipiat, doceatque suos augusta propago.

INCIPIT CARMEN.

Omnipotens genitor tandem miseratus ab alto,
Postquam cuncta dedit coelo constare sereno,
Omnibus in terris divinum aspirat amorem,
Semper honore pio nomen Natique, Patrisque
Ornare, et canere, paribusque in regna vocari

Auspiciis, hinc progeniem virtute futuram
Egregiam, et totum quae legibus occupet orbem.
Ne tamen in terris mortalia pectora turbet,
Ignotum numen, Deus aethere missus ab alto,
Mortalis visus potuit quantusque videri.
Virgo matura fuit jam plenis nubilis annis,
Cui genus a proavis ingens, nomenque, decusque:
Intemerata toris talem se laeta ferebat,
Casta pudicitiam miro servabat amore.
Huic se forma dei, coelo demissus ab alto
Spiritus, intus alit, casto se corpore miscet.
Ante tamen dubiam dictis solatur amicis:
Alma parens, mundi Dominum paritura potentem,
Nam te digna manent generis cunabula sancti,
Vade, ait, o felix nati pietate, quocumque vocaris,
Auspiciis manifesta novis, hic vertitur ordo,
Hujus in adventu fides, et fama perennis.
Dixerat: illa pavens oculos suffusa nitentes,
Suspirans, imoque trahens a pectore vocem,
Virgo refert: Haud equidem tali me dignor honore:
Non opis est nostrae, nec fas, nec conjugis umquam
Praetendi taedas, aut haec in foedera veni:
Sed post jussa Deum nihil est, quod dicta recusem.
Accipio, agnoscoque libens: sequor omina tanta,
Promissisque Patris exsequar coelestia dona,
Admiranda Dei tantarum munera laudum.
Panditur interea domus omnipotentis olympi
Sideream in sedem, terras unde arduus omnes
Aspicit, et natum verbis compellat amicis:
Nate, meae vires, mea magna potentia solus,
Nate, mihi quem nulla dies ab origine rerum
Dissimilem arguerit, comitem complector in omnes.
Te sine nil altum mens inchoat: omnia mecum
Æternis regis imperiis, et quidquid ubique est.
Nulla meis sine te quaeretur gloria rebus:
Omnia sub pedibus, qua sol utrumque recurrens
Aspicit oceanum, vertique, regique videbunt.
Quae tibi polliceor, neque est te fallere quidquam,

Haec tibi semper erunt vatum praedicta priorum:
Nec mea jam mutata loco sententia cedit.
Nascere, praeque diem veniens age, lucifer, almum;
Nascere, quo toto surgat gens aurea mundo.
Unde etiam magnus coelorum nascitur ordo;
Nascere, ut incipiant magni procedere menses,
Ne maneant nobis priscae vestigia fraudis;
Prospera venturo laetentur ut omnia saeclo.
Aggredere o magnos, aderit jam tempus, honores:
Aspera tum positis mitescent saecula bellis,
Pacatumque reges patriis virtutibus orbem.
Haud mora, continuo Patris praecepta facessit:
Æthere se mittit, figitque in Virgine vultus,
Nec mortale tuens, afflata est numine quando
Jam propiore Dei. Nam tempore eodem
Matri longa decem tulerunt fastidia menses;
Et nova progenies mox clara in luce refulsit.
Mox etiam magni processit numinis astrum,
Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.
Ille dies primus lethi, primusque salutis
Monstrat iter vobis ad eum, quem semper acerbum
Semper honoratum cuncti celebrate faventes.
Annua vota tamen noctem non amplius unam
Haud segnes vigilate, viri, dapibusque futuris,
Luce palam cumulate piis altaria donis.
Hac vestri maneant in relligione nepotes;
Jamque egomet venio, sedes arcemque reviso.
Accipite ergo animis, atque haec mea figite dicta,
Ore favete omnes, et huc advertite mentem.
E diverso sedem quotiens venietis in unam,
Undique collecti pacem laudate frequentes.
Cogite consilium, coeant in foedera dextrae,
Qua datur pacis solum inviolabile pignus.
Discite justitiam, aeterna in pace futurae
Concordes animae, si non irrita dicta putatis.
Nulla dies usquam memori vos eximet aevo:
Mortalem eripiam formam, et praemia reddam
Fortunatorum nemorum, sedesque beatas.

Non eritis regno indecores, nec vestra feretur
Fama levis, mecum pariter considite regnis.
Urbem quam statuo, vestra est, intrare licebit.
Nusquam abero, et tutos patrio vos limine sistam:
Iidem venturos tollemus in astra nepotes.
Quae vero nunc quoque vobis, dum vita manebit,
Praemia digna feram? non vobis numine nostro
Divitis uber agri, rerumque opulentia deerit.
Fundit humo facilem victum justissima tellus,
Proventuque onerat sulcos, atque horrea vincit:
Floret ager, spumat plenis vindemia labris.
Exuberat fetus ramos frondentis olivae:
Quotque in flore novo pomis se fertilis arbor
Induerit, totidem autumno matura tenebit.
Non liquidi gregibus fontes, non gramina decerunt:
Et quantum longis carpent armenta diebus.
Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
Haec sunt, quae nostra deceat vos voce moneri.
Vivite felices, et condita mente tenete.
Haec ubi dicta dedit, mox sese attollit in auras,
Suspiciens coelum, caput inter nubila condit.
Atque ita discedens terris, animisque suorum
Concretam exemit labem, purumque reliquit
Æthereum sensum, atque aurai simplicis ignem.
Ex illo celebratus honos, laetique minores
Servavere diem, atque haec pia sacra quotannis
Matres, atque viri, pueri, innuptaeque puellae
Carminibus celebrant, paterisque altaria libant.
Ast ego, qui cecini magnum et mirabile numen,
Haec eadem gentique meae generique manebunt.
Asteriique tui semper meminisse jubeto,
Cujus ope et cura edita sunt populis;
Quem quamvis summi celebrent per saecula fastus,
Plus tamen ad meritum est, si viget, ore tuo.

BELISARII SCHOLASTICI ACROSTICHIS DE SEDULIO.

S edulius Christi miracula versibus eden S
E micat, invitans parvae ad solemnia mensa E
D ignum convivam: non hunc, qui carperet illu D
V ix quod novilium triplici fert aula parat V
L aetum quod ponit sub aurea tecta tribuna L
I n quo gemmiferi, totque aurea vasa, canistr I
V ida pro modico portant sibi prandia vict V
S ed quod olus vile producit pauperis hortu S
A t post delicias properant qui sumere magn A
N itantur parvum miserorum spernere geime N
T antum quod nihil est dum convescendo tumesci T
I nsidias membrisque movens, animaeque luent i
S i tamen his dapibus vesci dignantur egeni S
T emnat divi ias animus, paucisque quiesca T
E xemplo assumptus Domini, qui millia quinqu E
S emotis cunctis, modicis saturavit ab esci S

LIBERII ACROSTICHIS DE SEDULIO.

S edulius Domini per culta novalia pergen S
E n loca prospexit multo radiantia flor E
D iscurrit perprata libens: quo gramine Davi D
V idit divino modulantem carmina cant V
L audes hoc psallente viro, refluit cythara me L
I lle ubi grandisoni captus dulcedine plectr I
V ritur, et celeri graditur per lilia pass V
S acratosque iterum late conspexit amaeno S
A eterna Christi fluvios quos abluit und A
N ec passus torpere diu doctoris acume N
T unc sua Davidicus delectus plectra poposci T
I rrita polluti contemnens numina mund I
S igna crucis fronti ponit, breviterque triumpho S
T angit, Christe tuos, numerosaque praemia liba T
E rgo dum vario decorat sua rura color E
S tabunt hi gracili ducti testudine versu S.

EPIGRAMMA DE TABULA ORBIS TERRARUM JUSSU THEODOSII JUNIORIS IMP. FACTA.

(Ex antholog. H. Meyeri Lipsiae cusa.)

Hoc opus egregium, quod mundi summa tenetur,
Æquora quo, montes, fluvii, freta, portus et urbes
Signatur, cunctis ut sit cognoscere promptum,
Quidquid ubique latet, clemens genus, inclyta proles,
Ac per saecla, pius, totus quem vix capit orbis,
Theodosius princeps venerando jussit ab ore
Confici, ter quinis aperit cum fastibus annum.
Supplices hoc famuli, dum scribit, pingit et alter,
Mensibus exiguis, veterum monumenta secuti,
In melius reparamus opus culpamque priorem
Tollimus ac totum breviter comprendimus orbem:
Sed tamen hoc tua nos docuit sapientia, princeps.

COELII SEDULII

VITA GESTA ET SCRIPTA.

In Chronica pseudo-dextri, legimus, ad annum 428 n° 1: «Faetadio pontifici Toletano succedit Isicius monachus Palestinus, qui Sedulium, amicum suum, et Oretanum episcopum praedicationis gratia Toleti detinet, qui dono Dei in poesi oratoriaque praeclarus multos libros componit.» Contra «opinat Nic. Antonius in Bib. Vet, Hisp. Lib. III,» Hispanos autem natales Sedulii ex suppositus chronicis collegerunt Damianus a Goes, et Sebastianus Munsterus in Descript. Hisp. qui nulla distinctione adhibita, ut observat Usserius, Sedulium poetam in Hispanorum numero collocat.

Sedulio addi solet praenomen Caelius, sive Coelius, quod, ait Arntzenius, melioris notae codices agnoscunt. Facile credam, praenomen Caelii in multis mss. reperiri: nam et veterrimae editiones illud exhibent. Labbeus, de Script, eccles., confirmat, Sedulii praenomen C., aut Caeli, aut Caecilii apud recentiores esse. Hinc fortasse in Diction. Script. eccles. confictum fuit «Gaius Caecilius Sedulius.» Dempsterus, in Histor. eccles. Scot., Caium, aut Caecilium dicit.

De tempore quo Sedulius libros suos scripsit, haec habemus e mss. codicibus. Quidan exhibet. «Libros suos scripsit tempore Valentiniani et Theodosii.» Alius, «in tempore imperatorum minoris Theodosii filii Arcadii, et Valentiniani filii Constantii.» Alius, «in tempore Valentini et Theodosii.» Alius, «Tempore Theodosii et Valentiniani.» In his «Valentini» mendum est, pro «Valentiniani.» Alio modo codicem Ottobon. 1 legebat Dominicus Georgius, ut dixi num. 9, sed membranae ita habent, ut exscripsi, in quibus

clare post «Constantii» punctum affigitur ante verbum «pax,» quod initium est alterius periodi. Dubium ergo non est, quin Sedulius, floruerit tempore Theodosii minoris et Valentiniani. Proinde Sigebertus longe aberrabit, qui in libro de Script. eccles. de Sedulio ait: «Claruit tempore Constantis et Constantii, filiorum Constantini.» Neque audiendus est Heinsius, epist. ad Reinesium 176, tom. V Sylloges Burm. p. 198, qui cum aliis aetatem Sedulii ad Theodosium Magnum revocat ex dedicatione ad Theodosium, «Romulidum», etc., quam Sedulii non esse infra demonstravitur. Dempsterus praeterea graviter labitur, cum ait. Sedulium secundum quosdam vixisse sub Theodosio Seniore anno 430, eamque veriorem esse sententiam: fortasse pro anno 430, alium indicare voluit. Alii annum 378, quo Sedulius claruerit, alii annum 381 assignant.

Catalogum operum Sedulii sic contexit Trithemius: 1° «Ad Macedonium Abbatem opus insigne juxta seriem totius Evangelii, quod praenotavit Carmen Paschale, metrice, libri IV, Paschales quicumque dapes; 2° In omnes epistolas Pauli prosaice libri XIV, Antequam Apostolica verba; 3° De miraculis Christi liber I, A solis ortus cardine; 4° Ad Theodosium imperatorem liber I, Romulidum ductor clari; 5° In majus volumen Prisciani liber I; 6° In secundam editionem Donati liber I; 7° Exhortatorium ad fideles liber I, Cantemus, socii, Domino; 8° Epistolas plures ad diversos liber I, Sedulius Scotigena; 9° De miraculis Christi prosaice libri II.»

Controversia magna est de numero librorum carminis paschalis, quos quatuor esse dicit Trithemius. Parrhasius integrum poema Sedulii sine ulla distinctione librorum edidit. Codex Vaticanus secundus, quem num. 65 describam, totum carmen in duos tantum libros dividit. Id secutus est Anonymus Mellicensis cap. 35 de Scrip. ecclesiast. post Biblioth. Benedictino-Maurianam Bernardi Pez: «Sedulius antistes ad Macedonium presbyterum magistrum suum libros duos, de veteri scilicet, et novo Testamento, metro conscripsit heroico, quibus et prolixum prosaice scriptum praeposuit prologum.» Isidorus de Script. eccles., sive de Vir. illustr. cap. 20, tres tantum libros sic distinguit: «Sedulius

presbyter edidit tres libros dactilico heroico metro compositos, quorum primus signa, et virtutes veteris Testamenti patentissime resonat; reliqui vero gestorum Christi sacramenta, vel miracula intonant.» Suspicantur nonnulli, in mss. codices Isidori errorem incidisse, qui facile solet in numeris contingere ut III pro IV aut pro V scriptum fuerit. Librarii autem facile numeros per litteras exprimebant, ut si invenirent III libros, ipsi describerent tres libros. Fortasse Isidorus cum Anonymo Mellicensi carmen paschale in duos libros dividebat, tertiumque addebat, elegiam nimirum, et hymnum, quibus etiam vita Christi exponitur. Jonas Aurelianensis l. II de Cult. imaginum librum tertium carminis vocat, quem nos quintum dicimus. Sed ex duobus mss. codicibus Isidori de Vir. illustr., quos vidi, colligo, conjecturam quorumdam de errore numerorum in libro S. Isidori fundamento non carere. Nimirum in codice Vat. Reg. 340 chartaceo Miscellaneorum pag. 107 exstat Isidori liber de Vir. illustr. jam editioni paratus, ut ex fine patet, ubi legitur: «Si videbitur R. Patri sacri palatii magistro, imprimatur, M. Antonius Archiep. Wasin.» (obscure) «Vicesgerens.» In hoc libro bis elogium Sedulii contexitur, scilicet cap. 11, et cap. 21; sed caput 21 cum edito elogio consentit, caput vero 11 valde differt, atque ita habet: «Sedulius presbyter, gramaticae peritiae studiis ad perfectum imbutus, edidit heroico metro quinque mirabilium divinorum libellos, expediens in primo veteris Testamenti virtutes, in reliquis autem, ut ipse meminit, quatuor Evangeliorum miracula ordinavit, etque operi nomen Paschalis carminis dedit.» In alio codice Vat. Reginae 551, qui erat Petavianus num. 211, in-fol. membran. saeculi XIII circiter, post alia opera sunt libri de Vir. illustr. S. Hieronymi, cujusdam anonymi, Gennadii, et Isidori. Cap. 7 libri Isidori sic clare legitur: «Sedulius presbyter edidit quatuor libros dactylico heroico metro, etc., ut in excusis. Incerta igitur est mens Isidori de numero librorum carminis paschalis, et elogium Sedulii ex cap. 11 codicis Vat. Reg. 349 multo magis ad veritatem accedit.

Secundo loco enumerat Trithemius libros XIV in Epistolas Pauli oratione soluta, atque initium refert, «Antequam Apos-

tolica verba, quod initium ab editis nunc abest, ut observat Cellarius. Hoc est Collectaneum Sedulii Scoti Hiberniensis in omnes (nempe XIV) Epistolas Pauli, quod exstat. tom. VI Biblioth. Patrum Lugdunens. pag. 494, ubi notatur: «Videtur hic Sedulius alius a praecedenti» (praecesserant carmen paschale, elegia, hymni, et prosa nostri Sedulii) «auctor esse hujus Collectanei. Grunerus aperte distinxit Sedulium Hiberniensem saeculi VIII a Sedulio poeta saeculi V. Melius Labbeus auctorem harum annotationum dicit Sedulium Scotum Hiberniensem, qui ex Hepidanno floruit saeculo IX. Fallitur vero Ceillierius, dum asserit, ipsum Hepidannum Sedulio Collectaneum tribuere. Prodierunt «Annotationes Sedulii in omnes D. Pauli Epistolas» Basileae per Henr. Petrum 1527 et 1538. Eaedem exstant in Biblioth. Patrum Paris 1624, vol. I, pag. 849. Calmetus in Biblioth. sacr. ante Diction. Bibl. ita de hoc Sedulio judicat: «Sedulius Scotus, vel Hibernus, ex Origene, S. Hieronymo, seu potius Pelagio, cujus tamen errores expunxit, S. Ambrosio, sive Hilario Diacono, et S. Augustino opus suum composuit.» Labbeus addit Eusebium, Rufinum, Gennadium CP., Joannem Chrysostomum, ipsum etiam S. Gregorium Magnum, ut Benedictus Justinianus S. I. in I Cor. VI, 5. recte observavit. Barthius l. XXXVI Advers. c. 12 profert titulum ex codice ms.: «Incipit Sedulii Scoti Hiberniensis in Epistolas apostoli Pauli Collectaneus. Sic sequiori saeculo «hymnarius, cubiculus, balneus» apud nonnullos scriptores reperitur. In editione I Collectanei Basileae 1527 in-fol., et in altera 1538 in-8, initio cujusque epistolae praemittitur vocabulum neutrum «Collectaneum» Ejusdem Sedulii videtur esse Collectaneum in Evangelium S. Matthaei, de quo sermo instituetur num. 56 seq. Auctorem Collectanei «Sedulium juniorem» vocat Barthius in not. ad Claudian. IV consul. Honor., vers. 261.

Tertio loco ponit Trithemius librum I de Miraculis Christi, «A solis ortus cardine.» Hic est hymnus abecedarius, cui inter opera Sedulii locum damus post elegiam «Cantemus, socii.» Laudatur a Beda de Art. metr. sub Sedulii nomine, et ab Alcuino inscribitur, «de Nativitate, et Baptismo, et Virtute, et Traditione, et Passione, Resurrectione, et Ascensione Domini nostri Jesu Christi.» Olaus Borrichius de Poet. Lat.

sic de Sedulio: «Reliquit et hymnos duos Ecclesiae adhuc familiares, alterum de Natalibus Christi, de ejusdem Epiphania alterum. Sed revera unus, idemque est hymnus, quo vita Christi continetur: ex quo septem primas strophas ad laudes in Nativitate Domini, quatuor alias ad vesperas in Epiphania canimus, praetermissis caeteris. Hic Hymnus cum Elegia Sedulii praetermissus a Parrhasio est in sua editione, fortasse quod haec carmina in suis codicibus non invenerit, aut Sedulii esse non crediderit. De Elegia dubitant nonnulli: at de hoc hymno vix ulla est dubitandi ratio, ut ex var. lect. patebit. Nonnulli vocant hunc hymnum «acrostichum» sed minus proprie, cum ex primis litteris versuum nullum nomen conficiatur. Vid. var. lect. ad titulum hymni.

Librum I ad Theodosium imperatorem quarto loco indicat Trithemius: qui nihil est aliud, quam dedicatio ad Theodosium, de qua supra satis, superque. Quod autem Trithemius quinto loco «librum I in majus volumen Prisciani,» et sexto loco «librum I in secundam editionem Donati» recenset, qualia sint haec opera, vix aliunde expiscari possumus. Secunda editio Donati ea est, quae de octo partibus orationis agit. Sedulius quidem in epistola ad Macedonium se olim occupatum profitetur «saecularibus studiis, et litterariae solertia disciplinae lusibus infructuosi operis, non auctori Deo deserviisse:» quo profana quaevis opera intelligere possumus. In cod. Vatic. Ottob. 1 post elegiam Sedulii «Cantemus, socii,» haec nota apponitur, «incipit ars Sedulii, qui primo laicus, etc., ut num. 9 expositum fuit. Fortasse «ars» ea Sedulii quae hic indicatur, sed non exhibetur, est aliquis ex libris in Priscianum et Donatum. Labbeus in Dissert. histor. de Script. eccles. tom. II, pag. 329, haec ipsissima verba profert ex veteri codice Pithoei, qui fortasse distinctus non est ab hoc nostro Vat. Ottob. 1. Idem Labbeus pag. 338, ex bibliotheca Thuana recenset ms. «Commentariolum in artem Eutichii,» et ex mss. Goldasti, «de Regimine principum, et expositionem in artem Prisciani:» quae ipse Sedulio Scoto, qui anno 818 florebat, adjudicat. Cum Labbeo facit Oudinus de Script. eccles. saeculo IV, ad ann. 820, qui hos codices mss. enumerat, in bibliotheca Lugduno-Batava inter

mss. codd, ab haeredibus Isaaci Vossii emptos cod. Latin. 21, num. 3, «Sedulius in Priscianum:» in bibliotheca Norfolciana Londini cod. 43, «Expositio Sedulii episcopi in primam editionem Donati. Confer num. 88.»

Trithemius septimo loco memorat «Exhortatorium ad fideles librum I. Haec est elegia, quae in editionibus carmini paschali succedit, et inscribi solet «Collatio veteris et novi Testamenti,» et seorsum excusa est in Manuali Biblico Francofurti 1610. Hoc elegiacum carmen Sedulio abjudicant, et Asterio ascribunt Barthius, Cuspinianus, Leyserus, et nonnullae editiones, quae indicantur in catalogo bibliothecae Lugduno Batavae pag. 30. G. Fabricius in comment. p. 25 affirmat, in antiquis codicibus Asterio ascribi, et pag. 136 in alio codice legi sub nomine Claudiani Mamerti. Arntzenius pro Sedulio auctore allegat codicem Cant., aliosque, et veteres editiones. In codice suo Arntzeniano ad finem Carminis paschalis invenit Asterii epigramma male transpositum: cum in cod. Almel., et aliis mss. praeponatur carmini paschali. Post epigramma sequitur, «Incipiunt carmina ipsius,» quod intelligendum est «ipsius Sedulii,» non «Asterii:» nam etsi proxime praecessit epigramma Asterii, id per errorem evenit. Adde, Asterium ipsum loqui de versibus Sedulii. Turcio a Sedulio inscriptum, et missum fuisse hoc epigramma voluit Panvinius in Fast. Cons. Nebrissensis in notis ad hanc elegiam: «Sunt qui dicunt, ait hoc opusculum non esse editum a Sedulio, sed inter illius scripta inventum, quod satis est ut Sedulii putetur esse.» Profecto Aldus post carmen paschale proxime ante elegiam sic habet: «Hoc opusculum non a Sedulio auctore editum est, sed a Turtio Rufo Asterio quito (forte quinto) V. C. exconsule ordinario, atque patritio, qui id inter scripta Sedulii invenit.» Verbum «opusculum» non carmini paschali, quod praecessit, sed elegiae, quae illico ponitur, accomodari potest. Verum ex var. lection. ad fin. carminis paschalis, et init. elegiae liquido patet, elegiam verum opus esse Sedulii. Illa autem notatio Aldi per errorem ab ipso elegiae applicatur, cum pertineat ad carnem paschale, aut ad collectionem carminum Sedulii, uti demonstrabitur, cum de Asterio agetur.

Octavo loco Trithemius refert «Epistolas plures ad diversos librum I,» et Arntzenius ait, circumferri epistolarum plurium ad diversos librum I. Initium hujus libri ex Trithemio est «Sedulius Scotigena:» ex quo intelligi potest, eum pertinere ad Sedulium juniorem. Aliud nihil de hoc opere reperire licuit.

Nono et postremo loco a Trithemio commemorantur «libri II de Miraculis Christi prosaice. Fortasse in numeris apud Trithemium error incidit, ut pro V editum fuerit II. Certe prosa Sedulii operis paschalis, sive de miraculis Christi, ut ait Trithemius, non in duos, sed in quinque libros distributa est eo fere modo, quo carmen paschale, ut num. 32 animadverti. Redarguendus hoc loco est Sigebertus de Script. eccles., qui prius prosam scriptam fuisse, tum carmen paschale enuntiat: «Sedulius episcopus, ait, ad Macedonium presbyterum scripsit libros de miraculis veteris et novi Testamenti, quos postea sub metrica lege redactos praetitulavit Paschale carmen. Reparavit enim dactylico carmine omnia Domini opera. Rem contrario modo se habuisse, ex epistola ipsius Sedulii ad Macedonium prosae praemissa intelliges: «Praecepisti, reverende mi Domine, paschalis carminis textum, quod officio puiae devotionis simpliciter exsecutus vobis obtuli perlegendum, in rhetoricum me transferre sermonem.» Sedulii prosam primus edidit Franc. Juretus e ms. Pithoeano: recusa ea est in appendice Bibliothecae Patrum Margarini, Parisiis, anno 1624, cum notis Jureti. Prodiit etiam in Bibliotheca Patrum Coloniensi, anno 1618, tom. V, part. I, cum aliis operibus Sedulii, et iursus in Bibliotheca Patrum Lugdunensi, sed omittitur a plerisque editoribus carminum Sedulii. Opportunum tamen duxi eam carmini paschali annectere; nam ad explicationem, et quibusdam etiam in locis ad certam emendationem carminis utilissima esse potest. Nolunt viri critici, ubique praeferri lectionem quae ex Prosa eruitur, aut ei magis accedere videtur. Quibus autem in locis praeferenda sit, cum occasio sese dabit, tunc melius exponetur. Operis paschalis meminit Beda l. v Histor. eccles. Angl., cap. 19: «Scripsit Adhelmus et de Virginitate librum eximium, quem in exemplum Sedulii geminato

opere, et versibus hexametris, et prosa composuit. Hoc ipsum de Adhelmo repetit Anonymus Mellicensis, c. 30, et Sigebertus, de Script. eccles., cap. 66. Refert praeterea Beda, se vitam S. Cuthberti, exemplo Sedulii, prius heroico metro, et postmodum plano sermone descripsisse. Verba ex opere paschali Sedulii profert Paschasius Ratbertus, de Partu Virginis, inter opera dubia S. Ildefonsi, tom. I Patrum Toletanorum, pag. 314, et seq.

In Bibliotheca Vaticana praeter codicem Palatinum, qui pauca de Sedulio refert, ut dixi núm. 5, et duos alios, qui opera alterius Sedulii exhibent, ut explicui num. 58 et 61, undecim alius codices contuli, quos nunc describam. Duo sunt bibliothecae, veteris Vaticanae, qui simpliciter Vaticani dicuntur, sex bibliothecae Reginae Suecor. Cristinae ad Vaticanam translatae, duo Vaticani Ottoboniani, unus Vaticanus Urbinas.

Codex Vaticanus 1665 membranaceus in-fol. parvo comprehendit Aratorem, et Sedulium. Adsunt aliquae glossae, quae fere evanuerunt, plura compendia litterarum, non pauca menda, correctiones quaedam a manu veteri, diphthongi æ et œ, litterae l, b, f, p, et similes longius excrescunt, praesertim in primus et ultimis lineis: quod inuit codicem non esse valde antiquum. Crediderim, ad saeculum XI circiter pertinere.

Alter codex Vaticanus, num. 3178, saeculi xv, chartaceus est: continet Sedulii epistolam ad Macedonium, prologum metricum, «Paschales», et carmen in duos libros divisum. In fine carminis nota, in aliis etiam codicibus descripta. «Hoc opus Sedulius inter chartulas», etc., de qua plura infra.

Codex Vaticanus Reginae Suecorum, num. 333, membranaceus in-4° est ille ipse, quo in edendo, Juvenco usus sum. Specimen characteris exhibui in Prolegomenis ad Juvencum, num 48, pag. 24. Hic est mihi pulcherrimus codex inter Sedulianos. Post Juvencum incipit epistola ad Macedonium, sequitur prologus metricus, «Paschales», tum carmen in quinque libros distributum, sed ita ut finito primo libro veteris Testamenti, alter, qui sequitur, dicatur primus liber novi Testamenti, et ita suo ordine reliqui, secundus, tertius,

quartus. Post carmen incipit epistola Aratoris, vel potius titulus epistolae: nam desunt plura in hoc codice, ut ex nota margini adjecta colligitur, qua jubemur requirere in hoc volumine elegiam Sedulii post Aratorem: sed desideratur totus Arator, et elegia et hymnus Sedulii, qui, ut puto, elegiae succedebat. Solum remansit folium, in quo charactere minutiori exarata est annotatio jam indicata, «Hoc opus Sedulius», etc., cui succedit epigramma Asterii, «Sume, sacer.» Post hoc epigramma alia est annotatio ad prologi metrici expositionem, quae simili modo in Ottoboniano I, num. 75, recesendo, exprimitur: «Sedulius, epistola Macedonio praemissa presbytero, sedecim dehinc versum prologo lecturos invitans, paupertatem exilis ingenii olerum comparat vilitati: ex cujus carmine de singulis utriusque Testamenti miraculis haec sunt capita praenotata. Sequuntur indicia titulorum xxv singulis sequentibus capitibus» (forte deest hic aliquod verbum) «sive coaptata. Hieronymus, in catologo scriptorum,» etc.

In bibliotheca Vaticana Ottoboniana duo sunt codices Sedulii, alter sub num. 35, de quo dixi in Prolegomen, ad Juvencum, num. 49, characteris forma aeri incisa. Proxime accedit hic codex ad aetatem codicis Reg I. Juvenco praemittitur Sedulius hoc ordine: epistola ad Macedonium; annotatio, «Hoc opus Sedulius,» etc.; Asterii epigramma, «Sume, sacer;» annotatio alia de prologo metrico, «Sedulius epistola,» etc., ut ex Reg. I expositum fuit, num. 63; hymnus. «A solis ortus cardine;» prologus metricus, «Paschales;» carmen paschale in quinque libros, eodem modo quo in Reg. 1 distributum; acrostichis Belisarii de Sedulio, «Sedulius Christi,» etc., sine ulla inscriptione; et omissa altera acrostichide Liberii; elegia, «Cantemus,» sine titulo; postremo nota, «Incipit ars,» etc., quae num. 9 relata est. Hunc codicem voco «Ott. 1.»

In bibliotheca Florentina S. Crucis, Bandinius, tomo IV, pag. 178 plut. 24, describit codicem 11, quo Sedulii, Statii et Claudiani carmina quaedam continentur. Sedulii nostri carmina hoc ordine collocantur sine certis titulis: primo praefatio metrica «Paschales», secundo carmen paschale, tertio elegia, «Cantemus», quarto epigramma «Haec tua», quinto hymnus. «A solis ortus» sexto «Liber Sedulii, seu

potius epistolae fragmentum fugientibus litteris exaratum ad Macedonium presbyterum.» Sic ait Bandinius; sed, ut colligitur ex verbis epistolae ab eo adductis, praeter inscriptionem epistolae ad Macedonium nihil aliud est Sedulii: nam quae subjiciuntur, ad recentiora tempora pertinent, at ignarissimo aliquo librario importune addita. Ita quippe legitur: «Domino sancto meo patri Macedonio presbytero Sedulius salutem in Domino. Januenses consules consulibus Terdonensium, necnon et omni populo majori et minori amicitiam, salutem in Christo. Rogamus, et rogando deprecamur, ut quam citius potestis, conveniatis nobiscum.

In Catalogo mss. Angliae et Hiberniae, num. 2506, inter codices Thomae Bodleii. «Sedulii libri quinque:» intelligo carmen paschale in quinque libros distributum. Labbeus, in Nova bibliotheca mss., supplem. 4, ex bibliotheca Caroli de Montchal, cod. 84, refert. 1° «Sedulii carmina, quorum praefatio plurimum differt ab edita; 2° Versus liberati Scholastici in laudem Sedulii; 3° Versus Silvii de Salvatoris cognominibus; 4° Versus B. Columbani; 5° De die judicii versus; 6° Aratoris in Acta Apostolorum libri duo cum duabus ejusdem epistolis versibus elegiacis.» Non explicat Labbeus quodnam sit initium praefationis, quae multum differt ab editta. Versus Silvii de Salvatoris cognominibus, qui in eo codice exstant, indicantur etiam a Montfauconio in bibliotheca mss. pag. 126, cod. 553 biblioth. Vatic., qui primum versum refert: «Spes, ratio, via, vita, salus, sapientia, judex;» et ultimun: «Verbum, homo, rete, lapis, domus, omnia Christus, Iesus.» Hi versus tribuuntur S. Damaso, inter cujus carmina in plerisque editionibus primus versus mendose scriptus est, uti etiam apud Merendam.

Catalogus codicum bibliothecae regiae Parisiensis indicat, codice 242, «Sedulii opus paschale,» cum glossis inter lineas saeculi XII, aut XIII. Cod. 7558, «Sedulii carmen elegiacum de incarnatione Christi,» saec, IX. Cod. 8092, «Caelii Sedulii carmen paschale libris quatuor. Ejusdem carmen de miraculis novi Testamenti quatuor libris subjecta: Liberati Scholastici et Silonis carmina acrosticha in laudem Sedulii,» saec X. Fortasse sunt duo exemplaria ejusdem operis. Quod autem

passim quatuor libri tantum numerantur, causa, ut opinor, est ipsa divisio operis in librum I veteris Testamenti, et libros IV novi. «Silonis» autem nomen pro Belisario positum videtur. Ibidem, codice 8093: «Caelii Sedulii carmen paschale libris quatuor. Veteris et novi Testamenti collatio versibus elegiacis, auctore eodem.» Codice 8094: «Caelii Sedulii carmen paschale: passim inter lineas glossae», saec. XI. Cod. 8313 «Caelii Sedulii carmen paschale. Collatio veteris et novi Testamenti, eodem auctore,» saec. XIII. Cod. 8314: «Caelii Sedulii presbyteri carmen paschale,» saec. XIII. «Collatio, etc. Hymnus totam vitam Christi continens » saec. XV, ut videtur. Cod. 8315: «Carmen paschale. Collatio, etc., eodem auctore.» Cod. 8316: «Carmen paschale, Collatio.» etc. Cod. 8317: «Carmen paschale cum scholiis, Collatio, Hymnus.» Cod. 8310: «Sedulii hymnus de Vita Christi.» Haec quidem ad nostrum poetam pertinent: nam «Sedulii commentariolus in artem Eutycis grammatici,» in cod. 7830, alterius Sedulii esse creditur, ut dixi.

In praeclara editione Patrum Toletanorum, studio, et expensis eminentissimi cardinalis Lorenzana procurata, inter sermones dubios S. Ildefonsi reponitur sermon 5, de assumptione B. Mariae, qui inter opera Odilonis Abbatis exstat. Ibi pag. 363: «Circa sepulturam vero Dominicam, multo magis quam mulieres illas sanctas, quidam dicunt fuisse sollicitam» (Deiparam), «quorum opinionem, nisi fallor, astruere videtur bonus ille Sedulius, poeta, evangelicus, orator facundus, scriptor catholicus.» Confer Sedulium l. 5, vers. 322 et 361. Ildefonso etiam a nonnullis ascribitur opusculum De partu Virginis, quod doctissimus editor recte monet Paschasio Ratberto esse tribuendum: In hoc opere p. 314 tom. I. Patrum Toletanorum haec habemus de Sedulio: «Quod si talibus et hujuscemodi pateret puerpera tormentis, proculdubio virgo non esset, quia virginalis integritas violata esset. Hinc Sedulius rhetor Romanae Ecclesiae in paschali suo opere ait: Infans namque, etc. Unde adhuc idem: Vere divinae generationis, etc, Nihil ergo apertius dicere queunt, nihil, manifestius ii sancti doctores de partu Virginis», etc. Verba deprompta sunt ex l. II Operis Paschalis, sive prosae.

INDEX.

Pag.

FAUSTINI PRESBYTERI OPUSCULA.

De Fide contra Arianos. 5
Caput I.—De professione impia Arianorum. 6
Caput II.—De eo quod haeritici dicunt. 21
Caput III.—Quod Dei Filius sit omnipotens et indemutabilis; et quod una sit omnipotentia Patris et Filii, sicut et una deitas: et de sacramento incarnationis Filii. 38
Caput IV.—De hoc quod ait Filius: Pater major me est. . 44
Caput V.—Quod in Actibus Apostolorum legitur: Certissime itaque sciat omnis domus Israel, quia dominum illum et Christum Deus fecit hunc Jesum, quem vos crucifixistis. 47
Caput VI.—De hoc quod Salomon: Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua.. 53
Caput VII.—De Spiritu Sancto. 57
Notitia in Faustinum Presbyterum. 63

OSII EPISCOPI CORDUBENSIS SCRIPTA.

Concilium sardicae.. 69
Concilium cordubense. 79
Concilium Elliberitanum. 82
Concilium Nicaenum. 100
Epistola Liberii P. ad Osium Cordubensem. 108
In Osium notitia. 110

POTAMII SCRIPTA.

Tractatus I.—De Lazaro.. 115
Id. II.—De Martyrio Isaiae prophetae.. 120
Epistola ad Athanasium. 122
In Potamium notitia. 125
Concilium Caesaraugustanum. 129

SEVERI MAJORICENSIS SCRIPTA.

Epistola de Judeis. 137

COELII SEDULII SCRIPTA.

Prolegomena.—Epistola dedicatoria.. 159
Dedicatio operis paschalis ad Macedonium. 162
Opus paschale. 165
Dedicatio carminis paschalis ad Macedonium. 235
Carmen paschale. 241
Elegia. 291
Hymnus 295
Carmen de Incarnatione. 301
Carmina Epigrammatica.. 306
In Sedulium notitia. 307

208.23
F 275 FAUSTUS

8431

AUTHOR
De Trinitate

TITLE

DATE LOANED	BORROWER'S NAME	ROOM NUMBER
	STORAGE - CBPL	

8431